

**CONGRESS PROCEEDINGS
(STUDENT SECTION)**

PRINT ISBN 978-80-88415-68-8
E-BOOK ISBN 978-80-88415-69-5

Oktan Print
PRAHA 2022

CONGRESS PROCEEDINGS - V INTERNATIONAL SCIENTIFIC
CONGRESS SOCIETY OF AMBIENT INTELLIGENCE 2022
(STUDENT SECTIONS), Praha, OKTAN PRINT, 2022, s. 315.

The publication is assigned with a DOI number:
<https://doi.org/10.46489/CPIS-070422>

The paper version of the publication is the original version. The
publication is available in electronic version on the website:

<https://www.oktanprint.cz/p/congress-proceedings-student-section-3/>

Multilanguage edition

Passed for printing 22.03.2022

Circulation 50 copies

Print ISBN 978-80-88415-68-8

E-book ISBN 978-80-88415-69-5

OKTAN PRINT s.r.o.

5. května 1323/9, Praha 4, 140 00

www.oktanprint.cz

tel.: +420 770 626 166

jako svou 50. publikací

Vydání první

© Copyright by Oktan Print s.r.o.

PRAHA 2022

CONTENTS

INFORMATION TECHNOLOGIES AND BUSINESS INNOVATIONS

Marharyta Buhakova	
PERSPECTIVES OF USING GREEN ROOFS IN CONDITIONS CLIMATE CHANGES FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF CITIES.....	10
Vlad Fediai	
PROBLEMS AND PROSPECTS OF BIODIVERSITY CONSERVATION IN THE CONDITIONS OF CLIMATE CHANGE AT THE ECOLOGICAL NETWORK OF SUMY REGION.....	12
Viktor Filatov	
ANALYSIS OF THE HEAVY METALS CONTENT IN THE SOIL OF KHARKIV RECREATIONAL AREAS	16
Oleksiy Holovnov	
PROBLEMS IN CLIMATE CHANGE AND THEIR SOLUTION AT THE NATIONAL AND INTERNATIONAL LEVELS	19
Oleksandr Kalynovskyi	
INVENTORY OF GREEN AREAS ENSURING FUNCTIONING OF GREEN INFRASTRUCTURE.....	23
Ilga Krampuža	
IS SUSTAINABLE COEXISTENCE OF BEARS AND APIARIES POSSIBL? PROBLEMS AND SOLUTIONS	26
Victoriia Mishchenko	
ANALYSIS OF PATHOGENIC ACTION OF WEATHER IN POLATAVA REGION AND ITS IMPACT ON HUMAN HEALTH IN THE CONDITIONS OF GLOBAL CLIMATE CHANGE.....	31
Vanessa Palienko	
ORGANIZATION AND CONSERVATION OF PROTECTED AREAS AS A GUARANTEE OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT	34
Dariia Rudenko	
ANALYSIS OF THE DYNAMICS OF WATER CONSERVATION IN THE KHARKIV REGION.....	37
Oleksiy Shovkun	
ASSESSMENT OF DIAGNOSTIC INDICATORS OF IRRIGATIVE WATER QUALITY BY AGRONOMIC AND ECOLOGICAL-TOXICOLOGICAL CRITERIA IN USE OF SUBSURFACE DRIP IRRIGATION	40
Ilona Valiiova	
GLOBAL CLIMATE CHANGE IN THE CONTEXT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT.....	43

DIGITALIZATION AND SUSTAINABILITY IN REGIONAL AND GLOBAL ECONOMIC DEVELOPMENT

Dmytro Azarenko CAUSES AND CONSEQUENCES OF INTERNATIONAL LABOR MIGRATION FOR THE ECONOMY OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION.....	46
Valeriia Balan NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS AS AN INTERNATIONAL RELATIONS ACTOR: PUBLIC DIPLOMACY PERSPECTIVE.....	49
Daria Daniuk CHANGING THE PRIORITIES OF CONSUMER CONFIDENCE IN THE MEDIA IN THE CONTEXT OF THE COVID-19 PANDEMIC	52
Olexander Drachuk APPLICATION OF CRISIS MANAGEMENT FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE ENTERPRISE	56
Yevhenii Dudka SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF UKRAINE-EU TRADE AND ECONOMIC COOPERATION.....	60
Myroslava Grashchenkova THE ROLE OF JOURNALIST UNDER CONDITIONS OF DIGITAL TRANSFORMATIONS IN MEDIA FIELD.....	64
Kateryna Ivashko FEATURES OF PROMOTION OF REGIONAL BRANDS IN FOREIGN MARKETS	67
Yana Kashel TRUST AS A MARKETING TOOL FOR SALES STAFF MANAGEMENT.....	70
Artem Koshovyi THE ROLE OF THE BLOCKCHAIN IN THE IMPACT ON THE BANKING SYSTEM	73
Anna Lepekha USE OF BLOCKCHAIN AND BIG DATA TECHNOLOGIES IN FINANCE, BANKING AND INSURANCE	77
Svyatoslav Marchenko THE IMPACT OF DIGITALIZATION ON INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS	80
Viktoriia Melnychenko THE RELATIONSHIP OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE ENTERPRISE WITH THE ASSESSMENT OF INVESTMENT ATTRACTIVENESS AND METHODS OF ITS ASSESSMENT	84

Svitlana Novikova	
AREAS OF BUSINESS SUPPORT IN THE CONTEXT OF THE COVID-19 PANDEMIC	88
Daria Obodets	
SYSTEMIC AND NON-SYSTEMIC RISKS IN THE DEVELOPMENT OF A SUSTAINABLE SOCIETY	93
Olena Polyakova	
DIGITALIZATION IN THE CONDITIONS OF GLOBAL ECONOMIC DEVELOPMENT	97
Olga Suhinina	
HOW IS THE APPROACH TO READING CHANGED IN THE MODERN DIGITALIZED SOCIETY	100
Maxim Tarverdiev	
RISKS AND POSSIBILITIES OF USING CRYPTOVALUT IN MONEY CIRCULATION	103
Kirill Uhenko	
PROBLEMS AND PROSPECTS OF THE DEVELOPMENT OF THE FINANCIAL MARKET OF UKRAINE	107
Karina Vorzheva	
CONDITION AND PROSPECTS OF THE ORGANIZATION OF INTERBUDGETARY RELATIONS IN UKRAINE	111
Anna Zakabluk	
ASSESSMENT OF TRENDS IN THE FINANCIAL CONDITION OF METALLURGICAL ENTERPRISES BY BENCHMARKONG	115

ENGINEERING AND TECHNOLOGY IN SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Vlada Buranhulova	
LOCALISATION IN UKRAINIAN VIDEO GAMING INDUSTRY	119
Maksym Holotvin	
TRENDS IN THE USE OF MACHINE LEARNING IN THE POWER INDUSTRY	122
Maxim Hora	
PRINCIPLES OF BUILDING SCALABLE APPLICATIONS USING THE FLUTTER FRAMEWORK AND CLEAN ARCHITECTURE	126
Diana Ivanchenko	
HYPESCALER – DIGITAL PLATFORMS OF THE FUTURE	128
Oleksandr Kolomiiets	
DEVELOPMENT OF THE TECHNOLOGY FOR THE REPAIR OF THE PINION SHAFT OF THE CENTRAL DISCHARGE BALL MILL MIIIИ 4,5×6,0131	

Anastasia Maletska	
ENGINEERING AND TECHNOLOGY IN THE FIELD OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT	134
Oleksandr Mateiko	
SERVERLESS DATABASES AS AN ALTERNATIVE TO TRADITIONS	138
Olga Renkas	
STUDY OF RHEOLOGICAL SAMPLES OF BENTONITE CLAYS OF UKRAINE FOR THEIR USE IN THE PRODUCTION OF PELLETS	141
Igor Sukovach	
COMBINED USE OF BLUEPRINTS AND C++ WHEN DEVELOPING VIDEO GAMES IN UNREAL ENGINE	145
Anton Vrchinsky	
DEVOPS TECHNOLOGIES	148
Oksana Zharun	
RESEARCH OF COAL PETROGRAPHIC COMPOSITION CHANGE DURING THE PREPARATION TO COKING	150

TRANSFORMATION OF LAW IN ACHIEVING GOALS FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Dmytro Hushko	
THE ROLE OF A LEADER IN PREVENTING CORRUPTION	156
Dasha Dziuba	
THE PHENOMENON OF WILL FROM THE POSITION OF PHILOSOPHY OF LAW IN THE DIGITAL SOCIETY	159
Bogdan Nechepurenko	
IMPROVEMENT OF LEGISLATION IN THE FIELD OF REINTEGRATION OF TEMPORARILY OCCUPIED TERRITORIES	163
Anna Neodnycha	
UKRAINIAN LEGISLATION ON THE WAY TO ACHIEVING THE 5TH GOAL - GENDER EQUALITY	165
Olena Syrdii	
AXIOLOGICAL ASPECT OF THE POLITICAL AND LEGAL RESPONSIBILITY OF THE STATE TO A CITIZEN	169

SOCIALIZATION OF THE INDIVIDUAL IN CONDITIONS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Madina Abdurakhmanova	
SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF VOLUNTEERS AND THEIR MANIFESTATION OF HELPING BEHAVIOR	174

Olga Belousova	
PECULIARITIES OF YOUNG SCHOOLCHILD FROM THE POINT OF VIEW OF PSYCHOANALYTIC THEORY OF CHILD'S DEVELOPMENT	179
Anorakhon Akhmedova	
THE ROLE OF HARDINESS IN THE INDIVIDUAL SOCIALIZATION	182
Zohidahon Eshonkulova	
SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL ADAPTATION OF STUDENTS WITH DISABLED HEALTH OPPORTUNITIES IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS.....	185
Dmitry Bondar	
ECONOMIC SANCTIONS AS A FACTOR OF PHYSIOLOGICAL INFLUENCE ON THE POPULATION.....	187
Violetta Eyupova	
THE PROCESS OF GOAL-SETTING IN THE SOCIAL FORM OF INTERACTION – NEGOTIATIONS	189
Yulia Izbosarova	
SPOUSAL CONFLICTS AND METHODS OF THEIR RESOLUTION	192
Ekaterina Ismagilova	
ATTITUDES TOWARDS CONFLICT INTERACTION IN THE EDUCATIONAL ENVIRONMENT	195
Marina Kim	
INFLUENCE OF FAMILY EDUCATION STYLE ON CHILD PERSONALITY FORMATION	201
Ziyodakhon Kurbanova	
PREFERENCE FOR COMPETITIVE AND COOPERATIVE BEHAVIOR STRATEGIES IN VIRTUAL AND REAL GROUPS	204
Daryna Lyubchenko	
YOUTH AND AGGRESSION: A COMPARATIVE STUDY OF DIFFERENCES BETWEEN CIVILIANS AND MILITARY	207
Khilola Mekhmonova	
NEGATIVE INFLUENCE OF THE MEDIA AND THE PROBLEM OF PERSONALITY DEVELOPMENT	210
Nazarova Shahzoda	
SUBJECTIVE MARITAL SATISFACTION AND EXPERIENCES OF LONELINESS IN YOUNG WOMEN (EXAMPLES FROM THE EARLY STAGES OF MARRIED LIFE).....	214
Anastasia Pismennaya	
USE OF METAPHORIC ASSOCIATIVE MAPS AS ONE OF THE WAYS OF SUCCESSFUL SOCIALIZATION OF PERSONALITY.....	216
Rano Rakhimova	
LEGAL SOCIALIZATION OF EARLY ADOLESCENCE CHILDREN IN TERMS OF THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT	219

Iroda Rustamova NEUROPSYCHOLOGICAL STATUS OF LEFT-HANDED OLDER PRESCHOOLERS	223
Sitora Shakirova PECULIARITIES OF THE ORGANIZATION OF THE MODERN UZBEK FAMILY DEPENDING ON ITS COMPOSITION (ON THE EXAMPLE OF NUCLEAR AND EXTENDED FAMILIES).....	225
Anna Tatarenko HYPEROPIA PREDISPOSITION WORLDWIDE	228
Mariia Stupka THE INFLUENCE OF ART ON THE SOCIALIZATION OF PERSONALITY IN THE CONDITIONS OF MODERN SUSTAINABLE DEVELOPMENT	233
Alime Yan THE RELATIONSHIP BETWEEN GENDER IDENTIFICATION AND THE SOCIALIZATION OF PRESCHOOL CHILDREN.....	236

SUSTAINABLE EDUCATION AND EDUCATIONAL STANDARDS OF THE FUTURE

Shafoat Gapparova ECOLOGICAL PSYCHOLOGY OF PEDAGOGICAL SCIENCE EDUCATION. THE INFLUENCE OF ENVIRONMENTAL PSYCHOLOGY ON THE HUMAN PSYCHE	241
Raziya Gaynutdinova EDUCATION IN MARKET RELATIONS	244
Khudoyor Kamolov FORMATION OF TOURIST INFRASTRUCTURE IN THE ECONOMY. FACTORS AND REASONS AND CLASSIFICATION OF HOTELS BY TOURIST INFRASTRUCTURE	246
Yulia Kikot THE ROLE OF COVID-19 IN THE LEARNING PROCESS AND IN THE DEVELOPMENT OF ONLINE PLATFORMS IN UKRAINE.....	253
Vladyslava Skovorodka LANGUAGE PROBLEMS IN WORLD CONTEXT	256

SCIENTIFIC WORKS OF THE PARTICIPANTS IN THE STUDENT ESSAY COMPETITION "RESPONSIBLE BUSINESS AND HUMAN RIGHTS"

Hlieb Havrylchenko, Sofia Shchur REPUTATION COMPLIANCE OF THE LAW ENFORCEMENT SYSTEM OF UKRAINE	260
---	-----

Sofia Yermakova, Sofia Slobodianyuk COMPLIANCE OF THE ORGANIZATION IN TERMS OF ACHIEVING SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS (REPUTATION COMPLIANCE)	262
Heorhii Ivanov, Sofia Peven ANTI-MONOPOLY COMPLIANCE AS A WAY OF INTERACTION BETWEEN ENTREPRENEURS AND GOVERNMENT BODIES IN THE CONTEXT OF ACHIEVING THE OBJECTIVES OF SUSTAINABLE	267
Tetiana Patei, Vita Kostiuk ANTI-CORRUPTION COMPLIANCE AS A STEP TO ECONOMIC GROWTH OF THE STATE AND BUSINESS	271
Yelyzaveta Ozirma, Victoria Mostova INDICES INTRODUCTION OF THE COMPLIANCE SYSTEM AS A TOOL FOR ANTI-CORRUPTION FUNCTION (ON THE EXAMPLE OF THE NATIONAL ANTI-CORRUPTION BUREAU OF UKRAINE)	277
Liliia Kritsak ANTI-CORRUPTION COMPLIANCE AS THE WAY TO FIGHT CORRUPTION IN UKRAINE.....	281
Viktoriiia Orel, Anna Klymchuk ANTICORRUPTION AND SANCTION COMPLIANCE AS A METHOD OF REDUCING RISKS IN THE ACTIVITY OF CORPORATE BODIES	284
Natalia Kres, Mark Kulcikovskij 7 STEPS TO UKRAINE WITHOUT CORRUPTION	288
Kateryna Skuibida, Ruslana Yazskiv THE COMPLIANCE SYSTEM AND ITS SIGNIFICANCE IN THE MECHANISM FOR COMBATING CORRUPTION	293
Anna Pestova, Viktoriiia Opanasiuk ADAPTATION OF TAX LEGISLATION TO INTERNATIONAL STANDARDS AND OBJECTIVES OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT: CASE OF THE BILL № 5600	297
Samir Rokush, Anna Poddueva THE EFFECTIVENESS OF INTERNATIONAL SANCTIONS AS A METHOD OF DETERRING RUSSIA'S ILLEGAL AND AGGRESSIVE ACTIONS IN THE CONFLICT WITH UKRAINE	303
Maksym Babyk, Kateryna Lapchevska LEGAL PROVISION OF ANTI-CORRUPTION AND SANCTION COMPLIANCE OF ECONOMIC ORGANIZATIONS AS A GUARANTEE OF SUCCESSFUL BUSINESS CONDITION IN CONDITIONS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT	310

INFORMATION TECHNOLOGIES AND BUSINESS INNOVATIONS

Marharyta Buhakova

MA, V. N. Karazin Kharkiv National University,

e-mail: bugakova.mw@gmail.com, Ukraine

Supervisor – Svitlana Burchenko, PhD, V. N. Karazin Kharkiv National University, e-mail: s.burchenko@karazin.ua, Ukraine

PERSPECTIVES OF USING GREEN ROOFS IN CONDITIONS CLIMATE CHANGES FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF CITIES

Abstract. The challenges of climate change and adaptation are becoming more and more acute, especially in large cities. Green roofs are one of the objects of green infrastructure, which together with other greenery in the city form its green framework and make cities more environmentally friendly and sustainable. Was conducted a full-scale study of building types in Kharkiv, were assessed the design features of different types of buildings and accordingly, were developed recommendations for the arrangement of green roofs, walls and terraces. At the same time, landscaping of roofs, in contrast to the creation of parks and squares does not require the allocation of large areas, but on the contrary allow more efficient use of space of buildings. This articles deal with features of green roofs and types of buildings where they can be installed.

Keywords: green infrastructure, green roofs, landscaping, cities, climate change.

A green roof is the roof of a build, partially or completely covered with vegetation and soil layer. Depends on the substrate layer in which plants grow, green roofs are divided into extensive and intensive types. Extensive green roofs are roofs with thin vegetation, consisting of low grass, moss, lichens. Intensive green roofs are larger plant systems that involve planting tall plants and even trees. Extensive green roofs in most cases are sedum, and intensive - container or modular. The arrangement of a green roof has a positive effect on the energy efficiency of the house due to thermal insulation. Green roofs have the ability to hold up to 90% of rainfall and precipitation and have influence on surface runoff cleaning. For the arrangement of the extensive type of green roof, the thickness of

the substrate is 8-15 cm, and for the intensive type - 20-60 cm (*Riabyka et al., 2021*).

To date, the norms of Ukrainian legislation Governmental Buildings Normative B.2.6-220:2017 “Covering of buildings and constrictions” provides the following definition of green roofing – it is a flat or sloping combined coating with the top layer of vegetation. The legislation does not provide a classification of types of green roofs, this document uses only extensive type of roof with the possibility of arranging a pedestrian zone, and in addition, the installation of landscaping on the roof is not mandatory and determined by the developer.

The main conditions that determine the possibility of installing a green roof are the ability of the building structure to withstand additional loads; placement on the roofs of engineering communications buildings, exhaust ventilation systems, etc.; the angle of the roof; general condition of the roof - the presence of pre-insulation.

When creating a green roof, the first step is to determine its purpose. However, in practice you can see that green roofs of different types can be combined - part of the extensive roof, and the other used for recreation, or for commercial purposes. The next step is the conditions of creation - the building already exists or construction is at the design stage. The next step depends on this - the calculation of the load on the structure of the future green roof.

When we decided on the type of green roof, the allowable load was determined, the question of communications arose - not to touch the vents, and one of the main - to organize a system of surface precipitation. Rainwater and meltwater are usually removed from the roof through funnels and drainage trays. At the same time on the floor of both ordinary roof and green it is necessary to install drainage and filter layers.

In general, the following layers must be installed for an extensive green roof: plants with substrate; a filter that protects the substrate from leaching; drainage, which will serve instead of watering; additional insulating layer; waterproof.

The following layers are necessary for an intensive green roof: plants with substrate; a filter that protects the substrate from leaching; drainage; filter, protective layer; waterproof; additional insulating layer; vapor barrier.

The existing housing stock of Ukrainian cities, in particular on the example of Kharkiv, can be divided into the following types:

- five - nine floors' buildings, were built in the 1950-1980s. They have a flat roof, but due to their obsolescence are not suitable for green roofing. Such houses are not suitable for green roofs;

- nine, twelve, sixteen floors' buildings (1960-1970s). Most have a technical floor. On them arrangement of an extensive type of green roof taking into account engineering communications is possible.

- two, five floors' buildings (1930-50s). The roof in houses is two- or multi-pitched, forming a large attic. Slate or roofing iron was used as a roofing material. In such buildings, a possible option is to install modular attic or balcony greening.

Therefore, the following are perspectives for the arrangement of a green roof:

- one-floors, two-floors private existing and new buildings with a flat roof (possible arrangement of extensive and intensive types) or sloping with an angle of not more than 35 degrees (only for extensive roof);

- multi-floors new buildings that are under construction;

- arrangement of a green roof is also possible at public transport stops;

- administrative buildings of private and state property;

- industrial enterprises, warehouses etc.;

- commercial centers.

References

Governmental Buildings Normative, B.2.6-220, 2017. Covering of buildings and constrictions. Official webportal of the Ukraine's Parliament.

Riabyka, M., Gusakova, O., Zozulia, A., Bushovska, A. et al. (2021). Catalog of nature-based solutions. Lviv: UKM.

Vlad Fediai

*BA, V. N. Karazin Kharkiv National University,
e-mail: fedyayvlad2001@gmail.com, Ukraine*

Supervisor – Nadiya Maksymenko, Prof. DSc, V. N. Karazin Kharkiv National University, e-mail: maksymenko@karazin.ua, Ukraine

PROBLEMS AND PROSPECTS OF BIODIVERSITY CONSERVATION IN THE CONDITIONS OF CLIMATE CHANGE AT THE ECOLOGICAL NETWORK OF SUMY REGION

Abstract. The article considers the role of the objects of the nature reserve fund in Sumy region for the conservation of biological diversity, emphasizing a positive effect of creating an ecological network. There is also an assessment of the recreational load dynamics on protected areas.

Keywords: biological diversity, national park, recreational load, ecological network, nature reserve fund.

At present, the problem of biodiversity loss is very acute in the world and in Ukraine, too. Climate change as well as anthropogenic activities are the main factors that negatively affect biodiversity. Under the influence of human activities, there is a fragmentation of species habitat, more and more habitats are being destroyed. The area of land for agricultural, as well as for industrial and domestic use is increasing. Threats to biological diversity are illegal construction and deforestation, poaching, deforestation, economic activities in coastal protection zones. Because of this, the active settlement of species and populations cannot develop properly. In general, the reduction of biodiversity can lead to destabilization of biota, loss of integrity in the biosphere and affect stabilizing functions. Due to the irreversible transition of the biosphere to a new state, it may become unfit for human life. Biodiversity conservation is a very important task (*Danyliuk, 2015*).

The ecological network will help preserve the natural habitat of species in fragmented natural areas and in anthropogenic landscapes. The Emerald network is such a powerful ecological network. Its direct goal is to preserve natural fauna, flora and natural habitats. The objects of the nature reserve fund are a kind of concentration-connecting centers of the network. Thus, in Sumy region more than 10 objects of the reserve fund are the territories of the Emerald Network. Namely, these are the following objects: UA0000050 Mykhailivska tsilyna Nature Reserve; UA0000031 Desniansko-Starohutskyi National Nature Park; UA0000042 Hetmanskyi National Nature Park. Reserves: UA0000048 Serednoseimskyi, UA0000049 Shalyhynskyi, UA0000051 Verkhnosulskyi, UA0000052 Verkhnoesmanskyi, UA0000053 Bohdanivskyi, UA0000062 Smiatsko-Znobivskyi, UA0000147 Verkhnie Podesinnia, UA0000187 Shostkynskyi. It is worth noting that the important objects for the Emerald Network of Sumy region are national nature parks and nature reserves. Thus, in Sumy region, due to its optimal location (Fig. 1), uniqueness and scale, the Hetmanskyi NNP still has the greatest load.

Although the Desniansko-Starohutskyi National Park is also unique and interesting, it is less popular than the Hetmanskyi National Park due to its location. Accordingly, it has less load. Desniansko-Starohutskyi National Park is located in the north of Sumy region, where there are no big cities. This is a significant influencing factor, as a particularly large number of tourists come from cities to the recreational places. The nature reserve Mykhailivska tsilyna according to its status in general has a special protection regime. Accordingly, it is not the same place of recreation as national parks.

Thus, the Hetmanskyi National Park plays a particularly important role. It is part of a global strategy for the conservation of species within biogeographical regions.

Figure 1. Location of the reserve and national parks of Sumy region

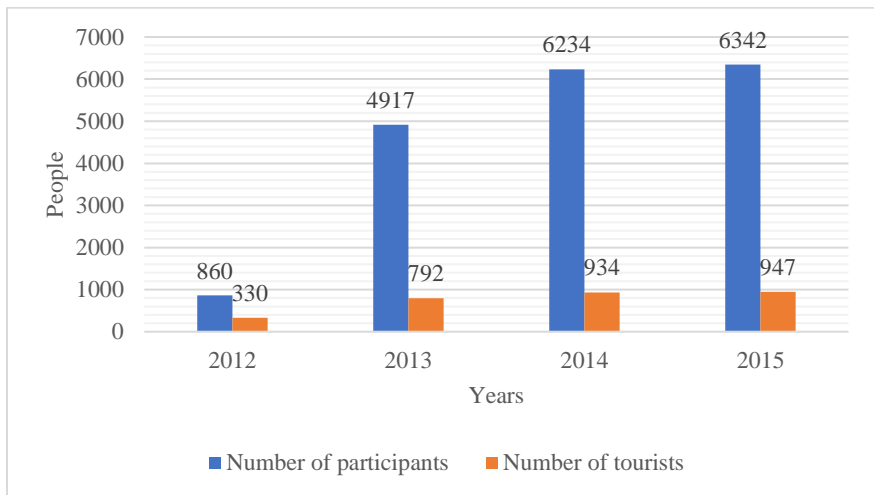
The park is an integral part of the Dnieper meridional and Polissya latitudinal ecological corridors. Due to this, the adjacent foci of biodiversity were able to merge into a single integrated network. Accordingly, protected areas can better maintain stability. The process of species migration is better and with fewer obstacles. This is especially important against the background of climate change and massive loss of biodiversity (Stupchuk, 2021; Boichenko, 2019).

The Hetmanskyi National Park is important for the Emerald Network due to its uniqueness. Its flora and fauna is very diverse, including more than 1,013 species of plants and 2,580 species of animals, many of which are in the Red Book of Ukraine. For example, river otter (*Lutra lutra*), ermine (*Mustela erminea*), Ukrainian lamprey (*Eudontomyzon mariae*), bumblebee (*Bombus muscorum*), deer beetle (*Lucanus cervus cervus*), mahogany (*Papilio machaon*), grasshoppers (*Gladiolus tenuis*), two-leafed beetle (*Platanthera / Orchis bifolia*) and other). Within the park, various landscapes of the forest-steppe of the Left Bank

have been preserved. These are low-lying floodplains and sphangian swamps, and relict native forests (*Hetmanskyi, 2021*).

However, since this protected area is a national park, it also performs a scientific-educational function in addition to protection and recreational one. Consequently, there is a significant load on it. 98,850 people live in the area close to the Hetmanskyi NNP. Every year about 70% of them are visitors to the park, meeting their own recreational needs. In addition, about 2,000 people come to the park from other regions of Ukraine for the same purpose.

Vacationers use the territory of the Park for walking, sports, and swimming. A significant number of visitors to the park are small, unorganized groups of tourists who come for a few days, arriving by public transport or in their own cars. Residents of nearby cities (mainly residents of Okhtyrka and Trostyanets), villages, hamlets and settlements regularly visit natural complexes of the park. In general, they come for short-term holidays, namely for fishing, swimming, picking mushrooms and berries. As for the participants in environmental educational activities and the number of tourists, according to the available data, their number is steadily growing (Fig. 2).

Figure 2. Dynamics of changes in the number of participants and tourists (2012 – 2015)

There are no data for the recent years, but we can assume that even in the pre-quarantine period, the dynamics indicated an increase in the number of people participating in events as well as tourists, but now the increase should continue or

even intensify. In the quarantine period, it is difficult to go abroad to rest, and at times it is not even possible, and people pay more attention to recreational facilities within the country and, most importantly, within their region. As most recreation places do not work due to the quarantine in general or operate in a limited mode, more and more people are paying attention to the objects of the reserve fund.

References

- Boichenko, R. V., Vertel, V. V., Karliukova, O. Yu. (2019). *Nature Reserve Fund of Sumy region: Atlas-reference book*. Kyiv: TOV «Ukrainska Kartohrafichna Hrupa».
- Danyiuk, Yu. M., Korbut, M. B. (2015). *The problem of biodiversity loss and the principles of its conservation*. Zhytomyr: ZTDU. URL: <http://eztuir.ztu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/758/68.pdf?sequence=1>.
- Hetmanskyi national nature park. (2012). *Hetmanskyi info*. URL: <http://www.getmanski.info/index.php/ukr/>.
- Stupchuk, L., *Hetmanskyi park above Vorskla. Day*. (2021). URL: <https://day.kyiv.ua/ru/article/v-konce-dnya/getmanskiy-park-nad-vorskloyu>.

Viktor Filatov

BA, V.N. Karazin Kharkiv National University,
e-mail: viktorfilatov009@gmail.com, Ukraine

Supervisor - Ivetta Kryvytska, Assoc. Prof. PhD, V.N. Karazin Kharkiv
National University, e-mail: ivkrivicka@gmail.com, Ukraine

ANALYSIS OF THE HEAVY METALS CONTENT IN THE SOIL OF KHARKIV RECREATIONAL AREAS

Abstract. The publication contains research results of the heavy metals content of soil state in recreation zones of Kharkiv city. This study includes soil sampling, laboratory analysis of samples on an atomic spectrometer for the content of heavy metals and analysis of the data obtained.

Keywords: atomic absorption spectrometry, heavy metals, soil, recreational area, MAC

Recreational areas are a buffer zone separating anthropogenic hazardous areas from residential development. Recreational areas also serve as a place of recreation for the urban population and vitalize the urbanized environment of the city.

Green areas do not only protect the city from noise and vibration, but also accumulate and break down pollutants into simple elements with active flora and microorganisms.

Indicators of soil chemistry can give a great deal of information about the ecological condition of a city's green space ecosystem. Chemical elements such as heavy metals can get into the soil from mobile and stationary emission sources and accumulate in the soil. Excessive concentration of heavy metals leads to soil contamination, kills growth processes and impoverishes biodiversity. Therefore, the study of the content of heavy metals in soil is a very important component of laboratory research in assessing the ecological state of the territory.

To study the content of heavy metals in the soil of recreational areas, we chose three major parks from different districts of Kharkiv city. These are parks – “Machine Builders”, “Peremoha” and “Yunist”.

Such enterprises as the Turboatom, Malyshev Plant, Kharkov Machine Building Plant, Kharkov CHP-3 and the highways create anthropogenic load on the “Machine Builders” Park. The medical center encloses the “Peremoha” Park from the north and the Saltovsky Highway from the south. Poltava Way has an impact on the “Yunist” Park, branching to the Zalyutinsky highway and the Zalyutinsky bridge with two-way vehicular traffic.

To analyze distribution of pollutants in the green areas, we chose points with different anthropogenic load. We took total of six soil samples in accordance with GOST 17.4.3.01 and GOST 17.4.4.02. The author took samples in the spring of 2020, before the beginning of the growing season by the envelope method at a depth of 0-20 cm.

For laboratory analyses, we used an atomic absorption spectrometry on an atomic spectrometer. The content of such chemical elements as Lead, Zinc, Copper, Cadmium and Chromium was investigated according to DSTU 4770.1-9:2007.

The obtained data were compared with the maximum permissible concentrations (MAC) and background concentrations of these elements in the soil. Table 1 shows the results of the analyses.

Analysis of the obtained data shows that the concentration of lead in all parks is within the MPC and does not increase the background content, typical for this landscape-geographical zone.

The indicators of zinc content are different in the three parks. The lowest zinc concentration is in the samples from “The Peremoha” Park, and the highest - in the samples from “The Yunist” Park. Here, the concentration of zinc in the soil is 18.4 mg/kg. This concentration increases the background zinc content 36 times and is close to the MAC limit value.

Concentrations of copper and chromium in all three parks are within the normative values and do not overpass the background content and MPC. Cadmium concentrations are also within the MPC and background limits.

Table 1

Content of heavy metals in soil sample
(State Consumer Standard of Ukraine, 2005)

Element		Pb, mg/kg	Zn, mg/kg	Cu, mg/kg	Cd, mg/kg	Cr, mg/kg
MAC		6	23	3	3	6
Background concentrations		1	0,5	0,5	0,5	0,1
Sample 1	“Machine Builders” Park (at the middle of the park)	0,009857	6,167824	0,008038	0,009184	0,0009
Sample 2	“Machine Builders” Park (with the close up of the highway)	0,729897	6,703045	0,008904	0,008451	0,0005
Sample 3	“Peremoha” Park (at the middle of the park)	0,524135	4,578334	0,000561	0,01045	0,0004
Sample 4	“Peremoha” Park (with the close up of the highway)	0,367313	3,344639	0,003836	0,098471	0,0001
Sample 5	“Yunist” Park (at the middle of the park)	0,663036	6,039404	0,002841	0,004851	0,0001
Sample 6	“Yunist” Park (with the close up of the highway)	0	18,4178	0,016891	0,004591	0

The highest cadmium concentration, approaching the background content, was in the “Peremoha” Park.

Thus, in the recreational areas under study, we did not record any exceedances of MPC for the content of heavy metals in the soil. Since the recreational areas are quite large, they fully handle the anthropogenic load.

Soils assessment of Kharkiv`s recreational areas has shown that the excesses of the normative values of MPC are not observed. This indicates that the green areas cope with the anthropogenic load coming into the territory of these zones. Further study of the concentration of heavy metals in the soil will help to monitor the dynamics of the elements content in the soil and prevent soil contamination.

References

- DSTU 4770.2:2007. Soil quality. (2005). Kyiv: State Consumer Standard of Ukraine.*
- Samchuk, A.I. & Kuraeva, I.V. (Eds.). (2019). Heavy metals in the environment of the Kiev megapolis. Kyiv: Nash format.*
- State standard. (2008). Nature protection. Soils. General requirements for sampling: GOST 17.4.3.01-83: 1983. Moscow: Goscomgidromet.*
- Sychev, V.G.(2019). Modern state of soil fertility and the main aspects of its regulation. Moscow: RAN.*
- GOST 17.4.1.02-8. (2008). Nature Conservation. Soils. Classification Chemical substances for pollution control. [Interstate Standard]. [Electronic resource]. Retrieved from: <http://vsegost.com/Catalog/21/21047.shtml>*

Oleksiy Holovnov

BA, State University of Economics and Technology,

e-mail: alexholovnov32@gmail.com, Ukraine

Supervisor – Iryna Yegorova, Assoc. Prof. PhD, State University of Economics and Technology, e-mail: yegorova_ig@duet.edu.ua, Ukraine

PROBLEMS IN CLIMATE CHANGE AND THEIR SOLUTION AT THE NATIONAL AND INTERNATIONAL LEVELS

Abstract. The article examines the problems and reasons why we and the particularities of our planet are suffering from annual changes in climate. The author substantiates the requirement for the search of new approaches to the solution of problems of climate change and their solution.

Keywords: weather, climate, ecology, environment.

Зміна клімату – суттєва та тривала зміна у статистичному розподілі погодних умов протягом тривалих проміжків часу: від десятиліть до мільйонів років. Це може бути зміна в середніх погодних умовах, або у розподілі погоди навколо середніх умов (зокрема, часті або рідкі екстремальні погодні явища). Чинниками зміни клімату є біотичні процеси, коливання сонячної радіації, тектоніка плит та виверження вулканів. Деякі види діяльності людини також відокремлюють як потужні чинники недавньої зміни клімату, яку часто називають «глобальним потеплінням». Зміна клімату загрожує основним умовам життя: горять ліси, тануть льодовики та руйнується біорізноманіття.

Глобальна зміна клімату є однією з найгостріших екологічних проблем, які постають перед людством. Згідно прогнозів провідних міжнародних наукових центрів з дослідження клімату, протягом наступного століття температура підвищиться на 2-5 градусів за Цельсієм. Такі темпи глобального потепління спричинять серйозні кліматичні зміни і різні екосистеми опиняться під загрозою зникнення.

Сьогодні можна з впевненістю сказати, що значні кліматичні зміни вже відбуваються. Якщо ми не розпочнемо активно діяти, то вже незабаром наблизимось до тієї межі, коли глобальну зміну клімату зупинити буде вже неможливо. Життя на планеті у майбутньому буде під загрозою.

Основною причиною зміни клімату є використання викопного палива та неефективне споживання енергії, що виробляється. Парникові гази, які утворюються внаслідок діяльності людини, викликають посилення парникового ефекту. Надмірна кількість газів, які утворюються в результаті діяльності ТЕЦ, транспорту, сільського господарства, промисловості, а також лісових пожеж, утримують сонячне тепло у нижніх шарах атмосфери, не даючи йому повертатись до космосу.

За останні 30 років середня річна температура в Україні вже зросла на 1°C. Період від кінця 20-го століття і до сьогодні є найтеплішим за всю історію погодних спостережень в Україні (починаючи з 1890-х років). Швидкість зміни середньої, а також максимальної та мінімальної температур за період 1961 – 2013 років склала 0,3°C кожні десять років.

При підвищенні середньої глобальної температури, частішими будуть екстремально високі температури, екстремально низькі – рідше. Хвилі тепла будуть тривалішими та частішими. Як наслідок, посилилися посухи, змінилася водність річок та озер, з'явилися не характерні для України екстремальні погодні явища.

З наслідками зміни клімату можна боротися за допомогою заходів пом'якшення й адаптації, серед яких:

- заходи пом'якшення наслідків, що спрямовані на зниження викидів парникових газів, такі як перехід до відновлюваних джерел енергії, наприклад, сонячної, та зменшення обсягу спалюваного викопного палива;

- заходи адаптації, які спрямовані на управління ризиками наслідків зміни клімату, наприклад, створення стійкої інфраструктури.

Боротьба зі зміною клімату – це відповідальність кожного.

Заходи з пом'якшення наслідків та адаптації можуть бути прийняті на національному, міжнародному рівні, але деякі зміни можливі на індивідуальному рівні.

Сюди може належати використання громадського транспорту чи зміна споживчих звичок.

Але цього недостатньо, щоб знизити всі ризики зміни клімату, тому настільки важливо, щоб уряди брали на себе зобов'язання та приймали відповідні регуляторні акти.

Користуючись своїми правами громадян і споживачів, ми можемо здійснювати тиск на уряд та корпорації і вимагати від них необхідних системних змін.

Інший спосіб, яким почали активно користуватися університети, релігійні групи, а останнім і часом й на загальнодержавному рівні, це вплив на фінансові установи.

Він передбачає відмову від акцій виробників викопного палива або ігнорування банків, які інвестують у галузі з високим рівнем шкідливих викидів.

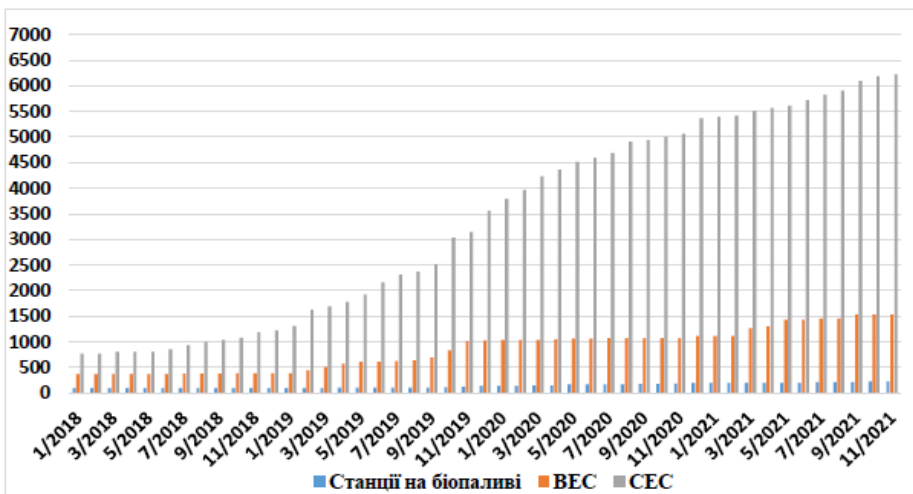
Позбувшись фінансових інструментів, пов'язаних із виробництвом викопного палива, організації, з одного боку, вживають заходів щодо кліматичних змін, а з іншого - отримують економічну вигоду (рис.1).

Відновлювані джерела енергії (ВДЕ) – це джерела енергії, що походять із природних джерел або процесів, які постійно поповнюються. Наприклад, сонячне світло або вітер продовжують світити і дути, навіть якщо їх наявність залежить від часу та погоди.

Викопні ресурси, такі як вугілля, нафта, природний газ та уранова руда до відновлюваних джерел енергії не належать, бо вони відновлюються протягом сотень тисяч років.

Частка відновлювальних джерел енергії в енергосистемі України станом на жовтень 2020 року склала 7,3%. Показник продовжує зростати, але недостатньо швидко, щоб досягти 100% ВДЕ до 2050 року відповідно до цілей Паризької угоди. Цьому є декілька причин.

Наразі відновлювані джерела потребують підтримки держави для розвитку та гарантованого викупу державою. Така модель забирає більшість ризиків з операторів станцій ВДЕ, не стимулюючи їх до більш якісної інтеграції до системи.

Рисунок 1. Помісячна встановлена потужність відновлюваних джерел енергії в Україні за 2018 – 2021 роки

Податок на викиди CO₂ в Україні є одним з найнижчих у світі. Станом на серпень 2019 року він становив 10 грн. за 1 тону, що у 386 разів нижче, ніж у Швеції. Комісія високого рівня з питань встановлення ціни на викиди CO₂ дійшла висновку, що “ціна на викиди CO₂, яка відповідає досягненню цілей Паризької угоди, має становити щонайменше 40-80 USD за 1 тону, з перспективою збільшення 50–100 USD за 1 тону до 2030 року, щоб відповідно до цілей Паризької угоди не допустити зростання глобальної температури на понад +1,5 °C”.

Отже, питання зміни клімату набуває все більш гострого характеру. Тому зовсім не випадково весь світ приділяє цій проблемі все більше уваги та проводить заходи для її вирішення. Проте в глобальному плані все ж залишається дуже багато речей, які необхідно зробити для покращення ситуації в цілому.

References

- Climate change and how to deal with it: key information. (2021). UNICEF. [Electronic resource]. Retrieved from <https://www.unicef.org/ukraine/stories/climateaction>*
- Interregional office of protective massifs of the Dnieper reservoirs. (2021). [Electronic resource]. Retrieved from: <https://www.mozmdv.gov.ua/>*
- NPC «Ukrenergo». (2020). Official site. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://ua.energy/>.*

Oleksandr Kalynovskiy

MA, V. N. Karazin Kharkiv National University,

e-mail: kalinovskijaleksandr5@gmail.com, Ukraine

Supervisor – Alina Hrechko, Senior teacher, V. N. Karazin Kharkiv National University, e-mail: a.a.hrechko@karazin.ua, Ukraine

INVENTORY OF GREEN AREAS ENSURING FUNCTIONING OF GREEN INFRASTRUCTURE

Abstract. This article shows the results of research on the inventory of green chestnut plantations in the Shevchenkivskiy district of Kharkiv. This plant is one of the most common plants in Ukrainian cities. It serves as a green infrastructure in cities, regulating the microclimate, cleaning the air, and is a good indicator of the environment quality. Conducting an inventory will allow timely identification of plants to be replaced or assistance to maintain green infrastructure in cities.

Keywords: monitoring, plantation state, age structure, vital state, adaptation, green infrastructure.

The world is becoming increasingly aware that global climate change is a new reality of existence to which we must adapt and try to slow down. Expansion of green spaces allows us to adapt to new realities by providing certain ecosystem services.

In large cities there is a meteorological phenomenon "urban heat island". If we estimate the temperature and humidity at the same time in the city and in a nearby town, it can be argued that the city's meteorological temperature will be higher and humidity, on the other hand, is lower. Thus, at the time of the study the temperature in the city was + 30 °C at 40 % humidity, and in the suburbs at this time the temperature was + 27 °C, humidity – 48 %. This phenomenon is explained by the anthropization of the landscape, i.e. creation of artificial surfaces, changes in the structure of short-wave and long-wave radiation, as well as thermal conductivity and heat capacity.

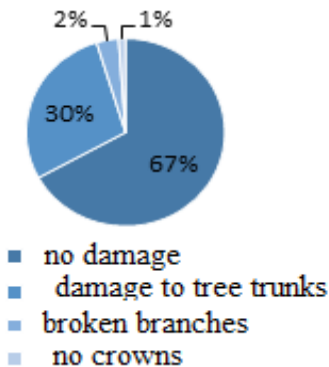
Trees as elements of green infrastructure play an important role in adapting to global climate change, because they create a certain microclimate that is more favorable for people, especially in cases of organized green areas.

The object of the study is single-species green plantations of the Shevchenkivskiy district of the city of Kharkiv - bitter chestnut. In Ukraine, this type of greenery is one of the key in landscaping in both large and small cities. Many scientists believe that this plant has a number of benefits and provides a wide range of ecosystem services. Thus, according to Hryhoriuk, this plant is a bioaccumulator of phytotoxic pollutants, and according to other authors - a good purifier of industrial pollution (*Bessonova, 2001*), observed in the city all the time.

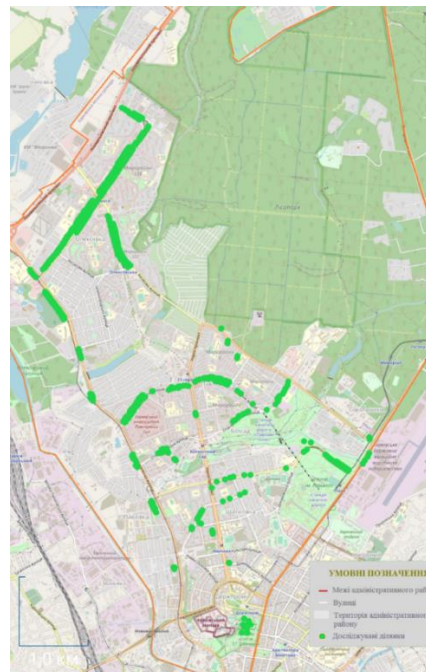
Chestnuts are almost barrier-free higher plants in the accumulation of harmful substances that enter the air due to emissions from vehicles, industrial enterprises, so they are good living filters and bioindicators of environmental cleanliness among various types of street plantations.

The subject of the study is the monitoring and visual assessment of the plantations quality, i.e. conducting an inventory of bitter chestnut plantations at the research site. The study was conducted on the basis of the methodology developed by Lokhmatov N. A. (*Lokhmatov, 1981*), as well as the current instructions for the inventory of greenery (*Instruction, 2001*) and was a score of damage to the surface of bitter chestnut moth. During the field stage of the work, the authors surveyed 1079 individuals and developed an inventory map at the in-house stage. (Figure 2).

The article evaluates categories of the state of green plantations, showing that the vast majority of trees are in good and satisfactory condition, but there is damage to the structural condition of plants, namely: broken branches, sometimes no crowns and damage to tree trunks (Figure 1).

Figure. 1. The main damage to the chestnut in the Shevchenkivskiy district of Kharkiv

Figure. 2. Inventory of urban plantations of bitter chestnut in Shevchenkivskiy district

In the study, we estimated the age composition of bitter chestnut plantations, which showed that the age range was from 10 to 70 years, but young trees already had some damage. This is negative for their use as elements of green infrastructure of the city as they lose not only aesthetically pleasing, but also its functions of air purification, the possibility of creating a shadow for the regulation of urban climate, etc., i.e the quality of their ecosystem services is reduced.

An inventory of greenery should be carried out in both large and small cities. It will allow us to assess their quality, prevent its deterioration, rationally cut down trees that have lost their functions, as well as give recommendations for selection of greenery during urban landscaping.

This research assesses the quality of green infrastructure elements, identifying their ability to provide ecosystem services to adapt to climate change.

References

- Bessonova, V. P. (2001). *Methods of phytoindication in the assessment of the ecologic camp of the dovkillia: the head master*. Zaporizhzhia: ZDU. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://nuwm.edu.ua/files/523/10--2021/1Azam5kKIfdGZU9886mN1d8uaDOizIurO/--.pdf>
- Instruction on technical inventory of green plantations in cities and towns of Ukraine: approved by the order of the State Committee for Construction, Architecture and Housing Policy of 24.12.2001, № 226*. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0182-02>.
- Lokhmatov, N.A. (1981). *Improvement of oak in the centers of its damage and drying out in oak forests and artificial plantations of Ukraine. Dubravs and increasing their productivity*. Moscow: VASKHNIL.
- Maksymenko, N. V., Gololobova, O. O., Koval, I. M. & Kalynovskyi, O. I. (2021). *Monitoring of the condition of green plantations of Shevchenkivskiy district of the Kharkiv (on the example of bitter chestnut (Aesculus Hippocastanum L.). Man and the environment. Problems of Neoecology*, 36. <https://doi.org/10.26565/1992-4224-2021-36-01>.
- Hrechko, A. A. (2021). *Possibilities of implementing the strategy of green-blue infrastructure to solve the problem of sewerage in small towns. Environmental protection: a collection of scientific articles of the XVII All-Ukrainian scientific Taliev readings*, 29 - 30. [Electronic resource]. Retrieved from: <http://ecology.karazin.ua/taliev-2020/>

Ilga Krampuža

MA, Rezekne Academy of Technologies,

e-mail: ilga.krampuza@rta.lv, Latvia

Supervisor - Arturs Gaveika, Assoc. Prof., Rezekne Academy of Technologies,

e-mail: arturs.gaveika@rta.lv, Latvia

**IS SUSTAINABLE COEXISTENCE OF BEARS AND APIARIES POSSIBLE?
PROBLEMS AND SOLUTIONS**

Abstract. The problems of apiaries' protection from bears' attacks, the adjustment of damages' opportunities caused to the owners of apiaries have been discussed in the paper. The role of the state in the adjustment of damages' policy to the beekeeping branch's improvement has been defined. The activities for the adjustment of damages' improvement for the protection providing of the apiaries have been proposed.

Keywords: bears' damages, hives, damages, assessment of damages.

Bees are an essential part of nature, which have to be conserved. The total amount of apiaries in Latvia in 2018 was 2708, but the total amount of the host colonies – 102226 (*Latvijas biškopības programma, 2019:4*). Analyzing the data available at the Agricultural data center, the increase of the host colonies can be seen till 2018. But the turn took place in 2021, as the evident tendency of the decrease in host colonies' amount was observed. 87465 host colonies were registered already at the beginning of May, which is 14.3% fewer host colonies than during the previous corresponding period (*Sākotnējie dati, Latvijā par 14 % sarucis reģistrēto bišu saimju skaits, 2021*). The reasons are various, starting with the limited realization opportunities of the honey and honey products produced, including the limitations caused by Covid- 19; huge financial investments, which are necessary for the development of professional beekeeping farms, the rapid development of conventional agriculture, the diseases of bees and a new problem, which has appeared during the recent years – bears' attacks on the hives.

The apiaries or separate hives destroyed by the bears is a new but very topical problem for Latvia's beekeepers. That is why I cannot agree with the ideas of some authors that "the problem is not related to the whole field of beekeeping but to the separate regions of Latvia" (*Latvijas biškopības programma, 2019:4*). The information provided by the beekeepers clearly reflects that although at the moment the attacks of bears take place on the apiaries, which are located in Vidzeme and Latgale, the amount of bears' attacks on the apiaries becomes more topical and regionally these attacks become broader and broader.

The information on the bears' attacks is acquired from the beekeepers, from the Nature Conservation Agency if a bee-keeper has applied for the compensation;

from the video cameras located near the wild animals' feeders by the hunters, from the close circuit televisions located on the territories of apiaries by the beekeepers. We have to agree with the conclusion that bears have settled down in Latvia (it was assumed before that young bear males have arrived from Estonia and Russia). (*Jauns bišu kaitēklis-lācis. Kā pasargāt savas bites, 2021*).

Already in 2006 a beekeeper from the Limbazi region, Staicele reported that he had suffered from bears' attacks already for 27 years; bears had destroyed 105 host colonies of his. (*Zemkopības ministrija pagaidām nepalīdzēs biškopjiem cīņā ar lāčiem, 2006*) Comparatively, a short time has passed and at the moment professional beekeepers consider bears' attacks as a problem, which requires immediate actions and state involvement in a solution of the particular issue. For example, the Beekeepers Society of Latvia concludes that it can be spoken seriously about bears' attacks on the apiaries starting from 2018 (*Jauns bišu kaitēklis-lācis. Kā pasargāt savas bites, 2021*).

It is possible that beekeepers kept silent about the problem mentioned above in the public space and tried to solve the problems of the losses individually, every one according to his /her opportunities that is to renew the destroyed host colonies, or maybe even to stop work in the producing of bees' products. Historically, 2018 is considered to be the first year when beekeepers from different regions reported on bears' damages.

In particular:

- 1) Rujiena (borderland of Estonia) on destroying of approximately 30 host colonies,
- 2) Baltinava region and Tilza rural municipality of Balvi region on destroying of more than 15 host colonies
- 3) Pale rural municipality of Limbazi region, where around 20 host colonies were destroyed. (*Jauns bišu kaitēklis-lācis. Kā pasargāt savas bites, 2021*).

It is concluded that bears' damages can be seen not only on the borderland with Estonia and Russia but also on the inland territory of the state. In 2019 signals on the bears' damages were recorded in 26 different places on the destroying of 113 host colonies, particularly from the rural municipalities of Serene, Inesi, Salacgrivas, Berzkalne, Liezere, Grundzale, Malupe, Kubuli, Sarkani, but in 2000 bears' damages were found in the center of Vidzeme – in Lubana region (*Jauns bišu kaitēklis-lācis. Kā pasargāt savas bites, 2021*).

It can be concluded that bears' damages embrace the most part of the state territory and the problem is so serious that the beekeeping branch needs the assistance of the state level and the solutions, which would, first, limit bears damages, and, second, keep up the desire of professional beekeepers to work in the professional production of honey and honey products.

First about solutions, which at first sight are not related to the problem mentioned. It is not easy to identify the number of bears as bears move all the time.

It is generally recognized that bears do not try to look for people's homes on purpose but they more readily live in large forest tracts. It can be seen now that the forests are being sawn off, in that way destroying the habitat of the bears, involuntarily making an animal go and look for food and habitat in a non-typical way. That is why an explanatory work on the conservation necessity of habitat and biological diversity has to be activated in the community.

In Latvia a bear is a protected species; that is why the hopes that the damaging of apiaries could be linked with the destroying of bears are not well-grounded. It can be concluded that it is necessary to look for ways how to maintain at least neutral neighborly relations, utmost taking care that a bear cannot approach hives. That is why it is necessary to look for ways how to protect professional apiaries from damage. The solutions can be as follows:

- 1) purchase and placing of electric fences around hives;
- 2) purchase and placing of other appliances, which produce noise and light in a hive,
- 3) placing of the hives on the platforms or in particularly safe mobile buildings.

Each of the mentioned ways of protection is linked with financial investments. An electric fence is acknowledged as an essential means of protection also in Finland. Norwegian beekeepers are advised to place several layers of the electric fence, besides with a sensitive construction of the sieve around the fence. (*Juris, Šteiselis, 2021*) In Latvia, a set of electric fences with a 40 meters long ribbon will cost approximately 263 EUR, but if electricity is not available in a particular place, a battery will have to be purchased in addition, then the price of an electric fence will be 600 EUR. (*Jauns bišu kaitēklis-lācis.Kā pasargāt savas bites, 2021*). It is clear that only a small amount of host colonies can be protected in such a way because it is not possible to arrange an electric fence for the site of the apiaries, where, for example, around 50 hives are located.

A well-considered solution of hives' placing could be a supportable solution, which would keep animals back from hives damaging. For example, as staying in open places is not typical for bears, hives could be located in places free of trees and bushes; to locate hives nearby populated buildings and to place several hives together in one place, making groups. Beekeepers have to take into consideration that hives have to be inspected much more often than during the previous years. A combined application of the activities mentioned could at least partly protect the placed hives from bears' damages.

Finance, in its turn, has to be planned for the implementation of the mentioned state activities. For example, the Beekeeping Society of Latvia has pointed out that in 2021 it has envisaged using 357472 EUR for technical support of beekeepers and beekeeping organizations. Introducing to what is meant by this assistance, it can be seen that these are payments for the costs of lecturers,

consultants, and preparing of informative materials, but not providing real financial support, at least for the members of the society for the solution of the problem discussed. Also, the activities that the society would at least, encourage, for example, the Ministry of Agriculture to provide purposeful, real support for at least partial payment for necessary technical equipment. On the contrary, for example, technical; assistance for beekeepers and beekeepers' organizations has been included in the Beekeepers programme of Finland for the years 2019 -2022. (*Somijas biškopības programma, 2021*).

It has to be recognized that paragraph 49 of the Regula (ES) No.1308/2013 (*Agriculture And Development ISAMM CM, 2021*) envisages that national governments have to do activities in order to provide that the support scheme of the European Union is adapted to the most recent changes and the activities included into it are effective in order to improve the conditions of beekeeping products' production and sales in common conditions. Therefore, we should learn from Estonia and Finland where the purchase and construction of electric fences have been subsidized.

At the same time, it is necessary to raise the issue of compensation for damages caused by bears. The requirements of the Cabinet of ministers' regulations have to be fulfilled in order to demand compensation from the state budget (*Ministru kabineta noteikumi Nr.114, 2021*). In 2021 the Nature protection council has paid 6192 EUR to beekeepers and cattle-breeders for damages caused by bears (*Šogad DAP izmaksājusi 6192 eiro biškopjiem un lopkopim par laču postījumiem, 2021*). Nevertheless, in order to receive the compensation, the drawbacks, which have to be corrected, can be seen in the Cabinet of ministers' regulations. For example, it is not reasonable to make a beekeeper wait, until representatives from three public agencies arrive at the site of damages (the Nature Protection Council, the State Forestry Service, and the State Food and Veterinary Service); in addition, the amount of compensation does not exceed 80% of the damage calculated, the resolution on the earmarking of compensation is passed during a month and then the reimbursement can be expected for (for example, the beekeepers received compensation on the damages of the year 2020 only in 2021 (*Latvijā nākotnē sagaidāms laču populācijas pieaugums, prognozē VMD, 2020*)). It has to be recognized that the procedure is too heavyset and the damages caused are compensated not in the full amount. For example, in Estonia, the damages are compensated at the amount of 100%. The inspection of damages could be done by the board, which consists of, for example, the rural municipality representative and the beekeeper who has suffered from the damages.

The Beekeeping Society of Latvia has to become a real professional counsel of beekeepers' interests; including the passing of the external normative acts; which provides the payment of financial compensation to the beekeepers for the purchase of electric fences.

It has to be envisaged in paragraph No 114 3 Cabinet of ministers' regulations that the compensations to the beekeepers have to be paid at the amount of 100%; it has to be envisaged in paragraph No 19. 33 that the board of assessing damages has to consist of the representative of the local municipality and a beekeeper, in whose farm the damage has been caused, the board has to arrive at the site of the damage no later than on the next day after the revealing of the damage; compensations have to be paid not later than during a month from the day of inspection.

References

- Agriculture And Development ISAMM CM. (2021). [Electronic resource]. Retrieved from: https://ec.europa.eu/info/system/files/food-farming-fisheries/animals_and_products/documents/nap-lv_lv.pdf.*
- Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) Nr.1308/2013. (2013). [Electronic resource]. Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=celex%3A32013R1308>*
- Jauns bišu kaitēklis-lācis. Kā pasargāt svas bites? (2021). [Electronic resource]. Retrieved from: <https://www.strops.lv/index.php/home/aktualitates/67-arhivs-2018/680-jauns-bisu-kaiteklis-lacis-ka-pasargat-savas-bites>*
- Latvijā nākotnē sagaidāms laču populācijas pieaugums, prognozē VMD. (2020). [Electronic resource]. Retrieved from: www.apollo.lv/6998372/latvija-nakotne-sagaidams-lacu-populacijas-pieaugums-prognoze-vmd*
- Latvijas biškopības programma 2020-2022.gadam, (2019),4.*
- Ministru kabineta 2021.gada 18.februāra noteikumu Nr.114 "Kārtība, kādā zemes īpašniekiem vai lietotājiem nosakāmi to zaudējumu apmēri, kas saistīti ar īpaši aizsargājamo nemedījamo sugu un migrējošo sugu dzīvnieku nodarītajiem būtiskiem postījumiem, un minimālās aizsardzības pasākumu prasības postījumu novēršanai". (2021). [Electronic resource]. Retrieved from: <https://likumi.lv/ta/id/321153-kartiba-kada-zemes-ipasniekiem-vai-lietotajiem-nosakami-to-zaudejumu-apmeri-kas-saistiti-ar-ipasi-aizsargajamo-nemedijamo>*
- Sākotnējie dati, Latvijā par 14% sarucis reģistrēto bišu saimju skaits. (2021) [Electronic resource]. Retrieved from: <https://www.delfi.lv/news/national/politics/sakotnejie-dati-latvija-par-14-sarucis-registreto-bisu-saimju-skaits.d?id=53265831>*
- Šogad DAP izmaksājusi 6192 eiro biškopjiem un lopkopim par laču postījumiem. (2021). [Electronic resource]. Retrieved from: www.saimnieks.lv/raksts/sogad-dap-izmaksajusi-6192-eiro-biskopjiem-un-lopkopim-par-lacu-postijumiem*
- Somijas biškopības programma. (2021). [Electronic resource]. Retrieved from: <http://wwwmehilaishoitajat.fi/suomen=mehilaishoito-ohjelma/>*

Šteiselis, J. (2021). *Lāču postījumi un preventīvie pasākumi bīskopībā*. [Electronic resource]. Retrieved from: https://www.silava.lv/userfiles/file/2020_Bagrade_Lacu_monitorings/4_2_Lacis_no_biskopja_skatpunkta_JS.pdf

Zemkopības ministrija pagaidām nepalīdzēs bīskopjiem cīņā ar lāčiem. (2006). [Electronic resource]. Retrieved from: <https://www.delfi.lv/news/national/politics/zemkopibas-ministrija-pagaidam-nepalidzes-biskopjiem-cina-ar-laciem.d?id=15032961>

Victoriia Mishchenko

*BA, V. N. Karazin Kharkiv National University,
e-mail: vikulya.mishchenko14@gmail.com, Ukraine*

*Supervisor – Nadiia Cherkashyna, Senior lecturer, V. N. Karazin Kharkiv
National University, e-mail: n.cherka@gmail.com, Ukraine*

ANALYSIS OF PATHOGENIC ACTION OF WEATHER IN POLATAVA REGION AND ITS IMPACT ON HUMAN HEALTH IN THE CONDITIONS OF GLOBAL CLIMATE CHANGE

Abstract. The article looks at the problem of weather pathogenicity in Poltava region in 2020 and the potential of its territory as climate therapy. The consequences of climatic factors on the population are described in the article.

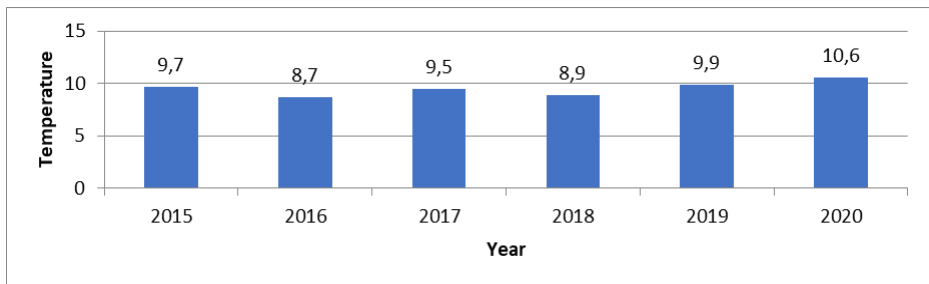
Keywords: health, weather pathogenicity, climatotherapy, adaptation of the organism

Climate change in the global system of the planet has been a major issue for some time and needs to be addressed immediately. In particular, this is caused by the consequences of such changes: sharp changes in temperature, extreme weather events, depletion of biological diversity, negative impact on the human economy and health of the population. According to the World Meteorological Organization, a record high average annual temperature is expected in the next five years. Global climate change is bound to change at the local level. This, in turn, leads not only to prolonged droughts or excessive rainfall, but also affects the general well-being of residents.

Exacerbation of respiratory diseases is caused by excessive or insufficient humidity, high or low temperatures are the cause of weakened immunity and exacerbation of cardiovascular disease. Climatotherapy is also effective for allergies, skin pathologies, diseases of the musculoskeletal system (*Gerasimenko, 2017*).

Climatotherapy is an effective method of preventing diseases associated with any climatic factors. It is a priority approach in case of increased weather sensitivity. A complex of favorable climatic conditions, landscape and orographic factors, vegetation and weather conditions can improve psycho-emotional state, general well-being and reduce the impact of chronic diseases on the body (Gerasimenko, 2017; Sukhan, 2012).

To analyze the impact of weather conditions and climate in general, we use the indicator of weather pathogenicity. It characterizes the impact on man, leading to a violation of his normal state. The temperature of the study area, humidity, wind speed and atmospheric pressure influence this indicator. Any deviation causes deterioration of health of inhabitants, especially those who suffer from meteosensitivity. In Poltava region, the impact of these indicators is changing. For example, during the study period from 2015 to 2020 there has been an increase in average annual temperature (Fig. 1).

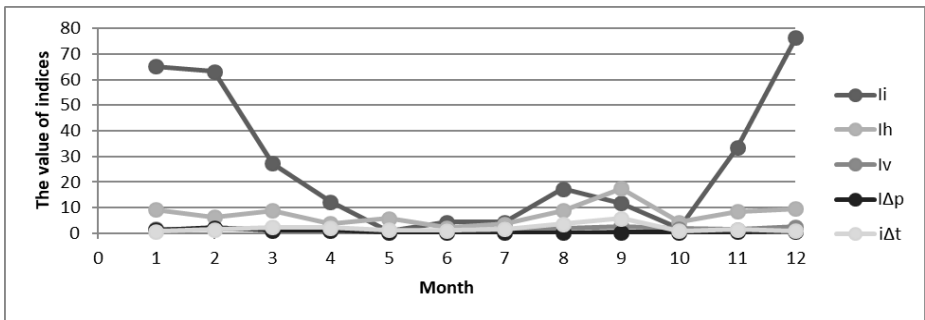
Figure 1. Average temperature for 2015-2020

One of the consequences of rising average temperatures both on the planet, and locally is redistribution of total moisture. In April, July, August, September and October 2020 there was a decrease in humidity relative to the optimal rate in Poltava region.

Pathogenic effect of weather is calculated through the sum of pathogenicity indices components for individual indicators: i_t - index of pathogenicity of air temperature; i_h - moisture pathogenicity index; i_v - index of pathogenicity of wind speed, $i_{\Delta p}$ - index of pathogenicity of changes in atmospheric pressure, $i_{\Delta t}$ - index of pathogenicity of changes in air temperature. Calculations of their values are shown in Fig. 2. From the graph we see that the highest indicators of temperature pathogenicity index are observed in January, February and December. Indices of pathogenicity of air temperature have the greatest influence on the general indicator, because too low or too high temperature triggers the body's processes of

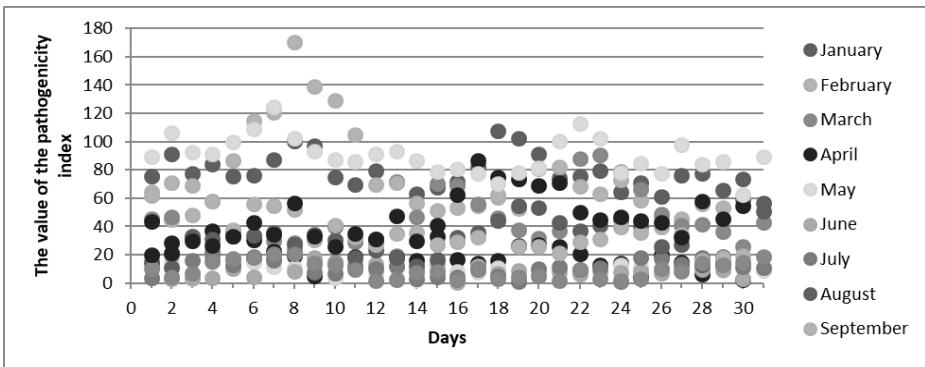
adaptation to these changes. During this period there is a decrease in general immunity, loss of strength, decreased physical activity.

Figure 2. Average pathogenicity indices for the study year

Humidity pathogenicity index ranks second in terms of impact on the body. This happens because high humidity prevents evaporation, which in turn prevents evaporation, then it is harder to tolerate heat, increasing the sensation and effects of cold. In dry climates, heat and cold are better tolerated.

We calculate the pathogenicity index of wind speed as too strong wind depletes the body, causes difficult breathing, irritates the nervous system, and the index of changes in atmospheric pressure - because sudden changes can cause insufficient oxygen saturation or oversaturation. The air temperature change index is calculated to control the sharpness of daily temperature changes (Bykov, 2009; Sukhan, 2012). The article gives a general indicator for 2020 calculated according to the constituent indices of pathogenicity (Fig. 3).

Figure 3. Pathogenic effect of weather during the study year

Thus, in the period from January to April, as well as in August, September, November and December, there is an acute pathogenic effect of the weather because the indicators, determining the pathogenicity, have significant deviations from the optimal value. In this case, health is suppressed, chronic diseases are manifested. Irritation is more obvious in April and July, during which there are minor changes in human well-being. The optimal effect, when the body is not suppressed by any of the indicators, is observed in May, June and October.

Thus, the climatic conditions of Poltava region allow us to use its territory for medicinal purposes. This is not just resorts and sanatoriums, but also recreation in the woods near water bodies. It is also possible to temporarily move to Poltava region from areas where the pathogenic effect of the weather is more acute and has a stronger negative impact on health.

References

- Bykov, A.T., Malyarenko, T.N., Romanova, G.M, Kazakevich, A.V., Rozhkova, I.G. (2009). *Climatotherapy: the essence and effectiveness of aérotherapy. Medical Journal*, 3 (29), 105-110.
- Gerasimenko, M. Yu., Astakhov, P.V., Badalov, N.G. (2017). *Climatotherapy in treatment and rehabilitation and prevention programs. Physiotherapy, balneology, rehabilitation*, 3.
- Sukhan, V.S. (2012). *Climatology and climatotherapy. Methodical recommendations. Uzhhorod: Uzhhorod National University.*

Vanessa Palienko

BA, V. N. Karazin Kharkiv National University,
e-mail: vpalienko107@gmail.com, Ukraine

Supervisor – Nadiya Maksymenko, Prof. DSc, V. N. Karazin Kharkiv National University, e-mail: maksymenko@karazin.ua, Ukraine

ORGANIZATION AND CONSERVATION OF PROTECTED AREAS AS A GUARANTEE OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Abstract. Ukraine, especially its natural resources have great ecological and recreational potential for the development of health, medical and cultural activities. The urgency of such activities in protected areas has long been of great importance not only in Ukraine but also around the world. The purpose of this article is to prove that Ukraine has the opportunity to create new territories for environmental, aesthetic, scientific, educational and recreational purposes on the example of

Khoroshevo village. There is a problem of organization and preservation of the protected areas, which will be the key to sustainable development. The paper studies and analyzes the development of environmental education as well as recreational activities in aspects of sustainable development on the example of archaeologists' publications. The authors highlighted the main reasons why we should study this area and how a historical monument can be a component of sustainable development.

Keywords: Khoroshevo, historical monument, sustainable development, nature reserve fund.

The village of Khoroshevo is located on the right bank of the Uda River. The settlement is located at an altitude of about 50 m. The steepness of the shore reaches over 45 degrees. Many different archeological finds have been discovered on the territory of the settlement, confirming its long-term development. V.V. Passek was the first to survey the site in the 19th century. It has turned out that Khoroshevo settlement is a multi-layered monument as there are deposits of the Scythian era, Romanesque culture of VIII - X centuries and the ancient period of Kievan Rus (XI - XIII centuries). In the written sources, the first information about it appeared in the documents of the XVI century. In 1627, it appears on the map of the Moscow state, as we know from the Book of the Great Drawings. So, it is not surprising that in the XIX - early XX centuries (when scientific archeology was born) Khoroshevo settlement attracted the attention of many researchers of local antiquity, including V.V. Passek, Archbishop Filaret (Gumilevsky), S.I. Kovanko, Y.I. Morozov, V.E. Danylevich, and others.

During the Soviet period, archaeologists saw the monument only in the 1940s and 1950s. Full-scale excavations of the Khoroshevo settlement started only in the 1980s by the Kharkiv Archaeological Expedition led by B.A. Shramko (Selegeev, 2016). During the field research, Kharkiv University expedition collected lifting material and made an attempt to explore the fortifications of the settlement. In particular, they made a partial shaft incision. In 1983, on the initiative of Kharkiv Regional Society for the Protection of Historical and Cultural Monuments and due to the initiative of the residents of the village of Khoroshevo the field research continued.

The threat of the monument's destruction as a result of the construction of new residential areas was the reason for organizing security excavations in Khoroshevo settlement. A separate warehouse of the cape was chosen for them - the remnant of Gulyay-Hora. As a result of this work, the scientists discovered several houses, household pits, various fragments of ceramics of Romanesque archeological culture and the times of Kievan Rus. Even such small excavations have shown that Khoroshevo settlement is an interesting archaeological monument, the study of which should be continued in the future.

In 1987, there was another attempt to destroy Khoroshev settlement on the remains of Gulyay-Hora. During this field season, a small excavation of Romanesque culture was in the western part of the remains. A summary of all long-term research of this monument is contained in the work of Borys Andriyovych Shramko "Khoroshevo settlement", published in the collection of scientific articles "Archeology of the Slavic Southeast" in 1991. By the way, today this article is the only modern scientific work that is entirely dedicated to Khoroshevo settlement (Selegeev, 2016).

In the conditions of modern anthropogenic expansion of territories, the key to ecological stability is the preservation of natural landscapes and their use as centers of community development. If the archeological monument is part of the nature reserve fund, the operation of the territory will be limited only to scientific, tourist, recreational and educational activities. Historical landscapes will be preserved and gradually studied.

The creation of the reserve on the territory of Khoroshevo settlement is subject to the Law of Ukraine "On Protection of Cultural Heritage" of June 8, 2000. It requires a set of steps, including the following stages:

- 1) preparation and submission of a petition;
- 2) consideration of the application within a month;
- 3) agreement with the owners and users of natural resources within the territories recommended for the reserve, as well as agreement with local authorities and self-government at all levels;
- 4) development of a project to create a NPF facility;
- 5) preparation of a draft decision of the regional council on the establishment of the NPF;
- 6) approval of the project in the relevant local authorities;
- 7) preparation of the necessary set of documents and submission of a draft decision on the establishment of the NPF to the regional council;
- 8) signing the decision of the regional council. The implementation of these measures is the ultimate goal of our study.

Balanced development of ecological and recreational activities and nature conservation is one of the important components of sustainable development of nature reserves of Ukraine. This gives a person the opportunity to realize the value of natural objects of Ukraine, encourages him/her to love their land and protect its nature. Therefore, it is necessary to protect such valuable areas by granting them a conservation status. This will ensure their preservation and inexhaustible use.

References

Selegeev, S. (2016). B. A. Shramko - researcher of Khoroshev settlement". [Electronic resource]. Retrieved from: http://xt.ht/xarticle/0-----hramko---issledovatel--oroshevskogo-gorodisha_2

Dariia Rudenko

BA, V.N. Karazin Kharkiv National University,

e-mail: d.n.rudenko@gmail.com, Ukraine

Supervisor – Anatolii Kucher, Prof. DSc, V.N. Karazin Kharkiv National University, e-mail: kucher@karazin.ua, Ukraine

ANALYSIS OF THE DYNAMICS OF WATER CONSERVATION IN THE KHARKIV REGION

Abstract. The article examines the dynamics of change in water resource conservation in the Kharkiv region from 2015 to 2019. In terms of fresh water use per capita, the Kharkiv area ranked ninth in Ukraine in 2020. It is therefore critical to assess the current state of water conservation in order to identify the most significant areas for improvement.

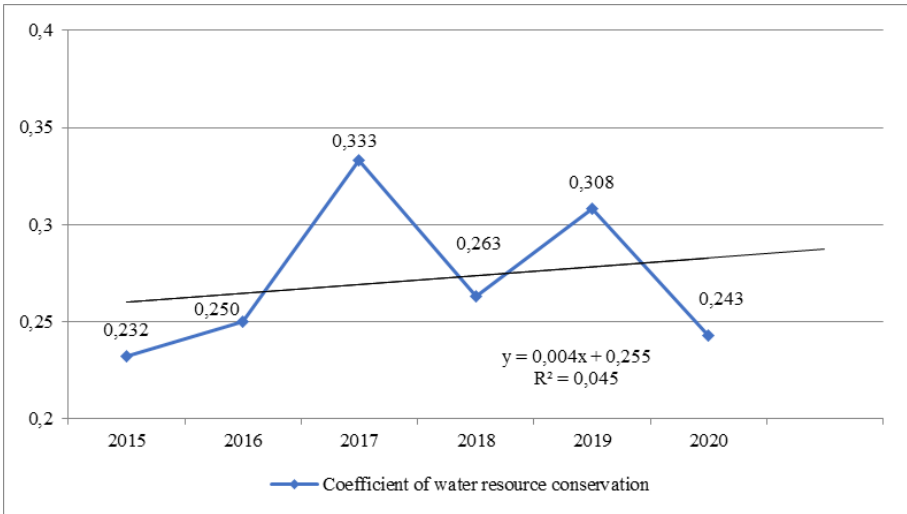
Keywords: water consumption, level of water loss, water capacity in the utility sector.

According to recent studies, the availability of domestic renewable water resources in the country has no significant impact on GDP, while the total catchment per capita in the country has a considerable impact on GDP (*Fedulova et al., 2021a*). Scientists have found that the economic complex in most regions of Ukraine is water-intensive and unbalanced, does not restore water resources based on environmental parameters, and necessitates the implementation of infrastructure schemes for water redistribution between regions for economic activity (*Fedulova et al., 2021b*).

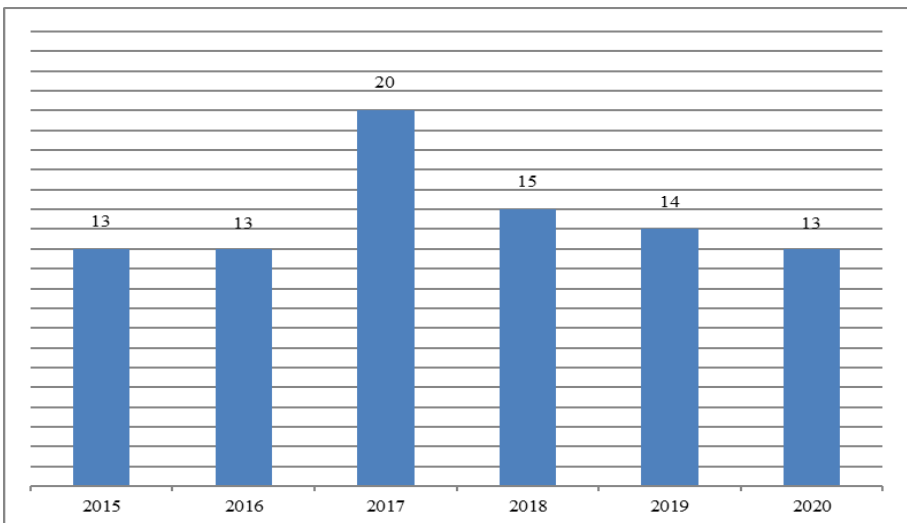
The Kharkiv region is located at the confluence of the Don (Siversky Donets) and Dnipro basins. The Siversky Donets basin has 17 administrative districts, and the Dnipro basin has ten. The region has a very limited water supply, which is about 1.8% of Ukraine's total water resources (*Report ..., 2020*). Precipitation (local river runoff, soil moisture, groundwater) and external tributaries from the surrounding areas contribute to the creation of water resources in the region (transit waters of Russia). Water resources of Kharkiv region are formed due to the transit inflow of surface waters along the Siversky Donets River, local river runoff formed within the region, wastewater, mine and quarry waters, as well as operational groundwater reserves.

The results of the study indicate that the dynamics of water resource conservation in the Kharkiv region in 2015-2019 is negative, only in 2020 there is a slight improvement. This indicator was the worst in 2017 and 2019 (0.333 and 0.308, respectively), and the best in 2015 (Fig. 1).

Based on the calculation of annual indicators of the coefficient of water resource conservation for each of the regions of Ukraine, the corresponding rating of regions was formed (Fig. 2).

Figure 1. The dynamics of changes in the coefficient of water resource conservation in the Kharkiv region for 2015-2020

Figure 2. The dynamics of changes in the Kharkiv region's ranking in the all-Ukrainian rating of regions according to its coefficient of water resource conservation for 2015-2020

During the study period, Kharkiv region has never been ranked higher than 13th in this ranking. In 2015, 2016 and 2020, it ranked 13th, in 2017 – due to the high value of the integrated indicator of the degree of savings – 20th, in 2018 – 15th, and in 2019 – 14th. Therefore, there is a need to analyze the factors influencing the current situation.

The indicator of the coefficient of water resource conservation is the average value of a number of standardized indicators (fresh water intake from natural water bodies per capita; use of fresh water per capita; level of water loss during transportation; level of discharge of contaminated return water; level of polluted water consumption, water capacity in the industrial sector, water capacity in the utility sector, water capacity of the economy, the water content ratio of the economy, capital investment and current costs of return water treatment per unit of these waters, relative water capacity in kind and value of water resources) (*Kucher, 2019*). Two of the above indicators have the greatest negative impact, and they are discussed further below.

During the study period, there is a tendency to (sometimes significantly) exceed the level of water loss during transportation and water capacity in the utility sector of the Kharkiv region of the corresponding values in Ukraine as a whole.

The level of water loss during transportation. On average for the study period, this figure in Ukraine as a whole is 11.3%, from a minimum of 10.1% in 2019 to a maximum of 12.4% in 2017. The magnitude of fluctuations in the values of this indicator is 2.3%. For the Kharkiv region, the situation is much worse: the average value of this indicator is 29.75%, from a minimum of 21.0% in 2020 to a maximum of 38.1% in 2017. Thus, the magnitude of fluctuations in the values of this indicator is 17.1%.

Water capacity in the utility sector. On average for the study period, this figure in Ukraine as a whole is $27.8 \text{ m}^3 / \text{person}$, from a minimum of $27.2 \text{ m}^3 / \text{person}$ in 2019 to a maximum of $29 \text{ m}^3 / \text{person}$ in 2016. The range of fluctuations in the values of this indicator is $1.8 \text{ m}^3 / \text{person}$. The value of this indicator for the Kharkiv region is also much worse: the average value of this indicator is $40.5 \text{ m}^3 / \text{person}$, from a minimum of $37.7 \text{ m}^3 / \text{person}$ in 2015 to a maximum of $43 \text{ m}^3 / \text{person}$ in 2016. Thus, the range of fluctuations in the values of this indicator is $5.3 \text{ m}^3 / \text{person}$.

Therefore, both indicators, in addition to high absolute values, also have a high range of fluctuations. The lack of clear dynamics of these indicators indicates the presence of many factors of influence and complicates the process of making effective management decisions.

In conclusion, we emphasize the negative dynamics of changes in water resource conservation in the Kharkiv region. In order to improve the situation with conservation of water resources in the region, it is necessary to focus efforts on measures in two main areas: technical and organizational. The technical measures

include monitoring the technical condition of communications, as well as accounting for the use of water resources; updating communications; ensuring proper water quality. The organizational measures include the introduction of a multi-level tariff system for water consumption and educational activities aimed at conscious and responsible use of water resources by consumers.

References

- Fedulova, S., Dubnytskyi, S., Naumenko, N., Komirna, V., Melnikova, I. and Agabekov, B. (2021). Effective economic growth under conditions of regional water management dependence. Agricultural and Resource Economics, vol. 7, no. 1, pp. 22–43. <https://doi.org/10.51599/are.2021.07.01.02>.*
- Fedulova, S., Dubnytskyi, V., Myachin, V., Yudina, O. and Kholod, O. (2021). Evaluating the impact of water resources on the economic growth of countries. Agricultural and Resource Economics, vol. 7, no. 4, pp. 200–217. <https://doi.org/10.51599/are.2021.07.04.11>.*
- Kucher, A. (2019). Resource-saving nature management. Kharkiv. Report on the state of the environment in the Kharkiv region in 2020. (2021). Kharkiv Regional State Administration, Department of Ecology and Natural Resources.*

Oleksiy Shovkun

*MA, Karazin Kharkiv National University,
e-mail: as131296123@gmail.com, Ukraine*

Supervisor – Olena Gololobova, Assoc. Prof. PhD, Karazin Kharkiv National University, e-mail: elena.gololobova@karazin.ua, Ukraine

ASSESSMENT OF DIAGNOSTIC INDICATORS OF IRRIGATIVE WATER QUALITY BY AGRONOMIC AND ECOLOGICAL-TOXICOLOGICAL CRITERIA IN USE OF SUBSURFACE DRIP IRRIGATION

Abstract. Evaluation of diagnostic indicators of irrigation water quality according to agronomic and ecological-toxicological criteria when using subsoil drip irrigation revealed that according to indicators on the risk of soil alkalinity, toxic effects on plants, the risk of salinization of soils, on ecological-toxicological indicators irrigation water belongs to the first, suitable without restrictions.

Keywords: irrigation water quality, agronomic criteria, ecological and toxicological criteria, soil reclamation monitoring, subsurface drip irrigation.

Предметом дослідження є діагностичні показники якості води за агрономічними та еколого-токсикологічними критеріями, яка використовувалася для підґрунтового краплинного зрошення декоративних рослин, які вирощувалися на дослідних ділянках Дендрологічного парку загальнодержавного значення Харківського національного аграрного університету імені В. В. Докучаєва.

Якість зрошувальної води як показник у структурі ґрунтово-меліоративного моніторингу (ГММ) при використанні підґрунтового краплинного зрошення (ПКЗ) необхідно оцінювати за агрономічними і екологічними критеріями (DSTU 2730: 2015, 2016; GNI 33-5.5-02-97, 1998).

За агрономічними критеріями якість води для ПКЗ регламентують з огляду на необхідність збереження і підвищення родючості ґрунтів, запобігання процесам засолення, осолонцювання, підлуження, небезпекою токсичного впливу на рослини.

Агрономічні критерії оцінювання якості зрошувальної води включають такі показники: концентрація токсичних іонів; відношення суми лужних катіонів натрію і калію до суми всіх катіонів; відношення концентрацій катіонів магнію до катіонів кальцію; лужність від нормальних карбонатів (CO₃²⁻); токсична лужність (HCO₃⁻ - Ca²⁺); величина водневого показника рН; термодинамічні показники; температура води.

За екологічними критеріями якість води для КЗ регламентують з огляду на вимоги охорони навколишнього середовища від забруднення та збереження його безпечного санітарно-гігієнічного і еколого-токсикологічного стану.

При оцінюванні якості природної води згідно ДСТУ 2730 : 2015 «Якість природної води для зрошення. Агрономічні критерії» під час оцінювання якості зрошувальної води виділяють три класи її придатності:

I клас – придатна;

II клас – обмежено придатна;

III клас – непридатна (DSTU 2730: 2015, 2016).

Воду другого класу використовують для краплинного зрошення за умов постійного контролю та обов'язкового застосування комплексу агрономіоративних заходів. Вода третього класу непридатна для краплинного зрошення без попереднього поліпшення її складу і властивостей (DSTU 2730: 2015, 2016).

Визначення діагностичних показників проводилось у лабораторії інструментальних методів досліджень ґрунтів Національного наукового центру «Інститут ґрунтознавства та агрохімії імені О.Н. Соколовського», бальна оцінка – згідно рекомендаціям щодо обстеження еколого-меліоративного стану земель в умовах краплинного зрошення (*Recommendations .. under drip irrigation, 2012*).

Результати оцінки діагностичних показників якості води, яка використовувалася для підгрунтового крапельного зрошення газону надані у таблиці 1.

Таблиця 1

Діагностичні показники якості зрошувальної води за агрономічними критеріями (Gololobova, Shovkun, 2020)

рН	HCO ₃ ⁻	Cl ⁻	Ca ²⁺	Mg ²⁺	Na ⁺	K ⁺	Σ катіонів натрію та калію до Σ катіонів, %	Σ катіонів натрію та калію з урахуванням магнію до Σ катіонів, %
	мекв/дм ³							
<u>7.48</u> 0 ⁺	<u>4.10</u> 1	<u>1.23</u> 0	2,95	1,45	2,6	0,2	<u>39.00</u> 0	<u>59.08</u> 5

* Бали (*Recommendations .. under drip irrigation, 2012*)

Задля оцінювання небезпеки підлучення ґрунту використовувалася комплексна оцінка водневого показнику та показнику токсичної лужності. Оцінка якості води за величиною водневого показника рН, якій дорівнює 7,48, вказує, що зрошувальна вода відноситься до першої групи, тобто придатна без обмежень для зрошення.

За небезпекою токсичного впливу на рослини якість води оцінювали за комплексом таких показників: рН, вмісту хлорид-іонів (Cl⁻). За зазначеними діагностичними показниками зрошувальна вода відноситься до першого класу.

Таблиця 2

Вміст мікроелементів та важких металів у зрошувальній воді, мг/л (Gololobova, Shovkun, 2020)

Me	Cd	Co	Cr	Cu	Fe	Mn	Ni	Pb	Zn
Вміст	0	0	0,016	0,01	0,04	0,01	0,01	0,008	0
ГДК	0,005	0,02	0,2	0,08	0,3	0,5	0,08	0,02	0,5

За небезпекою осолонцювання ґрунтів якість води оцінювалася на підставі співвідношення суми катіонів натрію і калію до суми всіх катіонів з урахуванням буферності і гранулометричного складу ґрунтів та врахуванням співвідношення в зрошувальній воді катіонів магнію до катіонів кальцію. При цьому враховується клас води за небезпекою підлучення ґрунтів. Оцінка якості води за відношенням лужних катіонів натрію і калію до суми всіх катіонів показала, що вміст катіонів Na⁺ та K⁺ не перевищує 40 % від суми катіонів, але він практично досягнув цього граничного значення. За

відношенню лужних катіонів натрію і калію з урахуванням магнію до суми всіх катіонів зрошувальна вода отримує п'ять балів й виявляється обмежено придатною.

Відповідно до ВНД 33-5,5-0,2-97 «Якість природної води для зрошення. Екологічні критерії» в відібраних пробах зрошувальної води визначався вміст мікроелементів (цинк, марганець, залізо, мідь) та важких металів (нікель, хром, кобальт, кадмій, свинець). Вміст еколого-токсикологічних показників, визначених ВНД 33-5,5-0,2-97, не перевищує гранично допустимих концентрацій, тобто за еколого-токсикологічними показниками зрошувальна вода відноситься до I класу, тобто придатна без обмежень.

References

- DSTU 2730: 2015. Environmental protection. (2016). Quality of natural water for irrigation. Agronomic criteria. Kyiv: State Consumer Standard of Ukraine.*
- Recommendations for the survey of ecological and reclamation of lands under drip irrigation. (2012). Kharkiv: NSCISSA named after O.N. Sokolovsky.*
- Gololobova, O. O., Shovkun, O. O. (2020). Estimation of ecological and reclamation condition of soil according to agrophysical indicators when using subsoil drip irrigation. Proceedings of the XXI Intern. Sc. and Pract. Conf. "Ecology. Man. Society". Kyiv: KPI named after Igor Sikorsky.*
- GNI 33-5.5-02-97. Quality of natural water for irrigation. (1998). Environmental criteria. Kharkiv: Derzhavnyy komitet Ukrayiny po vodnomu hospodarstvu.*

Iлона Валіїва

BA, State University of Economics and Technology,

e-mail: wilona1224@gmail.com, Ukraine

Supervisor – Iryna Yegorova, Assoc. Prof. PhD, State University of Economics and Technology, e-mail: yegorova_ig@duet.edu.ua, Ukraine

GLOBAL CLIMATE CHANGE IN THE CONTEXT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Abstract. The article outlines basic tendencies, causes and consequences of climate change, and spheres, which will be concerned by climate change, are considered. Ways of adaptation and mitigation of climate change, particularly for Ukraine.

Keywords: climate change, weather terms, environmental Protection.

У світі немає жодної країни, яка б не відчувала серйозних наслідків зміни клімату. Обсяги викидів парникових газів продовжують зростати: на сьогодні вони вищі на понад 50% порівняно з 1990 роком. Повені на Західних Балканах зруйнували будинки та призвели до вимушеного переселення тисяч людей. Скорочення льодовиків і зменшення водних ресурсів у Центральній Азії може серйозно вплинути на зрошення і виробництво гідроенергії. Молдова і Південна Україна потерпають від сильних посух, які призводять до значних сільськогосподарських збитків.

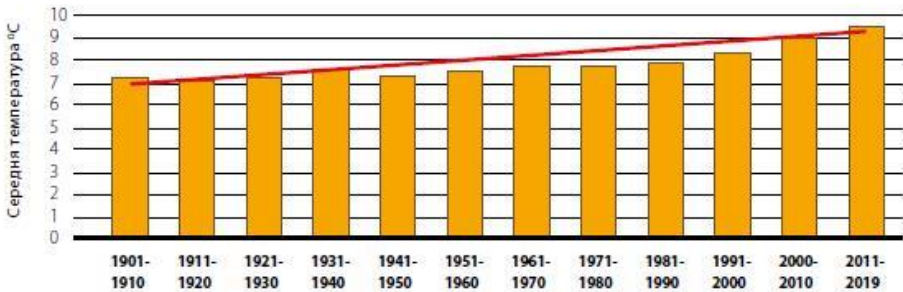
Вплив змін клімату відчувається скрізь і має цілком реальні наслідки для життя людей. Кліматична криза підточує економіки країн, що дорого обходиться людству сьогодні й обходитиметься ще дорожче завтра.

З кожним роком потреби людського суспільства стають все більшими. Відбувається погіршення стану екосистем біосфери, істотне зменшення біопродуктивності й біорізноманітності, катастрофічне виснаження ґрунтів і мінеральних ресурсів за небаченої забрудненості поверхні Землі, гідросфери і атмосфери, що пов'язано з інтенсивним зростанням чисельності населення планети та розвитком науково-технічного прогресу протягом останніх 50 років. Гігантське розширення масштабів господарської діяльності, зміни у пропорціях світового господарства, у виробничих потужностях, техніці й технологіях, асортименті продукції, виробничому й особистому споживанні – все це наслідки задоволення сучасних людських потреб. Моделі виробництва й споживання, що склалися в світі, перестали відповідати умовам нормального співіснування людини й природи.

До основних наслідків глобального потепління, які відчувають на собі люди та природа, слід віднести: збільшення частоти певних захворювань у людей; підвищення рівня морів і океанів, що взагалі може привести до зникнення цілих країн; дефіцит прісної води; підвищення рівня вимушеної міграції; танення льодовиків.

Всі ми помітили, що в Україні стало відчутно тепліше. Як зазначає Міністерство природи та захисту довкілля, за останні 30 років зростання середньорічної температури становило 1,2 градуса Цельсія. При цьому впродовж наступних 30 років середня річна температура в Україні може підвищитися ще на 1-1,5 градуса (Рис. 1).

За останні роки майже вдвічі зросла повторюваність днів з максимальними температурами влітку понад 35 і 40°C, що належить до екстремальних погодних явищ. На більшій частині України вже спостерігається тенденція до посилення посух, збільшення кількості та тривалості спекотних періодів та посилення пожежної небезпеки, зросла повторюваність та інтенсивність гроз, сильних злив, граду, шквалів.

Рисунок 1. Середня річна температура в Україні

Як кожна людина може Щоб протидіяти зміні клімат, кожна людина повинна:

- зберігати енергію та природні ресурси, а водночас і кошти;
- зменшити користування автомобілем до мінімуму;
- зменшити, використовувати знову та переробляти відходи;
- вживати локальні екологічні продукти, бажано рослинного походження;
- робити вибір на користь довговічності та захисту довкілля;
- дбати про природні екосистеми;
- об'єднуватись з іншими у досягненні кліматичних цілей.

Таким чином, людство створило технічну цивілізацію, розвиток якої супроводжується дедалі більшим споживанням енергії, води та інших природних ресурсів. При цьому природа розглядається лише як засіб чи ресурс. Люди поставили себе над природою, забувши, що вони є її частиною і підкоряються її законам. Це, власне, і є причиною екологічної кризи, яка знаходить прояв у деградації навколишнього середовища, небезпечному його забрудненні, спрощенні екосистем. Глобальне потепління різко змінює людські життя. Діяти потрібно вже зараз.

References

- Combating climate change. (2019). [Electronic resource]. Retrieved from: <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/>.*
- How the climate in Ukraine is changing. (2021). [Electronic resource]. Retrieved from: <https://menr.gov.ua/news/35246.html>.*
- Public news. (2022). [Electronic resource]. Retrieved from: <https://suspilne.media>.*
- State Statistics Service of Ukraine. (2022). [Electronic resource]. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.*

DIGITALIZATION AND SUSTAINABILITY IN REGIONAL AND GLOBAL ECONOMIC DEVELOPMENT

Dmytro Azarenko

BA, State University of Economics and Technologies,

e-mail: zarenkodmitry@gmail.com, Ukraine

Supervisor – Iryna Yegorova, Assoc. Prof. PhD, State University of Economics and Technology, e-mail: yegorova_ig@duet.edu.ua, Ukraine

CAUSES AND CONSEQUENCES OF INTERNATIONAL LABOR MIGRATION FOR THE ECONOMY OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION

Abstract. International labor migration is one of the objective principles of a holistic world economic system. At the same time, the problem of free migration is the most dangerous for the governments of countries, and in particular Ukraine, both politically and socially. International labor migration in Ukraine is caused by factors of internal economic development of the country and external factors. Traditionally, the main reason is the economic cause of international labor migration, related to the scale, pace and structure of capital accumulation. The reasons for the international migration of labor resources in Ukraine and its consequences for the country's economy are considered. Measures to improve migration policy in Ukraine are proposed.

Keywords: international labor migration, emigration, immigration, migrants, regulation of labor migration, the national economy of Ukraine, the globalization of the world economy.

Mass migration of the population has become one of the characteristic phenomena of the life of the world community and the Ukrainian economy in modern globalization. It is due to:

- rapid population growth on our planet;
- uneven economic development of the world community;
- innovative development of national economies;
- socio-political development of certain regions of the world and states;
- ecological state of the national economy.

International labor migration is a process of organized or spontaneous movement of the working population from country to country, caused by economic reasons.

The end of the XX century - the beginning of the XXI century. became a turning point in the history of Ukraine. The formation of a market economy and the development of an independent state have led to radical changes in all spheres of public life. Against this background, migration processes have undergone significant transformations. In particular, the intensity of stationary migration has significantly decreased over the last decade (which is related to changes in residence and is registered by state statistics). At the same time, the almost absent form of migration - labor migration - has become widespread (Labunets, Nikulin, 2019).

The economic downturn, the devaluation of the national currency and the sharp rise in domestic prices that began in 2014 have led to a marked decline in living standards in Ukraine. In dollar terms, the incomes of most Ukrainians fell 2-3 times. The situation is also exacerbated by rising unemployment. Only the data of the Ministry of Social Policy show that the real unemployment rate in Ukraine in 2017 was 9.5%, which is about 2 million people. That is why today Ukraine plays a leading role in international migration processes and acts mainly as a state - an exporter of labor, or a migration donor. At the current stage of Ukraine's economic development, the difficult demographic situation, namely the war in the east of the country, the negative dynamics of birth rates and high mortality rates, is complemented by a negative balance of migration. Ukraine is among the top 10 countries - donors of migrants in the world. From 2013 to 2018, the number of economically active population decreased from almost 21 million to 18 million people. According to the Center for Economic Strategy, about 16% of the working population of Ukraine are migrant workers (Malinovska, 2018).

The main model of migration behavior of Ukrainians today is temporary, circular, i.e. periodically repeated, labor migration. Almost half of migrants (48.5%) were short-term (up to one year) labor migrants. The duration of the majority (57%) of trips abroad did not exceed three months. Only 8.3% of migrant workers were long-term migrants (over 12 months). It should also be noted that 46.1% of migrants made several trips a year, 5.9% left several times a month, and 4.4% - weekly. The predominance of short-term trips abroad suggests that the center of vital interests of migrants remains in Ukraine.

In recent years, the number of Ukrainians violating EU migration legislation has increased significantly, namely the number of citizens working abroad without proper permits by word of mouth. According to a 2017 survey by the State Statistics Service, 17.9% of identified migrants did not have any legal status abroad, 5.5% worked with only a tourist visa, for 4.8% the legal status remained unclear, which for the most part probably means its absence (Malinovska, 2018). In addition to the

threats faced by illegal migrants, this poses a risk to Ukraine's image and visa-free regime with the EU. After all, there is a procedure for suspending visa-free travel, which is launched, among other things, in the event of a sharp increase in the number of violators.

Due to labor migration, Ukrainians send a lot of money from abroad, which is an important advantage for the economy. According to updated data from the National Bank of Ukraine (NBU), in 2017 remittances to Ukraine from abroad amounted to approximately \$ 9.3 billion. This amount is more than five times higher than foreign direct investment in the same year. The NBU estimated them at \$ 1.8 billion. In total, in 2015-2017, migrant workers transferred \$ 23.8 billion to Ukraine. This is more than all the country's foreign exchange reserves, which at the beginning of 2018 amounted to 18.8 billion dollars. The volume of private remittances to the country is constantly growing, and in 2018 they were comparable to 8.4% of GDP (Tanasinko, Kazanovska, 2018). It is important to do everything possible to invest this money in children's education and real estate in our country, to become a powerful investment resource. Labor migration for Ukraine today is a complex and large-scale phenomenon, which has mostly negative consequences: we are losing young people and highly qualified specialists, for training, education and training the state has spent a lot of money, and they will implement their knowledge outside our country. Thus, the mass exodus of Ukrainians to work in neighboring countries contributes to the growth of the economy and prosperity of these countries, but at the same time worsening the economic, demographic and social situation in Ukraine. Legal migrant workers pay taxes in the countries where they work, and the problem with pension payments is exacerbated, as Ukraine still has a solidarity pension system.

Thus, thanks to the freedom of movement gained during independence in difficult economic circumstances and low wages, working abroad has become a strategy for many Ukrainians to survive and improve the well-being of their families. It is a powerful social shock absorber, a factor in reducing poverty, tensions in the labor market, a source of significant foreign exchange earnings, but also risks losing some of the labor and intellectual potential needed for the country's development. To reduce the rate of labor migration, increase the number of employed people, we need to create favorable conditions for the development of small and medium-sized businesses, improve the business climate, legalize shadow employment, increase demand for labor from both sides.

The private and public sectors of the economy raise wages and provide workers with well-functioning and technically equipped jobs, create normal macroeconomic conditions, such as a stable exchange rate, low interest rates on loans, and acceptable rates of economic growth. Until these problems are resolved, our country will continue to be an exporter of labor resources, and the outflow of labor and brains will continue. If the government does nothing, it could have

catastrophic consequences for the country's business and economy in the future, as there is no point in modernizing or expanding production if there is no one to work for. We can see migration as a person's freedom of choice, because everyone has the right to live where he or she wants to live, as well as to have all the benefits he or she deserves. However, we live in Ukraine, and when our country loses a significant amount of its human capital, it has a very high risk for the formation and development of the state.

References

Labunets, V.O., Nikulin, V.V. (2016). Macroeconomic analysis of the current market practice of Ukraine in the minds of the globalization of the economy. Collection of student scientific articles of KhNU, 11, 90 - 96.

Malinovska, O.A. (2018). Trudova Migratsiya Population of Ukraine: What should be checked in the best possible way. [Electronic resource]. Retrieved from: <http://migraciya.com.ua/news/migrant-workers/ua-labour-migration-ukraine-what-to-expect-in-the-near-futurepart-1/>.

Tanasinko, N.P., Kazanovska, N.P. (2018). Problems of emigration of work force from Ukraine. [Electronic resource]. Retrieved from: http://bookss.co.ua/book_rozvitok-socialno-ekonomichnih-vidnosin-v-umovahglobalizaci_747/10_problema-emgraci-robochoi-sili-zukraini.

Valeriia Balan

*BA, State University of Economics and Technology,
e-mail: applehouse550@icloud.com, Ukraine*

Supervisor – Natalia Sheludiakova, Assoc. Prof. PhD, State University of Economics and Technology, e-mail: sheludiakova_na@duet.edu.ua, Ukraine

NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS AS AN INTERNATIONAL RELATIONS ACTOR: PUBLIC DIPLOMACY PERSPECTIVE

Abstract. In the context of extension of international environment field and emergence of new diplomatic actors there is a need to conceptualize their role in global politics. An essential role under these conditions is played by NGOs which are claimed to acquire an independent actor status. By representing civil society both in domestic and international environments, NGOs can act on their own rights, generate pressure on states and international communities as well as to impact state images.

Keywords: NGO, non-state actor, soft power, international affairs.

Since the 1960s, when Edmund Gullion first introduced the concept of public diplomacy into the scientific use, this field has been constantly drawing attention of theorists and practitioners. Public diplomacy is considered to be the main tool of “soft power”, as it directly provides the state’s ability to maintain power through attractiveness, instead of coercion or violence. This type of diplomacy involves the efforts of governments to establish communication with the foreign community in order to spread the ideas and ideals of their nation, disseminate information about national goals and interests, institutions, culture, etc. (*Sevin, 2017*).

Nicholas Cull identifies several activities within public diplomacy - advocacy, cultural diplomacy, exchange, foreign broadcasting, listening and psychological warfare (*Cull, 2009*). These approaches are implemented through a number of measures and instruments, the activities of government agencies, media organizations and various non-state actors, including non-governmental organizations.

The changes which have occurred in all spheres of human’s life with the uprise of digital technologies and paradigm shifts in international affairs area, have also affected diplomacy. In particular, under their influence, diplomatic practices and tools were transformed and the circle of actors in international relations was significantly expanded, and as a result the concept of “new public diplomacy” was crystallized (*Sheludiakova et al., 2021*). An important aspect of this integrated approach to diplomacy is a consolidation of efforts of state and non-state actors to achieve national interests and maintain national values.

Non-governmental actors are entities which are not representatives of the government, but are able to influence domestic and international politics. They are international institutions, business corporations, private think tanks, religious groups, non-governmental organizations etc. Especially NGO are gaining significant influence on politics both nationally and globally, and are increasingly recognized as competent actors of international affairs (*McCleary, 2009*).

NGOs are defined as non-profit voluntary community groups that can operate on local, national or international levels. They are associations of people with common interests that perform a number of functions - from bringing people's interests to the government and control over its activities to shaping the international agenda and influencing world politics. NGOs are usually a center of expertise in specific problem areas due to their proximity to the public facing these problems, and can therefore transform this knowledge into a clear position and meaningful suggestions for problem solving and policy in general (*Vera & Herranz de la Casa, 2020*).

The main mechanism of NGOs’ influence in the international arena is their people-to-people orientation, which determines their non-alignment with the methods and practices of official government bodies. Regardless of government

NGOs can create their own messages that will reach different audiences around the world. Therefore, in the context of public diplomacy, they can be either a means of influencing states as traditional actors in international relations, or an independent actor capable of pursuing its own international policies and exert pressure on other actors in international relations.

Through interaction and cooperation with NGOs, states can involve them in their own diplomacy, using them as a tool of “soft power” to promote their strategic goals and national interests. This can be done in several ways.

On the one hand, the role of NGOs in public diplomacy is linked to changes in the state itself, where civil society and the organizations that represent it are becoming increasingly important. NGOs can participate in shaping the foreign policy of their country of origin, defending the interests of society or part of it.

On the other hand, NGOs that have access to the external environment can be used by the government to promote positions or decisions on a particular issue through non-governmental channels. Thus, through the activities of NGOs, relations between countries can be established, certain decisions can be reached that will be beneficial to all participating states. By providing financial, legal or technological support to NGOs in other countries, the country of origin has the opportunity to demonstrate its own policy priorities related to the organization’s activities, commitment to building a strong civil society that can directly affect the country’s image. In addition, according to Olga Zatepilina-Monacell, NGO corporate identities almost always incorporate references to the country of origin - either directly through positioning oneself as a representative of one’s country or through transmitting values and ideas that are important to that country (*Zatepilina-Monacell, 2015*).

However, despite the close link between the activities of NGOs and the country of origin, it would be incorrect to consider NGOs only as an additional means of promoting public public diplomacy. This perspective does not take into account that NGOs themselves can be international actors without being tied to the state. Through people-to-people communication they are able to promote their own interests, not the interests of the state. In addition, conflicts of interest may arise between the government and NGOs, and organizations tend to question the government’s foreign policy direction. Whether funded by the government or not, NGOs represent the opinion of civil society and its groups and can therefore directly influence the formation of public opinion in their own countries and abroad. Therefore, we can say that non-governmental organizations can claim the role of an independent actor in international relations with their own strategy and interests, the main means of which is public diplomacy.

References

- Cull, N. J. (2009). *Public Diplomacy: Lessons from the Past*. Figueroa Press: Los Angeles.
- McCleary, R. M. (2009). *Global compassion: Private voluntary organizations and U.S. foreign policy since 1939*. New York: Oxford University Press.
- Sevin, E. (2017). *Understanding soft power through public diplomacy in contrasting polities*. In *The Routledge Handbook of Soft Power*. Ed. by N.Chitty, L. Ji, G.D. Rawnsley, C.Hayden. Routledge, 62-71.
- Sheludiakova, N., Mamurov, B., Maksymova, I., Slyusarenko, K., Yegorova, I. (2021). *Communicating the Foreign Policy Strategy: on Instruments and Means of Ministry of Foreign Affairs of Ukraine*. SHS Web Conf. 100 02005. DOI: 10.1051/shsconf/202110002005.
- Vera, J. M., Herranz de la Casa, J. M. (2020). *How Influential Are International NGOs in the Public Arena?*, *The Hague Journal of Diplomacy*, 15(4), 624-635. DOI: <https://doi.org/10.1163/1871191X-BJA10040>.
- Zatepilina-Monacell, O. (2015). *Public Diplomacy in NGOs*. In Golan, G.J., Yang, S-U., Kinsey, D.F. *Public Relations and Public Diplomacy. Communication and Engagement*. New York: Peter Lang Publishing, 38-50.

Daria Daniuk

BA, State University of Economics and Technology,

e-mail: daria.daniuk2004@gmail.com, Ukraine

Supervisor – Hanna Puriy, PhD, Assoc. Prof., State University of Economics and Technology, e-mail: puriy_av@kneu.dp.ua, Ukraine

CHANGING THE PRIORITIES OF CONSUMER CONFIDENCE IN THE MEDIA IN THE CONTEXT OF THE COVID-19 PANDEMIC

Abstract. The article considers various aspects of public attitude to advertising in the context of the COVID-19 pandemic. In particular, changes in the priorities of consumer confidence in the media are outlined. The global trust of Internet users with the highest and lowest ratings has been studied. The principles of effective media planning in the context of the COVID-19 pandemic are outlined.

Keywords: advertising, media, trust, COVID-19 pandemic, effective media planning.

Пандемія позитивно вплинула на ставлення громадськості до реклами, але відсутність загального розуміння того, за що відповідає рекламна індустрія, продовжує впливати на довіру до цього сектору.

В даний час, більш ніж колись люди не впевнені, куди звернутися за достовірною інформацією (*Edelman Trust Barometer, 2021*).

Довіра до джерел новин досягла рекордно низького рівня: лише 35% довіряють інформації у соціальних мережах, а 53% – традиційним ЗМІ (падіння на 8 пунктів). Аналогічним чином респонденти назвали свого роботодавця (місце роботи) найбільш надійним джерелом інформації – 61%. Ці зміни пріоритетів призвели до того, що довіра до бізнесу перевищила довіру до національного уряду (58%), традиційні ЗМІ (57%) та соціальні мережі (39%) (*Edelman Trust Barometer, 2021*).

Інші дослідження також вказують на ці зміни пріоритетів, за яких місцевим новинам довіряють більше, ніж брендам щоденних газет. Дослідження також показало, що місцеві засоби масової інформації давали споживачам почуття надії та комфорту, коли вони боялися стану пандемії, а також ще більше пов'язували їх із їхньою спільнотою (*Whitman Insight Strategies Initiative, 2021; Creative Circle Media Solutions, 2021*).

Ще один напрямок зміни пріоритетів споживачів полягає в тому, що на 46% збільшилася важливість медійної та інформаційної грамотності (*Edelman Trust Barometer, 2021*). Незважаючи на цей факт, у світі у 2021 році відбулося зниження загальної довіри до медійної реклами.

Проте люди довіряють медіа-брендам менше, ніж брендам у більшості інших категорій. У різних країнах категорія соціальних мереж часто має найнижчий рівень довіри. Відео розваги, як правило, є найнадійнішою категорією мультимедіа, але із середнім рівнем довіри порівняно з іншими категоріями. Барометр довіри Едельмана також показує, що довіра споживачів до категорій ЗМІ не покращується. Порівняно з 2020 роком рівень довіри до пошукових систем, традиційних, власних каналів та каналів соціальних мереж знизився (*Edelman Trust Barometer, 2021*).

Реклама також стала ідентифікатором довіри споживачів в умовах пандемії COVID-19. Згідно з дослідженням Media Reactions, на всіх ринках рекламне середовище, якому найбільше довіряють споживачі - це все офлайн канали. Телевізійна реклама користується найбільшою довірою, а реклама в газетах, журналах, на радіо та в кіно становить решту п'ятірки лідерів (Kantar's Media Reactions, 2021) (рис. 1).

Існує значний розрив між довірою користувачів до офлайн і онлайн каналів. Середнє значення довіри для офлайн каналу становить 20%, тоді як для онлайн каналів воно становить лише 11%. Картина аналогічна у всіх семи країнах, де проводилися виміри, але Китай виявився країною, де розрив був

найменшим – 5%, тому що споживачі порівняно більше довіряють онлайн каналам (*Kantar's Media Reactions, 2021*).

Рисунок 1. Глобальна довіра користувачів Інтернету до медіа реклами з найвищим і найнижчим рейтингом
(*Kantar's Media Reactions, 2021*)

Найближчими роками довіра до рекламного середовища стане все більш важливою ареною конкурентної боротьби, оскільки рекламодавці шукають безпечні місця для своїх брендів, а видавці прагнуть виділитися у захаращеному медіа ландшафті.

Хоча роль інтернету неоднозначна, а універсального рішення для безпечного брендування не існує, для побудови стратегії просування бізнесу необхідне чітке розуміння того, чи є сприятливим контент, поруч із яким розміщуються бренди.

Це основа ефективного медіапланування, тому що 75% споживачів вважають, що саме онлайн майданчики зобов'язані контролювати та припиняти появу неналежного контенту. При цьому майже 64% споживачів негативно віднесуться до бренду, чия реклама з'явиться поряд з неналежним контентом.

У той же час багато споживачів (37%) вважають інтернет-рекламу занадто нав'язливою та настирливою. Насторожує і той факт, що більшість споживачів інтернет-простору хвилює конфіденційність даних: 61% споживачів менш схильні купувати продукцію бренду, якщо компанія якимось чином використала їх персональні дані.

Другий рік поспіль споживачі по всьому світу вважають найбільш сприйнятливим для реклами TikTok, а також Amazon, Instagram, Google та Twitter (*Kantar's Media Reactions, 2021*).

Рекламні формати з найбільшим рівнем сприйняття споживачами – це онлайн-ігри та мобільні ігри. Поряд з історіями в кіно та соціальних мережах споживачі тепер вважають рекламу в іграх більш «заслужовуючу на довіру», «актуальну» і «корисну», а також «веселу і розважальну».

Хоча YouTube, Google та Facebook вважаються менш інноваційними, вони, як і раніше, залишаються найбільш надійними платформами соціальних мереж.

TikTok має більш високий рейтинг інновацій, але не найвищий рівень довіри. Instagram займає одне з перших місць, залишаючись однаково надійною і новаторською платформою.

Реклама в подкастах перевершила контент інфлюенсерів як кращу цифрову рекламу. Через збільшення витрат на рекламу за останній рік реклама в подкастах стала більш повторюваною і якіснішою.

На тлі переважання цифрових технологій споживачі найбільше позитивно реагують на рекламу, яка надає особисті враження. Реклама в кінотеатрах та спонсоровані заходи посіли перше та друге місце.

Це зумовлює необхідність дотримання у цифровому середовищі таких самих виважених стандартів, як на телебаченні, у зовнішній рекламі та пресі. Головне, щоб у кожного бренду були реальні критерії якості, які забезпечували б ефективність маркетингу і захищали вже досягнуту цінність бренду.

Не дивно, що у 2022 році прогнозується скорочення витрат на рекламу у пресі та на радіо. Онлайн відео, контент від інфлюенсерів та реклама в соціальних мережах в даний час знаходяться у центрі уваги споживачів глобальної мережі.

References

- Creative Circle Media Solutions. (2021). [Electronic resource]. Retrieved from <https://creativecirclemedia.com/>.
- Edelman Trust Barometer. (2021). [Data file]. Retrieved from <https://www.edelman.com/trust/2021-trust-barometer/press-release>.
- Kantar's Media Reactions. (2021). [Data file]. Retrieved from <https://www.kantar.com/campaigns/media-reactions>.
- Whitman Insight Strategies Initiative. (2021). [Electronic resource]. Retrieved from <https://www.relevance.com/digital-marketing-in-the-age-of-virtual-and-augmentedreality> <http://whitmanstrategies.com/>.

Olexander Drachuk

MA, State University of Economics and Technology,

e-mail: drachuk_od@ukr.net, Ukraine

Supervisor – Temchenko Oleksandr, Prof. PhD, State University of Economics and Technology, e-mail: temchenko_oa@duet.edu.ua, Ukraine

APPLICATION OF CRISIS MANAGEMENT FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE ENTERPRISE

Abstract. The article examines the possibility of using crisis management for sustainable development of the enterprise. Practical recommendations for the formation of an effective system of crisis management of the enterprise of PJSC "ArcelorMittal Kryvyi Rih" were also formed.

Keywords: Crisis, Crisis management, Production efficiency, Crisis resilience, Bankruptcy.

Сталий розвиток спрямований на забезпечення стабільного функціонування підприємства. Сталий розвиток поєднує в собі три складові: економічну, соціальну та екологічну. Економічні фактори сталого розвитку забезпечують зростання фінансових ресурсів, розподілу та прибутку підприємства, підтримання платоспроможності в умовах зовнішніх змін та запобігання економічним загрозам (*Vetsko, 2019: 2*).

Однією з головних загроз підприємств при сталому розвитку є криза. Для підприємців це найбільша загроза, яка може призвести до банкрутства. Виникнення кризових явищ в економіці може зумовити багато факторів заради усього світу це пандемія викликана новим штамом коронавірусу. Сьогодні у сфері менеджменту концепція «антикризове управління» еволюціонувала і є постійним безперервним процесом на підприємстві. Але криза не завжди може завдати удару всьому підприємству, в основному вона може торкнутися однієї з його ланок: фінансової, маркетингової, адміністративної, виробничо-технологічної тощо.

Через кризу підприємство може збанкрутувати саме тому є важливим заходом моніторинг вірогідності настання банкрутства. Для розрахунку ймовірності настання банкрутства доцільно використовувати:

- 1) модель Альтмана;
- 2) модель Таффлера;
- 3) модель Терещенко;
- 4) модель Ліса;
- 5) шестифакторна модель О.П. Зайцевої.

Для аналізу ймовірності банкрутства ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг» використано модель Альтмана.

$$Z = 1.2 * X_1 + 1.4 * X_2 + 3.3 * X_3 + 0.6 * X_4 + X_5 \quad (1)$$

де X_1 – Оборотний капітал / Активи;

X_2 – Нерозподілений прибуток (Чистий прибуток) / Активи;

X_3 – Операційний прибуток (Прибуток до оподаткування) / Активи;

X_4 – Коефіцієнт співвідношення власного й позикового капіталу;

X_5 – Виручка / Активи.

Нормативні значення Z :

$Z > 2,9$ - Зона фінансової стійкості («зелена» зона).

$1,8 < Z < 2,9$ - Зона невизначеності («сіра» зона).

$Z < 1,8$ - Зона фінансового ризику ("червона" зона) (*Sharpe, 2015*).

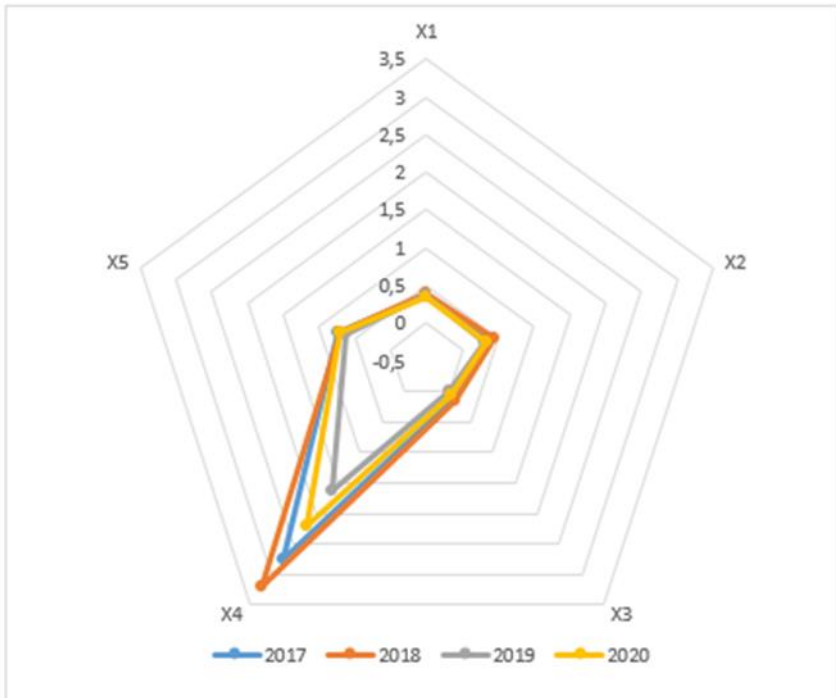
Таблиця 1

Показники моделі Альтмана для ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг» за 2017-2020 рр.

Показник	2017	2018	2019	2020
Оборотні активи	33877631	39283462	36881636	30045798
Сума всіх активів	89063049	97674367	97544421	88349556
Резерв нерозподіленого прибутку	32980175	42489338	29378818	30119720
Валовий прибуток	9623757	13287269	-1093902	4651154
Власний капітал	65226794	74490900	60631140	60879286
Позичковий капітал	23836255	23183467	36913281	27470270
Чиста виручка від реалізації	66185876	67963171	62409226	63496684
X_1	0,38	0,40	0,38	0,34
X_2	0,37	0,44	0,30	0,34
X_3	0,11	0,14	-0,01	0,05
X_4	2,74	3,21	1,64	2,22
X_5	0,74	0,70	0,64	0,72
Z	3,72	4,16	2,46	3,11

З таблиці видно, що підприємство в 2020 році знаходиться в зоні фінансової стійкості $Z = 3,11$. Також можна зняти зв'язок з попередніми розрахунками в яких зазначалось, що в 2019 році у підприємства була важка ситуація таку саму ситуацію показує дана таблиця де в 2019 році $Z = 2,46$, що є зоною невизначеності. Найбільшу стійкість підприємство показано в 2018 році $Z = 4,16$.

Для визначення впливу показників на модель побудуємо пелюсткову діаграму(рис. 1).

Рисунок 1. Модель Альтмана в вигляді пелюсткової діаграми для ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг» за відрізок в 2017-2020 рр.

З рисунку видно, що модель дуже сильно корелює зі значенням показника X4 який є відношенням власного капіталу до позичкового капіталу, тобто підприємству для збільшення стійкості до банкрутства необхідно збільшувати власний капітал та зменшувати позичковий капітал. Для збільшення власного капіталу через збільшення нерозподіленого прибутку компанії.

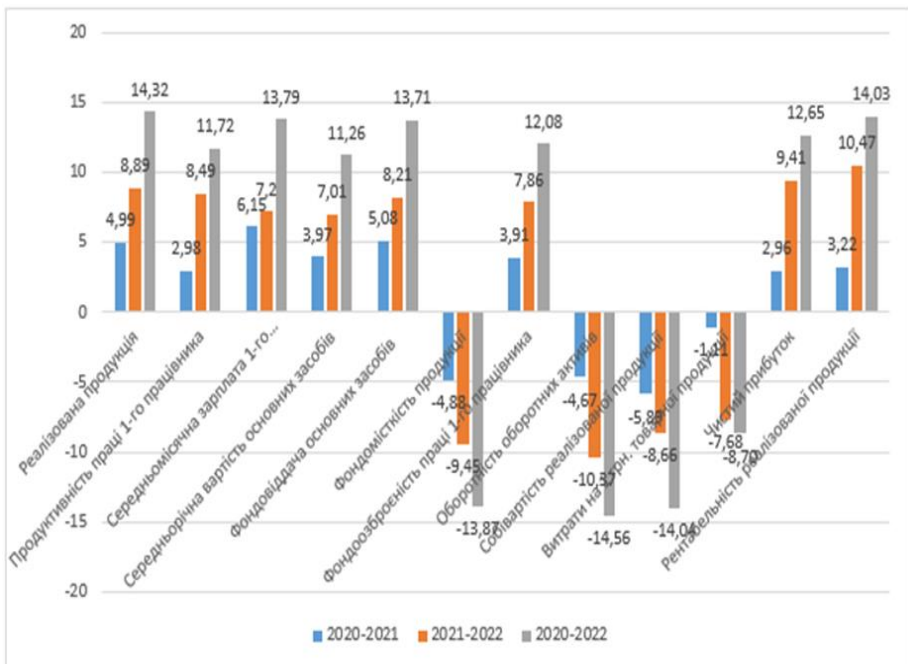
Для збільшення прибутку компанії доцільними заходами є оновлення технічного та програмного оснащення підприємства. Для збільшення обсягу випуску та реалізації продукції обрано встановлення нового бурового верстату Epiroc DM75 D. На цю сучасну машину необхідно понад 35 млн грн. Нове обладнання дозволить підвищити продуктивність і ефективність роботи в гірничодобувному відділі компанії в 1,5 рази (*New drilling rig, 2021*).

Для зменшення витрат на паливо можна закупити новітні локомотиви чеського походження нового покоління EffiShunter 1600 які дуже економічні та прості в експлуатації. Залежно від способу експлуатації та умов використання, ці локомотиви в середньому дозволяють економити паливо на

25-30% порівняно зі звичайним обладнанням (*New locomotives EffiShunter 1600, 2021*).

Для оптимізації управління компанією пропонується перехід SAP ERP на версію S/4 HANA Cloud – це досконала система планування ресурсів підприємства (ERP) із вбудованими інтелектуальними технологіями, зокрема штучним інтелектом (ШІ), машинним навчанням і розширеною аналітикою. За допомогою неї компанії можуть упроваджувати бізнес-моделі, миттєво керувати змінами робочих процесів, організовувати внутрішні та зовнішні ресурси та застосовувати прогностичні функції ШІ. Скористайтеся перевагами вбудованої тісної інтеграції між процесами, глибиною галузевої експертизи та послідовної моделі даних In-Memory (*Update SAP-platform, 2021*).

Завдяки нововведенням очікується покращення усіх економічних показників на ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг» але потрібен час тому, що деякі показники значно зростуть тільки в 2022 році.

Рисунок 2. Очікуваний ріст в відсотках техніко-економічні показники діяльності 2021-2022 роки

Завдяки нововведенням а ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг» обсяг реалізовано продукції за два роки повинен зрости на 14,32 %, продуктивність

праці 1-го працівника зростає на 11,72 %, середньомісячна зарплата 1-го працівника зростає на 13,79 %, середньорічна вартість основних засобів зростає на 11,26 %, фондovіддача основних засобів зростає на 12,71 %, фондомісткість продукції зменшиться на 13,87 %, фондоозброєність праці 1-го працівника зростає на 12,08 %, оборотність оборотних активів зменшиться на 14,56 %, собівартість реалізованої продукції зменшиться на 14,04 %, витрати на 1 грн. товарної продукції зменшаться на 8,70 %, чистий прибуток збільшиться на 12,65 %, рентабельність реалізованої продукції збільшиться на 14,03 %. Як видно очікується покращення усіх показників але не одразу значний ріс припадає на 2022 рік.

References

- New drilling rig Epiroc DM75 D. (2021). [Electronic resource]. Retrieved from: <https://ukraine.arcelormittal.com/index.php?id=10&pr=882>.*
- New locomotives EffiShunter 1600. (2021). Electronic resource]. Retrieved from: <https://ukraine.arcelormittal.com/index.php?id=10&pr=852>.*
- Sharpe, W., Alexander, G., Bailey, M. (2015). Investments. Moscow: Infra-M.*
- Update SAP-platform. (2021). Electronic resource]. Retrieved from <https://ukraine.arcelormittal.com/index.php?id=10&pr=869>.*
- Vetsko, T. M. (2019). Sustainable enterprise development: problems and prospects. Current Problems of Economics and Governance, 13, 6 p.*

Yevhenii Dudka

*MA, State University of Economics and Technology,
e-mail: did.dudka@gmail.com, Ukraine*

*Supervisor – Volodymyr Kulishov, Prof. DSc, State University of Economics and
Technology, e-mail: kulishov_vv@duet.edu.ua, Ukraine*

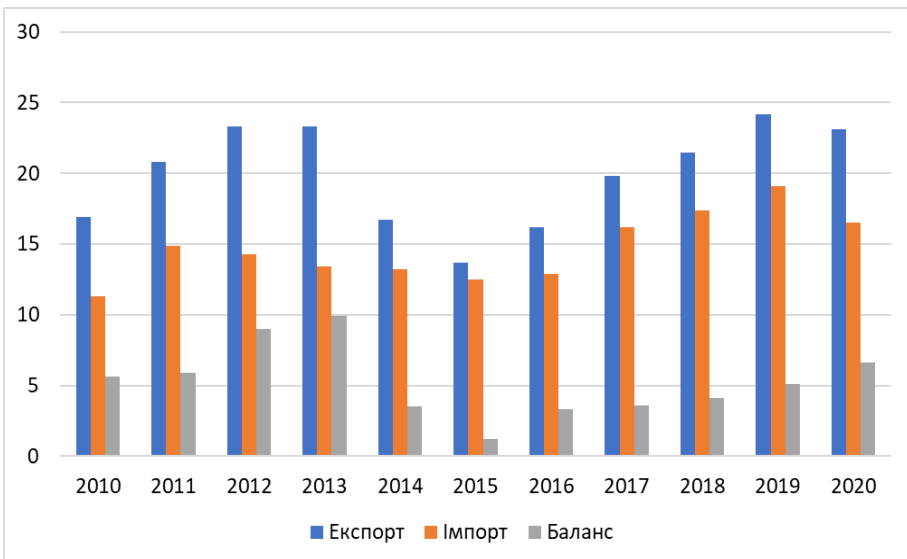
SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF UKRAINE-EU TRADE AND ECONOMIC COOPERATION

Abstract. The article considers the dynamics of export-import of goods between Ukraine and the EU for 2010-2020, examines the development of trade and investment relations between Ukraine and the EU and substantiates the need for sustainable development of active cooperation between Ukraine and the EU.

Keywords: trade and economic cooperation, Ukraine, the European Union, cooperation policy, priority areas.

На сучасному етапі економічного розвитку України питання підвищення ефективності зовнішньоторговельних відносин набувають виняткового значення. Це пов'язано, по-перше, зі знаходженням економіки України в ситуації об'єктивної незбалансованості структури економіки. По-друге, із залежністю процесу реформування економіки України від зовнішніх джерел фінансування. Торгівля з країнами ЄС на сьогодні виступає чи не найважливішим фактором у визначенні напрямків розвитку вітчизняного виробництва та зростання конкурентоспроможності українських товарів на світовому ринку.

Аналіз динаміки експорту-імпорту товарів між Україною та ЄС за 2010 – 2020 рр. представлений на рис. 1.

Рисунок 1. Динаміка експорту-імпорту товарів між Україною та ЄС за 2010–2020 рр., млрд.Євро (State Statistics Service of Ukraine, 2010 -2020)

Виходячи з результатів, представлених на рис. 1, можна зробити висновок, що впродовж досліджуваного періоду темпи приросту обсягів експорту перевищували темпи приросту обсягів імпорту, що вказує на те, що хоча обсяги експорту в абсолютному значенні менші за обсяги імпорту проте у відсотках до попереднього періоду вони зростають швидше.

ЄС є одним з ключових партнерів України у зовнішньоторговельних відносинах, адже ринок ЄС – другий за значенням після ринку країн СНД

(*Strategic partnership of Ukraine, 2020*). На сьогодні Україна знаходиться в десятці головних експортерів сільськогосподарської продукції в країні Євросоюзу і займає восьме місце (*Strategic partnership of Ukraine, 2020*).

Напрями інвестування з країн ЄС у промисловість України засвідчують, що країна розглядається передусім як постачальник сировини, напівфабрикатів, продуктів із незначною частиною доданої вартості і нижчих технологічних укладів (*Andrushkiv, 2021*).

Дещо інша ситуація спостерігається в імпорті товарів до України з країн ЄС. Найбільшу частку в імпорті товарів займають електричні та механічні машини – 5134,5 млн. дол. США та продукція хімічної промисловості – 4004,5 млн. дол. США. Найменшу частку в імпорті товарів займають твори мистецтва – 1,5 млн. дол. США (*State Statistics Service of Ukraine, 2010 -2020*).

Динаміка зовнішньої торгівлі товарами в Україні протягом останніх 10 років мала нестійкий характер, зазнаючи різних коливань у періоди глобальної нестабільності. При цьому закріплюються позиції України як виробника і постачальника сировинної та низькотехнологічної продукції. Так, переважна частина українського експорту представлена аграрною продукцією, металами, хімічною продукцією, харчовими продуктами, які є товарами з досить низьким рівнем доданої вартості, а їх експорт значно залежить від коливань цін на світових ринках. Відтак сформувалася малоперспективна модель міжнародної спеціалізації економіки України, яка може бути конкурентоспроможною на зовнішньому ринку значною мірою за рахунок переваг у вартості природних ресурсів і робочої сили, а не технологічних переваг. В умовах традиційної відкритості економіки країни це обумовлює значну чутливість економіки до зовнішніх чинників, швидку й інтенсивну сприйнятливність різного роду кризових тенденцій (*Strategic partnership of Ukraine, 2020*).

Проте, розвиток торговельних та інвестиційних відносин між Україною та ЄС на сьогодні є одним з пріоритетних напрямів зовнішньоекономічної діяльності України. Товарні потоки, що курсують в напрямках Україна – країни ЄС повинні лише посилюватися та розширюватися.

Для досягнення цілей сталого економічного зростання світової економіки важливе значення має підвищення взаємозалежності та інтеграції національних господарських систем та ринків. Враховуючи, що безпосередніми передумовами інтеграції є зокрема близькість рівнів економічного розвитку і ступеня зрілості ринкової економіки, найбільш міцною та ефективною вона є у випадку, якщо об'єднуються розвинені країни, тоді як інтеграція країн, що розвиваються, частіше є лише формальною процедурою. Зазначене пояснює нагальність приділення

особливої уваги впровадженню в дію Угоди про асоціацію, що ґрунтується на політичній асоціації між ЄС та будь-якою з країн-учасниць Східного партнерства. Реалізація даної угоди сприятиме інтеграції країн-учасниць, які розвиваються, у світову економіку і міжнародну економічну систему, що, по-перше, сприятиме поживленню економічного зростання та соціального розвитку цих країн і, по-друге, надасть позитивні імпульси світовій торгівлі та розвитку.

У сучасних умовах розвитку країн можна помітити, що створюються угруповання країн зі схожими торгово-економічними потенціалами розвитку. У поодиноких випадках індустриальні країни створюють угоди з менш розвиненими країнами, у світі спостерігається така тенденція через те, що на початкових етапах співробітництва з'являються бар'єри у вигляді економічних, політичних і соціальних відмінностей у країнах, які гальмують розвиток співробітництва на тривалий період. Зазвичай, у такій ситуації менш розвинені країни прагнуть наблизити свою економіку до економіки партнера, що стає привабливим для менш розвинених країн у цій співпраці.

Таким чином, на сьогодні для України європейська інтеграція – це шлях модернізації економіки, подолання технологічної відсталості, залучення іноземних інвестицій і новітніх технологій, створення нових робочих місць, підвищення конкурентоспроможності вітчизняного товаровиробника, вихід на світові ринки.

Проведений аналіз показників торгівлі між Україною та ЄС свідчить про ведення активної взаємодії між нашою державою та країнами ЄС, що є для України позитивним показником і стимулом для подальшого створення нових тісних зв'язків з іншими країнами та покращення технологічних та якісних характеристик експортоорієнтованої продукції.

References

- Andrushkiv, I. P. (2021). Investment Activity in the Border Territories of Ukraine and Directions of Its Activation. Business Inform 6: 59 – 64. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-6-59-64>.*
- State Statistics Service of Ukraine. (2010 - 2020). [Electronic resource]. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua>.*
- Strategic partnership of Ukraine. (2020). Analytical note. National Institute for Strategic Studies. [Electronic resource]. Retrieved from: - <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:MWVbpqOheYYJ:old2.niss.gov.ua/articles/600/+&cd=3&hl=uk&ct=clnk&gl=ua>.*

Myroslava Grashchenkova

BA, State University of Economics and Technology,

e-mail: graschenkova@gmail.com, Ukraine

Supervisor – Natalia Sheludiakova, Assoc.Prof., PhD, State University of Economics and Technology, e-mail: sheludiakova_na@duet.edu.ua, Ukraine

THE ROLE OF JOURNALIST UNDER CONDITIONS OF DIGITAL TRANSFORMATIONS IN MEDIA FIELD

Abstract. The introduction of digital technologies into the field of social communication resulted in a range of significant changes, in particular, those concerning the role of journalists in new conditions. There are three main ways of expression of this influence: economic (change in the conditions of media business); diversification of media actors and the need to stand out among them; broadening the range of professional skills and self-realization of journalists.

Keywords: digitalization, journalism, citizen journalism, information environment.

The rapid development of digital technologies, along with the fundamental impact on the economy, has also identified significant transformations in the field of social communications and journalism in particular. The access of new actors to a field that used to be exclusively journalists' domain has led to unprecedented changes. The changes affected both the composition of institutions, the professional infrastructure of news, journalistic processes and practices and the established ideas about the role of journalists. In view of this, it seems important to bring to the attention of scholars the question of the impact of the new digital environment on the formation of a new type of journalism and how journalists understand their own role in society.

According to Thomas Hanitzsch, journalistic roles can be divided into four main categories - normative, cognitive, practiced, and narrated, which conceptually correspond to the notion what journalists should do; what they want to do; what they actually do and what they think they do (*Hanitzsch, 2017*). Each of the categories should be studied using different approaches and methods aimed at revealing different embodiments of modern journalism. Therefore, modern researchers are interested not only in how the roles of journalists change from the point of view of society, but also in the ways journalists themselves perceive their work in modern conditions.

There are three main ways in which the introduction of digital technologies has changed the professional roles of journalists. The first, economic, is related to the transformation of the media business in the context of digitalization. These include the economic downturn in the media industry, the resulting job cuts for

journalists, the forced transition to freelance work, and the efforts of media organizations to remain profitable, sometimes through their loss of autonomy (*O'Donnell et al., 2012*).

The second dimension of the impact of digitalization on journalism is related to the entry of new actors into the traditional journalistic professional field. The most striking manifestation of this process is citizen journalism or participatory journalism, which is interpreted as the inclusion and active role of public citizens in the processes of collecting, publishing, analyzing and disseminating news and information. Digital tools and means have enabled ordinary citizens to create their own content, which with some limitations can be called journalism. These actors in the information environment are seen to occupy an intermediate position between traditional journalists and the audience, between the news producer and their consumer (*Carlson & Lewis, 2015*). At the same time, we cannot exclude a wider range of content creators who take on the function of information and entertainment: bloggers, activists and scholars seeking to shape public discourse, business journalists and news startups who want to build a new type of media business, etc. They blog on popular social networks, create content for the media on an irregular basis, entertain or inform the audience and are often sources of news for the media. Their activities show a blurring of lines between journalism and the blogosphere.

These transformations require the change in perception of the audience, which can no longer be seen as a passive recipient of the information product, but must be regarded as an audience with which journalists should cooperate at all stages of working with information. One of the tools for such interaction is the so-called network journalism, a concept that combines the efforts of professionals and amateurs to obtain a true story and sharing facts, questions, answers, ideas, views, etc. (*Kröll, 2015*). It has become a familiar ecosystem for journalists, although there are no established procedures and standards for public relations. At the same time, fundamental things such as filtering, verification, data analysis, editing, packaging, etc. remain unchanged in the role of a journalist, although the tools for their implementation have changed significantly to digital.

Another important factor in changing the role of journalists is the requirements of the modern digital environment for the work of journalists, in particular the mastery and active use of digital technologies. This means that most of the work today is done by journalists outside the editorial office, which is a significant challenge for traditional journalism. The latter was usually associated with the newsroom discourse, which defined the professional skills valued in the profession (*Usher, 2014*). Thus, the requirements for digital competence and the need to have modern tools go beyond the newsroom, which is no longer thought of as a reference point for journalists. They are increasingly involved in various specialized projects and ventures. The field of professional realization of journalists

is expanding and begins to cover all types of communication - PR, content management in social networks, etc. (Manfredi Sánchez et al., 2019).

Thus, the role of journalists is a complex concept that encompasses not only the objective reflection of the functions of journalists in the public consciousness, but also the self-understanding of journalists. Digitalization, which has become an essential condition of modernity, has led to changes in these roles. There are three main ways in which the impact of digitalization on the transformation of the roles of journalists: economic (significant change in the conditions of media business); diversification of actors in the information field and the need to stand out among the players; expanding the range of professional skills and self-realization.

References

- Carlson, M., Lewis, S. C. (2015). *Boundaries of Journalism: Professionalism, Practices and Participation*. London: Routledge. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://www.routledge.com/Boundaries-of-Journalism-Professionalism-Practices-and-Participation/Carlson-Lewis/p/book/9781138020672>.
- Hanitzsch, T. (2017). *Professional Identity and Roles of Journalists*. Oxford Research Encyclopedia of Communication. <https://oxfordre.com/communication/view/10.1093/acrefore/9780190228613.001.0001/acrefore-9780190228613-e-95>.
- Kröll, A. (2015). *The role of journalism in the digital age being a superhero or Clark Kent: Do journalists think that networked journalism is an appropriate tool to work with (in the future)*. Reuters Institute.
- Manfredi Sánchez, J. L., Ufarte Ruiz, M. J., Herranz de la Casa, J. M. (2019). *Journalistic innovation and digital society. An adaptation of journalism studies*. *Revista Latina de Comunicación Social*, 74, 1633 -1654. [Electronic resource]. Retrieved from: <http://www.revistalatinacs.org/074paper/1402/85en.html>. DOI: 10.4185/RLCS-2019-1402en.
- O'Donnell, P., McKnight, D. and Este, J. (2012). *Journalism at the Speed of Bytes. Australian Newspapers in the 21st Century*. Sydney: Walkley Foundation. [Electronic resource]. Retrieved from: https://issuu.com/meaa/docs/2012_journalism_speed_of_bytes
- Usher, N. (2014). *Moving the newsroom: post-industrial news space and places*. Tow Center for Digital Journalism. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://academiccommons.columbia.edu/doi/10.7916/D8CJ8RRZ> DOI: 10.7916/D8CJ8RRZ.

Kateryna Ivashko

BA, State University of Economics and Technology,

e-mail: kateryna.ivashko@gmail.com, Ukraine

Supervisor – Iryna Yegorova, Assoc. Prof. PhD, State University of Economics and Technology, e-mail: yegorova_ig@duet.edu.ua, Ukraine

FEATURES OF PROMOTION OF REGIONAL BRANDS IN FOREIGN MARKETS

Abstract. the article deals with regional brands in foreign markets, forms and structures. Examples of successful Ukrainian brands are given, and their perspectives are outlined.

Keywords: brand, marketing, case, society, competition.

Міжнародна торгівля на сьогодні посідає провідне місце в ланці міжнародної взаємодії економік країн. Це найпоширеніша сфера товарно-грошових відносин між державами, підґрунтям яких є міжнародне підприємництво, а важливими чинниками - стан і перспективи просування регіональних брендів на міжнародному рівні.

Міжнародна торгівля охоплює експорт та імпорт товарів, співвідношення між якими називають торговельним балансом. Вигода від вільної торгівлі між країнами світу полягає в тому, що вона стимулює конкуренцію та обмежує монополію.

Міжнародна торгівля є своєрідним проявом світового товарного ринку. Тому «конкуренція на міжнародному ринку є дуже жорсткою, оскільки організаціям на глобальному рівні доводиться набувати конкурентних переваг як з конкуруючими компаніями у своїх країнах, так і за кордоном. Рівень конкуренції є високим, тому що суб'єкти міжнародних торговельних відносин розташовані у розвинених країнах та країнах, що розвиваються, які мають різні стандарти та є нерівними партнерами. З'являється попит на глобальний брендинг, тобто управління брендом у різних регіонах світу з метою підвищення його сили та визнання на ринках, на яких він працює» (*Global branding, 2020*).

Міжнародний маркетинг вимагає довгострокового планування. Глобально орієнтовані компанії не дотримуються простих стратегій, які вже хтось використовує. Вони орієнтуються на сучасний ринок та свою унікальність, і намагаються розробити численні джерела переваг, використовуючи можливості бізнесу по всьому світу, приділяючи особливу увагу адаптації товару або послуг під ринок країни-імпортера. Багато залежить від менталітету та способу мислення людей, на яких спрямований бренд. Можна навести вдалі українські приклади, коли компанії вийшли на

зовнішній ринок та затвердили своє положення: Nemiroff, Khortytsa, OBOLON, KTD Group, Eurogold.

Близько двадцяти останніх років у процесі маркетингової діяльності суб'єкти господарювання все ширше використовують досягнення інформаційних цифрових технологій. У зв'язку із глобальною економічною кризою 2020 року через всесвітній карантин, викликаний COVID-19, бурхливого розвитку набув саме електронний бізнес, а з ним і онлайн-маркетинг.

Міжнародний ринок вимагає від суб'єктів міжнародних торговельних відносин більше досвіду та кваліфікованих управлінських навичок, ширшої компетенції для того, щоб бути конкурентними з мультинаціональними корпораціями, які вже десятки років здійснюють свою діяльність на зарубіжних ринках і підтвердили свої стійкі позиції. Підприємець має бути готовим до різних обставин. Тому важливо вміти швидко розв'язувати складні завдання у різних ситуаціях. Коли бренд висуває свою позицію на міжнародний ринок, то зіштовхується із рядом чинників: вимогами місцевої законодавчої бази, особливостями комунікацій з урядом, організаційними питаннями партнерства, дотриманням екологічних стандартів.

При просуванні регіональних брендів на зовнішні ринки для українських товаровиробників на заваді стають такі чинники, як бюрократизована процедура експорту, ускладнений порядок отримання дозволів та ліцензій, повільність переказу коштів. Тому існує велика кількість програм стажування та обміну досвідом для українських підприємців. Серед програм, що націлені на розвиток бізнесу та просування його на міжнародні ринки, найвідомішими є: SABIT, SEED, CLDP, GSP, GPA, «Відкритий світ».

Кожна маркетингова стратегія починається з вивчення ринку та своєї цільової аудиторії. Одним з дієвих методів дослідження міжнародних ринків та відразу й просування брендів є участь експортерів у міжнародних спеціалізованих заходах. Такими заходами можуть бути форуми, презентації, конгреси, виставки, а також не останню роль відіграє підтримка міжнародних організацій. В умовах карантину ці ж заходи проводять онлайн. Ефективно здійснювати просування регіональних брендів на зарубіжні ринки серед інфлюенсерів, блогерів країн-імпортерів. Одним з прикладів брендування виступають програми стажування для молоді з метою знайти лояльних амбасадорів. Зокрема, успішним кейсом є київська меблева компанія Home Ideas Supply (*Ukrainian business in Europe, 2017*). Цією компанією влаштовано виставку Ambiente у Франкфурті, яка мала високі показники ефективності. Після виставки Home Ideas Supply отримала замовлення від німецької компанії, яке потягло за собою ряд інших. Аналогічну стратегію просування брендів застосовували й інші компанії, серед яких: харківські компанії «Фактор-Друк» та «Боріка», чернівецька компанія по виробництву

березового соку «ГАЛІС ЛТД», львівська компанія «Екотест», компанія з виробництва фільтрів для води Ecosoft тощо. Саме тому посольство України в країнах-імпортерах активно допомагає в організації таких спеціалізованих заходів.

Велика кількість успішних кейсів на старті акцентували увагу на використанні метода співпраці із локальними мережами. Це надавало перевагу у вивченні попиту, вигідних точок збуту. Локальні менеджери зазвичай займаються перемовинами з національними мережами, що збільшує результативність. А співпраця з відомим на локальному ринку брендом зменшує витрати на рекламу. Зокрема, до компаній, які дотримувалися такої стратегії, належать: київська компанія Home Ideas Supply, компанія Galicia, що є частиною компанії ТБ Фрут, ТМ «Колоніст». Плюсом такого методу виступає набутий досвід, а мінусом – низький дохід. Тому цей метод можна розглядати як корисний для початку просування бренду на міжнародний ринок. Проте надалі кожній компанії потрібно розвиватися окремо та вдосконалювати свою міжнародну маркетингову стратегію. Наприклад, для подальшого опанування зарубіжних ринків багато підприємців впроваджують франшизи.

В умовах глобальної конкуренції лідерство компанії забезпечується її діяльністю на всіх ринках, але особливо важливо отримати перевагу розвиненим країнам, де місткість ринку є найбільшою у поєднанні з розвинутою інфраструктурою. Саме на стратегічно важливих міжнародних ринках компанія досягає найбільшого рівня доходу та впізнаваності. Так, перспективною нішею для українських підприємств є Північноамериканський ринок. Середньостатистичні американці все більше зацікавлені у споживанні органічної їжі. Тому українські підприємства будуть на цьому ринку досить ліквідними. Згідно з актуальною статистичною інформацією щорічного видання «The World of Organic Agriculture 2021», вартість органічного експорту України у 2019 році сягнула найвищої позначки – 168 млн євро (*Ukrainian export, 2021*).

Таким чином, важливість міжнародного маркетингу не обмежується доставленням до кількох країн. Міжнародний маркетинг полягає в орієнтуванні, які елементи бренду слід зберегти в усьому світі, а які слід адаптувати до кожного регіону; з якими іноземними компаніями краще співпрацювати; які методи найкраще підходять саме для бренду конкретного суб'єкта міжнародних торговельних відносин, а які навпаки, не є прийнятними. Найголовнішим чинником просування бренду на зовнішні ринки є повноцінне вивчення компанії, цільової аудиторії та ринку, в яку планується експорт.

References

- Global branding.* (2020). [Data file]. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://rockcontent.com/blog/global-branding/>.
- Ukrainian business in Europe.* (2017). [Data file]. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://euukrainecoop.medium.com/український-бізнес-в-європі-15-історій-успіху-a1f0a68975fe>.
- Ukrainian export.* (2021). [Data file]. [Electronic resource]. Retrieved from: <http://uaexport.org/2021/03/12/ukrayina-stabilno-pokrashhuye-pokazniki-organichnogo-eksportu/>.

Yana Kashel

*BA, State University of Economics and Technology,
e-mail: ya_ochka.yanochka0@gmail.com, Ukraine*

Supervisor – Hanna Andrushchenko, Prof. DSc, State University of Economics and Technology, e-mail: andrushchenko83@ukr.net, Ukraine

TRUST AS A MARKETING TOOL FOR SALES STAFF MANAGEMENT

Abstract. The article examines and generalizes approaches to definition of the essence of the notion "trust"; based on analyzed experience own vision of the author concerning peculiarities of existence of trust relations within the framework of relations among employees of different sales organizations was formed; peculiarities and perspectives of consideration of trust as an effective personnel management instrument in further marketing research were established.

Keywords: trust, marketing, organization, personnel, risk.

Стратегічно успіх торгової організації визначається певною ситуацією на ринку, відносинами різного роду в державі, а головне – діями її людських ресурсів. Для налагодження ефективного управління людськими ресурсами, максимізації використання здібностей працівників та оптимального використання можливостей зовнішнього середовища важливим є встановлення взаємної довіри на усіх рівнях організаційної структури, яка на сьогодні є великою рідкістю і викликає занепокоєння з боку менеджерів і маркетологів, що, в свою чергу, зумовлює актуальність теми дослідження.

Незалежно від напрямку діяльності організації, кількості її працюючих, позиції на ринку, конкурентоспроможності, ефективного управління персоналом в ній повинно мати місце, на що прямий вплив здійснює наявність довіри між усіма працівниками організації. При цьому не

лише менеджмент організації потребує довіри підлеглих задля впровадження найбільш вдалих маркетингових інновацій. Підлеглі також відчують потребу у довірі з боку менеджерів для більш повної адаптації до організаційних вимог та розкриття свого потенціалу.

У контексті сучасного менеджменту та маркетингу важливою є не стільки дилема «довіра-недовіра», скільки розрахунок оптимального ступеня довіри, що сприяє зниженню ризиків для ефективної діяльності у конкретних умовах. Це набуває особливої значущості у період підготовки та проведення організаційних змін, оскільки атмосфера взаємності, що підтримується та оберігається менеджерами і підлеглими, сприяє оптимальному використанню наявного потенціалу організації. Довіра в багато чому визначає кінцеву ціну та результативність організаційних змін, а це вже впливає на ефективність маркетингової діяльності організації.

Говорячи про наявність довіри в організації, або про «організаційну довіру» (вертикальну чи горизонтальну), мова йде про деяку історію її членів та інформацію, яку вони отримали за час спільних діяльності та спілкування.

Зрозуміло, що налагодження довірчих відносин відбувається задля якоїсь конкретної мети, тобто для забезпечення надійного стану певних ресурсів як об'єкту довірчих відносин (чи то матеріальних, чи то духовних). Тому, чим більшому ризику пошкодження або втрати піддаються наявні ресурси, тим більшим є загальний ризик і, відповідно, тим вищими є вимоги до довіри.

У взаємовідносинах керівника і підлеглого поняття довіри напряму пов'язане із рівнем ризику та реальним досвідом взаємодії. Іншими словами, якщо робота підлеглого пов'язана із серйозним ризиком для організації чи самого керівника (його авторитету, успішності тощо), то рівень довіри буде набуватись дуже складно і повільно: через реальні успішні епізоди. Проте, саме по собі делегування – один із основних інструментів менеджменту і маркетингу – без довіри неможливе, так само, як і взяття на себе додаткової відповідальності з боку підлеглого, адже результат від продажу товару, роботи чи послуги є спільною метою, від реалізації якої залежить матеріальна винагорода усіх рівнів торгової організації.

Зазвичай у менеджменті виділяють три елементи довіри:

- інформація – задля досягнення високого рівня довіри має бути прозорою, доступною і достовірною.

- вплив - можливість учасників взаємодії займати активну позицію у розвитку ситуації (чим більшим авторитетом користується суб'єкт у інших, тим активнішою буде його позиція та вищим рівень довіри до нього);

- контроль - визнання права партнера на взаємодію, здійснення контролю, прояв поваги до його оцінки.

Особливо цінними для розгляду процесу налагодження довірчих відносин в організації є дослідження засновника консультаційної фірми «Management Consulting Group» при Принстонському університеті Р. Б. Шо. У своїх працях діяч висвітлює категорію довіри як центральної складової організаційного успіху.

Також ним були запропоновані способи підтримки довіри протягом тривалого часу. Серед них виділимо наступні:

- формування довіри через керівництво різних рівнів;
- попереднє ознайомлення майбутнього керівника організації зі структурами, процесами управління, політикою вже діючих фірм тощо.

Крім того, особливо важливе значення для налагодження довірчих відносин у бізнесі має викладена у працях Р. Б. Шо техніка практичного виміру рівнів довіри у організації та рекомендації щодо її підвищення

Висвітлення особливостей формування довірчих відносин між менеджментом та підлеглими в організації, зокрема торгової, дає змогу говорити про важливу роль довіри у процесі управління персоналом організації, про значення її наявності для обґрунтування впорядкованості відносин як із підлеглими всередині організації, так і з представниками інших організацій. Разом з тим, наявна довіра будь-якого ступеня має супроводжуватись компетентністю усіх учасників довірчих відносин, що, в свою чергу, дасть можливість керівникові уникнути низки помилок під час проведення самодіагностики рівня його довіри до колег та допоможе йому поводитись по відношенню до колег і керівників інших організацій більш зважено та ефективно.

То ж, чим більше буде зроблено керівництвом організації, фахівцями-маркетологами на шляху до укріплення довіри, тим вищим буде її ступінь і меншою дистанція між керівниками і підлеглими. Це може призвести до наближення звичайних працівників до тієї справи, заради якої вони працюють; до зростання значущості людського капіталу у діяльності організації; до підвищення якості прийятих управлінських рішень та введення інновацій. Взаємна довіра менеджменту і персоналу слугує основою взаєморозуміння та злагоди, детермінує мотивацію до досягнень, а також виступає невід'ємною умовою делегування і командної роботи. Довіра народжується у процесі спілкування та взаємодії як деяка вторинна система поряд із цінностями та віруваннями. Тому без довіри слабкою є як окрема організація, так і взаємовідносини на ринку.

References

Andrushchenko, H. (2020). Strategic Management of Industrial Enterprise Innovation Potential Development. Acad. of Strat. Management J., 19 (6), 1 – 8.

Artem Koshovyi

BA, State University of Economics and Technology,

e-mail: redmasquard@gmail.com, Ukraine

Supervisor – Iryna Vasylchuk, Prof. DSc, State University of Economics and Technology, e-mail: vasylichuk_ip@duet.edu.ua, Ukraine

THE ROLE OF THE BLOCKCHAIN IN THE IMPACT ON THE BANKING SYSTEM

Abstract. The article is under review about the impact of blockchain technology on the sustainable development of society and the possibilities of using blockchain in banking. Assessed the current development of blockchain technology in the Ukrainian banking system.

Keywords: cryptocurrency, security, smart assets, finance.

Кажучи про сталий розвиток, більшість часто вважає, що сталий розвиток – це тільки екологія. Однак, це доволі поверхнєве бачення. Оскільки сталий розвиток це більш ширше поняття, а саме його можна трактувати як задоволення потреб сьогочасності без збитків для можливостей майбутніх поколінь задовольняти власні потреби (*Blockchain and resilience, 2020*). Одною з таких можливостей можна вважати блокчейн, оскільки однією з найважливіших умов досягнення сталого розвитку суспільства є його цифровізація. У сьогочасності блокчейн - це безліч шляхів розвитку, котрі змогли би створити більш стійкий світ: більша прозорість індивідуальних, колективних дій, укріплення блоків підзвітності і т.д.

Проте, що таке сьогочасність для банківської сфери? Сьогочасність – це перехідний період між Фінансами 3.0 та Фінансами 4.0. Даний період перш за все характерний тим, що фактично трансформація технологій фінансового сектору у напрямку сталого розвитку вже почалася, але банківська сфера, у силу свого консерватизму, не помічає їх чи відноситься до них доволі скептично.

У більшості блокчейн асоціюється з криптовалютою, котра у свою чергу ототожнюється з децентралізацією та дерегулюванням, що мало чим пов'язано як з діяльністю банку, так і зі сталим розвитком у цілому. Проте важливо розуміти, що хоч криптовалюта і розроблена на основі блокчейну, але все залежить від способу інтерпретації цієї технології. В умовах фінансових потрясень та нестабільності фінансових ринків способом збереження позицій банку є раціоналізація витрат, збільшення швидкості транзакцій і мінімізація ризиків пов'язаних з основною діяльністю. Тому для банків є дуже важливим пошук нових моделей ведення бізнесу, щоб мати змогу як максимізувати власний прибуток, так і задовольнити клієнтів та дати

поштовх для розвитку суспільства. У зв'язку з цим банки почали розуміти можливості та напрямки, котрі відкриває технологія блокчейн.

Блокчейн - це розподіл баз даних, котрі складаються з «цепних блоків», зберігання блоків не включено до одного серверу, що дозволяє забезпечувати децентралізацію. Користувачі системи поділяються на звичайних (створюють нові записи) та майнерів (акумуляують, перевіряють та розсилають блоки даних по мережі). Реєстр зберігається і оновлюється одночасно у багатьох учасників, де кожен має доступ до будь-якої інформації, що робить всіх користувачів колегіальним нотаріусом (*Fedotova, Emelyanov, Tիրner, 2018:33*).

З базовим розумінням технології блокчейну і способу її роботи, реальне питання, котре у нас виникає, - «чи дійсно блокчейн корисний для банківського сектору?».

Згідно з заявою Harvard Business Review, блокчейн зробить з банківською системою, те що Інтернет зробив зі СМІ. Технологія блокчейн має всі характеристики, необхідні для надійної технології, пов'язаної з фінансовими питаннями (*Meiksin, 2019:58*).

Блокчейн забезпечує доволі високі стандарти безпеки та надійності. Також дозволяє користуватися тим, що дана система є доволі «прозорою» і має більш низькі експлуатаційні витрати. Як свідчать фахівці консалтингової компанії Juniper Research, використання технології блокчейну тільки в операціях міжнародних транзакцій дозволить заощадити світовим банкам приблизно 10 млрд доларів на рік, починаючи з 2030 року, шляхом впровадження технологій нового стандарту (*Hampton, 2021*).

Проте важливо зауважити, що на даному етапі технологія блокчейну є доволі «сирою» і не призначена для широкомасштабного використання. Підтвердження цього виступає статистика ІСО блокчейн-проектів, де половина від усіх проектів, котрі зібрали фінансування (46%) на етапі підйому економіки в період 2017-2018 років, зазнали банкрутства чи близькі до цього (*Sedgwick, 2018*).

Тому на сучасному етапі більшість банків, котрі вирішили реалізувати напрям блокчейну, обрали обережну тактику і намагаються виступати в консорціумах. До основних напрямів роботи з блокчейном, котрі реалізують подібні консорціуми, можна виділити два загальних:

- 1) розробка власної криптовалюти та організація платежів;
- 2) розробка продуктів пов'язаних з підтримкою кредитування, факторингу та торгового фінансування.

Найвідомішими проектами серед першої категорії є проект «практичних розрахункових коштів» (UCS), котрий реалізується швейцарським банком UBS в об'єднанні ще з 10 іншими банками і розрахований на створення аналогу біткоїну, але з обмеженим оборотом.

Тобто він розрахований лише для фінансових установ, що торгують цінними паперами (*Detrixhe, Wong, 2018*). Другим відомим проектом першої категорії є Ripple. Даний проект позиціонує себе як інструмент платежів, зберігання депозитів і міжнародних переводів, тобто планує виступити як конкурент системи SWIFT (*Join RippleNet, 2021*).

До другої категорії можна віднести проект німецького банку Commerzbank «Marco Polo». Даний проект робить ставку на збільшення безпеки і зниження вартості ідентифікації клієнтів, процедур передачі та перевірки інформації (*Blockchain in the banking sector and other important initiatives for the implementation of technology, 2019*).

Вітчизняні банки також потрохи починають цікавитися використанням блокчейн технологій у своїй діяльності. Одним з прикладів є ПАТ КБ «ПриватБанк», котрий з 2015 року почав використовувати технологію для шифрування трафіку у власних додатках та почав розробку сервісу смарт-контрактів на стику bitcoin-corezoid і сервісу ідентифікації особи в інтернеті, щоб задовольнити вимоги KYC/AML, платіжних систем та регуляторів, що дозволить проводити в інтернеті міжнародні транзакції (*How Ukrainian banks will use Blockchain technology, 2018*).

Проте голова правління IniCredit Bank вважає, що українські банки не зможуть масово впроваджувати технології блокчейну. Оскільки технологія ще повністю невивчена та її застосування тісно пов'язане з криптовалютою, що вимагає додаткового регулювання та інвестування для вирішення технологічних проблем. Крім того, є відсутність чіткої позиції щодо блокчейну та криптовалют з боку держави (*How Ukrainian banks will use Blockchain technology, 2018*).

На сьогоднішній день основа комерційної діяльності банку повинна завжди базуватися на постійному впровадженні інновацій у власну діяльність, оскільки вони є джерелом конкурентоспроможності. Тому не дивлячись на сувору юрисдикцію, і її недоопрацювання та всі ризики пов'язані з недостатнім ступенем вивчення блокчейн-технології, фінансові установи почали розуміти її потенціал. Гіганти банківської сфери вже почали проводити тести та фінансувати дослідження для виявлення можливих варіантів використання блокчейну. Оскільки перехід до нових технологій став можливістю розвитку не тільки банківської та фінансової сфери, а й можливістю розвитку суспільства в цілому. З викладеного матеріалу ми змогли побачити, що може дати поява блокчейну як для банківського сектор, так і для суспільства в цілому: прозорість, доступність та надійність систем.

Україна на сьогоднішньому етапі свого розвитку доволі далека від лідируючих позицій у впровадженні блокчейну. виправити ситуацію до кращого можуть законодавчі ініціативи і перш за все надання легального статусу цифровим валютам та блокчейн-технології у цілому. Проте важливо

розуміти, що «кістяк» української банківської системи також складають і банки з міжнародним капіталом, котрі перш за все будуть орієнтуватися на материнські компанії щодо впровадження блокчейну у свою діяльність. Тому не варто очікувати істотного прогресу у впровадженні технології раніше, аніж це відбудеться в материнських структурах.

References

- Blockchain and resilience. (2020). ICHi.PRO. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://ichi.pro/ru/blokcejn-i-ustojcivost-137567149137334>.*
- Blockchain in the banking sector and other important initiatives for the implementation of technology. (2019). Forklog. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://forklog.com/blokcejn-vbankovskoj-sfere-i-drugie-vazhnye-initsiativypo-vnedreniyu-tehnologii>.*
- Detrixhe, J., & Wong, J. I. (2018). Banks are finally preparing to use cryptocurrency to move money between them. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://qz.com/1066601/ubssutility-settlement-coin-could-put-cash-on-ablockchain-in-2018>.*
- Fedotova, V.V., Emelyanov, B.G., & Tipner, L.M. (2018). Blockchain concept and the possibility of using it. European Science, 1 (33), 40-48.*
- Hampton, S. (2021). Juniper Research: Blockchain to Facilitate \$10 Billion Savings Globally in Cross-border Payments, as Operational Efficiencies Take Effect. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://www.juniperresearch.com/whitepapers/blockchain-seizing-the-financial-services>.*
- How Ukrainian banks will use Blockchain technology. (2018). AIN.UA. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://ain.ua/ru/2016/06/09/kak-ukrainskie-banki-budut-ispolzovat-technologiyu-blockchain/>.*
- Join RippleNet (2021). Ripple. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://ripple.com>.*
- Meiksin, S.M. (2019). Blockchain in the banking sector. Vestnik nauki i obrazovaniya, 4-1 (58), 40-44.*
- Sedgwick, K. (2018). 46% of last year`s ICOs have failed already. Bitcoin News. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://news.bitcoin.com/46-last-years-icos-failed-already/>.*

Anna Lepekha

MA, State University of Economics and Technology,

e-mail:lepeha27anna@gmail.com, Ukraine

Supervisor – Ruslan Dutchak, PhD, State University of Economics and Technology, e-mail: dutchak_rr@duet.edu.ua, Ukraine

USE OF BLOCKCHAIN AND BIG DATA TECHNOLOGIES IN FINANCE, BANKING AND INSURANCE

Abstract. The article considers the changes taking place in the financial sphere under the influence of digital technologies, in particular under the influence of blockchain and Big Data technologies. The author determined that these technologies provide fundamentally new opportunities for development, but carry within them obvious and hidden risks. The author identified these risks and opportunities based on the study of open data on the subject.

Keywords: internet, digital and information technologies, finance, blockchain, Big Data

Суспільство, його фінансово-економічна система, в XXI сторіччі сформувалися під впливом інформаційних і цифрових технологій. Формування цифрового інформаційного суспільства має безліч переваг, які не можна не помітити (швидкість передачі інформації та проведення фінансових трансакцій, робота з великими обсягами інформації в бізнесі та соціальній сфері, нова культура розваг), але має і ряд явних та прихованих загроз.

Дискусія про перспективи подальшого впливу цифрових технологій на суспільство триває на усіх рівнях, від рівня підприємств та домогосподарств до державного і глобального.

В 2019 році ООН сформувала звіт щодо Інтернету та технологій під назвою «Епоха цифрової взаємозалежності» (*The age of digital interdependence, 2019*), в якому було сформовано цілі на 2030 рік для країн членів ООН у застосуванні цифрових технологій на користь усього суспільства. Базовим принципом, що оголошується в документів, це доступність усіх користувачів до Інтернету і здатність їх використовувати спеціалізовані сервіси (державні публічні послуги, фінанси, медицина). Одним з завдань для урядів країн є забезпечення доступу до фінансових сервісів (через мобільні гроші та ідентифікацію/авторизацію) та електронну комерцію.

Напевне найбільш швидко цифрові та інформаційні технології впроваджуються у фінансову сферу. Це в однаковій мірі стосується державних і корпоративних фінансів, банківської справи та страхового

бізнесу. В цьому немає нічого дивного адже гроші для бізнесу і домогосподарств завжди представляли і представляють найбільший інтерес, а самі процеси їх руху, використання і накопичення достатньо добре відслідковуються суспільством (принаймні значна їх частина).

Жодна фінансова установа сьогодні не може ігнорувати цифрові та інформаційні технології і не працювати над постійним удосконаленням своєї цифрової архітектури. Достатньо категорично з цього приводу висказався засновник відомого в Україні проекту monobank Дмитро Дубілет також вказує на цю проблему і в своїх судженнях є більш категоричним - «банки мають перетворювати на ІТ-компанії, а банкіри на ІТ-фахівців» (*Vorona, Dubilet, 2020*).

На сьогодні серед базових цифрових та інформаційних технологій найбільший вплив на фінансову сферу мають технології блокчейн та Big Data.

З технологічної (цифрової) позиції, блокчейн – це система записів про перенесення будь-якої цінності (а не тільки грошей!) за принципом «від рівного до рівного» (peer to peer). Це означає, що немає потреби в посередниках, таких як банки, брокери або інші служби депонування, які слугують довіреною третьою особою. Блокчейн представляє собою однорангову систему передачі цінності без участі довіреної третьої сторони. Це загальний, децентралізований та відкритий реєстр транзакцій. База даних реєстру копіюється на велику кількість вузлів, працює тільки в режимі додавання записів і не може бути змінена або виправлена (*Bikramaditya Singhal, 2020*).

З інформаційної позиції блокчейн представляє собою функціонал Інтернету, який забезпечує децентралізацію управління даними і цінностями. Напевне найбільша його цінність полягає в неможливості (або принаймні у великих труднощах) здійснювати перекручування, виправлення, фальсифікацію даних в будь якій сфері діяльності. Звісно це стосується переважної більшості фінансових операцій.

На сучасному етапі найбільшого поширення в фінансовій справі набрала технологія Big Data (великі дані). Великі дані – це набори даних, розміри яких виходять за межі можливостей зі збору, збереженню, управлінню та аналізу, які притаманні звичайному програмному забезпеченню бази даних (*Bill Franks, 2014*).

Технологія Big Data дозволяє формувати якісну фінансову аналітику, оцінювати фінансові і операційні ризики, прогнозувати економічні і фінансові процеси, курси валют і зміни цін на фондовому ринку. За допомогою технології вивільняються дуже серйозні фінансові ресурси, які банки, страхові компанії та інші фінансові установи витрачали на фінансову аналітику, а сама аналітика стає більш об'єктивною.

Окрім можливостей технології формують і ряд серйозних ризиків для фінансових установ (табл.1).

Таблиця 1

Ризики і можливості, які формують технології блокчейн і Big Data в фінансовому секторі (*constructed by the author*)

Сфера діяльності	Характеристика ризику	Захист і можливості
Грошовий обіг	Втрата контролю за фінансовою системою через поширення децентралізованих грошей на переважну більшість сфер життя. Хаос і руйнація національних і глобальної фінансової системи. Руйнація державності.	Аналіз глобального руху грошей за допомогою технології Big Data. Формування цифрових валют центральних банків (ЦВЦБ) на основі тієї ж технології блокчейну. Довіра до фіатних цифрових грошей буде більшою.
Кіберпростір	Збої в фінансових системах країн світу і в глобальній фінансовій системі через реалізацію ризиків численних кібернебезпек. Хакерські атаки вже є розповсюдженим явищем, а можливості держав часто є недостатніми для захисту	Технологія Big Data дозволяє прогнозувати хакерські напади на основі аналізу величезних обсягів інформації. Блокчейн забезпечує формування реєстрів до яких не можна внести зміни заднім числом.
Фінансовий ринок	Виникнення криз на фінансовому ринку пов'язаних з неконтрольованим зростанням обсягу віртуальних активів і відсутності належної кваліфікації працюючих на ринках та інвесторів.	Технологія Big Data формує причинно-наслідкові зв'язки, в тому числі і в прогнозах. Це дозволяє виявляти фактори кризи на ранніх етапах і вживати захисні заходи.
Споживчі фінанси	Зростання кількості мобільних та інтернет-додатків для обслуговування фінансових ринків і послуг складних для розуміння і користування. Закриття фізичних відділень комерційних банків та інших фінансових установ виникнення проблеми безробіття в фінсекторі та проблеми «розриву поколінь».	Фінтех-компанії, які активно займаються розробкою у сфері Big Data і блокчейн стають усе більш потужними. Разом з банками та іншими фінансовими установами вони мають можливість інвестувати в освітні програми з цифрової та фінансової грамотності для населення. Програми необхідно реалізовувати через заклади освіти, громадські організації, державні установи.

Проведене автором дослідження показує, що буквально найближчі декілька років ті фінансові установи, які не інвестують у блокчейн та Big Data виявляться повністю неконкурентоспроможними і вимушені будуть піти з

ринку. А якість цифрових рішень для внутрішніх бізнес-процесів та клієнтів стане головною запорукою фінансового успіху.

References

- Franks, B. (2014). *Taming The Big Data Tidal Wave: Finding Opportunities in Huge Data Streams with Advanced Analytics*. Moscow: Mann, Ivanov i Ferber.
- Singhal, B., Dhameja, G., Sekhar Panda, P. (2020). *Beginning Blockchain: A Beginner's Guide to Building Blockchain Solutions*. St. Petersburg: BHV-Peterburg.
- The age of digital interdependence. Report of the UN Secretary – Generals High-Level Panel on Digital Cooperation*. (2019). [Electronic resource]. Retrieved from: <https://www.un.org/en/pdfs/DigitalCooperation-report-for%20web.pdf>.
- Vorona, T. Dubilet, D. (2020). *Common sense business. 50 ideas on how to achieve your goal*. Kyiv: Fors Ukraina.

Svyatoslav Marchenko

BA, State University of Economics and Technologies,
e-mail: svyat0014@gmail.com, Ukraine

Supervisor – Iryna Yegorova, Assoc. Prof. PhD, State University of Economics and Technology, e-mail: yegorova_ig@duet.edu.ua, Ukraine

THE IMPACT OF DIGITALIZATION ON INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS

Abstract. Digitalization technologies and their impact on the development of economic and social processes is a hot topic of scientific discussions both in Ukraine and abroad over the past decade. Most scientists share the view that digitalization is a fact of the current transformation of the management of production and social processes. However, there is no single point of view regarding the timing of digitalization, as well as the assessment of the effect of digitalization on different spheres of the economy. The peculiarities of the impact of the new stage of digitalization and Industry 4.0 technologies on the development of international economic relations, namely the international exchange of goods, services and capital were determined. Digital challenges in the era of reduced cross-border capital flows and encapsulation of national economies are considered.

Keywords: digitalization, international trade, Industry 4.0, e-commerce, international economic relations, cross-border capital flows, the fourth industrial revolution, encapsulating the economy.

В сучасних умовах концепція цифрової економіки розвивається разом із зростанням цифрових технологій. Вона вийшла за рамки електронної комерції і тепер включає ведення бізнесу, підтримку зв'язку та надання послуг у всіх галузях (включаючи транспорт, фінансові послуги, виробництво, освіту, охорону здоров'я, сільське господарство, роздрібну торгівлю, медіа та індустрію розваг). Останніми роками цифрова інфраструктура нарощується швидкими темпами. Використання цифрових платформ та цифрових рішень надає компаніям та громадянам нові можливості:

- компанії можуть вести бізнес "без кордонів";
- Інтернет-технології дозволяють організувати глобальний доступ до інформації та "миттєві" транзакції (електронна комерція);
- знижуються витрати на транзакції, маркетинг, зменшується взаємодія із клієнтами на нових ринках;
- продажі можуть здійснюватися на невеликих та швидко зростаючих ринках шляхом організації віртуальних команд, що взаємодіють у режимі онлайн;
- малі підприємства та стартапи з початку свого функціонування стають транснаціональними;
- у компаній з'явилися нові можливості для пошуку найкращих постачальників, клієнтів та талантів по всьому світу;
- завдяки цифровим технологіям люди отримують доступ до глобальних ринків для навчання, роботи тощо;
- глобальна цифровізація змінює бізнес-моделі, що тягне за собою перегляд принципів взаємодії з клієнтами, постачальниками та партнерами, включаючи зміну продуктової лінійки відповідно до мінливих уподобань та умов надання продуктів та послуг;
- формування та розвиток цифрової економіки призводить до розвитку нових функціональних видів діяльності, до яких належать віддалений моніторинг та служба підтримки співробітників у процесі роботи та обслуговування клієнтів;
- дистанційне управління ланцюжками поставок у глобальному масштабі;
- організація безперешкодного доступу до клієнтів, робочої сили, фінансових ресурсів, де б вони не знаходилися;
- здійснення транскордонних платежів;
- організація комунікацій та взаємодії у режимі реального часу;
- використання великих даних та аналітики при прийнятті управлінських рішень (залучення нових клієнтів, формування програм лояльності тощо).

Цифрові технології містять у собі як переваги, так і ризики, включаючи технологічні, соціальні, екологічні, політичні ризики, ризик зростання злочинності у її нових проявах, ризик порушення особистої конфіденційності даних тощо. Технологічний ризик пов'язаний з тим, що переваги цифрових технологій можуть бути повністю виявлені лише за умови збалансованого розвитку організацій реального сектора економіки. Якщо ж один сегмент реального виробництва працює у прискореними темпами та якісно, тобто "по-цифровому", а інший - повільно і неякісно, "по-старому", то в результаті вся економіка працюватиме незадовільно. Соціальний ризик пов'язаний з тим, що розвиток цифрової економіки неминуче призводить до істотної трансформації ринку праці, яка носить комплексний характер і відбувається поступово, у міру залучення до цифрової економіки дедалі більшої кількості традиційних секторів. Одночасно така трансформація супроводжується скороченням кількості робочих місць для людей з низькою та середньою кваліфікацією, зростанням безробіття серед людей похилого віку у зв'язку з роботизацією робочих місць, автоматизацією та оптимізацією процесів управління. Як правило, ці посади обіймають представники найменш конкурентоспроможних та найбільш уразливих верств населення. Тому на державному рівні необхідно розглянути можливість реалізації спеціальних заходів щодо адаптації таких категорій громадян до потенційних труднощів, з якими вони можуть зіткнутися у розвитку цифрової економіки.

Ризики, що пов'язані з порушенням особистої конфіденційності, посилюють побоювання споживачів щодо онлайн шахрайства. Існує помилкова думка, що цифрове середовище мінімізує ризик шахрайських дій. Проте це вірно лише для низькотехнологічних видів шахрайства. В еру панування Інтернету кожна організація стане цифровою за визначенням і, так чи інакше, використовуватиме онлайн-технології у своїй діяльності. Такі умови створюють можливості для атак хакерів. Причому вони можуть бути як масовими, так і спрямованими на конкретну організацію. Експерти прогнозують збільшення масштабів транскордонних комп'ютерних злочинів. Тепер, перебуваючи в одній країні, за допомогою нескладних маніпуляцій можна отримати необхідну інформацію, що зберігається в банку даних комп'ютерної системи іншої країни, а потім передати її до третьої країни, досягаючи при цьому поставленої мети - вкрати і привласнити гроші. Ризик зростання корупції в цифровій економіці також слід враховувати. Адже людина, йдучи у віртуальну реальність, може використовувати матеріальні блага (наприклад, криптовалюти) анонімно, не розкриваючи особи. Можливо знайти її і покарати лише шляхом організації постійного та безперервного спостереження за корупційними діями та ідентифікації особистості, що заподіяла шкоду. Поширення цифрових технологій та їх впровадження у повсякденне життя людини трансформує внутрішній та зовнішній світ, який

набуває більш індивідуальних, але суперечливих рис. Цьому сприяють: індивідуалізація виробництва, за якої вироблена продукція задовольняє потреби кожного конкретного споживача; комунікативна взаємодія всіх видів технічних пристроїв та обладнання в рамках Інтернету речей, що стає системною і, отже, більш налаштованою на конкретного споживача; віртуальна та доповнена реальність, яка створює індивідуальний штучний світ для кожної людини; саме життя людини, яка стає все більш і більш "оцифрованим", аналізованим, контрольованим, спрямованим та регульованим, внаслідок чого людина втрачає свою індивідуальність, самобутність; втрата людиною свободи та здатності самостійно формувати свою власну особистість; розширення потенціалу влади щодо сегрегації людей, визначення та формування їх життєвих шляхів та фахового рівня. Значне занепокоєння викликає можливість імплантації у людське тіло мікроелектронних пристроїв, що призначені для посилення будь-яких природних функцій (сила, швидкість, зір, слух) або реалізації нових (нічний зір, прийом радіосигналів, електронний паспорт чи гаманець тощо). Цей процес може стати незворотнім і зрештою призвести до кіборгізації людини.

Отже, цифрова глобалізація економічних процесів стає фундаментальною тенденцією та принципом розвитку сучасної світової економіки. Вона визначається як революційними технологічними змінами, так і законами еволюції економіки, орієнтує сучасний менеджмент на врахування правил ведення бізнесу, сприяє зростанню продуктивності праці та якості продукції, нейтралізує негативні фази економічного циклу. Наслідком цифрової глобалізації є міжнародна економічна інтеграція, завдяки якій швидко зростають нетрадиційні транскордонні потоки товарів, кредитів та інвестицій, а також глобальний обмін інформацією, ідеями та технологіями. Це призводить до того, що національні економіки стають частиною єдиної глобальної цифрової економічної системи. У зв'язку з цим необхідно сформулювати національну політику цифрової безпеки та постійно її оновлювати. Це має стати одним із найважливіших напрямів діяльності керівництва України. Ключовим завданням усіх держав є встановлення чітких, прозорих та рівних правил міжнародних комунікацій та контролю за їх дотриманням. Влада повинна запобігати будь-якій дискримінації, захищати права споживачів, інтелектуальну власність та персональні дані, а також піклуватися про належну освіту та цифрову грамотність громадян. Водночас, надмірний національний протекціонізм може перешкоджати розвитку глобальної цифрової економіки. Прагнення зберігати всі дані на серверах тільки своєї країни та прагнення захисту конфіденційної інформації є бар'єрами для транскордонної торгівлі, що уповільнюють цифрову глобалізацію.

References

- Information Economy Report. (2017). Digitalization, Trade and Development, USA.*
- Kalyayev, A.V. (2019). Conceptual Approaches and Practical Imperatives, Proceedings of the 33rd International Business Information Management Association, Spain.*
- Kostiukevych, R. A. (2020). The impact of European integration processes on the investment potential and institutional maturity of rural communities, Ukraine.*
- Top 1000 Report. (2020). Ranking North America's Leading Online Retailer by Web Sales. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://www.digitalcommerce360.com/product/top-1000-report/>.*

Viktoriia Melnychenko

MA, State University of Economics and Technology,

e-mail: vika.melnychenko56@gmail.com, Ukraine

Supervisor – Natalya Voloshanyk, Assoc. Prof. PhD, State University of Economics and Technology, e-mail: voloshanyk_nv@duet.edu.ua, Ukraine

THE RELATIONSHIP OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE ENTERPRISE WITH THE ASSESSMENT OF INVESTMENT ATTRACTIVENESS AND METHODS OF ITS ASSESSMENT

Abstract. The article considers the relationship between sustainable development of the enterprise with its investment attractiveness. The method of assessing investment attractiveness, which will identify the strengths and weaknesses of the enterprise.

Keywords: sustainable development, investment attractiveness, enterprise, financial position, investments.

Оцінювання інвестиційної привабливості підприємства, є сполучною ланкою між етапом аналізу та етапом прийняття рішень про інвестування коштів, являє собою характеристику окремих підприємств як об'єктів перспективного інвестування з позиції сталого розвитку, ефективності використання активів, та ін. (*Korotkova, 2013*).

Характерними рисами сталого розвитку підприємства є: задовільний фінансовий стан; платоспроможність; прибутковість; техніко-технологічне становище; відповідальне ставлення до навколишнього середовища та споживання природних, енергетичних ресурсів; соціальна відповідальність.

Саме оцінка інвестиційної привабливості для підприємства є виявленням слабких і сильних сторін його фінансово-господарської діяльності, що має тісний зв'язок зі сталим розвитком підприємства.

На інвестиційну привабливість підприємства впливає чимало факторів: зовнішні (податкові, політичні, географічні та ін.); внутрішні (кадрові, маркетингові, фінансові, виробничі та ін.); галузеві (конкуренція, потенціал ринку, та ін.). Підприємства не можуть впливати на виникнення та ліквідацію зовнішніх ризиків, проте на внутрішні фактори має вплив і здатні їх контролювати.

Оцінка інвестиційної привабливості допоможе прийняти правильні управлінські рішення, відносно стратегічного планування задля досягнення сталого розвитку підприємства. Результатом стратегічного планування може бути: нові ринки збуту; диверсифікація виробництва; підвищення потужностей; розширення асортименту продукції або послуг; ліквідація нерентабельних активів; реорганізація і перерозподіл повноважень, відповідальності; раціональніше використання матеріалів, ресурсів та ін.

Оцінка та аналіз інвестиційної привабливості підприємства є основою для розробки його інвестиційної політики і можливість виявити недоліки в діяльності підприємства, для розробки заходів щодо їх ліквідації та покращити можливості залучення інвестиційних ресурсів. А це, своєю чергою, допомагає інвесторам визначитися у своєму рішенні про інвестування у певне підприємство (*Factors and conditions of formation of investment attractiveness of the enterprise, 2021*).

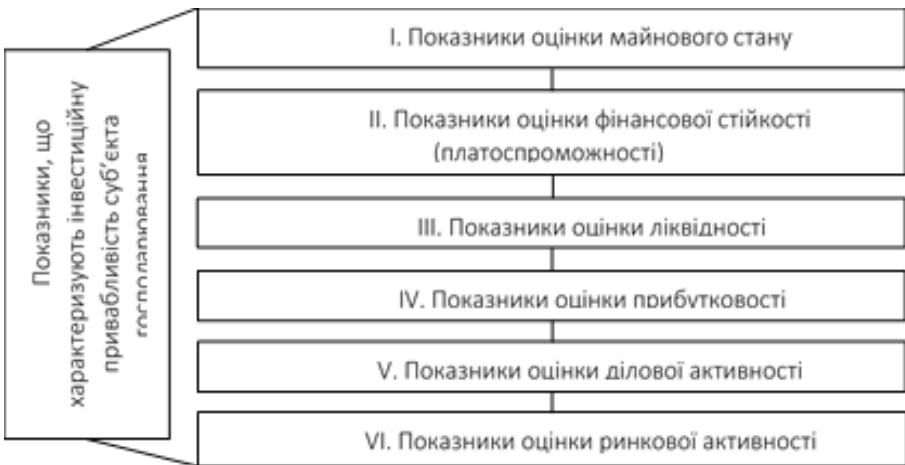
Методики оцінки інвестиційної діяльності умовно поділяють на дві групи: 1) методи рейтингової оцінки підприємства; 2) інтегральна оцінка інвестиційної привабливості.

Перша методика оцінки ґрунтується на визначенні показників фінансової стійкості, прибутковості, ліквідності активів і оборотності активів. Проведення інтегральної оцінки інвестиційної привабливості потребує визначення перспектив розвитку та врахування ризику. При визначенні та оцінці яких, є певні складності, і отримані результати можуть мати не об'єктивний характер. І вони потребують аналізу багатьох чинників, які іноді не мають числового вираження (*Markhaichuk, 2012:331*).

Згідно Методики інтегральної оцінки інвестиційної привабливості підприємств та організацій, основні групи показників для визначення інвестиційно привабливих підприємств у вигляді схеми представлено на рис. 1.

В теорії та на практиці простим та зручним є застосування методики, що базуються на аналізі фінансового стану підприємства. Поширеність цього підходу пояснюється легкістю застосування, доступністю необхідної для

розрахунків інформації, можливістю комплексно оцінити фінансове становище підприємства.

Рисунок 1. Основні групи показників для визначення інвестиційно привабливих підприємств (*Methods of integrated assessment of investment attractiveness of enterprises and organizations, 2021*)

Цей підхід не потребує збору додаткової інформації, яка не подана у фінансовій звітності підприємства. Однак така оцінка підприємства не є достатньою, оскільки як задовільний, так і незадовільний фінансовий стан суб'єкта господарювання не відображає перспектив розвитку та резервів покращення результатів діяльності (*Markhaichuk, 2012:331*). Оцінюючи інвестиційну привабливість не варто обмежуватись одним методом оцінки. Адже розширена оцінка багатьох аспектів діяльності, фінансових та нефінансових показників, в сукупності спроможні об'єктивно оцінити інвестиційну привабливість підприємства, в даний момент його існування так і в перспективі.

Керуючись Методикою інтегральної оцінки інвестиційної привабливості підприємств та організацій, складено алгоритм розрахунку показників, що дозволять об'єктивно оцінити інвестиційний потенціал підприємств представлено в таблиці 1.

Окрім показників, що наведені в методиці інтегральної оцінки інвестиційної привабливості підприємства, додатково оцінюється рівень оплати праці, перспективи розвитку і можливості збуту продукції, репутація на внутрішньому і міжнародному ринку, та ін.

Таблиця 1

Алгоритм розрахунку показників для оцінки інвестиційної привабливості підприємств (*Methods of integrated assessment of investment attractiveness of enterprises and organizations, 2021*)

Показник	Алгоритм розрахунку	Нормативне значення
1. Ліквідність		
Коеф. абсолютної ліквідності	Грош. кошти + ПФІ / Поточні зобов'язання	0,2-0,35
Коеф. швидкої ліквідності	Грош. кошти + ПФІ + Дебіт. заборг. / Поточні зобов'язання	0,7-0,8
Коеф. покриття	Оборотні активи / Поточні зобов'язання	> 1
Чистий оборотний капітал (грн.)	Оборотні активи / Поточні зобов'язання	> 0 збільшення
2. Платоспроможність		
Коеф. автономії	ВК/ Баланс	> 0,5
Коеф. фінансового ризику	Позиковий капітал / ВК	< 1 зменшення
Коеф. маневреності ВК	Чистий оборотний капітал / ВК	> 0 збільшення
Коеф. фінансової залежності	Пасиви / ВК	0,1 і вище
3. Рентабельність		
Коеф. рентабельності активів	Чистий прибуток / Сер. вартість активів	> 0 збільшення
Коеф. рентабельності ВК	Чистий прибуток / Сер. вартість ВК	> 0 збільшення
Коеф. рентабельності діяльності	Чистий прибуток / Виручка	> 0 збільшення
Коеф. рентабельності продукції	Чистий прибуток / Собівартість	> 0 збільшення
4. Ділова активність		
Коеф. оборотності активів	Виручка / Сер. вартість активів	збільшення
Коеф. оборотності дебіторської заборгованості	Виручка / Сер. сума заборгованості	збільшення
Коеф. оборотності кредиторської заборгованості	Виручка / Сер. сума заборгованості	збільшення
Коеф. оборотності запасів	Собівартість / Сер. вартість запасів	збільшення
Коеф. оборотності ОЗ	Чиста виручка / Сер. вартість ОЗ	збільшення
Коеф. оборотності ВК	Виручка / Сер. сума ВК	збільшення
Ефективність роботи з контрагентами	Коб. ДЗ / Коб. КЗ	1

Перераховані показники ґрунтовно мають змогу схарактеризувати фінансовий стан підприємства, що дозволить потенційному інвестору оперуючись отриманими результатами, прийняти рішення щодо вкладення вільних грошових коштів у підприємство.

References

- Factors and conditions of formation of investment attractiveness of the enterprise.* (2021). *Educational materials online.* [Electronic resource]. Retrieved from: https://pidru4niki.com/18060203/investuvannya/faktori_umovi_formuvannya_investitsiynoyi_privablivosti_pidpriyemstva.
- Korotkova, O. V. (2013). *Investment attractiveness of the enterprise and its evaluation methods.* *Effective economy*, 6.
- Markhaichuk, M. M. (2012). *Analysis of methods for assessing investment attractiveness in the context of innovative enterprise development.* *Marketing and Innovation Management*, 4, 331.
- Methods of integrated assessment of investment attractiveness of enterprises and organizations.* (2021). *Order of the Agency for Prevention of Bankruptcy of Enterprises and Organizations dated 23.02.98, 22.* [Electronic resource]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0214-98#Text>.

Svitlana Novikova

BA, State University of Economics and Technology,
e-mail: snovikova2502@gmail.com, Ukraine
Supervisor – Kateryna Holikova, Assoc. Prof. PhD,
State University of Economics and Technology,
e-mail: golikova_kp@duet.edu.ua, Ukraine

AREAS OF BUSINESS SUPPORT IN THE CONTEXT OF THE COVID-19 PANDEMIC

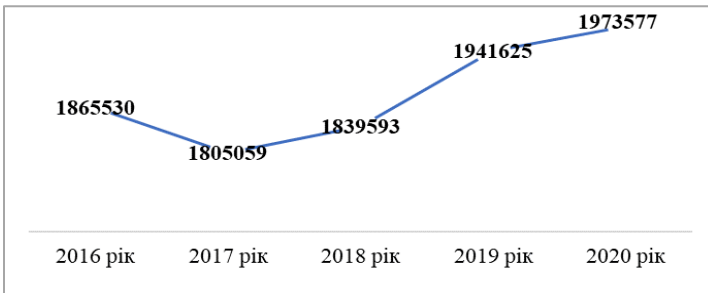
Abstract. With the current transformations of Ukraine's economy, an important stage in the development of the state is the stable development of small and medium-sized businesses. Rational use of resources and conditions of small and medium business is the main generator of ideas, the lever of the regional economy, which stimulates the market mechanism to sustainable economic growth.

Keywords: small and medium entrepreneurship, business, crisis, digitalization, state support.

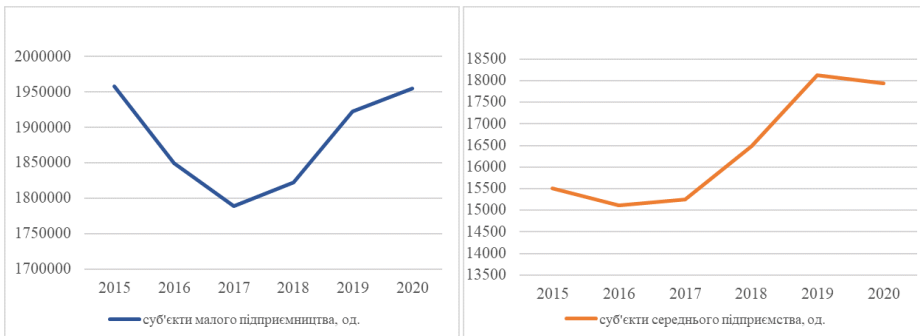

Економіка будь-якої країни забезпечує свій розвиток в значній частині за рахунок успішної діяльності малого та середнього підприємництва. Мале та середнє підприємництво є фундаментом та рушійною силою функціонування економічної системи. Їх активний розвиток забезпечує наповнення державного та місцевих бюджетів, занятість населення, інноваційний розвиток галузей, впливає на інвестиційну привабливість територій та країни, реалізацію інтелектуального капіталу, розширює зовнішньоекономічні зв'язки держави.

Останні декілька років тенденція на розвиток власної справи набирає оберти. Попри негативний вплив пандемії COVID-19 кількість діючих суб'єктів господарювання в Україні у 2016-2020 рр. зростає (рис. 1), але змінились акценти та умови ведення бізнесу – зростає кількість фізичних осіб-підприємців, та скорочується кількість підприємств великого та середнього бізнесу (рис.2).

Рисунок 1. Кількість діючих суб'єктів господарювання в Україні у 2016-2020 рр., од. (State Statistics Service of Ukraine, 2018-2020)

Рисунок 2. Кількість суб'єктів малого та середнього підприємництва за 2015-2020 роки (State Statistics Service of Ukraine, 2018-2020)

Криза, має вагомий вплив на економіку держави, у вигляді позитивних чи негативних аспектів (*Krivous, 2011*).

Позитивне: криза дає можливість залучити кваліфіковані кадри з конкуруючих підприємств; швидке прийняття рішень; зниження цін постачальників; поява нових кваліфікованих кадрів.

Негативне: зменшення обігу грошей; складність в переході з малого до середнього та великого бізнесу; скорочення персоналу; надлишок товару; зменшення кредитування на розвиток бізнесу.

Роль держави у розвитку малого та середнього бізнесу за умови кризи є необхідною. На прикладі таких високорозвинених країн світу як США, Японії а також Європейський Союз (ЄС) можна розглянути антикризові заходи для підтримки малаго та середнього підприємництва які запроваджує держава (табл. 1).

Таблиця 1

Антикризові заходи для підтримки малого та середнього підприємництва (*Krivous, 2011*)

США	ЄС	Японія
Програма TARP для масштабного фінансування МСБ	Запровадження програм мікrokредитування	Низька відсоткова ставка
Бюджетне стимулювання МСП	Забезпечення умов для інвестування	Цільові й загальні трансферти
Зниження податків для МСБ	Доступ до інформації та технологій	Фінансова підтримка МСБ
Розширення участі МСП у держконтрактах	Зменшення податку на прибутки МСП	Створення фондів за участю приватного сектору

В Україні, є законодавчі акти для підтримки малого та середнього підприємництва, але до 2020 року була актуальна стратегія розвитку (*On approval of the Strategy for the development of small and medium enterprises in Ukraine until 2020, 2017*).

Стратегія розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року:

1. Створення сприятливого середовища для розвитку малого та середнього підприємництва.
2. Розширення доступу малого та середнього підприємництва до фінансування.
3. Спрощення податкового адміністрування для малого та середнього підприємництва.

4. Популяризація підприємницької культури та розвиток підприємницьких навичок.

5. Сприяння експорту/інтернаціоналізації малого і середнього підприємництва.

6. Підвищення конкурентоспроможності та інноваційного потенціалу малого та середнього підприємництва.

Окрім цього, сучасні технології, цифровізація та діджиталізація мають свій вплив на антикризові заходи в Україні. У більшості країн діджиталізація є сферою активної політики саме держави, оскільки через стимулювання бізнесу та громадян, побудови національної цифрової інфраструктури та залучення інвестицій до створення цифрових платформ і відбувається розвиток діджиталізації країни (*Savitska, Salabay, 2020*).

В рамках стратегії, за допомоги цифровізації, Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України було створено Портал для підприємців «Офіс розвитку МСП SMEDO» (рис. 3).

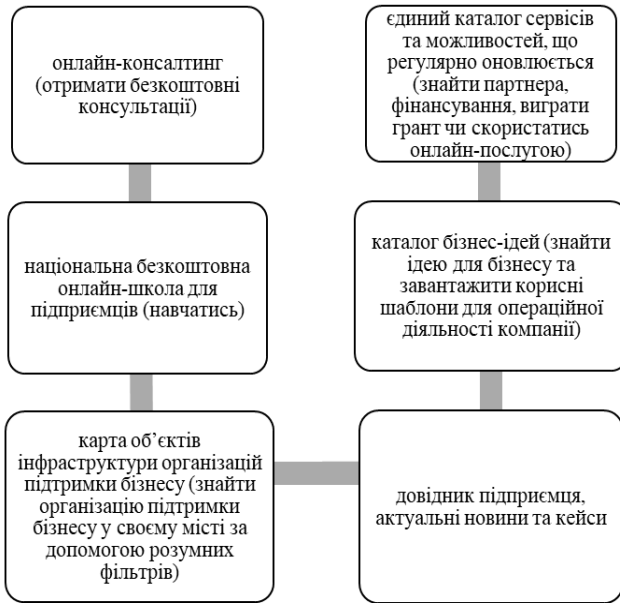

Рисунок 3. Основні напрями проекту «Офіс розвитку МСП SMEDO»
(*Official site Portal for entrepreneurs, 2021*)

Цифровізація допомагає зробити державу зручним та ефективним сервісом, який працює на людей. Мінцифра постійно вдосконалює та розширює кількість онлайн-послуг. Однією з таких послуг є Дія Бізнес - портал, який допомагає підприємцям у створенні, розвитку та масштабуванні бізнесу. Це масштабна ініціатива з розвитку українського бізнесу. Проект має дві складові: онлайн-платформу Дія.Бізнес і офлайн — центри підтримки підприємців .

Знайти ідею для власної справи, дізнатися історії успіху українських

підприємців, підібрати програми підтримки для бізнесу та отримати поради, як розвивати бізнес, можна вже зараз на порталі Дія.Бізнес (рис. 4).

Рисунок 4. Послуги та можливості, які надає портал Дія.Бізнес.
(*Official Website Action Business, 2021*)

Протягом 2020-2021 рр. Дія.Бізнес були розміщені по Україні з населенням більше 50000 осіб, а саме в таких містах: Харків, Миколаїв, Київ, Черкаси, Одеса, Полтава, Ужгород, Буча, Тернопіль, Кривий Ріг та Кременчук.

Якщо проект Дія Бізнес у великих населених пунктах, то Портал для підприємців пропонує відкривати проекти з утворення Інформаційних пунктів підприємця – це безкоштовна інформація про: відкриття власної справи; наявні програми навчальної та фінансової підтримки, події та заходи для підприємців, організації та установи підтримки бізнесу.

Використання нових технологій на разі є актуальним способом допомоги у розв'язанні проблем пов'язаних з підтримкою малого та середнього підприємництва за часів кризи. В роботі розглянуті онлайн-платформа Дія.Бізнес та Портал для підприємців «Офіс розвитку МСП SMEDO», які покликані підтримувати розвиток відкритої та сталої ринкової економіки, допомагаючи малому та середньому бізнесу досягати їх цілей,

ставати більш конкурентоспроможними та інтегруватися в регіональну і глобальну економіку.

References

- Krivous, V. (2011). *World experience of state support of entrepreneurship in times of crisis*. [Data file]. [Electronic resource]. Retrieved from: <http://visnykj.wunu.edu.ua/index.php/visnykj/article/view/307>.
- Official site Portal for entrepreneurs. (n.d.). [Data base]. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://sme.gov.ua/>.
- Official Website Action Business. (n.d.). [Data base]. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://business.diia.gov.ua/>.
- On approval of the Strategy for the development of small and medium enterprises in Ukraine until 2020. [Data base] [Electronic resource]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504-2017-%D1%80#n8>.
- Savitska, O., Salabay, V. (2020). *Digitalization of enterprise business management in the context of Industry 4.0 development in Ukraine* [Data file]. [Electronic resource]. Retrieved from: <http://confmanagement.kpi.ua/proc/article/view/201202>.
- State Statistics Service of Ukraine. (2018-2020). [Data base]. [Electronic resource]. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

Daria Obodets

MA, State University of Economics and Technology,
e-mail: dobodets@gmail.com, Ukraine

Supervisor – Anatoly Suprun, Assoc. Prof. PhD, State University of Economics and Technology, e-mail: suprun_aa@duet.ua, Ukraine

SYSTEMIC AND NON-SYSTEMIC RISKS IN THE DEVELOPMENT OF A SUSTAINABLE SOCIETY

Abstract. The article presents the difference between uncertainty and risk. The author developed an approach to distinguishing between systemic and non-systemic risks in order to manage them. The article also determines the impact of systemic risks on the development of an established society (using the example of assessing changes in the cost of natural gas in 2016-2021).

Keywords: uncertainty; variation; systemic and non-systemic risk, natural gas.

В глобальному світі провідне місце займає концепція сталого розвитку. Досягнення сформованих у ній 17 цілей має забезпечити стабільний розвиток, зростання добробуту і безпеки більшості населення світу. Але практично на усіх рівнях суспільно-економічного життя відчувається невизначеність, небезпека, зростання кількості ризиків, які заважають розвитку сталого суспільства, а інколи ставлять під пряму загрозу реалізацію концепції в цілому.

При цьому говорячи про невизначеність ми не маємо на увазі ризик (часто ці поняття ототожнюються). Найбільш чітко поняття «ризик» і «невизначеність» окреслені в працях Ф.Х. Найта (*Knight, 2003*). За Найтом ««ризик» - це невизначеність, що може бути виміряна, а власне «невизначеність», це ризик який кількісно вимірюваний бути не може». При цьому автор наполягає на тому, що до суспільних наук, зокрема до економічних процесів може застосовуватися аналітичний апарат точних наук, таких як фізика і математика і результат якщо буде не абсолютно точним, то принаймні достовірним.

Такої ж думки дотримувалися і нобелівські лауреати з економіки Р. Мертон та М. Скоулс, які виступили співзасновниками хедж-фонду Long-Term Capital Management (*Roger Lowenstein, 2017*). Використовуючи математичний апарат, фінансові моделі (за розробку яких власне і було отримано нобелівську премію) менеджери Long-Term Capital Management упродовж майже трьох років отримували доходність набагато вищу за середню по ринку, але через виникнення і співпадіння в часі багатьох негативних обставин фінансова модель фонду перестала працювати і фонд опинився на межі банкрутства.

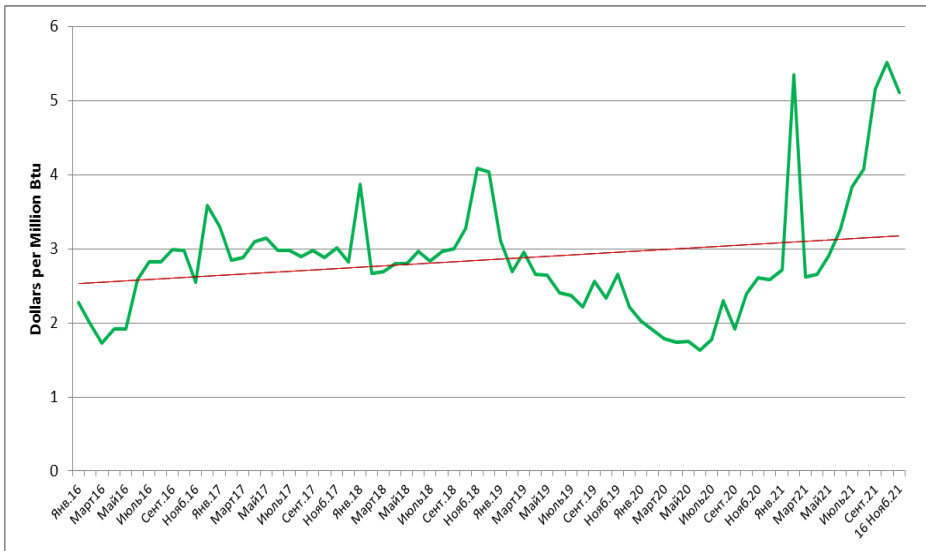
Ця ситуація, як один з важливих аргументів, щодо неможливості точного прогнозування за допомогою фінансових моделей економічних і фінансових процесів розглянута і у достатньо відомій праці Н. Талеба «Чорний лебідь» (*Taleb, 2013*). Ключовою тезою, яку автор доводить до читача є те, що методологія точних наук не може бути застосована до дослідження суспільно-економічних процесів. Такої ж думки дотримуються і відомі фінансисти Джордж Сорос та Уоррен Баффет.

Попри існування багато теорій щодо оцінки та управління ризиками є певна схожість в думках авторів щодо розподілу ризиків на системні і несистемні. В найбільш спрощеному вигляді цей розподіл можна сформулювати так:

- системний ризик – ризик фінансово-економічної системи, який найбільше тяжіє власне до невизначеності. Він формується під впливом багатьох факторів і причинно-наслідкових зв'язків, які важко прогнозувати. До таких можна віднести інфляцію, різкі зміни курсу валют, обвал фондового ринку, природні і техногенні катастрофи, появу нових технологій;

- несистемний ризик – ризик окремого суб'єкта. В цілому піддається оцінці і аналізу факторів впливу, моделюванню, фінансовому плануванню. Від несистемного ризику можна розробляти заздалегідь комплекси захисту і попередження з використанням різних методів (страхування, хеджування, диверсифікація).

Реалізацію системного ризику можна проілюструвати на прикладі ринку природного газу. Потреба у цьому ресурсі є дуже великою. До сьогодні газ залишається основним енергоресурсом, оскільки він є більш екологічним ніж вугілля або мазут, а частка відновлювальної енергії в ЄС ще не є достатньою для покриття потреб виробництва і домогосподарств. Російська Федерація активно використовує ситуацію для збільшення свого політичного впливу, отримання надприбутків за рахунок створення штучного дефіциту ресурсу. Динаміка зміни цін має вигляд (рис.1).

Рисунок 1. Динаміка ринку газу в 2016-2021 рр.
(*Natural Gas Prices, 2016-2021*)

Коефіцієнт варіації оцінки ряду – 25,4%, що відповідає високому рівню ризику. З 2020 по 2021 рік відбулося збільшення показника до майже 30%. Помірному ризику відповідає значення показника на рівні не більше 10%. Обчислення проведені автором показують, що практично усім сировинним ринкам притаманна суттєва волатильність. Так, коефіцієнт варіації для

залізної руди з 2016 по 2021 рік складає майже 40%. Це суттєво збільшує системний ризик для держав орієнтованих на сировинний експорт (до яких сьогодні належить і Україна).

Ситуація з газом важко піддається прогнозам і це є типовий приклад реалізації системного ризику, адже в 2020 році та на початок 2021 року ціни на газ були на мінімумі. Подібні ситуації заважають сталому розвитку, оскільки сприяють збільшенню витрачання ресурсів (відповідно зменшення можливостей фінансувати соціальні програми) і викликають погіршення екології (вугілля і мазут, як альтернатива є набагато менш екологічними).

Європейський Союз в цілому оцінив ситуацію правильно і підготував ряд довгострокових стратегій для виправлення ситуації. Довгостроковою стратегією, яка була розроблена до сьогоднішньої кризи на ринку газу, є нарощування потужностей у секторі відновлювальної енергії. Оперативна реакція на ситуацію також незабарилася. Так, в листопаді 2021 року норвезький оператор GASSCO повідомив про нарощення обсягів постачання газу до Європи до 331 млн. кубометрів на добу. Для цього в країні збільшили видобуток відразу на двох родовищах. За рахунок цього норвезька GASSCO обігнала з постачання російський «Газпром», який відправляє до ЄС 322 млн. кубометрів за добу. Після таких подій російський «Газпром» оголосив про наміри зменшити вартість газу для ЄС на 300-400 доларів за тисячу кубометрів (*Norway bypassed Russia in gas supplies to Europe, 2021*).

Таким чином, управління несистемними ризиками має під собою розроблену базу оцінки і превенцій. Управління системними ризиками здійснюється на основі швидкого реагування та розробці середньострокових і довгострокових заходів для запобігання виникненню подібних ситуацій в майбутньому.

References

- Knight, F. H. (2003). Risk, Uncertainty, and Profit. Moscow: Delo.*
- Lowenstein, R. (2017). When Genius Failed: The Rise and Fall of Long-Term Capital. New York : Random House Trade. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://pitkin.marmot.org/Record/.b20339628>.*
- Natural Gas Prices – historical chart. (2016-2021). [Electronic resource]. Retrieved from: <https://www.macrotrends.net/2478/natural-gas-prices-historical-chart>.*
- Norway bypassed Russia in gas supplies to Europe. (2021). [Electronic resource]. Retrieved from: <https://www.slovoidilo.ua/2021/11/21/novyna/svit/norvehiya-obijshla-rosiyu-postachannya-hazu-yevropy>.*
- Taleb, N. N. (2013). The Black Swan: The Impact of the Highly Improbable. Moscow: Azbuka-Attikus.*

Olena Polyakova

MA, State University of Economics and Technology,

e-mail: polyakovalena@ukr.net, Ukraine

Supervisor – Olena Rudenko, Assoc. Prof. PhD, State University of Economics and Technology, e-mail: rudenko_ov@duet.edu.ua, Ukraine

DIGITALIZATION IN THE CONDITIONS OF GLOBAL ECONOMIC DEVELOPMENT

Abstract. The article examines the degree of scientific research of Ukrainian scientists in the process of digitalization, substantiates the advantages and disadvantages of digitalization. The influence of digitalization on various directions of economic development is clarified.

Keywords: Technologies, digital design, digitalization parameters, digital economy index.

У сучасних ринкових умовах відбувається розвиток в науковому та технологічному напрямках, що збільшує кількість інформації необхідної для глобального розвитку країн. Тому, з'являється необхідність у пошуку нових засобів для швидкого оброблення та використання даних, кваліфікованих працівників, які вміють і хочуть працювати задля економічного розвитку.

І всі ці процеси призвели до виникнення такого процесу, як діджиталізація – це процес переведення всієї інформації в цифрову форму, яка є рушійною силою для збільшення ВВП населення та покращення якості життя людей.

Дослідження та аналіз даного процесу ще досконало не опрацьовано українськими науковцями, проте окремі теоретичні аспекти діджиталізації висвітлені в наукових розробках вчених, таких як: О. Абакуменко, О. Грибіненко, О. Гудзь, М. Дубина, О. Козлянченко, С. Король, Т. Лазоренко, Л. Лігоненко, М. Устенко, С. Федюнін та інші.

На даному етапі розвитку діджиталізації виділяють декілька технологій, які мають безпосередній вплив на її розвиток в країні та країнах ЄС, а саме:

– інтернет речей, використовується для відстеження та оновлення в реальному часі різних онлайн-баз даних у США, Великобританії та Китаї, відстеження в реальному часі районів підвищеного ризику в Кореї;

– автоматизація виробництва, використовується для зменшення залежності виробничого процесу від людей;

– цифрове проектування і моделювання, застосовують для зменшення витрат на розробку продукту та створення правильної конструкції з самого початку;

– технології віртуалізації віддаленого доступу та віддаленого офісу, використовуються для віддаленого зв'язку та функціонують за допомогою таких додатків, як віртуальне середовище Citrix і VMware, віртуальні приватні мережі (VPN), платформи для корпоративного співробітництва, наприклад, HighQ, а також інструменти для презентацій: Zoom, Webex, GoToMeeting і Skype;

– мобільні технології і крос-канальні комунікації, характеризуються автоматизацією на основі інформаційних технологій системи, що складається з декількох каналів продажів (*Varlamova, Demianova, 2020*).

Діджиталізація через свої технології має велику кількість переваг для всіх установ, незалежно від їх зайнятості:

- надання додаткової цінності товару через якісний сервіс;
- високий рівень зв'язку з клієнтами та цільовою аудиторією;
- підвищення іміджу компанії за допомогою швидкої комунікації з клієнтами;
- зниження ціни за допомогою автоматизації процесів та оцифрування бізнес процесів;
- прозорість внутрішніх та зовнішніх процесів підприємства;
- підвищення лояльності клієнтів до компанії (*Ligonenko, Khripko, Domansky, 2018: 22*).

Проте, існують і недоліки у розвитку діджиталізації, до них відносять необхідність у висококваліфікованих працівниках, ймовірність виникнення складнощів при невмілому використанні та неправильному відображенні інформації працівниками, що може зіпсувати взаємовідносини з клієнтами, та недоліки не носять стабільний характер.

Для відображення рівня виконання вимог діджиталізації як світового тренду за даними звітів DESI використовують п'ять укрупнених параметрів:

1. «Підключення» країни до результатів діджиталізації (Connectivity), підключення в домашніх господарствах збільшились з 83% до 86%. Найбільш розвиненими країнами є Фінляндія, Німеччина, Угорщина та Італія.

2. Людський капітал (Human Capital / Digital skills) – частка людей, які мають базові цифрові навички збільшились з 55% до 58%. Значна частка громадян ЄС не володіють базовими навичками, необхідними для покращення цього параметру.

3. Використання інтернету громадянами (Use of Internet by citizens) у 2020 році відбулося зростання кількості людей з 60% до 85%, що регулярно користуються Інтернетом.

4. Інтеграція цифрових технологій у бізнес (Integration of Digital Technology by businesses), дані про інтеграцію цифрових технологій підприємств в різних країнах значно різняться. У 2019 році 38,5% великих компаній поклалися на сучасні сервіси хмарних обчислень, а 32,7% використовували рішення Big Data.

5. Цифрові публічні послуги (Digital Public Services), згідно зі звітом DESI 2020 року свідчить, що число людей які користуються послугами електронного уряду збільшилось з 58% до 67% (*Index of Digital Economy and Society, 2020*).

Показники індексу діджитал-економіки та суспільства показують, що попит на швидку та надшвидку широкосмугову мережу зростає і очікується, що він зростатиме впродовж років з огляду на збільшення кількості Інтернет-послуг та потреб бізнесу.

Діджиталізація має вплив у різних напрямках економічного розвитку, серед них:

- сфера малого та середнього бізнесу, де змінюються конкурентні позиції, а їх фінанси виграють;

- виробництво, в якому підвищується продуктивність праці, але натомість зменшується кількість робочих місць;

- харчовий сектор, у якому оптимізується бізнес-процеси за допомогою аналітики великих даних, штучного інтелекту, 3D-друку;

- будівельний маркетинг, де застосовують Dig Data, штучний інтелект, машинне навчання для двостороннього діалогу банку зі своїми клієнтами;

- світова будівельна індустрія, яка застосовує цифрове планування процесів будівництва та дистрибуції;

- агропромисловий сектор (переноситься велика кількість даних про характеристику полів, системи сівозмін, агрофізичні властивості ґрунту, ведеться облік продуктів харчування, який постачають їм та який вони постачають іншим суб'єктам господарювання);

- телемедицина, яка дозволяє лікарям триматися на безпечній відстані за допомогою додатків One Medical, Teladoc, Amwell, HeyDoctor від GoodRx, PlushCare;

- освітня сфера (оскільки більшість шкіл, університетів та інших освітніх закладів перейшли на дистанційний режим навчання, тому існує безліч онлайн-інструментів, що використовуються для забезпечення безперервного навчання педагогами по всьому світу).

Отже, діджиталізація відіграє важливу роль для розвитку глобального економічного розвитку в усіх країнах ЄС, але при проведенні дослідження можна дійти висновку, що не всі країни мають однаковий рівень розвитку діджиталізації.

References

- Index of Digital Economy and Society 2020.* (2020). *Legal Gazette.* [Data file]. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://yur-gazeta.com/golovna/indeks-cifrovoyi-ekonomiki-i-suspilstva-2020-desi-2020.html>.
- Ligonenko, L., Khripko, A., Domansky, A. (2018). *Content and mechanism of formation of digitalization strategy in business organizations.* *Internauka*, 22 (62), 21 - 24.
- Varlamova, M., Demianova, Y. (2020). *Main digitalization trends in the global dimension.* *Galician economic journal (Tern.)*, 63, (2), 251-260. [Data file]. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://galicianvisnyk.tntu.edu.ua/pdf/63/829.pdf>.

Olga Suhinina

MA, e-mail: ruolga@yandex.ru, Uzbekistan
Supervisor - Zulfizar Karimova, Postgraduate student of
Tashkent State World Languages University,
e-mail: zulfizar.karimova@yandex.ru, Uzbekistan

HOW IS THE APPROACH TO READING CHANGED IN THE MODERN DIGITALIZED SOCIETY

Abstract. The Information Age has brought forward a "new paradigm for reading." This article focuses on the issues of reading and consumption of information: the speed of transmission and perception of information; sources and carriers of information in modern society; change of vocabulary. It is shown that the traditional printed (paper) book and the new possibilities of Internet technologies should become complementary sources of information.

Keywords: transitive society, digitalization, reading, Internet communications, clip thinking.

Modern society is a complex and rather dynamic phenomenon, the consideration of the mechanisms and processes of which today cannot be accommodated within the framework of one paradigm or scientific approach. That is why, in different directions of modern scientific thought, research projects are emerging and actively developing, reflecting on the topic of modernity and the changeability of the world (*Asmolov, 2015*).

The concept of "transitivity" well characterizes the state of modern society. There are many discrepancies in the disclosure of the concept of transitivity as a transitional stage in the existence of society.

Specialists in various fields of social knowledge complicate the understanding of the content side of this transition. However, regardless of the model and the parameters identified, one way or another, most authors agree on such key criteria of a modern transitive society as the uncertainty and multiplicity of social choices (*Dubovskaya, 2014*).

Accelerating the pace of life and trying to keep up with everything in order to keep abreast of events changes the information context by simplifying it. People's ideas about space-time boundaries are changing very quickly, the need for both a quick transformation of their own ideas about the world and the exchange of these ideas is actualized. Internet communications and virtual interactions directly affect these accelerations and changes.

Producers of consumed information content have learned to adapt to modern people and are investing huge amounts of money in the development of the film industry and books, resorting to simpler texts filled with short phrases with weak logical connections.

The psychology of perception of modern children is changing - this is already a medical fact: it is more difficult for them to concentrate attention and perceive information by ear, their thinking has become more visual than linguistic.

For hundreds of years, the book, literature remained the main source of information about the world - historical, cultural, natural-scientific, psychological.

Reading as a type of cognitive and informational activity occupies a special place in the structure of personality formation. It forms mental activity, is the basis for the development, training and education of a person. Reading is the result of cultural experience, the degree of mastery of which depends to a large extent on social conditions, educational level and age.

Today the situation is changing: reading, in fact, has ceased to be the main channel through which information flows. Today you can be a perfectly educated person without having read practically anything in your life.

In the course of the development and implementation of digital technologies, digitalization has affected and influenced all aspects of human activity.

Reading habits have changed, the presentation of information and the structure of texts in literature have changed. A "digital generation" has emerged that lives in the digital space in the context of its two-way interaction. This generation is used to consuming information in short, concise sentences, preferably with visual support.

This is clearly seen in the education sector. In many countries, school and university reforms are being developed to introduce smart devices into the learning

process. Studies show that interactive classes are more effective and generate more interest among students, new information is easier and faster to digest.

For all the usefulness and positiveness of this interaction, one should understand and take into account its negative side, as well as the problems of digitization that appear when it is introduced into very important areas for a person - communication, education.

The younger generation is used to thinking in pictures, phrases, in other words - clips. Clip thinking is called a global transformation of human nature and a huge problem for the modern generation.

Clip thinking is convenient for commerce and advertising. Advertising is aimed at emotion, not thought.

After the research carried out in 2010 by the Russian philosopher and culturologist K.G. Frumkin identified 5 main reasons for the emergence of clip thinking:

1. Development of modern technologies, and, accordingly, an increase in the information flow;
2. The need to accept more information;
3. Multitasking;
4. Acceleration of the pace of life and attempts to keep up with everything to keep abreast of events;
5. The growth of democracy and dialogue at different levels of the social system.

The peculiarities of "clip" are the speed of data processing, the predominance of visual perception, problems with the perception of a long linear sequence and homogeneous information. This is directly opposite to the conceptual thinking described by L.S. Vygotsky, which allows a person to find and highlight the essential features of objects, easily delve into information and carry out its analytical review. Anyone who has a conceptual type of thinking thoroughly studies and analyzes information, but because of this time it takes more processing. Such people are often called "people of the book" by psychologists.

In conditions of an accelerated rhythm, a person needs to be multitasking and able to perform several actions at the same time. Information comes in chaotic streams, and a person does not always have time for deep and focused analysis.

Literature, the book invites its readers to the psychogenic world, the world of images created by natural human communication, and the cyberspace of the Internet is a technogenic world that lives by laws (algorithms). ...

The book contains a part of the spirituality of its author, his energy, which appeals to the spirituality of the reader, conveys an emotional mood.

Today we are faced with the task of finding a balance of these two complementary types of information acquisition, which will help preserve the

cultural heritage of mankind, including books, and promptly and voluminously bring information to its consumer.

References

- Asmolov, A.G. (2015). *Psychology of the present: challenges of uncertainty, complexity and diversity. Psychological research, T. 8, No. 40, 1.* [Electronic resource]. Retrieved from: <http://psystudy.ru>.
- Belinskaya, E. P. (2002). *Man in the information world. In the book: Andreeva, G. M., Dontsov, A. I. (Ed.). Social psychology in the modern world. Moscow: Aspect Press, 203-220.*
- Dubovskaya, E. M. (2014). *The transitivity of society as a factor in the socialization of the individual. Psychological Research, 7 (36), 7.* [Electronic resource]. Retrieved from: <http://psystudy.ru>.
- Frumkin, K. G. (2010). *Clip thinking and the fate of linear text. Topos: literary and philosophical journal, 9.* [Electronic resource]. Retrieved from: <http://www.topos.ru/article/7371>.

Maxim Tarverdiev

BA, State University of Economics and Technology,
e-mail: maxim.tarverdiev@gmail.com, Ukraine

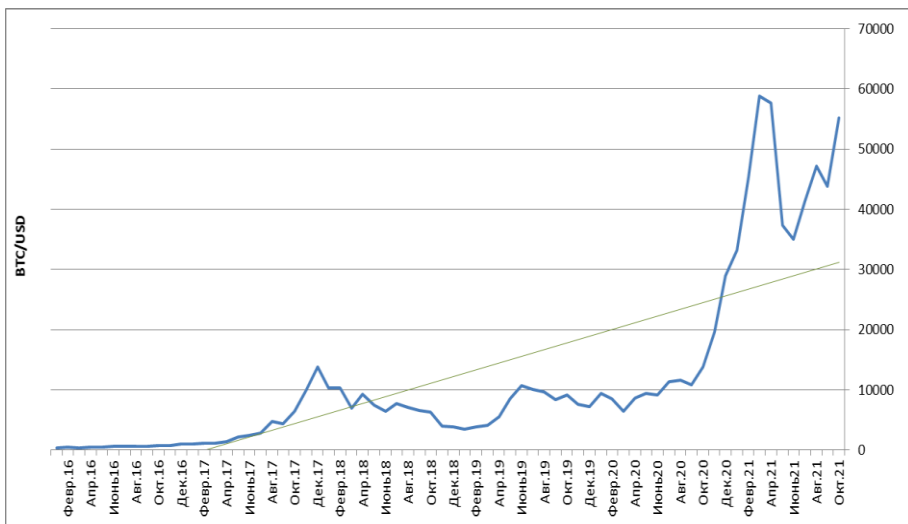
Supervisor – Anatoly Suprun, Assoc. Prof. PhD, State University of
Economics and Technology, e-mail: suprun_aa@duet.ua, Ukraine

RISKS AND POSSIBILITIES OF USING CRYPTOVALUT IN MONEY CIRCULATION

Abstract. The article examines such an ambiguous phenomenon as cryptocurrencies, the risks associated with their spread and new opportunities. The analysis of the change in the exchange rate of the most famous cryptocurrency bitcoin illustrates the risk of investing in cryptocurrencies associated with their volatility. The risk associated with the possibility of uncontrolled issuance of cryptocurrencies and their impact on the money supply is assessed. The advantages that cryptocurrencies can provide and the blockchain technology on which they are built are identified.

Keywords: bitcoin, internet, digital and information technologies, finance, blockchain.

Напевне зараз немає більш суперечливої теми у фінансах ніж тема використання криптовалют. Поява і поширення криптовалют найкраще ілюструє ситуацію коли розвиток технологій випереджає розвиток суспільно-економічних відносин. Поява криптовалют відразу не привертала до себе суттєвої уваги, що можна прослідкувати за динамікою найбільш відомої криптовалюти – біткоїну (рис.1).

Рисунок 1. Динаміка курсу біткоїну у 2016-2021 роках
(*Dynamics of the bitcoin exchange rate in 2016-2021, 2021*)

Формально біткоїн з'явився у 2008 році, але перші 8 років функціонування був практично непомітним як фінансове явище. Ситуація виглядала так як начебто «програмісти придумали платіжний засіб для програмістів». Зацікавленість у фінансових колах перша криптовалюта почала викликати з 2016 року. Саме з цього моменту спостерігається швидке зростання курсу і зацікавленості у її придбанні зі сторони багатьох інституційних інвесторів і приватних осіб. Феноменальне зростання курсу криптовалюти і обсягів інвестованих у неї коштів не могло не викликати інтересу і певного занепокоєння з боку урядів країн з початку 2020 року.

Після отримання певної пізнаваності і популярності (2017-2019 роки) в засобах масової інформації, на урядових порталах деяких країн неодноразово виказувалася думка (яка по суті не викликає сумнівів) про використання біткоїну у розрахунках в сфері нелегального і злочинного бізнесу. Це є очевидним першим негативним фактором явища виникнення

криптовалют. Другим негативним фактором, який не такий очевидний, є потенціал фінансової нестабільності і можливо навіть фінансового хаосу. Потенційно це може настати якщо децентралізовані валюти матимуть вплив на загальну грошову масу і відповідно на рівень інфляції та валютні курси. Але ці негативні фактори не відштовхнули багатьох інвесторів до вкладання грошей у біткоїн та інші криптоактиви. У 2020-2021 роках галузь пережила справжній бум.

Успіх криптовалют в 2020-2021 роках можна пояснити двома основними факторами. Перший це безумовно спекуляції. Тут спостерігаємо просту логіку фондових спекулянтів – актив швидко зростає і інвестування до нього принесе швидкий прибуток. Другий фактор більш складний. Увесь світ в останні роки знаходиться в тренді зниження ставок і негативних тенденцій на сировинних ринках (винятком є аномалія на ринку природного газу у 2021 році, але це скоріше політична складова). Об'єктів для вдалого інвестування в таких умовах небагато і криптовалюти стали альтернативою традиційним інвестиціям.

Дуже важко визначити як складатиметься ситуація далі. Інтерес до криптоактивів не вщухає, а навіть підсилюється. За історичною логікою фондового ринку за такими злетами активів завжди спостерігається обвал, який за швидкістю і глибиною часто буває більшим за зростання. З певною імовірністю можна очікувати такого розвитку подій. Каталізатором може стати боротьба з криптовалютами урядів і центробанків розвинених країн (особливо тих, які виступають емітентами резервних валют). Інший варіант – паралельне існування фіатних грошей і криптовалют (і побудованих на їх базі інших фінансових активів) з поступовою стабілізацією курсу останніх.

Неконтрольоване поширення криптовалют зараз стримують такі фактори:

- достатньо складна для загалу процедура придбання і продажу;
- практична відсутність зручної інфраструктури для вільного обміну на фіатні гроші (часто здійснення такого обміну тягне таку комісійну винагороду, що практично повністю нівелює фінансовий зиск від операції);
- надзвичайно висока волатильність (автором обчислено коефіцієнт варіації за курсом біткоїну у 2016-2021 роках на рівні 124%, що вказує на надзвичайний ризик інвестування);
- неможливість сплачувати криптовалютами податки.

Останній фактор дуже важливий. Сучасна теорія грошей (одна з найбільш популярних в останньому десятиріччі) визначає, що фундаментальна властивість грошей, яка забезпечує їх визнання загалом є можливість сплачувати ними податки (*Randall, 2017:96*). Поки що небагато країн дозволяють це робити (формально у повній мірі лише Сальвадор). До

тих пір поки криптовалютами не можна буде сплачувати податки вони не можуть розглядатися у якості фіатних грошей.

Достатньо імовірною є ситуація за якої центральні банки будуть емітувати цифрові валюти центральних банків (ЦВЦБ). Багато країн зараз проводять необхідні дослідження. Український пілотний проєкт е-гривня розпочався в 2016 році, а в 2018 році був завершений. Висновки за проєктом – технічно Національний банк України готовий до впровадження цифрової валюти, якщо уряд сформує таку потребу.

В Майамі і Нью-Йорку муніципалітети почали емітувати власні криптовалюти і отримали від цього сеньйораж, що був використаний на розвиток громади. При цьому отримані суми вимірюються сотнями мільйонів доларів США.

Набагато менше уваги (якщо не брати до уваги спеціальні дослідження) приділяється технології на якій базуються криптовалюти і яка здатна викликати революційні зміни у фінансовому світі – блокчейну.

З технологічної (цифрової) позиції, блокчейн – це система записів про перенесення будь-якої цінності (а не тільки грошей!) за принципом «від рівного до рівного» (peer to peer). Це означає, що немає потреби в посередниках, таких як банки, брокери або інші служби депонування, які слугують довіреною третьою особою. Блокчейн представляє собою однорангову систему передачі цінності без участі довіреної третьої сторони. Це загальний, децентралізований та відкритий реєстр транзакцій. База даних реєстру копіюється на велику кількість вузлів, працює тільки в режимі додавання записів і не може бути змінена або виправлена (*Bikramaditya Singhal, 2020*). З позицій практичних фінансів блокчейн є функціоналом, що забезпечує збереження і передачу даних і цінностей за допомогою Інтернету. Технологія унеможливорює (або принаймні ускладнює) перекручування, виправлення, фальсифікацію даних в будь якій сфері діяльності. Ця якість робить її незамінним інструментом для абсолютної більшості фінансових операцій.

Окрім власне криптовалют технологія робить можливим швидке оформлення, продаж та придбання, ведення реєстрів власності фінансових та нефінансових активів (при цьому ризик фальсифікації практично неможливий) за дуже помірну вартість. Зменшення вартості фінансових операцій пов'язане з практично повним усуненням посередників.

Зараз очевидним є те, що криптовалюти існують як об'єктивна реальність і розвиватимуться далі незалежно від волі урядових кіл. Завданням урядів, центральних банків, великих інституціональних інвесторів полягає у тому щоб це явище слугувало суспільству, а не формувало нові небезпеки для його стабільності.

References

- Bikramaditya S., Gautam D., Priyansu S. P. (2020). Beginning Blockchain: A Beginner's Guide to Building Blockchain Solutions. St. Peters.: BHV-Peterburg.*
- Dynamics of the bitcoin exchange rate in 2016-2021. (2021). [Data file]. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://ru.investing.com/crypto/bitcoin/btc-usd-historical-data>*
- Randall, R. (2017). Modern theory of money. Kyiv: Our format.*

Kirill Uhnenko

*BA, State University of Economics and Technology,
e-mail: fyrman1307@gmail.com, Ukraine*

Supervisor – Natalia Voloshanyuk, Assoc. Prof. PhD, State University of Economics and Technology, e-mail: voloshanyk_nv@kneu.dp.ua, Ukraine

PROBLEMS AND PROSPECTS OF THE DEVELOPMENT OF THE FINANCIAL MARKET OF UKRAINE

Abstract. In this paper, the financial market was considered as a key element of the financial system of Ukraine. The main subjects in which the largest share of financial resources of the state is located are identified and the dynamics of their number over several years is considered. The key problems of financial market development are substantiated and a number of measures for its development are developed.

Keywords: stock market, financial sector, exchange, capital market.

Фінансовий ринок виступає одним з ключових елементів фінансової системи країни. Необхідно розуміти основні тенденції розвитку фінансового сектору, його основні проблеми та шляхи їх вирішення задля розвитку економіки України.

Існує декілька підходів до визначення трактування поняття «фінансовий ринок». Одним з яких є: механізм розподілу фінансових ресурсів та складову фінансової системи держави. Фінансовий ринок включає у себе: валютний та кредитний ринок, ринок фінансових послуг та ринок цінних паперів (фондовий ринок).

Розвиток фінансового ринку є одним з необхідних елементів фінансово-економічних відносин, що значною мірою характеризують стан розвитку національної економіки. Якщо опиратися на статистичні дані голови національної комісії з цінних паперів і фондового ринку, то на сьогоднішній день Україна посідає 120 місце з розвитку фінансового ринку серед 125 країн.

«Наше законодавство дуже суттєво відстає. Ми отримали гарний шанс підписавши Європейську асоціацію і на сьогодні ми маємо чіткий вектор розвитку і наближення нашого фінансового права до ЄС», - зазначив Тимур Хромаєв. Хромаєв зазначив, що за останні 18 місяців Україна зробила найпотужніший крок: було прийнято закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення функцій із державного регулювання ринків фінансових послуг» (спліт), закон про деривативи.

Водночас, за його словами ще лишаються законопроекти, які слід ухвалити, аби фінансовий ринок мав належну законодавчу базу, необхідну для його належної роботи (*Financial Club, 2021*).

Основними проблемами фінансового ринку можна вважати:

- відсутність належної нормативно-правової бази;
- політична та фінансова нестабільність у державі;
- малорозвинений фондовий ринок;
- висока вразливість банківської системи до валютно-курсової політики, що здійснюється НБУ.

Одним з ключових елементів українського фінансового ринку є те, що основними діючими суб'єктами у яких знаходиться більша частка фінансових ресурсів держави є: комерційні банки та страхові компанії, а також фондові біржі. Комерційні банки мають значну частку усіх активів фінансових установ. Станом на 2016 рік кількість діючих установ становила 117 банків, на 2017 рік – 93 банки, 2018 рік – 82 банки, 2019 рік – 77 банки, 2020 рік – 75 банки, а на 01.11.21 – 71 діючий банк, це у свою чергу свідчить про високу вразливість банківських установ до фінансової нестабільності у державі. (*NBU, 2016-2021*).

Також важливими суб'єктами фінансового ринку є страхові компанії, які знаходяться на стадії розвитку. Проаналізувавши, можна стверджувати, що у 2016 році на українському ринку їх кількість становила 310 установ, у 2017 році – 294, у 2018 році – 281, у 2019 році – 234, у 2020 році 225, а на кінець III кварталу 2021 року їх кількість становила 169 установ (*NBU, 2016-2021*).

Виявлено ряд завдань подальшого розвитку фінансового ринку України, а саме:

- залучення вітчизняного та іноземного капіталів в економіку України;
- стабілізація курсу національної валюти шляхом стримування інфляції;
- створення умов для інтеграції до світової економіки, у тому числі в міжнародні фінансові відносини;
- збільшення частки капітальних вкладень у ВВП і національному доході.

20 травня 2021 року Національний банк України презентує свою інституційну стратегію до 2025 року щодо розвитку фінансової сфери.

Мета стратегії полягає у тому, щоб фінансовий сектор України почав своє реформування та розвиток відповідно до усіх вимог, які покладені в Угоді про асоціацію між Україною та ЄС. Саме ця стратегія займе важливе місце щодо Комплексної програми розвитку фінансового сектору до 2020 року, у яку було покладано першочергові завдання та напрямки, а саме реформи, які повинні були здійснитися протягом минулих п'яти років. (*Verkhovna Rada of Ukraine, 2020*).

В основні самої стратегії знаходиться три стратегічні напрямки розвитку: розвиток економіки, інституційний розвиток та цифрові фінанси. Кожен з напрямків включає в себе по чотири цілі, кожна з яких має свій показник, за яким можна буде оцінити роботу Нацбанку.

Стратегічні напрямки та цілі Нацбанку щодо розвитку фінансового сектору:

Напрямок 1. Сприяння відновленню та розвитку економіки (цей напрямок характеризує Нацбанк з різних типів ведення фінансової політики, також у подоланні кризи викликаній вірусом COVID-19 та бути регулятором у збереженні темпів розвитку фінансових сервісів та звести до мінімуму економічні збитки).

Ціль 1. Підтримання макростабільності. Для того, щоб реалізувати задану ціль, НБУ планує збільшити довіру до своєї монетарної політики та удосконалити систему управління системними ризиками, що приведе до зростання якості управління ЗВР.

Ціль 2. Відновлення кредитування економіки. Задана ціль буде сприяти розвитку іпотечного кредитування, а також ринку небанківського кредитування. Також буде здійснено великий крок щодо підтримки експортерів та пріоритетних галузей економіки.

Ціль 3. Розвиток ринку фінансових послуг. У заданому напрямку закладено збільшення ефективності нагляду та функціонування платіжних систем, також очікується у банках та небанківських фінансових установах підвищення рівня корпоративного управління та внутрішнього контролю та певне покращення системи гарантування вкладів.

Ціль 4. Розвиток інфраструктури ринків капіталу. Відбудуватиметься створення умов задля залучення інвесторів до використання ринкових капіталів та збільшення ефективної діяльності ключових елементів інфраструктури ринків капіталу.

Напрямок 2. Цифрові фінанси як драйвер для цифровізації економіки (цей напрямок включає в себе трансформаційні процеси у фінансовому секторі України, дивлячись на те, щоб створити «Індустрію 4.0», яка називатиметься четвертою промисловою революцією.

Ціль 5. Розвиток безготівкової економіки. Буде розроблено ключові аспекти щодо підвищення якості грошової та платіжної інфраструктури в Україні.

Ціль 6. Підвищення рівня фінансової інклюзії. Плануватиметься збільшення рівня фінансової грамотності населення та його довіри до фінансової системи шляхом удосконалення захисту до прав споживачів сфери, також буде відбуватися розвиток до доступу фінансових послуг та продуктів на ринку.

Ціль 7. Розвиток інновацій фінансового сектору. Нацбанк хоче зменшити паперовий документообіг фінансового сектору та запровадити цифрову валюту – електронна гривня.

Ціль 8. Кіберзахист фінансового сектору. В задану ціль закладено вивести кіберзахист на новий рівень, для цього будуть введені законодавчі вимоги та посилений контроль за ним, також у планах запровадження міжнародної співпраці, забезпечуючи кіберстійкість НБУ.

Напрямок 3. Інституційний розвиток та операційна досконалість Національного банку (відбудуватиметься внутрішня трансформація НБУ, шляхом примноження його здобутків, залучити нові таланти).

Ціль 9. Підвищення операційної ефективності роботи. Буде покращено підходи щодо планування, управління та контролю роботи співробітників. Відбудуватиметься оптимізація робочого простору та збільшення якості та доступності його сервісів.

Ціль 10. Партнерство та комунікація зі стейкхолдерами. НБУ хоче підтримувати відносини зі стейкхолдерами. Пропонувати, створювати, реалізовувати разом з ними спільні стратегії та програми. У планах збільшення бази роботи з міжнародними партнерами.

Ціль 11. Цифрова трансформація. Відбудеться створення інфраструктури та сервісів для віддаленої роботи, а також оптимізувати систему управління даними. Також буде розвиток ІТ-інфраструктури та автоматизації функціоналу.

Ціль 12. Найкращий роботодавець. Нацбанк планує покращити свій робочий клімат та посилювати привабливість бренду, також буде збереження своєї позиції в рейтингу роботодавців України та покращити рівні ЕІТ (*Financial Club, 2021*).

Таким чином, можна зробити висновок, що за останні роки було вже дещо зроблено напрямку покращення фінансового сектору України, але й надалі залишаються цілий ряд проблем, які потребують вирішення: недовіра населення до фінансових установ, несприятливі умови щодо кредитування банками суб'єктів фінансового ринку та населення, недосконалість ситуації на страховому сегменті фінансового ринку, нерозвиненість на відповідному рівні інфраструктури фондового ринку, недосконалість існуючої

законодавчої бази. Саме вирішення цих проблем змогли б покращити стан фінансового ринку України створивши сприятливі умови для потенційних інвесторів, підвищивши ліквідність фінансових інструментів ринку та позитивно вплинувши на рівень ефективності функціонування національної економіки.

References

- Official portal of the Verkhovna Rada of Ukraine. (2020, 1 Jan.). Financial market regulators approve strategy for the development of the financial sector of Ukraine until 2025. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/news>.*
- Financial Club. (2021, 22 Jan.). Ukraine Occupies 120 Position On Financial Market Development. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://finclub.net/ua/news/ukraina-zaimaie-120-pozytsiiu-z-rozvytku-finansovoho-rynku.html>.*
- Financial Club. (2021, 20 May). The National Bank has set 12 strategic goals until 2025. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://finclub.net/ua/news/natsbank-predstaviv-novu-stratehiu-do-2025-roku.html>.*
- NBU. [2021, 1 Oct.]. Performance indicators of insurance companies of Ukraine. [Electronic resource]. Retrieved from: https://bank.gov.ua/files/stat/Insurance_companies_2021-10-01.xlsx.*
- NBU. (2021, 1 Nov.). Performance indicators of Ukrainian bank. [Electronic resource]. Retrieved from: https://bank.gov.ua/files/stat/Indicators_Banks_2021-11-01.xlsx.*

Karina Vorzheva

*MA, State University of Economics and Technology,
e-mail: karina.vorzheva.kr@gmail.com, Ukraine*

*Supervisor – Olga Smyrna, PhD, State University of Economics and Technology,
e-mail: smyrna_ov@duet.edu.ua, Ukraine*

CONDITION AND PROSPECTS OF THE ORGANIZATION OF INTERBUDGETARY RELATIONS IN UKRAINE

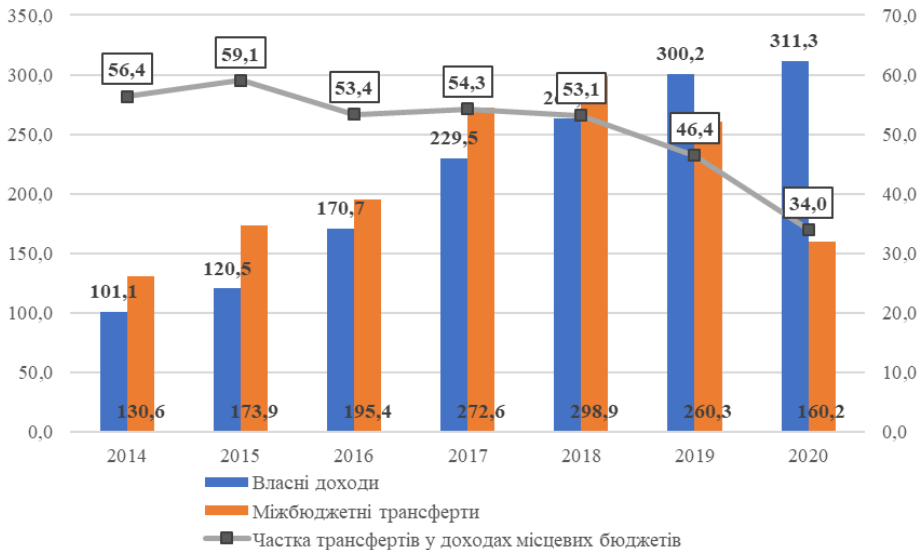
Abstract. The article considers the current condition of organization of inter-budgetary relations in Ukraine. Own revenues of local budgets and inter-budgetary transfers are considered, their comparison with GDP is made. Directions for improving intergovernmental transfers are proposed

Keywords: inter-budgetary relations, local budgets, own revenues, intergovernmental transfers.

Ключовою умовою збалансованого соціально-економічного розвитку країни є ефективно діюча система міжбюджетних відносин, функціональне призначення якої – модернізація бюджетної децентралізації та визначення чітких повноважень органів місцевого самоврядування.

З метою підвищення фінансової самостійності місцевих бюджетів продовжено процес проведення бюджетної децентралізації. Саме для цього внесено зміни до Бюджетного та Податкового кодексів, а в подальшому планується внесення змін до Конституції України (щодо повноважень органів державної влади та місцевого самоврядування) та ще до цілої низки законів.

Значення власних доходів місцевих бюджетів у 2015-2018 роки коливається в межах від 45-47% загальних доходів місцевих бюджетів (рис. 1).

Рисунок 1. Динаміка власних доходів місцевих бюджетів та міжбюджетних трансфертів у 2014-2020 роках, млрд. грн
(The State Treasury Service of Ukraine, 2014-2020)

У структурі доходів місцевих бюджетів частка міжбюджетних трансфертів у 2016 і 2017 роках, порівняно з 2014 роком, зменшилася на 2,2 відсоткові пункти, однак є значущою (54,3%). При цьому у 13 з 25 областей України частка трансфертів з державного бюджету в доходах місцевих бюджетів перевищила 60%, у тому числі у шести – 65%. Водночас, якщо у

2014 році частка дотацій вирівнювання (в яких відсутні ознаки цільового спрямування і органи місцевого самоврядування наділені правом приймати рішення про напрями використання цих ресурсів) становила 46,4%, то у 2016 і 2017 роках частка базової дотації – до 3%. Крім того, за половиною субвенцій з державного бюджету, що надходили у 2016–2017 роках з державного до місцевих бюджетів, місцеві органи виконавчої влади виконують фактично агентські функції, тобто нараховують допомоги, пільги і субсидії в межах встановлених Кабінетом Міністрів України методик та отримують ресурс під фактично взяті зобов'язання для покриття відповідних витрат.

При цьому в більшості країн Європи частка трансфертів у доходах місцевих бюджетів не перевищує 50% (Німеччина 49,7%, Франція – 23%, Швеція – 37%, Польща – 29,2%). У країнах Європи зі стабільною економікою саме бюджетні дотації (до 70% обсягу трансфертів) відіграють головну роль (Німеччина, Франція, Швеція), тоді як у країнах, що трансформуються (Польща, Латвія), дотації становлять менше 30 %.

За підсумками 2020 року, частка доходів місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету України склала 34,2%. За підсумками 2019 року, аналогічний показник становив 43,5%. Без урахування трансфертів з державного бюджету, обсяг надходжень до місцевих бюджетів склав 311,1 млрд грн, що становить 22,6% від обсягу доходів зведеного бюджету. За підсумками 2019 року, аналогічний показник становив 23,3% (табл. 1).

Таблиця 1

Частка місцевих бюджетів у ВВП та доходах Зведеного бюджету України, % (The Accounting Chamber of Ukraine, 2014-2020)

Рік	Частка у доходах зведеного бюджету		Частка у ВВП	
	без урахування трансфертів	з урахуванням трансфертів	без урахування трансфертів	з урахуванням трансфертів
2014	22,2	50,8	6,5	14,8
2015	18,5	45,2	6,1	14,9
2016	21,8	46,8	7,2	15,4
2017	22,6	49,4	7,7	16,8
2018	22,0	47,6	7,4	16,0
2019	23,3	43,5	8,2	15,2
2020	22,6	34,2	8,1	12,3

Як свідчать дані табл. 1, частка місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету без урахування трансфертів майже не має змін за аналізований період, що свідчить про стабільність доходів на місцевому рівні. Частка місцевих доходів у ВВП має тенденцію до зростання з 6,5% у 2014 р. до 7,4% у 2018 р. (без урахування трансфертів), що є позитивною динамікою. Започаткована наприкінці 2014 року реформа бюджетного устрою в Україні

покликана забезпечити ефективне надання суспільних послуг на рівні адміністративно-територіальних одиниць, а це означає, що частка доходів місцевих бюджетів у ВВП повинна збільшуватися, бо вона є критерієм децентралізації та тим індикатором, на основі якого можна судити про рівень фінансової незалежності органів місцевого самоврядування. З таблиці 1 видно, що починаючи з 2016 року, спостерігаються деякі позитивні тенденції щодо фінансового забезпечення регіонів, проте в Україні цей процес відбувається досить повільно. Найменшу частку місцевих бюджетів у доходах Зведеного бюджету України, а саме 18,5%, було зафіксовано у 2015 р.

Це свідчить про зростання перерозподілу бюджетних ресурсів на користь державного бюджету, враховуючи, що основна частина фінансування залишається за місцевими бюджетами. Таким чином, проблеми наповнення місцевих бюджетів вирішуються без урахування економічних і демократичних закономірностей розвитку регіонів та, як наслідок, місцеві бюджети України не можуть слугувати повноцінною стабільною фінансовою основою регіонального розвитку.

У 2020 році порівняно з 2019 роком, частка місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету України суттєво знизилася (на 9,3%), що свідчить про зростання концентрації фінансових ресурсів на центральному рівні.

Враховуючи проведені дослідження та особливості міжбюджетних відносин, що поступово формуються в Україні, удосконалення власної системи має бути реалізовано в напрямку удосконалення міжбюджетних трансфертів та повинно враховувати наступні заходи:

- спрощення формульного розрахунку, забезпечення його чіткості та прозорості;

- забезпечення стабільності формульних розрахунків, що надасть можливість органам місцевого самоврядування передбачати дії органів центральної влади та здійснювати середньострокове бюджетне прогнозування;

- запровадження вирівнювання дохідних потенціалів регіонів;

- відмова від жорсткого зрівнювання фінансових можливостей адміністративно-територіальних одиниць;

- збільшення питомої ваги нецільових міжбюджетних трансфертів, що вважаються більш ефективними, так як передбачають збільшення фінансової автономії органів місцевого самоврядування; можливість зниження податкового тягаря; найбільш повне врахування різноманітних уподобань населення та інше.

- подальша децентралізація та зміцнення дохідної частини місцевих бюджетів, шляхом забезпечення розвитку альтернативних джерел доходів.

References

The Accounting Chamber of Ukraine. (2014-2020). [Data base]. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://rp.gov.ua/>.

The State Treasury Service of Ukraine. (2014-2020). [Data base]. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://www.treasury.gov.ua/en/treasury-information/contacts>.

Anna Zakabluk

*MA, State University of Economics and Technology,
e-mail: annazak472@gmail.com, Ukraine*

Supervisor – Marina Sadovenko, Assoc. Prof. PhD, State University of Economics and Technology, e-mail: sadovenko_mm@duet.ua, Ukraine

ASSESSMENT OF TRENDS IN THE FINANCIAL CONDITION OF METALLURGICAL ENTERPRISES BY BENCHMARKONG

Abstract. The article examines the main trends in the financial condition of the leading enterprises of the metallurgical industry of Ukraine in the conditions of instability of the external environment. It has been shown that this industry is quite profitable, but due to the influence of certain macro-environmental factors, some financial indicators of most companies deteriorate. To understand the development trends of the metallurgical industry, a thorough analysis was conducted on the example of the analysis of financial performance of companies such as PJSCs «ArcelorMittal Kryvyi Rih», «Azovstal» and «Zaporizhstal».

Keywords: metallurgical industry, dynamics, benchmarking, financial condition.

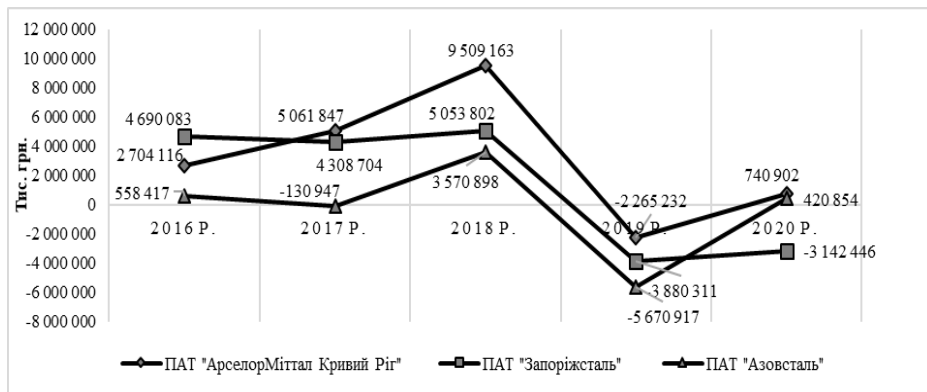
Методом конкурентного бенчмаркінгу проводиться постійний порівняльний аналіз показників фінансового стану підприємств металургійної галузі України

Основними «гравцями» ринку металургійної галузі України за рівнем доходів 2020 року є: ПрАТ «ММК Ім. Ілліча», ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг», ПрАТ МК «Азовсталь», ПАТ ЗМК «Запоріжсталь», ПрАТ «Полтавський ГЗК», АТ «Південний ГЗК» та ін. (200 largest companies, 2020).

Для більш поглибленого аналізу обрано такі гірничо-металургійні підприємства як ПрАТ «Азовсталь» та ПАТ «Запоріжсталь» групи «Метінвест», а також ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг».

ПрАТ «Азовсталь» заснований в 1933 році та є одним з найбільшим металургійних підприємств України, єдиним в Україні виробником залізничних рейок широкої колії і рейкових скріплень до них. Виробничі потужності підприємства дозволяють виробляти до 5,7 млн тонн чавуну на рік, 5,3 млн. тонн конвертерної сталі й 4,7 млн. тонн готового прокату на рік (*Official site of PJSC «Azovstal»*). ПАТ «Запоріжсталь» - підприємство з повним металургійним циклом, проектні потужності якого дозволяють виробляти близько 6,3 млн. т. агломерату, 4,2 млн. т. чавуну та 4,07 млн.т. сталі (*Official site of PJSC «Zaporizhstal»*). ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг» - одне з найбільших підприємств ГМК України, засноване в 1934 році. Підприємство включає в себе повний металургійний цикл, який включає коксохімічне, гірничодобувне і металургійне виробництва. Частка підприємства на ринку металопродукції - 20%. Працює у складі міжнародної корпорації «АрселорМіттал» - найбільшого іноземного інвестора в Україні (*Official site of PJSC «ArcelorMittal Kryvyi Rih»*).

Аналіз динаміки прибутків даних компаній за останні 5 років (рис. 1) показує, що загальна тенденція розвитку галузі по-різному відбивається на результатах діяльності окремих її підприємств.

Рисунок 1. Динаміка чистого прибутку підприємств за останні 5 років
(*Official sites of PJSCs «ArcelorMittal Kryvyi Rih», «Zaporizhstal» and «Azovstal»*)

До прикладу, ПрАТ «Азовсталь» за весь період була найменш прибутковою, порівняно з іншими за виключенням 2020 року, коли ПАТ «Запоріжсталь» отримало збиток в сумі 3 142 446 тис.грн. Найбільш прибутковою компанією було ПАТ «АМКР» за винятком 2016 року, коли найбільший прибуток мало ПАТ «Запоріжсталь» в сумі 4 690 083 тис.грн.

ПАТ «Запоріжсталь» за прибутковістю здебільшого займало проміжну позицію серед інших підприємств. Також з рис. 1 видно, що в 2019 році всі підприємства мали від'ємний чистий фінансовий результат. При цьому найбільший збиток отримало ПрАТ «Азовсталь» в сумі 5 670 917 тис.грн. Найбільш прибутковим для всіх вищезазначених компаній виявився 2018 рік, коли вони мали найбільші суми прибутку за 5 останніх років.

Аналіз динаміки показників фінансової стійкості цих підприємств (табл. 1) показав, що коефіцієнт автономії є найбільшим на ПАТ «АМКР», що становить більше 0,6, ПрАТ «Азовсталь» має найнижчий показник, що становить менше 0,4 та висвітлює дуже низький рівень фінансування майна власним капіталом. Окрім цього, ця компанія має найнижчі показники фінансової стійкості та фінансування серед інших підприємств. При цьому, оптимальну позицію займає ПАТ «Запоріжсталь», а ПАТ «АМКР» тримає досить стійку позицію щодо них. Коефіцієнт фінансового лівериджу знаходиться в межах нормативу на ПАТ «АМКР» та не перевищує 1, критичне значення цього показника спостерігається на ПрАТ «Азовсталь», яке є значно більшим від нормативу та вказує на підвищений рівень фінансового ризику.

Таблиця 1

Аналіз показників фінансової стійкості ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг», ПрАТ «Азовсталь» та ПАТ «Запоріжсталь» за 2019-2020 рр.
(Official sites of PJSCs «ArcelorMittal Kryvyi Rih», «Zaporizhstal» and «Azovstal»)

Показник	ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг»		ПАТ «Запоріжсталь»		ПрАТ «Азовсталь»	
	2019 р.	2020 р.	2019 р.	2020 р.	2019 р.	2020 р.
Коефіцієнт автономії	0,622	0,689	0,487	0,436	0,296	0,326
Коефіцієнт фінансової стійкості	0,726	0,798	0,548	0,489	0,350	0,389
Коефіцієнт фінансування	0,378	0,311	0,512	0,563	0,704	0,674
Коефіцієнт фінансового лівериджу	0,609	0,451	1,050	1,292	2,374	2,070
Коефіцієнт фінансової залежності	1,609	1,451	2,050	2,292	3,374	3,070

В динаміці коефіцієнтів рентабельності (табл. 2), простежується те, що через отримання збитків у 2019 р. всіма підприємствами, коефіцієнти рентабельності є від'ємними. При цьому, найгірше становище було в ПАТ «Запоріжсталь», який мав негативні показники і в 2020 р. У наступному році ситуація поліпшилася і компанії змогли наростити відсотки

рентабельності. Так, зокрема, рентабельність активів та власного капіталу була більшою в ПрАТ «Азовсталь», а рентабельність продаж на ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг». Що стосується рентабельності основного капіталу, то найгіршими є показники ПАТ «Запоріжсталь» в 2019-2020 рр. та ПрАТ «Азовсталь» в 2019 р., що свідчило про неефективне використання основних засобів підприємств.

Таблиця 2

**Аналіз показників рентабельності ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг»,
ПрАТ «Азовсталь» та ПАТ «Запоріжсталь» за 2019-2020 рр.**
(Official site of PJSCs «ArcelorMittal Kryvyi Rih», «Zaporizhstal» and «Azovstal»)

Показник	ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг»		ПАТ «Запоріжсталь»		ПАТ «Азовсталь»	
	2019 р.	2020 р.	2019 р.	2020 р.	2019 р.	2020 р.
Рентабельність активів, %	-0,580	0,199	-5,701	-5,08	-6,70	0,56
Рентабельність власного капіталу, %	-0,838	0,305	-11,65	-11	-21,37	1,80
Рентабельність основного капіталу, %	-4,743	1,425	-15,77	-13,02	-20,96	1,42
Чиста рентабельність продаж, %	-3,630	1,167	-8,40	-6,93	-9,90	0,83

Отже, на прикладі динаміки вищеподаних показників можна простежити те, що ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг» займає лідируючу позицію в отриманні прибутків та стану показників фінансової стійкості. При цьому ПАТ «Запоріжсталь» займає проміжну позицію, а ПрАТ «Азовсталь» - найнижчу з негативними показниками за винятком показників рентабельності у 2020 р.

References

200 largest companies. (2020). «Business censor»: [Electronic resource]. Retrieved from: https://biz.censor.net/resonance/3268870/200_nayiblishih_kompaniy_ukrani_2020_roku/

Official site of PJSC «ArcelorMittal Kryvyi Rih». (n.d.). [Electronic resource]. Retrieved from: <https://ukraine.arcelormittal.com/>

Official site of PJSC «Azovstal». (n.d.). [Electronic resource]. Retrieved from: <https://azovstal.metinvestholding.com/ru>

Official site of PJSC «Zaporizhstal». (n.d.). [Electronic resource]. Retrieved from: <https://zaporizhstal.com/>

ENGINEERING AND TECHNOLOGY IN SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Vlada Buranhulova

*BA, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman,
e-mail: vladaburangulova21@gmail.com, Ukraine*

*Supervisor – Larysa Bondarchuk, Assoc. Prof. PhD, Kyiv National Economic
University named after Vadym Hetman,
e-mail: larysa.bondarczuk@ukr.net, Ukraine*

LOCALISATION IN UKRAINIAN VIDEO GAMING INDUSTRY

Abstract. The article discusses the state of the gaming industry in Ukraine, characterizes the concept of localization of games, and revises its history and its impact on the culture of gaming. The problems of the Ukrainian localization and the reasons behind them are considered.

Keywords: Gaming industry, localization, translation, cultural adaptation, video games.

Computer games are a very promising and profitable business in today's world. This type of recreation is no longer seen as children's entertainment, which is not worth the attention of adults. The development of cybersport as a full-fledged competition - which requires skills such as concentration, attention, teamwork, quick reaction, etc. - has contributed to the development of gaming around the world. In addition, computer games are a large market. In 2020, the revenue from the worldwide PC gaming market was estimated at almost 37 billion U.S. dollars, while the mobile gaming market generated an estimated income of over 77 billion U.S. dollars.

Ukrainian developers are also gradually conquering this niche. Many European gamers know such companies as GSC Game World (developers of the game series S.T.A.L.K.E.R and "Cossacks"), PERSHA STUDIA (cooperates with Wargaming), and 4A Games (gave us a series of games called "Metro"). However, there are many difficulties in creating games. This is painstaking and long-term work that requires maximum effort and considerable material costs, Not only do programmers work on the game, but also screenwriters, artists, designers, editors,

composers, actors, dubbing actors, etc. An exciting game with incredible gameplay and impressive graphics can emerge only because of teamwork

As you can see, the video game market is not news for Ukrainian entrepreneurs and consumers. But to enter this field it must be qualitatively localized to be sold abroad (if it is a Ukrainian developer) or in the Ukrainian (if it is a representative of a foreign corporation) market.

Video game localization is the translation of text and/or sound of video games in languages other than the original, as well as their adaptation to other cultures. Localization can be done for commercial purposes to sell video games in other regions, or non-commercially, just to make the game clearer to players who are expected to already know the game in another language. Localization involves making changes to game files, rewriting them, according to the language and cultural characteristics of the target audience. Localization does not change the general concept of the game, unlike text/sound modifications that, for example, can turn a serious video game into a humorous one.

There may be a situation where you need to match the gender or number of some words with others. For example, if a player has the choice to play for a man or a woman, it affects the appeal to his character. All this involves either using neutral words or creating several warrants of subtitles and audio tracks for each case.

In addition, word games, idioms can be part of game puzzles and their literal translation will make the game impossible, which encourages looking for matches in the language in which the game is localized. Localization is also part of the adaptation of text and sound to cultural realities. For example, things that are obvious to the Japanese will be incomprehensible to Americans, which should be corrected by replacing words or whole sentences.

In the process of localization there is a frequent phenomenon when for various reasons the translator does not have access to the game itself, which means that the localizer is detached from the game world, they are unable to address its context in a difficult translating situation. Sometimes developers add comments to facilitate the translation process, but usually, the localizer is left alone with the text.

The need for localization for the sale of the game first arose in the 1980s, when the developers of the Japanese game Pac-Man corrected the transliteration to "Puck-Man", but when releasing the game in the US decided to return the original name because "Puck" can be seen as a veiled swear word.

An important issue in the localization of early video games in the 1980s was the limitation of word length. Therefore, the translated text had to be either equal to the original or shorter. This was especially true for games for NES and SNES.

Budgets and production times were often short, resulting in both confusing and inaccurate translations or rewriting. In addition, there were no special tools for localization, so the process required programming knowledge. Programmers who

did not speak the language of the target audience properly sometimes performed early localizations. Such decisions could lead to the fact that the original and localized versions became in practice different games. Sometimes the poor quality of the translation contributed to the popularity of the game, as in the case of the translation of Zero Wing, the phrase from which "All your base are belong to us" became an early Internet meme.

In the early 2000s, technology allowed the text to be saved in ASCII lines rather than image format, as was common, making it easier to process and providing more storage space for text. Improved audio capabilities and voice propagation have created new challenges and localization capabilities, making dubbing be able to use. As the graphics improved and the games relied more on cinematography, more attention had to be paid to synchronizing lip movements with language, as well as gestures that may have different cultural specifics.

A large number of dialogues, including high-budget RPGs, characterizes modern video games. For example, the team responsible for localizing Fable II in five languages consisted of 270 actors and 130 employees. The dialogue texts for Star Wars: The Old Republic contained a text comparable to 40 novels.

The localization of video games in Ukrainian appeared almost at the same time as video games in Ukraine, but for a long time, it was purely amateur. Translations were usually made from Russian, which was officially distributed in the CIS. The main reasons for the lack of Ukrainian localization in video games are the attitude to Ukraine as a former country of the Soviet Union, where everyone should understand Russian; and the cost of additional localization in Ukrainian. This situation of the Ukrainian language is caused by historical factors, as in the past the Ukrainian language was suppressed in every possible way, which hindered its full development. This is one of the reasons that hinder the Ukrainianization of the gaming industry in the country. Most often, even the players themselves, choosing the language of the game, habitually choose Russian, because they are sure that the Ukrainian localization is absent. Article 27 of the Law on Language obliges to provide computer programs distributed on the territory of Ukraine with a user interface in the Ukrainian language, which in terms of volume and content must contain no less information than foreign language versions of such interface. However, this provision comes into force only in the summer of 2022.

Only in 2010 did some enthusiasts manage to sign contracts with video game publishers. Thus, the official Ukrainian localization was given to Valve games, such as Counter-Strike: GO, Dota 2, Dota Underlords, Half-Life: Alyx, as well as Kingdom Come: Deliverance, Metro 2033, The Sinking City, and others. However, publishers are usually not interested in having the Ukrainian language in the game, believing that it does not have enough impact on sales. Only a few games, such as Cradle, received Ukrainian localization immediately after its release. Some studios, released games in Ukraine first in Russian, then performed their localizations in

Ukrainian. This is how translations of the S.T.A.L.K.E.R., Kozaki, Metro 2033 series appeared. As of 2021, more than a thousand video game products (games and additions to them) have official localization in Ukrainian. However, most of them are small indie games, localized by enthusiasts in collaboration with publishers. Most of them are distributed on the Steam platform. A professional translator translates about 50,000 words of video game text per month.

References

- Chandler, H., Deming, S. O'Malley. (2011). *The Game Localization Handbook*. USA: Jones & Bartlett Publishers.
- Corliss, J. (2007). *All your base are belong to us! Thing theory*. Columbia university.
- Mangiron, C., O'Hagan, M. (2006). *Game Localisation: Unleashing Imagination with 'Restricted' Translation*. *The Journal of Specialised Translation*, 6, 10-21.
- Zadvorsky, M. (2021). *Not only S.T.A.L.K.E.R. : the most popular Ukrainian video games*. *Games 24 Ukraine*. [Electronic resource]. Retrieved from: https://games.24tv.ua/ne-lishe-stalker-naypopulyarnishi-ukrayinski-videoigri-igri_n1711564

Maksym Holotvin

BA, State University of Economics and Technology,
e-mail: meteorit253@gmail.com, Ukraine

Supervisor – Yevhenii Modlo, Assoc. Prof. PhD, State University of Economics and Technology, e-mail: eugenemodlo@gmail.com, Ukraine

TRENDS IN THE USE OF MACHINE LEARNING IN THE POWER INDUSTRY

Abstract. The article discusses the main trends in the use of neural networks and machine learning in the electromechanical and electric power industries.

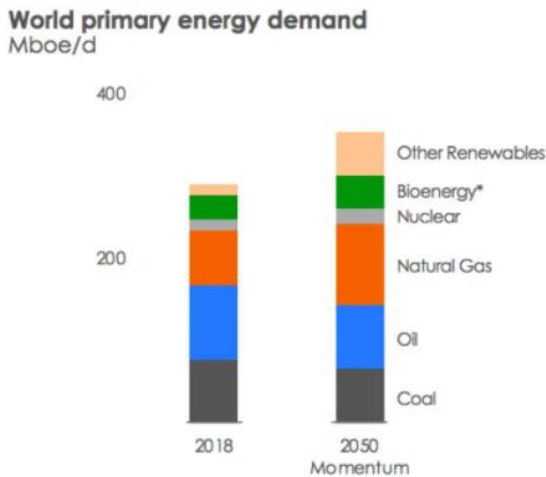
Keywords: Artificial Intelligence, Green Power Industry, Smart Grid.

Енергетика невеликими, але впевненими кроками йде у «зелене» майбутнє. Найближчим часом штучний інтелект суттєво автоматизує процес перетворення енергії вітру та сонця. Проте постійною проблемою із відновлюваними джерелами енергії, такими як вітер та сонячна енергія, є їхня ненадійність - ці джерела залежать від погоди. Вчені з різних корпорацій

намагаються вирішити цю проблему запровадженням штучного інтелекту (Astoshonok, 2018).

Традиційна енергетика також очікує на розвиток. Оскільки світ очікує закінчення пандемії COVID-19, споживання енергії у промисловості та сфері послуг, ймовірно, зростатиме. У довгостроковій перспективі країни, що розвиваються, збільшать споживання енергії, що призведе до зростання світового попиту на первинну енергію на 0,4 — 0,6% на рік, або на 25% до 2050 року. Згідно зі сценаріями, розрахованими енергетичним гігантом Total SE, масова електрифікація транспорту вимагатиме швидкого зростання відновлюваних джерел енергії.

На рис. 1 відтворено прогноз світового попиту на первинну енергію та розбивка в мільйонах барелів нафтового еквівалента на день.

Рисунок 1. Прогноз світового попиту на первинну енергію
(*Artificial Intelligence Will Revolutionize Energy, 2020*)

Нейронні мережі (НС) – це розділ штучного інтелекту, в якому обробки сигналів використовуються явища, аналогічні тим, що відбувається в нейронах живих істот. Найважливіша особливість мережі, що свідчить про її широкі можливості та величезний потенціал, полягає у паралельній обробці інформації всіма ланками. Інша, не менш важлива властивість – здатність до навчання та узагальнення накопичених знань.

Щоб зрозуміти, як працюють нейронні мережі, потрібно описати складові та їх параметри.

Нейрон - це обчислювальна одиниця, яка отримує інформацію, здійснює над нею прості обчислення і передає її далі. Вони поділяються на

три основні типи: вхідний, прихований та вихідний. У разі, коли неймережа складається з великої кількості нейронів, вводять термін шару. Відповідно, є вхідний шар, який отримує інформацію, n прихованих шарів, які її обробляють та вихідний шар, який виводить результат. У кожного з нейронів є два основні параметри: вхідні дані та вихідні дані.

Нейронні мережі використовуються для вирішення складних завдань, які вимагають аналітичних обчислень подібних до тих, що робить людський мозок. Найпоширенішими застосуваннями нейронних мереж є:

1) класифікація – розподіл даних за параметрами. Наприклад, на вхід надається набір людей і потрібно вирішити, кому з них давати кредит, а кому ні. Цю роботу може зробити нейронна мережа, аналізуючи таку інформацію як: вік, платоспроможність, кредитна історія тощо;

2) передбачення — можливість передбачати наступний крок. Наприклад, зростання чи падіння акцій, ґрунтуючись на ситуації на фондовому ринку;

3) розпізнавання - нині, найширше застосування нейронних мереж. Використовується в Google, коли ви шукаєте фото або камери телефонів, коли воно визначає положення вашої особи і виділяє його і багато іншого (*Neural networks for beginners, 2016*).

З метою збору даних про виробництво та споживання електроенергії було придумано новий термін – Smart Grid, яке дослівно перекладається як розумні мережі електропостачання. Smart Grid – це система передачі електроенергії від виробника до споживача, яка самостійно відстежує та розподіляє потоки для досягнення максимальної ефективності використання енергії. Поштовхом у розвитку розумних мереж стало масштабне застосування відновлюваних джерел енергії, які характеризуються мінливістю вироблення електроенергії як за часом, так і за потужності. Тому була потрібна нова концепція електричних мереж, здатна забезпечити підвищення споживчих властивостей та ефективності використання енергії з враховуючи всі фактори розвитку електроенергетики в майбутньому.

На даний момент у США та Європі формується широка система стандартів та вимог до функцій, елементів, пристроїв, системи взаємодій Smart Grid. Використання штучного інтелекту дозволить знизити втрати, покращити якість електроенергії, знизить загальну вартість розподілу електроенергії.

Фахівці компанії Anritsu у Європі виділяють такі переваги використання Smart Grid: система дозволяє споживачам брати активну участь в оптимізації роботи; зменшити вплив системи електропостачання на навколишнє середовище; підвищення надійності мережі, завдяки запровадження технології самовідновлення; інтегрувати «розумні» прилади

та споживчі пристрої як частину системи; динамічну оптимізацію ресурсів сітки (*Smart Grid*, 2022).

Тож основні задачі, що може вирішувати штучний інтелект у енергетиці:

- прогнозування цін на енергію: Машинне навчання може допомогти знайти найкращий час для виробництва, зберігання або продажу цієї енергії. В ідеалі енергію слід споживати або зберігати, коли ціни низькі, і продавати назад в мережу, коли ціни високі;

- прогнозування потреби в енергії: Машинне навчання знаходить складні закономірності в різних факторах впливу (наприклад, день тижня, час, прогнозований вітер і сонячне випромінювання, великі спортивні події, минулий попит, середній попит, температура повітря, вологість і тиск, а також напрямок вітру), щоб спрогнозувати попит;

- оптимізація споживання енергії: Машинне навчання може допомогти визначити, які прилади коштують найбільше в експлуатації. Це допоможе як домашнім, так і діловим клієнтам налаштувати свої споживчі звички, щоб заощадити гроші та зменшити споживання енергії. Вони можуть або використовувати дорогі прилади рідше, або замінити їх на більш енергоефективні моделі.

Розвиток «розумних мереж» в Україні знаходиться на самому початковому рівні але світовий досвід у реалізації пілотних проектів та чисельні дослідження показують, що застосування інтелектуальних мереж є перспективним і економічно виправданим. На Сьогоднішній момент Smart Grid системи – це закономірний етап розвитку електроенергетики з урахуванням світових технічних досягнень. Треба зазначити, що перед нашою країною не стоїть питання щодо розробки основних концепцій, адже вже зараз накопичено величезний досвід у цій сфері.

References

Artificial Intelligence Will Revolutionize Energy (2020). ENERGOSMI. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://energосmi.ru/archives/46638>.

Astoshonok, V. S. (2018). Artificial intelligence in energy. Actual problems of energy. SNTK-74. [Electronic resource]. Retrieved from: https://rep.bntu.by/bitstream/handle/data/50466/ISKUSSTVENNYJ_INTELLEKT_V_EHNERGETIKE.pdf?sequence=1.

Neural networks for beginners. (2016). Habr. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://habr.com/ru/post/312450/>.

Smart Grid. (2022). Advanced Beyond. Anritsu. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://www.anritsu.com/ru-ru/test-measurement/industries/smart-grid>.

Maxim Hora

MA, State University of Economics and Technology,

e-mail: mxgodev@gmail.com, Ukraine

Supervisor – Aleksandr Zelensky, Prof. DSc, State University of Economics and Technology, e-mail: zelensky@kneu.dp.ua, Ukraine

PRINCIPLES OF BUILDING SCALABLE APPLICATIONS USING THE FLUTTER FRAMEWORK AND CLEAN ARCHITECTURE

Abstract. This dissertation is about using Flutter in the development of scalable and well-tested applications. We will analyze the pros and cons of the approaches that Clean Architecture offers and partially its implementation in the Flutter environment.

Keywords: Programming; Flutter; Dart; Application; Clean Architecture. Cross-platform; Testing;

Flutter is an open source software framework for creating applications for Android, iOS, Linux, Mac, Windows, Google Fuchsia, as well as the Web platform developed by Google.

For better performance, versions of Flutter that target Android and iOS are pre-compiled (AOT).

When developing applications, it is often necessary to make improvements that range from simple changes or corrections of non-critical errors to large-scale transfers to other platforms of the environment with which the application works or a complete redesign with the addition of new functionality. If the application was poorly planned from the beginning, any changes can be a big waste of time, or a loss of productivity of the application.

There are many ways to design an application architecture, and one of them is Clean Architecture. Pure architecture is a software development philosophy that divides project elements into ring levels. An important goal of a clean architecture is to give developers a way to organize code so that it encapsulates business logic but keeps it separate from the delivery mechanism.

The main rule of pure architecture is that code dependencies can only be moved from the outer levels inwards. Code at the internal levels may not know the function at the external levels. Variables, functions, and classes (any entities) that exist at the external levels cannot be mentioned at the more internal levels. It is recommended that data formats remain separate between levels.

Usually, when implementing a clean architecture in projects, the entire source code is divided into 3 major levels, namely data, domain, and presentation. For convenience, the application is logically divided into features, and each feature is divided into three levels, which were mentioned above. It is also almost always

necessary to establish a connection between the features of the application, for this purpose the project creates a module called core, which will house all the entities that are used in several features of the application.

Consider the essences of the three main levels in terms of implementation using the Flutter framework:

The presentation layer contains everything that is responsible for the user's relationship with the application, namely widgets and classes that are responsible for managing the status of these widgets such as ChangeNotifier or BloC / Cubit (represented by the flutter_bloc package). This level is linked to the next domain through UseCase classes.

The domain level consists of UseCase classes, entities, and repository interfaces. UseCase is responsible for calling application-specific functions. They directly depend on the interfaces of the repositories, which in turn describe the entire business logic of the application. Entities are data from your application, such as the UserEntity or ProductEntity entity, that symbolize a user or product, respectively.

The data layer is responsible for interacting with external services and data sources. This level includes DataSource classes (data sources that depend on external services. Usually LocalDataSource and RemoteDataSource). These classes interact with a database, API, or cloud service and return models. Models are derived from entities, but implement methods that then allow you to create entities from external sources that the application initially receives in other formats (Json, XML). This level also includes the implementation of repository interfaces from the domain level, which in turn depend on DataSource classes.

The core module can include all of the above entities, provided they are used in multiple features of the application at the same time. This module also includes all auxiliary base classes, extensions, navigation, networking, auxiliary functions, exception classes, errors and the main application widget.

This project structure allows you to create the most scalable applications, while maintaining the purity of the source code. At the same time, we get almost complete independence from external services, and the ability to cover 100% of the functionality with automatic tests, which opens the way for development by TDD.

References

Clean Coder Blog. (2021). [Electronic resource]. Retrieved from: <https://blog.cleancoder.com/uncle-bob/2012/08/13/the-clean-architecture.html>
Flutter (software). (2021). [Electronic resource]. Retrieved from: [https://en.wikipedia.org/wiki/Flutter_\(software\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Flutter_(software)).

Diana Ivanchenko

MA, State University of Economics and Technology,

e-mail: ivanchenko.diana@kripd.edu.ua, Ukraine

PhD – Viktoria Solovieva, Assoc. Prof. PhD, State University of Economics and Technology, e-mail: solovieva_yv@kneu.dp.ua, Ukraine

HYPESCALER – DIGITAL PLATFORMS OF THE FUTURE

Abstract. The article examines the generation of IT architectures, called "hypescaler", focused on the effective solution of large-scale problems in the Internet of Things, which will painlessly expand the existing or create a new digital platform for business

Keywords: clouds, digital platforms, evolution, hypescaler, IT architectures, the Internet of Things.

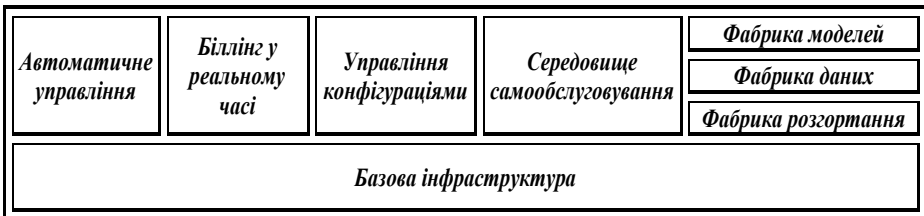
Нове покоління архітектур потрібне, щоб ефективніше вирішувати наймасштабніші задачі в Інтернет-середовищі, це дозволяє збільшувати межі або створювати нові цифрові платформи підприємств.

Існує шість етапів еволюції, які пройшли IT-архітектури за час свого існування. На кожному етапі відбувалися свої зміни, свій прогрес, змінювалися концепції, складність задач, накопичувався технологічний досвід, оптимізувалися процеси і зменшувався час на реалізацію і виводу продуктів на ринок. У 1960-х роках з'явилися мейнфрейми, у яких розроблялися перші банківські системи. У 1970-х комп'ютери почали об'єднуватись у мережу, з'явилася можливість контролю за окремими виробничими процесами і цілими підприємствами; з'явилися СУБД. Наступними у 1980-х роках широке розповсюдження отримує автоматизація задач управління підприємством (логістика, продажі, кадровий облік тощо), стає популярним графічний дизайн, з'явилися системи управління ресурсами підприємства початкового рівня. Далі у 1990-х широкого розповсюдження здобула технологія клієнт-сервер, багатокористувацький режим дозволяє вирішувати задачі шляхом комплексної автоматизації управління підприємством. У 2000-х роках з'являється мобільні застосунки, розробники активно використовують фреймворки. Системи підтримують до 1 млрд одночасно працюючих користувачів і пристроїв. У 2010-х роках набирають популярність хмарні застосунки, розробники активно займаються машинним навчанням.

Фактично, сьоме покоління архітектур, яке отримало назву «гіперскейлер» (hypescaler), орієнтоване на ефективне вирішення надмасштабних завдань у середовищі Інтернету речей, що дозволить безболісно розширювати існуючу або створювати нову цифрову платформу

підприємства. Hyperscale (гіпермасштабування) – здатність архітектури територіально масштабуватися по запиту до тисяч і більше вузлів мережі на один бізнес процес. Звичайно включає можливість безшовного додавання обчислюваних і мережевих ресурсів, а також ресурсів зберігання одному вузлу або їх множині, як наслідок створюється середа для розподілених обчислень. В архітектурі цього покоління спеціалізація розробників ще більше звужується за різними прикладними областями та інструментальними середовищами: творці базової інфраструктури платформи; розробники заводу розгортання; розробники інфраструктури заводу даних і т.д. Функціонал платформ на базі гіперскейлерів визначається фабриками (рис. 1):

Рисунок 1. Архітектура гіперскейлера

Фабрика розгортання забезпечує виконання скрізних процесів безперервної поставки, збору, тестування, інтеграцій та управлінь релізами застосунків, моделей, джерел даних, а також змін в інфраструктурі платформи. Підтримка розроблена завдяки DevOps и SRE. DevOps – концепція і практики, які допомагають поживавити взаємодію між розробниками і фахівцями інформаційно-технологічного обслуговування та збільшити ефективність процесів розробки та експлуатації. Метою розробки є покращити швидкість створення та оновлення програмних продуктів та послуг.

Фабрика даних – середа підтримки інфраструктури виконання автоматизованого контролю узгоджених наборів налаштувань для багаторазового використання з метою забезпечення багаторазового використання наборів даних, які створені завдяки екосистемі, алгоритмам та пристроям Інтернету речей.

Фабрика моделей підтримує скрізні процеси безперервної поставки, тестування, інтеграцій, управління релізами застосунків і навчання моделей штучного інтелекту, а також виконання і об'єднання різних сценаріїв машинного навчання. Ця фабрика продовжує розвиток концепції ModelOps, MLOps й AutoML.

Екосистема цифрових платформ стала невід'ємною складовою

великого бізнесу, а для менших є можливість підключення до платформ, що дозволяє зменшити час випуску продуктів на ринок за рахунок автоматизації скрізних процесів; зменшити вартість інфраструктури за рахунок конкуренції тарифів; збільшити ефективність інфраструктури за рахунок використання передових технологій.

Доступ до інфраструктур забезпечується з будь-якого місця в будь-який час, а керування нею виконується на основі метрик і зв'язаних з нами політик. В залежності від бізнесу компанія виробляє свої конкурентні переваги. Вони роблять ставки на кращі комунікаційні мережі, 5G, масштабування процедур, надання фінансових послуг. Першими всесвітньовідомими гіперскейлерами є: Amazon Web Services, Google Cloud Platform й Microsoft Azure.

References

- Belov, V.F., Gavryushin, S.S., Zankin, A.I. (2021). Architecture of a Digital Platform for Research and Design of Innovations on Mechanical and Instrument Engineering. BMSTU Journal of Mechanical Engineering, 3, 3-15. DOI:10.18698/0536-1044-2021-3-3-15. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://cyberleninka.ru/article/n/arhitektura-tsifrovoy-platformy-issledovaniya-i-proektirovaniya-innovatsiy-v-mashino-i-priborostroenii>.*
- Bondaruk, A. (2021). Platform for working in uncertainty requirements. Open systems. DBMS, 2, 13 –17. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://elibrary.ru/item.asp?id=45836262>.*
- Domrachev, O. (2019). The Great Eurasian Partnership: The Architecture of Universal Digital Platforms. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://d-russia.ru/bolshoe-evrazijskoe-partnerstvo-arhitektura-universalnyh-tsifrovyh-platform.html>.*
- Qiao, X., Huang, Y., Chen, J., Dustdar, S. (2020). 6G: decentralized network and intelligent service architecture. Open systems DBMS, 4, 10 – 15. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://www.semanticscholar.org/paper/6G-Vision%3A-An-AI-Driven-Decentralized-Network-and-Qiao-Huang/a7bbe3d4b346d7e308f17a8e460fa68cb16c245c>.*
- Spagnoletti, P., Resca, A., & Lee, G. (2017). A design theory for digital platforms supporting online communities: a multiple case study. Journal of Information Technology, 30(4), 364–380. [Electronic resource]. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/272318551_A_Design_Theory_for_Digital_Platforms_Supporting_Online_Communities_A_Multiple_Case_Study.*

Oleksandr Kolomiets

BA, State University of Economics and Technology,

e-mail: kalllam1procent@gmail.com, Ukraine

Supervisor – Dmytro Popolov, Assoc. Prof. PhD, State University of Economics and Technology, e-mail: dmitrypopolov@gmail.com, Ukraine

DEVELOPMENT OF THE TECHNOLOGY FOR THE REPAIR OF THE PINION SHAFT OF THE CENTRAL DISCHARGE BALL MILL МШЦ 4,5×6,0

Abstract. The drive design of the central discharge ball mill is considered in the article. The causes for the mortality of the scalloped surface of the pinion shaft are determined. Knowledge engineering solutions for restoration of the gear teeth are analyzed. The design of a shaft-pinion with a tooth wheel rim made in the form of the segments bandage is proposed.

Keywords: pinion shaft, drive, teeth, repair, wheel band, segment.

Как показал опыт эксплуатации шаровых мельниц типа МШЦ 4,5×6,0 наиболее часто изнашиваемой деталью привода является вал-шестерня. В соответствии с принятой технологией проведения ремонтных работ привода, вал-шестерню эксплуатируют до выхода из строя, после чего отправляют на утилизацию и закупают новую, в результате этого затраты предприятия в год составляют порядка 5 млн. грн. Поскольку время выполнения заказа вал-шестерни в среднем составляет порядка 100 календарных дней, предприятие вынуждено иметь дорогостоящие запасы на случай ее аварийного выхода из строя, что также относится к потерям.

Визуальный осмотр от дефектованных вал-шестерн (рис. 1) показал, что основными причинами выхода из строя зубчатого зацепления является: истирание зубьев, вызванное абразивным износом, излом зубьев в результате попаданием в зубчатое зацепление шара мельницы или другого инородного тела, а также из-за критического его износа по толщине при работе вал-шестерни в реверс. В свою очередь было установлено, что остальные посадочные места вала не достигли предельного износа, то есть в случае восстановления зубчатого венца вал-шестерню можно продолжать эксплуатировать.

Анализ известных способов ремонта зубьев (*Veselovsky, 2019; Feshchenko, 2013; Dolgikh, 2013*) показал, что наибольшее распространение получил метод ремонта путем наплавки зубьев с последующей механической обработкой.

а – абразивный износ; б – излом зубьев в результате попадания инородного тела; в – излом зубьев в результате двухстороннего абразивного износа

Рисунок 1. Износ зубьев вал-шестерни

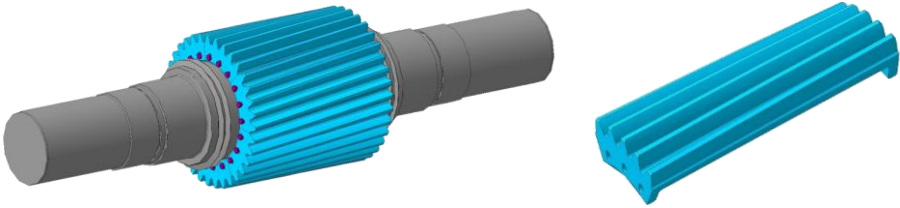
Для эксплуатируемых вал-шестерн такой способ ремонта неприемлемый, поскольку для их изготовления используется сталь 40ХН2МА, которая относится к трудно-свариваемым, требующая предварительный нагрев и последующую термообработку после выполнения наплавки, это приводит к ухудшению свойств наплавляемого слоя, деформации изделия, а также неравномерности его свойств.

Учитывая это, возможными способами ремонта зуба является, в случае его излома, восстановление путем использования вставки из того же металла, а в случае значительного абразивного износа зубьев — бандажирование.

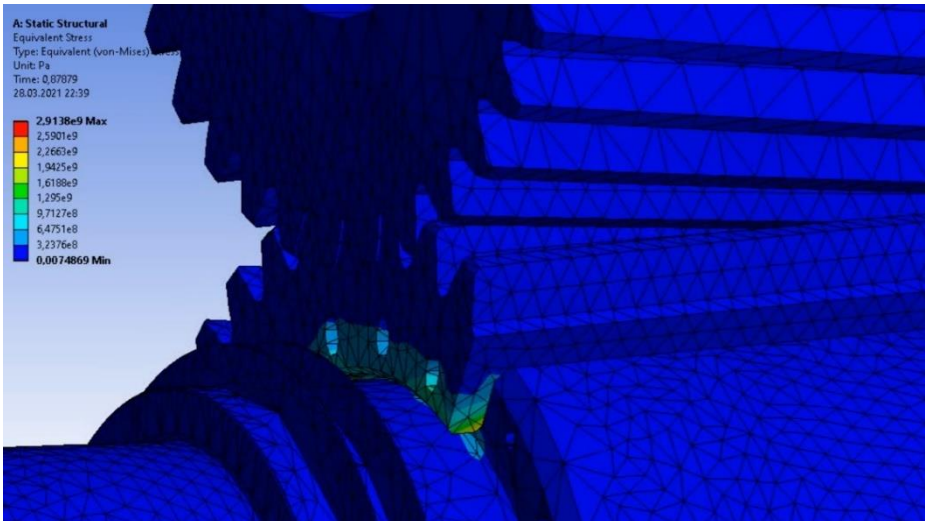
Предложенные выше способы предполагают демонтаж вал-шестерни для ее ремонта, это приводит как минимум к 5-6 часовому простоя мельниц.

Для уменьшения времени ремонта, а также удобства замены бандажа, мы предлагаем выполнить его в виде сегментов (рис. 2), крепящихся к ступени вала при помощи болтовых соединений. Ремонт вала-шестерни такой конструкции будет занимать в среднем 2-3 часа. При этом замена бандажа может выполняться не полностью, а только поврежденных зон.

Проведенный прочностной анализ предлагаемой конструкции (рис. 3) показал достаточную ее прочность.

Рисунок 2. Вал-шестерня с зубчатым венцом выполненным в виде сегментного бандажа

Рисунок 3. Прочностной анализ

Таким образом, предложенное техническое решение позволит сократить в два раза время ремонта, уменьшить дорогостоящие запасы, повысить надежность привода шаровой мельницы и может быть использовано для приводов машин и механизмов, в конструкции которых содержатся вал-шестерни.

References

- Dolgikh, A.I. (2013). Locksmith business. Moscow: Scientific book.*
- Feshchenko, V. N. (2013). Locksmith work in the manufacture and repair of machines. Moscow: Infa-Engineering.*
- Veselovsky, A. A. (2019). Increasing the service life of cast iron parts of gears and worm gears. Moscow: Infra-Engineering.*

Anastasia Maletska

*BA, State University of Economics and Technology,
e-mail: anastasiamaletskya28@gmail.com , Ukraine*

*Supervisor – Iryna Yegorova, Assoc. Prof. PhD, State University of Economics
and Technology, e-mail: yegorova_ig@duet.edu.ua, Ukraine*

**ENGINEERING AND TECHNOLOGY IN THE FIELD OF
SUSTAINABLE DEVELOPMENT**

Abstract. The article considers solutions and technologies that allow to improve human living conditions, rationally use existing natural resources and be more frugal with the natural environment, ensure sustainable development of society.

Keywords: society, development, ecology, environment.

Сталий розвиток – це загальна концепція розвитку суспільства, яка визначає необхідність встановлення балансу між задоволенням сучасних потреб людства та захистом інтересів майбутніх поколінь, враховуючи їх потребу в безпечному і здоровому довкіллі.

Глобальні проблеми, в тому числі глобальна екологічна проблема, привернули увагу вчених у 70-х роках ХХ століття. Значну роль у висвітленні та прогнозуванні глобальної екологічної проблеми відіграє діяльність дослідників Римського клубу. Римський клуб – це міжнародна громадська організація, яка розпочала діяльність у 1968 році з зустрічі в Академії деї Лінчеї в Римі, звідки походить його назва. Першим президентом Римського клубу став італійський бізнесмен та видатний гуманіст А. Печчеї. Римський клуб об'єднує представників світової політичної, фінансової та культурної еліти. Діячі Римського клубу поставили перед собою такі головні цілі: 1) привернути увагу світової спільноти до глобальних проблем за допомогою своїх доповідей; 2) надати суспільству методику, завдяки якій можливо було б науково аналізувати «труднощі людства», які пов'язані з фізичною обмеженістю ресурсів Землі, стрімким зростанням виробництва та споживання; 3) підказати суспільству, які заходи воно має здійснити, щоб розумно вести справи та досягти «глобальної рівноваги».

Конференція ООН з проблем середовища, оточуючого людину (Стокгольмська конференція), відбулася 5-16 червня 1972 року. На цьому міжнародному форумі уперше обговорювалася концепція сталого розвитку, яка нині є найбільш популярною концепцією розвитку людства. На конференції було створено Стокгольмську декларацію, яка встановила 26 принципів збереження довкілля. На конференції 1972 року було визнано права людини на «свободу, рівність і адекватні умови життя в довкіллі».

Сталий розвиток має бути:

- соціально сприятливим, дієвим, тобто таким, що володіє умовами для задоволення в рівній мірі культурних, матеріальних і духовних потреб суспільства;

- економічно спроможним, тобто здатним оплачувати своє функціонування (витрати покриваються прибутками);

- екологічно стійким, тобто здатним підтримувати довготривалу життєздатність своїх екосистем.

До п'яти ключових принципів, на яких ґрунтується концепція сталого розвитку, слід віднести:

- принцип екологізування економіки;

- принцип екоресурсної ємності;

- принцип ентропійного ресурсопотоку;

- принцип сталого споживання і виробництва;

- принцип коеволюції.

Принцип екологізування економіки полягає у введенні факторів виснаження ресурсів і забруднення довкілля у витрати виробництва, процес ціноутворення. Принцип екоресурсної ємності ґрунтується на обмеженості ресурсів, що пов'язана з обмеженою здатністю біосфери до самовідновлення. Принцип ентропійного ресурсопотоку базується на визначенні економічної діяльності, яка залежить від джерел вхідної низькоентропійної речовини або енергії. Принцип сталого споживання і виробництва зазначає, що екологічні можливості планети повинні узгоджуватись з потребами людства. Принцип коеволюції побудований на спільній еволюції людських систем (цінностей, знань, культури і технологій) та природних систем з їх постійною взаємодією, взаємним впливом і адаптуванням до змін у цих двох світах.

В сучасних умовах різко зростають масштаби природокористування та рівень антропогенного навантаження на оточуюче природне середовище. Забруднення океанів за останні 20 років зросло на 25-30%. Це приводить до знищення близько 10% видів тварин та рослин щороку. Ліси також потрапляють під вплив сучасного знищення. Сама негативна дія виробництва на природне довкілля - це її забруднення, яке у багатьох районах світу досягло критичного рівня для стійкості екологічних систем і здоров'я людей.

В інтересах збереження людської цивілізації виникла необхідність у перегляді традиційно прийнятих у виробництві пріоритетів, тому в хід йде промислова екологія. Вона вивчає вплив викидів промислових підприємств на навколишнє середовище і можливість зниження цього впливу за рахунок удосконалення технологій та очисних споруд. Під методами захисту навколишнього природного середовища розуміють комплекс технологічних, технічних і організаційних заходів, спрямованих на зниження або повне виключення антропогенного забруднення біосфери. Основою промислової

екології є екосистемний підхід, який орієнтує на зменшення витрат енергії, ресурсів і зниження кількості відходів, тобто того, що вміє робити природа, що не знає ні дефіциту ресурсів і енергії, ні відходів.

Промислова екологія дає початок на такий вид еко-системи, як Еко-промисловий парк. Це група підприємств, виробництва і послуг, що належать одному власникові, який прагне до більшої ефективності екологічної, економічної й соціальної складових за допомогою співробітництва в галузі управління навколишнім середовищем і ресурсами, в т.ч. інформацією, енергією, водою, речовинами, інфраструктурою й природними середовищами.

Переваги Еко-промислових парків:

1) для виробництва:

- скорочення виробничих витрат шляхом підвищення матеріало- та енергоефективності та переробки відходів, що в свою чергу дозволяє виробляти більш конкурентоспроможні товари;

- надання спільних бізнес-послуг (управління відходами, навчання, логістика, створення екологічних інформаційних систем тощо);

- забезпечення малим і середнім підприємствам підтримки для отримання доступу до інформації, консультацій, ноу-хау та інвестицій;

- вихід на нові ринки для існуючих товарів і послуг (зокрема, торгівля побічними продуктами);

- стимулювання розвитку та використання альтернативних джерел енергії; забезпечення підприємствам вигідного бізнес-іміджу;

2) для суспільства:

- створення нових робочих місць з покращеними умовами праці на більш екологічно чистих промислових об'єктах;

- залучення нових покупців (клієнтів) для підприємств - членів Еко-промислового парку;

- надання можливості уряду розробляти політику і нормативні положення, що є більш ефективними для навколишнього природного середовища і менш обтяжливими для підприємств;

3) для навколишнього природного середовища:

- зниження споживчого навантаження шляхом скорочення джерел забруднення та попиту на природні ресурси;

- забезпечення максимальної рециркуляції та переробки матеріалів серед підприємств ЕПП;

- зменшення ризику утворення токсичних матеріалів на основі комплексної переробки відходів;

- розширення зв'язків підприємств Еко-промислового парку шляхом залучення економічних суб'єктів оточуючого регіону як споживачів і

виробників, що придатні до використання побічних продуктів через обмін ресурсами.

Складові рейтингу сталого розвитку (СР) країн світу наведено у Таблиці 1.

Таблиця 1

Рейтинг сталого розвитку (СР) країн світу

Країна/ регіон	Індекс СР (місце у рейтингу)	Складові індексу СР				ВВП
Норвегія	0,944(1)	0,891	0,914	0,888	0,871	66 220
Австралія	0,933 (2)	0,860	0,921	0,910	0,760	41 580
Швейцарія	0,917 (3)	0,847	0,926	0,795	0,824	53 920
Голландія	0,915 (4)	0,854	0,902	0,857	0,806	42 890
США	0,914 (5)	0,755	0,851	0,830	0,609	52 620
Німеччина	0,911 (6)	0,846	0,900	0,863	0,781	42 598
Нова Зеландія	0,910(7)	0,836	0,895	0,841	0,710	30 750
Канада	0,902 (8)	0,833	0,902	0,816	0,785	52 409

Аналізуючи наведені в Таблиці 1 дані зазначимо, що розвиток навіть країн лідерів даного рейтингу не можна назвати сталим.

В загальному плані, такий розвиток можна назвати збалансованим, що визначається в досягненні даними країнами достатньо прийнятних показників за основними категоріями рейтингу: економічними, соціальними, екологічним навантаженням тощо. Даний висновок зроблено на підставі аналізу динаміки змін основних потенціалів розвитку.

Отже, ситуація з забрудненням стає тільки гострішою з кожним роком. Оскільки відбувається приріст населення, то і споживання всіх ресурсів стає більшим. Сучасному суспільству потрібно активніше брати участь у зупинці знищення навколишнього середовища для того, щоб наступні покоління мали змогу жити у чистому і ресурсному світі.

References

- Berzina, S. V. (2017). On the path of green modernization of the economy: a model of sustainable consumption and production. Kyiv: Institute of Environmental Management and Sustainable Nature Management.*
- Gnitkovska, I. (2020). The State of Sustainable Development. Future Government, Economy and Society. Kyiv: Our format.*
- Klymenko, L., Klymenko, M. (2018). Sustainable Development. Kyiv: Condor.*

Oleksandr Mateiko

BA, State University of Economics and Technology,

e-mail: oleksandr.mateyko@kripd.edu.ua, Ukraine

Supervisor – Liudmyla Shokotko, Senior teacher, State University of Economics and Technology, e-mail: shokotko_lm@kneu.dp.ua, Ukraine

SERVERLESS DATABASES AS AN ALTERNATIVE TO TRADITIONS

Abstract. The article discusses the serverless alternative to traditional databases is considered, a serverless computing architecture that allows for easier scaling, freeing developers from having to worry about infrastructure, enabling project managers to accurately estimate the cost of services for clients and pay cloud service providers only for actually used resources.

Keywords: database management system, serverless computing, microservices, cloud computing.

Сучасні системи керування базами даних повинні задовольняти потреби та запити будь-яких своїх користувачів і, крім того, витримувати різноманітні рівні та типи навантаження. Водночас, керування їх інфраструктурою повинно бути наближеним майже до ідеального, тобто потребувати якнайменше зайвих витрат часу та зусиль. Сьогодні існує достатній спектр механізмів для створення сервісних систем, що дозволяє розробнику обирати їх на свій смак і без труднощів використовувати під час обслуговування та використання своїх додатків.

З плином часу архітектура систем змінювалася, модернізувалася відповідно до тенденцій і потреб користувачів. Крім того, на зміни досить сильно впливало те, що кожна попередня версія моделі обчислення була дорожча в експлуатації та створенні за попередню, а також вимагала більше часу на своє обслуговування.

На цей момент сфера знаходиться у точці перетину між хмарними та безсерверними обчисленнями. Вже сьогодні останні використовуються у багатьох сферах – від створення чат-ботів та додатків Інтернету речей, до самостійних API. Але на самому початку свого розвитку, концепція безсерверних застосунків була тісно пов'язана з використанням “Function-as-a-Service”-платформ постачальників хмарних послуг, наприклад: Amazon Web Services Lambda та Google Cloud Platform. Згодом спектр розширився і вибір технологій став більш ширшим. Цьому заподіяла поява на ринку Open Source аналогів популярних інтерфейсів FaaS. Еволюційних шлях розвитку безсерверних систем до цього моменту зображено на рис. 1.

Рисунок 1. Еволюція безсерверної програмної архітектури

Розвиток поданої технологій та подальший вступ до епохи безсерверних обчислень – це ще один крок до оптимізації використання часових, фінансових та технологічних ресурсів. Цей перехід передбачає собою те, що розробник втратить потребу піклуватися про супроводження задач управління серверами, але ні у якому разі не виключає собою «залізо» із процесу обчислення.

Також, важливим плюсом саме такої архітектури системи керування базами даних виступає швидке розгортання, що реалізується шляхом можливості уведення в експлуатацію певної функції та згодом її повторного використання без розгортання всієї конфігурації. Подібна можливість наявна при опрацюванні інформації шляхом використання мікросервісної архітектури у хмарі, але у безсервісному середовищі наявний доступ до запуску ще менших функцій, що дає додаткову свободу дій.

Наступна особливість технології, що розглядається – це автоматичне масштабування. Процес відбувається незалежно від навантаження, а відповідно додатки мають можливість обробляти велику кількість запитів, що надсилаються клієнтами.

Останньою за порядком, та не за значенням виступає відсутність постійних витрат на інфраструктуру. Традиційні хмарні сервіси, за умов свого використання, зобов'язують клієнта переплачувати за надмірно потужні пристрої, ціль яких забезпечити невичерпність ресурсів для обробки інформації. Безсерверні моделі, одночасно, потребують оплату лише за той час, у який прилад використовується та виконує код. Таким чином, кількість витрат встановлюються лише тривалістю виконання обчислень, яка у свою

чергу може бути сильно зменшена, за умови виконання завдань з коротким періодом виконання.

Але паралельно, зростання тривалості викликає зростання ціни і в результаті робить нераціональним реалізацію процесів, що займають забагато часу. І це лише один з можливих мінусів використання безсерверних систем.

Друга вада також є віддзеркаленням позитивної ознаки. Через те що функції викликаються періодично, кожен їх новий запуск потребує додаткового часу на ініціалізацію. Відповідно, присутня можливість затримки, при виконанні щойно ініційованої операції, хоча існують і рішення, які допомагають обійти цю проблему та підтримувати потрібний функціонал у стані постійної готовності.

Ще одним недоліком є той факт, що створення тестової копії подібної середи не завжди можливе, а тому іноді доводиться проводити тестування безпосередньо у робочій системі. Крім того, подальшому налагодженню заважає розподіленість проєктів, а також прихованість інфраструктурних процесів від розробника.

Після розгорнення безсерверної системи з'являється ще один мінус: якщо з'явиться потреба перенести її на будь-яку іншу платформу, втілити її буде досить складно, а іноді неможливо – залишається тільки створювати все наново. Це відбувається через певну прив'язку до постачальника послуг. А якщо використовувати бази даних, шини обміну повідомленнями, API-шлюзи та інші технології, що пропонує провайдер – залежність посилюється експоненційно. У спробах вирішити цю проблему були створені різні системи, що дозволяють використовувати однаковий код на платформах різних операторів, але тим не менш, просто способу переносу даних, особливо за умови використання пропрієтарного програмного забезпечення немає.

Останнє з чим може зіткнутися клієнт, це подійно-орієнтоване програмування, на якому побудоване створення цього типу систем. Освоєння цього стилю може видатися доволі складним, тим більше, якщо розробник вже має певні звички та має іншу культуру написання коду.

З усіма плюсами та мінусами, перед користувачами безсерверної архітектури організації систем керування базами даних, також постають, на сьогодні, невирішені питання. Наприклад, збереження та забезпечення можливості переносу відомостей для гнучкої обробки у різних системах, як безсерверних, так і периферійних. Або те, що задачі трасування та профілювання виконуються власноруч, хоча зараз ці параметри можна було би визначати в автоматичному режимі, завдяки штучному інтелекту. І у кінці – відсутність оптимальних та чітких шаблонів.

Врешті решт, безсерверні системи стануть у нагоді при роботі з організацією баз даних, що не потребують довготривалих процесів, та

водночас можуть стати Ахіллесовою п'ятою проєкту, який потребуватиме від моделі периферійної універсальності. Але альтернативою для традиційних ця модель вже стала, подальша ж її доля стане відомою лише коли технологія буде достатньо досліджена на практиці та остаточно удосконалена.

References

- Lloyd, W., Ramesh, S., Chinthalapati, S., Ly, L., Pallickara, S. (2018). *Serverless Computing: An Investigation of Factors Influencing Microservice Performance. International Conference on Cloud Engineering (IC2E)*. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://www.cs.colostate.edu/~shrideep/papers/Serverless Computing-IC2E-2018>.
- Roberts, M. Chapin, J. (2017). *What Is Serverless? Sebastopol, California: O'Reilly*. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://www.oreilly.com/library/view/what-is-serverless/9781491984178>.
- Silberschatz, A., Korth, H. F., Sudarshan, S. (2011). *Database system concepts*. New York: McGraw-Hill.

Olga Renkas

*BA, State University of Economics and Technology,
e-mail: renkas.olya.2002@gmail.com, Ukraine*

Supervisor – Yevhen Chuprynov, Assoc. Prof. PhD, State University of Economics and Technology, e-mail: itchupa@gmail.com, Ukraine

STUDY OF RHEOLOGICAL SAMPLES OF BENTONITE CLAYS OF UKRAINE FOR THEIR USE IN THE PRODUCTION OF PELLETS

Abstract. The analysis of chemical composition and requirements to rheological characteristics of bentonite clays is carried out and the quality of pellets with bentonites having different exchange complex when using technical water of different hardness is considered. Alkaline earth bentonite clays of Cherkasy deposit have been studied and their suitability for industrial use has been shown.

Keywords: bentonite clays, pellets, montmorillonite, palygorskite, exchange complex, pellet strength.

Розрізнені роботи, присвячені Черкаському родовищу, показали, що по ряду якісних характеристик глини цього родовища не в повній мірі відповідають вимогам, що містяться в технічних умовах на бентонітові глини для фабрик огрудкування (Zhuravlev, et al., 2019), так як дані бентоніти

(табл. 1) є лужноземельними, в той час як технічні умови вимагають в складі бентоніту Na-монтморилоніт.

Таблиця 1

Хімічні аналізи бентонітових глин деяких родовищ, які використовуються у виробництві окатишів

Родовище глин	Вміст оксидів, %							
	SiO ₂	Al ₂ O ₃	Fe ₂ O ₃	CaO	MgO	SO ₃	Na ₂ O+K ₂ O	ВПП
Родовища о. Мілос (Греція), активоване ¹	55,7	18,7	3,9	3,8	3,2	1,6	2,8	7,8
Даш-Салах-лінське, Саригюхське (Азербайджан, Вірменія) ²	58,6	13,4	4,7	2,1	2,3	0,3	2,7	15,3
Костянтинівське родовище (Україна) ¹	52,2	16,2	8,9	5,0	2,3	0,3	2,8	9,1
Черкаське II шар ¹	58,5	17,4	6,6	1,3	1,4	0,1	0,16	7,32
Черкаське III шар ³	55,1	17,3	6,83	0,42	7,3	0,1	1,83	10,6
Черкаське IV шар ¹⁺³	55,8	17,1	6,5	3,4	5,3	0,1	1,2	7,8
Вайомінг (США) ²	64,1	14,27	н.д.	1,6	2,2	н.д.	4,0	9,33

¹ – лужноземельні; ² – лужні; ³ – палигорськіт.

Цей фактор і послужив основною причиною, по якій черкаські бентоніти були визнані непридатними для огрудкування залізородних концентратів. Ймовірно цим же фактором можна пояснити відсутність відповідних дослідницьких робіт, які б досить глибоко виявили зв'язок між властивостями бентоніту і характеристиками готових окатишів, та можливість попередньої обробки глини для доведення її до необхідних кондицій.

Проте, географічне розташування, сприятливі гірничо-екологічні умови видобутку цих глин у великих кількостях і перспективи використання в процесі виробництва окатишів дають впевнені підстави для вибору саме цих глин як найбільш гідного об'єкта досліджень. Найбільш ефективним методом поліпшення реологічних характеристик лужноземельних бентонітів є їх

модифікація, тобто зміна їх обмінного комплексу в лужний з найменшими витратами.

У складі продуктивної товщі Черкаського родовища є три види лужноземельних бентонітових глин: II шар, що містить в обмінному комплексі переважно іони Ca^{++} і істотно менше Mg^{++} ; III шар, що складається з мінералу палигорськиту, що містить в обмінному комплексі переважно іони Mg^{++} , істотно менше Ca^{++} і більше ніж у 2 шарі іонів Na^+ ; IV шар, що представляє природну суміш II і III шарів в співвідношенні в середньому приблизно 1:1.

Палигорськіт і монтморилоніт в IV шарі Черкаського родовища робить ще більш високоякісну дисперсію як в сенсі колоїдальних, так і структурно-механічних властивостей суспензії. Крім того, більш висока, ніж для частинок інших шарів, дисперсність цих двох мінералів, створює більш високу площу поверхні, що є також сприятливим фактором у взаємодії часток зміцнюючої добавки з частинками концентрату. Розташування великого числа молекул води в цеолітоподібних каналах кристалічної структури палигорськиту робить цей мінерал виключно вологоємним, який поставляє в систему молекули води протягом нагріву від кімнатної температури до 400-450 °С. З огляду на те, що в сирих окатишах молекули води є основним агентом, що скріплює частки концентрату, можна припускати в цьому істотну роль добавок типу кристалів палигорськиту.

Поверхня кристалів палигорськиту не може забезпечити високу здатність до адгезії з частинками концентрату в сухому окатиші, але при взаємодії з частинками монтморилоніту цей мінерал проявляє виняткову структуроутворюючу здатність, і лужноземельний монтморилоніт в присутності палигорськиту набуває більш високу поверхневу активність, яка успішно реалізується у взаємодії з гранями рудних мінералів.

За хімічним аналізом черкаський бентоніт близький до монтморилонітів інших родовищ, представлених вище (див. табл. 1). Деякою відмінністю є підвищений вміст Fe^{3+} , який у Черкаського бентоніту коливається від 5 до 8 %. Розрахована кристалохімічна формула $\text{Na}_{0,03}\text{K}_{0,03}\text{Ca}_{0,12}(\text{Mg}_{0,13}\text{Fe}^{3+}_{0,44}\text{Al}_{1,39})[(\text{Si}_{3,88}\text{Al}_{0,12})_{4,00}\text{O}_{10}] (\text{OH})_2 \cdot 2,6\text{H}_2\text{O}$ підтверджує монтморилонітовий склад глин II шару. Дефіцит катіонів решітки компенсується обмінними катіонами – Ca^{2+} , K^+ , Na^+ . Сумарна ємність обміну черкаського бентоніту становить 92,6 мг-екв на 100 г сухої глини.

Міцнісні характеристики окатишів залежать не тільки від колоїдних характеристик глин, а й ряду інших показників, серед яких суттєвими є мінералогічний і хімічний склад бентонітової глини, склад і місткість обмінного комплексу, вологість концентрату, жорсткість його технічної води, фізичні характеристики залізородного концентрату.

У таблиці 2 наведено якість окатишів із застосуванням різних сполучних добавок при огрудкуванні різних залізородних концентратів з різним складом технічної води. Аналіз цих даних показує, що незважаючи на низьке набухання лужноземельних бентонітів, якість окатишів з цими бентонітами, в деяких випадках, незначно поступається якості окатишів з лужними бентонітами. У той же час, лужноземельні бентоніти багатьох родовищ були відкинуті лише тільки по тому, що вони мали низьке набухання.

Таблиця 2

Якість окатишів з бентонітами, що мають різний обмінний комплекс і жорсткість технічної води

Родовище і вид бентонітів	Склад і вміст обмінного комплексу, мг-екв на 100 г глини		Міцність на стискання, кг/ок			Концентрат
	Na ⁺ +K ⁺	Ca ⁺⁺ +Mg ⁺⁺	сирих	сухих	обпалених	
Саригюхський, лужний	48,2	27,9	0,7	2,8	271	ССГЗК
Черкаський II шар, лужноземельний	1,7	72,7	0,7	2,6	250	ССГЗК
Саригюхський, лужний	24,0	20,3	1,5	н.д.	203	ЦГЗК
Черкаський II шар, лужноземельний	15,4	21,5	1,4	н.д.	243	ЦГЗК
Саригюхський, лужний	39,3	38,4	0,9	5,1	253	ПівнГЗК
Грецький активований	61,8	23,5	0,9	2,7	235	ПівнГЗК
Черкаський II шар, лужноземельний	3,0	64,2	0,8	2,6	247	ПівнГЗК
Черкаський II шар, лужноземельний	1,6	61,6	1,0	6,6	261	ЛебГЗК

Бентонітові глини – одна з двох (бентонітова глина і активне вапно) важливих неорганічних сполучних добавок шихти у виробництві залізородних окатишів, що забезпечує необхідні оптимальні технологічні параметри роботи агрегатів при отриманні якісних сирих окатишів і їх термозміцнення, для отримання обпаленого продукту, що відповідає вимогам

доменної плавки. У виробництві обпалених окатишів доцільно використовувати тільки бентонітові глини з коефіцієнтом лужності обмінного комплексу рівного при співвідношенні $\text{Na}^+ + \text{K}^+ / \text{Ca}^{++} + \text{Mg}^{++} > 1,0$, при цьому $\text{Na}^+ > \text{K}^+$. Причому бажано, щоб жорсткість технічної води в концентраті була не більше 10-30 мг-екв/дм³. Збільшення жорсткості води призводить до часткової або повної (в залежності від величини жорсткості) заміни лужного обмінного комплексу на лужноземельний і переводу лужної бентонітової глини в лужноземельну з відповідними реологічними характеристиками, погіршенням огрудкування шихти, характеристик сирих окатишів і необхідністю збільшення вмісту бентоніту в шихті. У разі підвищеної жорсткості води в концентраті, економічно доцільно використовувати у виробництві окатишів лужноземельну бентонітову глину, якщо вона дешевше лужної. З лужноземельних бентонітових глин перспективнішою для виробництва залізородних окатишів можна вважати палигорськітову. Слід провести тривалі промислові випробування з її застосуванням.

References

Zhuravlev, F.M., Lyalyuk, V.P., Stupnik, N.I., Morkun, V.S., Chuprinov, E.V., Kassim, D.A. (2019). Theory, technology and equipment for the production of pellets and new iron ore raw materials for blast furnace. Krivoj Rog: FL-P CHernyavskij D.A.

Igor Sukovach

*MA, State University of Economics and Technology,
e-mail: igartist00@gmail.com, Ukraine*

*Supervisor – Volodymyr Lysenko, Assoc. Prof. PhD, State University of
Economics and Technology, e-mail: lysenko_vs@kneu.dp.ua, Ukraine*

COMBINED USE OF BLUEPRINTS AND C++ WHEN DEVELOPING VIDEO GAMES IN UNREAL ENGINE

Abstract. This dissertation talks about the use of Blueprints and C++ when developing games in Unreal Engine and their combined use. Consider the scope of their application, advantages and disadvantages.

Keywords: programming; visual programming; video game development; C++; Unreal Engine; blueprints.

Unreal Engine is a gaming engine developed and maintained by Epic Games. The first game created on this engine - appeared in 1998. Since then, various versions of the engine have been used in more than a hundred games and other projects. This is one of the most popular gaming engines in the world. It was used to create such famous games as Fortnite, PUBG, Star Wars Jedi: Fallen Order, Valorant and others.

Written in C ++, the engine allows you to create games for most operating systems and platforms: Microsoft Windows, Linux, Mac OS; Xbox consoles, PlayStation, etc., as well as various portable devices, such as Apple and Android devices. (The first work with iOS was presented in 2009, in 2010 the engine was demonstrated on a device with webOS).

In the engine you can write game logic in C++, as well as with the help of a visual programming system - Blueprint. Unreal Engine's Blueprint visual scripting system is a complete gameplay scripting system based on the concept of using a node-based interface to create gameplay elements from Unreal Editor. Like many common scripting languages, it is used to define object-oriented classes or objects in a solution.

Blueprint is better than C ++ in the early stages of development. It does not require the installation of an additional IDE, and also offers fast iterations. And the block syntax of blueprints is understandable not only to programmers, but also to those who are familiar with similar interfaces in content creation programs - such as designers or artists. But if you look at game development in general, in the long run, the classic approach to programming shows its advantages. Even the Epic Games themselves point out that blue prints are not code, but data, so they should be treated accordingly. For example, some general logic still needs to be passed to the code. For the same reason, blueprints cannot be "merged", that is to combine the results of development. Therefore, they have to be blocked separately so as not to create conflicts and lose the work done. Even several people can work with the classic code at the same time, but the result of their work in one file is usually still very easy to combine.

Finally, blueprints beat performance because they compile into bytecode that runs on a virtual machine built into the engine. Yes, they can be nativized, that is, turn Blueprint logic into C ++ files, but even the developers of Epic recommend not to abuse it. And in terms of GOMS-analysis, pressing a keyboard key is faster than moving a mouse. This in no way eliminates the convenience of a visual editor, but with autocomplete and other syntactic features of modern IDEs, writing code is easier and faster than creating a graph in blueprints. Although useful keyboard shortcuts and shortcuts in Unreal Engine also make life easier.

If a programmer needs to work with Tick-functions, or he uses some complex mathematics and spatial queries (for example, LineTrace), it is better to make it all in C ++. Partly because of these features, Epic Games is considering

creating a separate scripting language to implement game logic in Unreal Engine. However, blueprints are a very powerful tool, which in Unreal Engine 4 is used not only to build game logic, but also to work with animation and Niagara effects system. Therefore, each studio must find the right balance between Blueprints and C++. For example, technical designers at Riot Games used blueprints in Valorant only to create character abilities.

Epic Games themselves recommend the use of blueprints, when the project has a lot of links to content, and its logic works primarily on the visual component. They will also be useful in prototyping, straightforward or rarely used logic that is not part of the main architecture. Anything that doesn't benefit from C++ in terms of performance, scalability and stability can also be created in Blueprints.

Well, it is better to work with C++ if the functionality is used in more than one place and includes complex elements - such as saving games or network code. If the project continues to expand, it is also better to create it with the help of classical programming - it helps to carefully maintain the logic and stability of the code.

So, on UE4 there are 2 options for creating a program: Blueprint and C++. If you take a pure implementation without mixing languages, then C++, at the cost of higher development, offers flexibility, increased productivity, the creation of complex AI (for example, for RTS) and online gaming capability. Using Blueprint in its purest form is hardly possible to create complex resource-intensive games. The best option, as always, is somewhere in the middle - the best result can be achieved if the team uses Blueprint and C++. Each tool is well suited for its tasks.

References

- Blueprint Editor Cheat Sheet.* (2021). [Electronic resource]. Retrieved from: <https://docs.unrealengine.com/4.27/en-US/ProgrammingAndScripting/Blueprints/UserGuide/CheatSheet/Blueprints>.
- Blueprints.* (2021). [Electronic resource]. Retrieved from: <https://docs.unrealengine.com/4.27/en-US/ProgrammingAndScripting/Blueprints/Anatomy/>
- GOMS.* (2021). [Electronic resource]. Retrieved from: <https://ru.abcdef.wiki/wiki/GOMS>
- Unreal Engine Programming.* (2021). [Electronic resource]. Retrieved from: <https://docs.unrealengine.com/4.27/en-US/ProgrammingAndScripting/Unreal Engine>.
- Unreal Engine.* (2021). [Electronic resource]. Retrieved from: <https://www.unrealengine.com/en-US/>

Anton Vrchinsky

MA, State University of Economics and Technology,

e-mail: vrchinsky.anton@kripd.edu.ua, Ukraine

Supervisor – Liudmyla Shokotko, Senior teacher, State University of Economics and Technology, e-mail: shokotko_lm@kneu.dp.ua, Ukraine

DEVOPS TECHNOLOGIES

Abstract. The article examines the issue of optimal organization of developers work, external and internal communication, coordination and automation, which acquires the highest level of criticality, when the success of the company is directly dependent on the success of the development process. The DevOps and DesignOps tools designed to accelerate the development cycle, avoid conflict situations, improve communication and the overall level of productivity of the development team.

Keywords: Agile, DevOps, analysis, automation, deployment, optimization.

Цифрові процеси починають ставати основними інструментами, що забезпечують ефективну та надійну роботу бізнесу. Складність організації процесу розробки має експоненціальну залежність від масштабу компанії та сфери відповідальності IT-відділу.

До недавнього часу, IT-технології були, лиш додатковим інструментом бізнесу. Ключові та важливі бізнес-процеси не переносились в цифровий простір. Компанії відносились до роботи з інформаційними технологіями з досить високим рівнем скепсису. Але з часом, менеджмент почав помічати, які високі показники ефективності та надійності мають цифрові процеси. Переводячи все більше і більше процесів в цифровий вигляд, лінія розвитку IT досить швидко почала перетинатись з лінією бізнесу. Цифрові процеси та системи переростали від “додаткового” інструменту до основного інструменту ведення бізнесу. Почали з’являться успішні компанії, у яких програмний продукт і є самим бізнесом. Великі IT компанії, такі як Amazon, Google, Microsoft, за декілька років стали “китами” ринку, що майже повністю витіснили компанії з меншим рівнем інтеграції та використання інформаційних технологій. Тисячі успішних в минулому компаній, у наші дні втратили актуальність та можливість конкурентної боротьби з цифровізованими компаніями.

Структури організації роботи надзвичайно швидко розширюються і ускладнюються багатьма факторами. Відсутність необхідного рівню контролю і організації як зовнішньої так і внутрішньої взаємодії може привести до катастрофічних наслідків. Від величезних витрат ресурсів, часу на вирішення проблем до повного краху бізнесу в цілому. Всі великі компанії без виключення рано чи пізно зіштовхуються з подібними проблемами. В

період 1990- 2001 року розпочинається розробка та інтеграція Agile методології, що повинна вирішити основні проблеми роботи ІТ відділів всередині великих компаній. Можна вважати, що саме інтеграція методології Agile стала початковим етапом формування і розвитку сфери DevOps.

Призначення DevOps полягає у забезпеченні безперервної поставки програмного продукту, налагодженні зв'язку між різними командами, що створюють і використовують розроблену систему\додаток. Сфера роботи DevOps (рис. 1) може суттєво відрізнятись між різними компаніями, але загальна концепція є єдиною.

Рисунок 1. Графічне представлення сфери відповідальності DevOps

Серед типових інженерних задач DevOps є оптимізація та автоматизація рутинних процесів. Таких як: створення резервних копій, деплой, збірка проекту, налаштування та підтримка робочих машин, створення активних каналів зв'язку між користувачами і розробниками, налаштування робочих середовищ таким чином, що виконання певних операцій однією командою ні в якому разі не повинно переривати роботу іншої. У разі виникненні конфліктів у коді або зв'язку між складовими проекту саме DevOps, зазвичай, вирішують такі проблеми.

Позицію DevOps інженера повинні займати висококваліфіковані спеціалісти, що детально знають архітектуру програмного продукту. Вони приймають участь у всіх етапах життєвого циклу розробки, скорочуючи час між початком розробки та фактичним запуском у роботу.

Роль DevOps стає базисом встановлення порядку у безкінечному хаосі багаторівневої, паралельної розробки, уникнення непорозумінь та забезпечення стабільної комунікації.

Досить часто, DevOps інженери мають внутрішню класифікацію по сфері діяльності:

- DevSecOps – інженер, що відповідає за встановлення високого рівню безпеки та захищеності даних як під час створення інфраструктури так і під час проходження етапів циклу розробки;

– SRE – клас DevOps, що включає відповідальність за стабільність та правильність роботи продукту, взаємодії зі сторонніми ресурсами;

– Release – інженери даного класу, займаються автоматизацією та контролем над процесами збірки, формування релізів, тестування та безпосередньо запуску у роботу;

– Infrastructure – інженер, що створює архітектуру інфраструктури, займається її налаштуванням, масштабування і описом.

DevOps є однією з найбільш актуальних спеціальностей, що перебуває у стані постійного розвитку. Попит на висококваліфікованих спеціалістів значно перевищує пропозицію. Незважаючи на розвиток технологій, принципи ведення розробки не можуть бути кардинально змінені в наступні 5-10 років. З розширенням багатьох компаній в ІТ – просторі, попит на таких спеціалістів постійно збільшується.

References

Duvall, P. M. (2017). DevOps in Amazon Web Services: Releasing Software to Production at Any Time with AWS. Addison Wesley Professional.

Aiello, R. (2018). Hands-on Devops for Architects: Implementing continuous delivery through automation.

Liang, Q. (2022). Continuous Delivery 2.0: Business-leading devops essentials. S.l.: CRC PRESS.

Oksana Zharun

*BA, State University of Economic and Technologies,
e-mail: zharunoksana94@gmail.com, Ukraine*

Supervisor – Valentyna Sokolova, Assoc. Prof. PhD, State University of Economy and Technologies, e - mail: vpsletters@gmail.com, Ukraine

RESEARCH OF COAL PETROGRAPHIC COMPOSITION CHANGE DURING THE PREPARATION TO COKING

Abstract. The change of coal petrographic composition at its preparation to coking, namely in the operations of enrichment and grinding is analysed. The improvement of coal concentrates petrographic composition is shown, namely increase of content of vitrinite. There is diminishing to content of vitrinite and increase of content of fusinite components at grinding of coal concentrates. Dependences of coke durability on content of vitrinite in a coal charge are analysed.

Keywords: coal charge, gravitational enriching of coal, coal flotation, grinding of coal, petrographic composition, vitrinite, fusinite components.

Підготовка вугільної шихти до коксування має вирішальне значення, адже якість коксу в першу чергу залежить від якості вугільної шихти. Основна роль у підготовці вугілля до коксування належить збагаченню рядового вугілля та його остаточному подрібненню. Збагачення вугілля (гравітаційне та флотаційне) дозволяє, видаливши мінеральні домішки, суттєво знизити його зольність – приблизно з 40 до 8-12 %, що є необхідною умовою для отримання якісного коксу. При остаточному подрібненні вугілля отримують вугільну шихту оптимальної крупності, що у свою чергу зумовлює якнайбільше значення її насипної маси та максимальну спікливість її компонентів.

Крім основного призначення процесів збагачення та подрібнення в технології підготовки вугільної шихти до коксування ці операції зумовлюють змінення її петрографічного складу, що певним чином позначається на спікливості шихти та якості коксу, що отримують.

Відомо, що в результаті гравітаційного збагачення вугілля поліпшується його петрографічний склад та відповідно спікливість. У вугіллі, що застосовується для коксування, густина і зольність добре спікливих компонентів, а саме вітриніту та ліптиніту значно менші, ніж фіузенізованих компонентів (інертеніту та семівітриніту). Тому мікрокомпоненти, які утворюють пластичну масу, накопичуються у вугільному концентраті, що призводить до підвищення його спікливості. Густина розділення при гравітаційному збагаченні вугілля повинна забезпечувати максимальний вміст вітриніту і ліптиніту в концентраті і відповідно максимальну його спікливість. При збагаченні вугілля крупного класу методом осадження, наприклад, густина розділення складає 1500 кг/м³.

Дослідження можливості покращення властивостей спікливого вугілля проведені зокрема методом глибокого збагачення у важких середовищах при густині розділення 1300 кг/м³ (*Starovoit et al., 2019*). Змінення петрографічного складу при глибокому збагаченні вугілля показало, що вплив його неоднаковий для різних марок вугілля. Для порівняння в табл.1 наведено петрографічний склад вугілля різних марок до збагачення (в чисельнику) та після збагачення (в знаменнику).

Як видно з даних таблиці, глибоке збагачення суттєво впливає на вміст вітриніту малометаморфізованого вугілля (марка ДГ). Відбувається збільшення вітриніту на 8,5 %, одночасно спостерігається зменшення вмісту інертеніту на 7,9 %. Тенденція змінення вмісту мікрокомпонентів вугілля інших марок при глибокому збагаченні аналогічна. Але найбільш суттєві змінення характерні для малометаморфізованого вугілля. Так, до найбільшої зміни суми спікливих компонентів (вітриніт та ліптиніт) глибоке збагачення приводить саме у малометаморфізованого поганоспікливого вугілля, а саме відбувається зростання з 68,8 % до 76,7 %.

Таблиця 1

Результати петрографічного дослідження вихідного та збагаченого вугілля (*Starovoit et al., 2019*)

Марка вугілля	Петрографічний склад, %		
	вітриніт (Vt)	ліптиніт (L)	інертиніт (I)
ДГ	52,6/61,1	16,2/15,6	31,2/23,3
Г	78,1/79,9	3,9/5,0	18,0/15,1
Ж	87,1/89,3	1,8/2,9	11,1/7,8
К	87,4/89,1	0,7/1,8	11,9/9,1
ПС	76,7/80,8	0,5/0,8	22,8/18,4

При флотаційному збагаченні також відбувається поліпшення петрографічного складу концентрату. Це зумовлено накопиченням в концентраті добре спікливих компонентів через їх меншу гідратованість та відповідно кращу флотованість, так як для вітриніту і ліптиніту характерний більший крайовий кут змочування водою в порівнянні з фюзенізованими компонентами.

Дослідженнями встановлено, що ефективність флотації підвищується при використанні флотаційних реагентів, що збільшують крайовий кут змочування, до складу яких входять гетерополярні сполуки - продукти озонування аполярних вуглеводнів або відходи бутилового спирту (*Patrakov et al., 2019*). При використанні таких реагентів-збирачів в результаті флотації поганоспікливого вугілля марки КС (підгрупа ІКСФ) отримано концентрат марки КО (підгрупа ІКОВ) з виходом 81 % . В отриманому концентраті вміст спікливих компонентів виріс на 25 % у порівнянні з вихідним вугіллям. При цьому реакційна здатність отриманого коксу CRI - 25,2 %, а міцність коксу після реакції – 60,1 %.

Отже, в процесах збагачення вугілля відбувається перерозподіл мікрокомпонентів (мацералів) між концентратом і відходами внаслідок різниці у фізичних та фізико-хімічних властивостях петрографічних компонентів. У концентратах накопичуються вітриніт та ліптиніт, у відходах – фюзенізовані компоненти.

Під час остаточного подрібнення також відбувається перерозподіл петрографічних компонентів - в даному випадку за класами крупності. Особливо це спостерігається при застосуванні схем вибіркового подрібнення, що позитивно впливає на міцність отриманого коксу.

Разом з тим дослідженнями встановлено, що при подрібненні вугільної шихти відбувається зміння вмісту в ній вітриніту та фюзенізованих компонентів (*Shmeltser et al., 2015; Shmeltser et al., 2017; Lyalyuk et al., 2017*).

Аналіз промислових даних, представлених в таблиці 2, показав, що при подрібненні вугільної шихти до крупності 87-88,6 % класу 0-3 мм вміст вітриніту зменшився, в середньому, з 74,3 % до 66,7 %.

Таблиця 2

Петрографічні показники вугільної шихти коксохімічного виробництва
(*Shmeltser et al., 2017*)

№ проби	Вітриніт, %		Фюзенізовані компоненти, %	
	до подрібнення	після подрібнення	до подрібнення	після подрібнення
1-3 батареї				
1	75	70	23	27
2	75	68	23	30
3	74	72	24	27
4	74	64	24	32
5	74	65	24	32
4 батарея				
1	75	68	23	29
2	74	69	24	28
3	74	62	24	36
4	74	66	24	31
5	74	63	24	34

У таблиці 3 наведено петрографічний склад трьох проб вугільної шихти різного ступеня подрібнення. З даних таблиці видно: при збільшенні ступеня подрібнення с 55,5 % до 96,2 % вміст вітриніту зменшується на 7 % (з 70 % до 63 %) , а сума фюзенізованих компонентів зростає з 29 % до 35 % , тим самим знижуючи спіклівість і коксівність вугільної шихти.

Таблиця 3

Зміна петрографічних показників трьох проб різного ступеня подрібнення (*Shmeltser et al., 2017*)

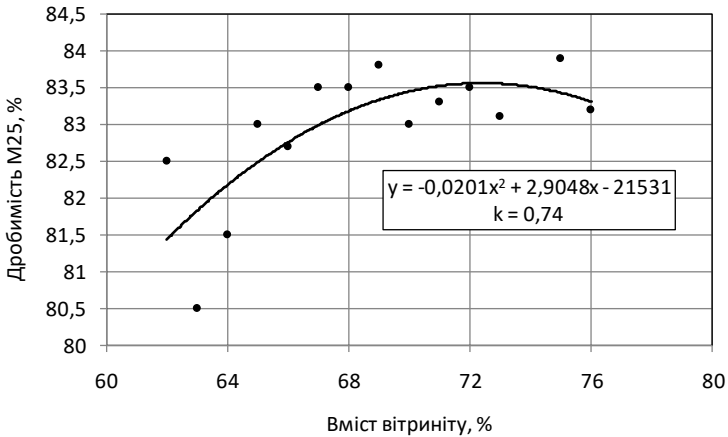
Показник	Номер проби		
	I	II	III
Вміст класу 0 – 3 мм, %	55,5	75,5	96,2
Вітриніт, %	70	66	63
Фюзенізовані компоненти, %	29	33	35

Аналіз літературних джерел дозволив встановити, що для вугілля із вмістом вітриніту в межах 50 % - 80 %, які характеризуються невеликою міцністю, у порівнянні з вугіллям, що містить меншу кількість вітринітової складової, механічна деструкція, яка відбувається при тонкому подрібненні, супроводжується порушенням міжмолекулярної взаємодії і розривом хімічних зв'язків в макромолекулах органічних речовин вугілля, що призводить до часткового руйнування структури вітриніту (*Shmeltser et al., 2017; Lyalyuk et al., 2017*).

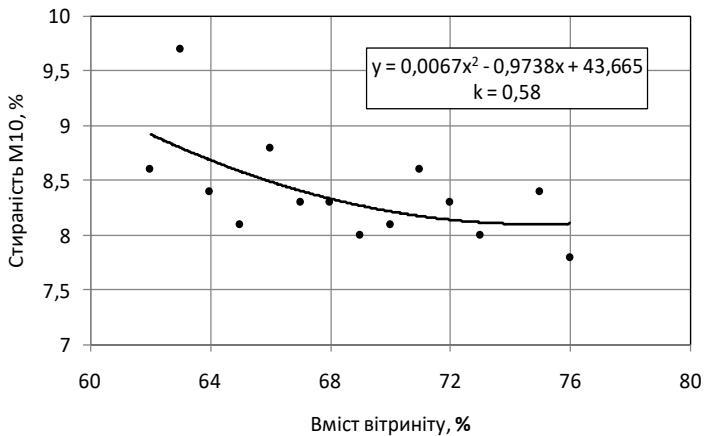
Відомо, що збільшення ступеня подрібнення вугільної шихти (понад 55 % класу 0-3 мм) призводить до зменшення її насипної щільності і як наслідок погіршення міцності коксу. Переподрібнення вугільної шихти, як ми бачимо, також зумовлює погіршення петрографічного складу, а саме зниження вмісту

вітриніту і збільшення частки фюзенізованих компонентів, що теж негативно впливає на якість коксу.

На рис. 1, 2 наведено побудовані за промисловими даними залежності показників міцності доменного коксу від вмісту вітриніту у вугільній шихті для коксування з рівняннями регресії та кореляційними відношеннями (Lyalyuk *et al.*, 2017).

Рисунок 1. Залежність показника якості коксу M_{25} від вмісту вітриніту у вугільній шихті (Lyalyuk *et al.*, 2017)

Рисунок 2. Залежність показника якості коксу M_{10} від вмісту вітриніту у вугільній шихті (Lyalyuk *et al.*, 2017)

З рисунків видно, що зменшення вмісту вітриніту у вугільній шихті на 6 % (з 76 до 62 %) зумовлює зниження показників міцності коксу, а саме зменшення показника дробимості коксу M_{25} в середньому на 2 % та збільшення показника стираності M_{10} на 1 %.

Таким чином, при підготовці вугілля до коксування, а саме при його збагаченні та остаточному подрібненні, відбувається зміна його петрографічного складу.

Удосконалення технології збагачення вугілля (оптимізація густини розділення при гравітаційному збагаченні, реагентного режиму флотації) при підготовці його до коксування повинно зумовлювати покращення петрографічного складу вугільних концентратів. Оптимізація ступеню подрібнення вугільної шихти у вуглепідготовчих цехах, крім збільшення насипної щільності вугільної шихти, повинна сприяти зниженню вмісту опіснюючих компонентів шихти і зростанню вмісту вітриніту в ній. Це покращує спікливість і коксівність шихти, а значить, і якість коксу, що отримують.

References

Lyalyuk, V. P., Lyakhova, I. A., Kassim, D. A., Sokolova, V. P., & Shmeltser, Ye. O. (2017). Improved technology of coke production for blast-furnace smelting. Krivoy Rog: Ditionat.

Patrakov, Yu. F., & Semenova, S. A. (2019). Improving the quality of low-value coals for coking using enrichment technology. Coke and Chemistry, 8, 2 – 5.

Shmeltser, Ye. O., Lyalyuk, V. P., Lyakhova, I. A., & Kassim, D. A. (2017). Influence of the degree of grinding of the coal charge on the change in its petrographic composition. Coke and Chemistry, 2, 11 – 16.

Shmeltser, Ye. O., Lyalyuk, V. P., Sokolova, V. P., et al. (2015). On the influence of the quality of coal charge preparation on the strength and grain size composition of coke. Mining Journal of Kryvyi Rih National University: Proceedings Scientific publication, 99, 128-133.

Starovoit, A. G., Sorokin, Ye. L., & Kushnariova, T. A. (2019). Study of the possibility of changing the sintering properties of coals. Message 1. Deep enrichment. Coke and Chemistry, 5, 8 – 11.

TRANSFORMATION OF LAW IN ACHIEVING GOALS FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Dmytro Hushko

*BA, State University of Economics and Technologies,
e-mail: dgushko@gmail.com, Ukraine*

*Supervisor – Oksana Telychko, Assoc. Prof. PhD, State University of
Economics and Technologies, e-mail: oksana.telichko@ukr.net, Ukraine*

THE ROLE OF A LEADER IN PREVENTING CORRUPTION

Abstract. The corruption is one of the biggest evils which spreads into all the spheres enables the development of the body, in spite of all other positive efforts and measures applied. Ukraine is now on the way to looking for a working method for fighting this problem. Administrative decisions, ethical leadership and the influence of leader are key factors that produce a basis for solving corruption issues.

Keywords: corruption, leadership, compliance, integrity, responsibility, role of a leader.

Cases of corruption in the media are reported almost daily. When humanity reached a new level of economic relations, we realized how much corruption is actually causing harm to society and how much it has infiltrated our lives.

According to a Transparency International survey, Ukraine's Corruption Perceptions Index (CPI) has grown by 3 points over the past year. With 33 points out of 100 possible, we received 117th place out of 180 countries in the SRI list. Next to us in the ranking are Egypt, Africa's Eswatini (Swaziland), Nepal, Sierra Leone and Zambia - all of these countries also scored 33 points in the CPI 2020. Despite slight improvements, the level of corruption in Ukraine remains very high and requires radical change. Among the countries bordering us, only in Russia the situation is worse - 30/100 points (*Transparency International Ukraine, 2020*).

Currently, people working in business, education, economics, public service and other spheres of public life are looking for ways to prevent corruption and help solve problems in relevant institutions. According to the Kyiv International Institute of Sociology (KIIS) monitoring study, the majority of respondents named punitive methods as the most effective measures to combat corruption: to ensure the inevitability of criminal penalties for corruption (58.4% indicated three main

measures, including 23.9% - as the first choice), to deprive MPs of parliamentary immunity (56.2% indicated among the three main, 29% - as a priority) and dismiss officials from work with a ban on further holding a similar position (53% indicated, in including 12.2% - as the first choice).

Speaking of all the above methods and techniques, people usually forget about one key factor in combating corruption, namely the role of the leader of the organization in this complex process. The influence exerted by the leader is spreading as fast as a forest fire. A corrupt leader is a corrupt organization. Conversely, if the company has a good leader, then his organization will have a reputation, and corruption will exist separately.

Every leader, institution or even state must be aware that people expect decisions that will lead to positive change. This is what is called the political will of the leader. Failure to understand the consequences can lead to significant corruption, financial and reputational losses. The leader must be careful with his influence on people and be sure that they are moving in the right direction.

In our study, we would like to consider the role of the concept of ethical leadership as one of the important factors in combating corruption.

To combat corruption, it is necessary to create standards of integrity of the organization. This process consists of 5 parts. The first part is good leadership, which is formed by good behavior and good decision-making. The second is the widely used Code of Conduct, which consists of regulations, rules and standards. The third part is to create a culture of ethical action that includes values and a strong reputation. The fourth part is related to the establishment of maximum transparency, anti-corruption measures to promote the formation of the necessary awareness of people to understand the processes of leveling the impact of corruption. Finally, the process of forming a integrity structure consists of information systems, protection from retaliation and disclosure of financial information. All these factors contribute to a better world. Good governance can put an end to corruption if there is full transparency, as in the Nordic countries, protection of people who report cases of opacity and corruption. Moreover, confidentiality and ethical development contribute to good leadership, good action, decision-making and awareness (*Dubinsky, 2022*).

A striking example of the implementation of the concept of good leadership in the fight against corruption is the actions of the Thai Institute of Directors. Corruption has long been a serious problem in Thailand. Until 2010, there were no initiatives in Thailand that went beyond government anti-corruption policy and public sector reforms, such as anti-corruption regulation, strengthening conflict of interest legislation, or improving public procurement rules. The situation changed in 2010 when the Center for International Private Enterprise (CIPE) and the Thai Institute of Directors (IOD) launched an innovative collective action program that

demonstrated that businesses are not only interested in reducing corruption, but also willing and committed to taking concrete action. steps to combat it.

With the assistance of CIPE, IOD has assembled a growing coalition of anti-corruption companies and business associations. To join this coalition, the company signs the IOD Declaration on Collective Action Against Corruption, a document that outlines tangible and concrete steps the company must take to actively reduce the risks of corruption from its employees, managers and suppliers. This anti-corruption coalition of the private sector includes the largest companies operating in Thailand, both Thai and multinational, as well as the most influential business associations in the country. The CIPE and IOD estimate that the coalition represents more than 15 percent of Thailand's entire economy and more than one million workers.

A clear case of the role of leadership in leveling the role of corruption in the institution is the case of Ukrposhta. Until a few years ago, Ukrposhta was one of the most corrupt government customers, and its tenders were regularly reported on by investigative journalists. Everything changed in 2016, when the company was headed by a new top management. It was then that Oleksandr Nakhod, who had previously played an important role in public procurement reform and was the first director of Prozorro, became Ukrposhta's Deputy Procurement Director.

Over these 4 years, Ukrposhta has already saved over UAH 1 billion on purchases from Prozorro and has an average of 3.63 bids at its auctions (while the average in Ukraine is 2.4) (*Brown, Mitchell, 2010*).

In an interview with Prozorro, Oleksandr Nakhod identifies 3 main factors needed for anti-corruption change. First, the desire for change must go beyond the organization. Therefore, we need to think focusing on internal local changes, we need to act more broadly and globally. The second key factor is the role of the first person of the company. This person must be as impartial as possible, have strong principles of integrity and be able to make important and difficult decisions in difficult situations (*Corruption Ethical Systems, 2018*). The last factor highlighted by Alexander was the rapid change of team and market conditions. Without a change of team, it is impossible to change the vector of development and quality of work of the company. People who have already proven their so-called corruption should not get a second chance.

The link between leadership and corruption is obvious, as people in power usually commit the most serious acts of corruption. Presidents, CEOs, and other powerful people who were entrusted with governing countries and organizations dared to betray the trust of their followers. Corruption arises primarily from poor governance and the lack of established anti-corruption standards of the organization. The concept of good leadership has repeatedly proven and continues to prove its effectiveness in practice. The examples of the Thai University of Directors and Ukrposhta are good practices, and there should be more. Leadership

and corruption are two interrelated and interdependent concepts, a high level of integrity-led leadership enables the development of a new level of institution of any size, and high-level corruption can be said to put an end to its prospects (*Corruption in Ukraine, n.d.*).

References

- Brown, M. E., & Mitchell, M. S. (2010). *Ethical And Unethical Leadership: Exploring New Avenues For Future Research. Business Ethics Quarterly, 20, 4.*
- Corruption Ethical Systems. (2018). [Electronic resource]. Retrieved from: www.ethicalsystems.org/content/corruption. Accessed 25 Jan. 2018.*
- Corruption in Ukraine. (n.d.). CIVICUSalliance. [Electronic resource]. Retrieved from: <http://www.civicua.org/library/view.html?Topic=19430&folder=4086>.*
- Dubinsky, J. E. (2022). *Role of Ethics Offices in Preventing Corruption and Promoting Integrity." Ethics office. [Electronic resource]. Retrieved from: https://www.unodc.org/documents/treaties/UNCAC/WorkingGroups/workin_ggroup4/2011-August.*
- Transparency International Ukraine (anti-corruption organization). (2020). Corruption Perceptions Index - 2020. [Electronic resource]. Retrieved from: <http://cpi.ti-ukraine.org>.*

Dasha Dziuba

MA, State University of Economics and Technology,
e-mail: dashadziuba2000@gmail.com, Ukraine

Supervisor – Irina Mima, Assoc. Prof. PhD, State University of Economics and Technology, e-mail: kaf_ctp@kneu.dp.ua, Ukraine

THE PHENOMENON OF WILL FROM THE POSITION OF PHILOSOPHY OF LAW IN THE DIGITAL SOCIETY

Abstract. Research of the essence and problems of law development, approaches to understanding the category of "freedom". Features of perception of this category at different stages of social development.

Keywords: law, freedom, expression of will, law, justice.

Головним принципом, який визначає зв'язок права та свободи члена суспільства, є їх загальна обумовленість об'єктивними закономірностями суспільного розвитку, а також комплексом об'єктивних потреб суспільства в цілому та особистості зокрема. За Г. Гегелем, право виступає формою

об'єктивного існування свободи. Об'єктивний характер виникнення та існування права є головною його характеристикою, що визначає його сутність та функціональне призначення. Законодавство ж характеризується об'єктивно-суб'єктивною детермінованістю, що може призвести до прийняття суб'єктами законодавчої ініціативи антиправового закону – інструменту послаблення чи навіть знищення свободи. На думку В. С.Нерсесянца, «право – це нормативна форма вираження свободи через принцип формальної рівності людей у суспільних відносинах» (*Nersesyants, 2008:33*). Як відомо, право походить від латинського слова «*jus*» і означає «справедливість». Якщо ж розуміти під правом будь-яке веління законодавця, то свобода у цьому випадку буде протиставлятися праву, а в основі антиправового закону буде свавілля законодавця й тієї маси людей, на користь яких встановлені певні привілеї, та водночас необґрунтоване обмеження свободи тієї частини суспільства, яка таких привілеїв не має. Поняття несправедливого закону широко використовується у сучасних філософсько-правових дослідженнях і означає закон, який хоч і є дійсним з юридикотехнічного погляду, але суперечить визнаній суспільством системі правових цінностей.

Право є носієм справедливості, тому буде недоречним питання стосовно його несправедливості. Що ж стосується закону, то тут не тільки можливо, а й необхідно ставити таке питання, оскільки лише так можливо встановити відповідність закону праву. Тільки закон, який відповідає праву, – правовий закон – може бути справедливим. Право, аксіологічний зміст якого не містить такої правової цінності, як справедливість, заслуговує лише на те, щоб не бути правом взагалі. Значимість свободи як суспільної цінності розкривається у двох аспектах: особистісному (цінність свободи для окремої особистості) та загальносоціальному (цінність свободи для всього суспільства). На особистісному рівні значимість свободи волевиявлення для окремого індивіда полягає у цінності визнання його суб'єктивного права. Свобода в особистісному аспекті поєднується зі свободою в загальносоціальному аспекті, отримуючи продовження в юридичній сфері у вигляді суб'єктивних прав. Свобода у своїй сутності, так само як справедливість і рівність, є принципом визнання суб'єктивного права особи, яке належить їй на підставі природного права, закону, договору або звичаю. У правовій державі для людини мають створюватися умови для реалізації нею своєї юридичної свободи, однак свобода «досить складна і для розуміння, і тим паче для практичного втілення у формах, нормах, інститутах, процедурах і відносинах суспільного життя. У своєму русі від несвободи до свободи і від одного ступеня свободи до її більш високого ступеня люди і народи не мають ні природжених навиків свободи, ні ясного розуміння майбутньої свободи» (*Nersesyants, 2008:38*). Сучасне розуміння свободи

ґрунтується на ідеї природного права, а ступінь свободи соціальної людини завжди пов'язаний з тими чи іншими формами права, які регулюють окремі сфери суспільних відносин – економічні, політичні, трудові, сімейні і т. д. Право, відображаючи певний історичний ступінь розвитку людства, виступає показником розвитку свободи людини у суспільстві і є по суті своєрідною логікою цінностей, що визнаються і висуваються цим суспільством.

Очевидно, що право та свобода не можуть бути цілком тотожними хоча б тому, що вони вживаються одночасно в такій формулі, як «права та свободи людини і громадянина». Ураховуючи неоднозначне смислове навантаження цих понять, необхідним постає питання їх дослідження у взаємозв'язку одне з одним. Серед українських та закордонних науковців поширеною є точка зору, відповідно до якої право в суб'єктивному значенні та свободу визначають через категорію «можливість». У сучасній теорії права за допомогою категорії «можливість» існують такі визначення категорій «право» і «свобода». П. М. Рабінович визначає права людини як «певні можливості людини, що необхідні для її існування та розвитку в конкретно-історичних умовах, об'єктивно визначаються досягнутим рівнем розвитку людства і мають бути загальними та рівними для всіх людей» (*Rabinovych, 2004:5*).

Право і свобода невіддільні одне від одного, право за своєю сутністю – це історично визначена й об'єктивно обумовлена форма свободи в реальних відносинах, формальна свобода. У цьому контексті право виступає формою та мірою свободи, якій кореспондує обов'язок іншого, і в першу чергу держави як гаранта цього права, як інституту, що покликаний створити та забезпечувати дотримання механізму реалізації певного права. Право як міра свободи реалізується через суб'єктивні права та юридичні обов'язки. Однак право – це не просто міра свободи, а формалізована та конкретизована міра свободи, оскільки свобода ширша за право. Свобода не в повному обсязі впливає з позитивного права, вона може існувати до та поза правом, бути визнана чи не визнана законом. Свобода має розглядатися як більш ширша категорія, ніж право. Свобода як категорія права виступає формою самовизначення (волевиявлення) суб'єктів правовідносин стосовно вибору його життєвих цілей та засобів їх досягнення. Право, як й інші норми, може обмежувати свободу.

Держава може не визнавати або визнавати певну свободу. Але лише в останньому випадку держава забезпечує її реалізацію, захищає від свавілля інших суб'єктів. Відповідно у праві слід шукати як основу, так і обмеження свободи. Таким чином, взаємозв'язок між категоріями «право» і «свобода» є очевидним. У вигляді прав та інтересів індивіда свобода набуває певного змісту, перестає бути порожньою абстракцією, перетворюється з можливості у дійсність. Закріплення свободи правом робить її більш реальною, оскільки

праву завжди кореспондує обов'язок іншого. Особливу увагу слід звернути на те, що для правових відносин важливим є аспект виявлення свободи, її практичного втілення у життя, що дає можливість забезпечення настання бажаного правового результату для кожної із сторін будь-якого правового відношення. Конструктивними елементами, необхідними для забезпечення такого результату, є воля та волевиявлення. Останні, так само як і свобода, виступають предметом наукових дискусій. Воля визначається як соціально обумовлений стан психічного регулювання поведінки суб'єкта, що ґрунтується на його прагненні і здатності до свідомого вибору мети діяльності, шляхів і засобів її досягнення. Воля у праві, зокрема, означає волевиявлення учасників суспільних відносин, які, будучи врегульовані правом, набувають форми правовідносин (*Legal Encyclopedia, 1998:516*). Волевиявлення (правомірне та неправомірне) – це процес втілення волі соціальних суб'єктів у соціальну дійсність (*Legal Encyclopedia, 1998:504*). «Воля як психічний процес формується вільно, і правил щодо її формування не існує. Урешті-решт вона трансформується у волевиявлення. І вже на цій стадії важливе усвідомлення особою тих меж, за які недопустимовиходити при виявленні нею своєї волі. Цей процес безпосередньо залежить від правосвідомості, правової культури особи» (*Skidanov, 2011:245*).

Таким чином, свобода, якій не надано форми правової норми, має бути визначена та закріплена у законодавстві на рівні принципу (а не права) як вищої мети, на якій ґрунтується право, що розкриває та конкретизує можливість індивіда вільно виражати свою волю в рамках існуючої системи законодавства. Тож, якщо єдиних правил формування волі не існує, очевидним стає той факт, що прийняте рішення має відображати дійсні потреби і наміри особи, а тому, на нашу думку, єдиною умовою формування та вираження волі має бути свобода, оскільки відповідальність за наслідки дії суб'єкта покладаються виключно на нього, вона є органічною властивістю свободи особистості. «Як філософсько-правова категорія, – відповідальність фіксує зрілість свободи людини у виборі цінностей, цілей, засобів і способів їх досягнення, у розумінні наслідків своїх діянь не тільки для себе, але й для інших» (*Donchenko, 2006:37*). Таким чином, умовою вираження свободи волі індивіда у суспільстві є дотримання встановлених правових меж, а у разі їх порушення – відповідальність як гарантія дотримання єдиного правового порядку. Причинами чи детермінантами вольового процесу, які спонукають людину діяти, є: різного роду потреби, інтереси, установки, мотивації. Важливим різновидом безпосереднього втілення волі у праві є волездатність – спроможність суб'єкта правильно спрямовувати свою поведінку (*Legal Encyclopedia, 1998:516*). Свобода – це ціннісна основа права, знехтування нею може призвести до втрати правом своєї ідеї, мети. Водночас вона є тією суспільною цінністю, зміст якої не є сталим і змінюється в ході історичного

розвитку, як наслідок, ми не маємо єдиного визначення даного поняття і часто вимушені застосовувати герменевтичний принцип «достатності розуміння». Гарантією свободи є справедлива рівність можливостей кожного суб'єкта правовідносин, а обмеження свободи окремого індивідуума є гарантією її існування всуспільстві в цілому. Свобода полягає в можливості будь-якого волевиявлення, що не завдає шкоди іншим і загальному благу, іншими словами, юридична свобода обмежена правами і свободами інших людей, принципами моралі, інтересами загального добробуту виключно з метою її утвердження та реального забезпечення;

References

- Donchenko, O.P. (2006). Freedom as a Precondition of Criminal Liability. Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu, 311, 34 - 38.*
- Nersesyants, V.S. (2008). Philosophy of Law. Moscow: Norma.*
- Rabinovych, P.M. (2004). Human Rights and Citizen. Kyiv: Atika.*
- Shemshuchenk, Yu.S. (1998). Legal Encyclopedia. Kyiv: Ukr. Entsykl.*
- Skidanov, K. (2011). The Concept of Freedom and Expression and Their Legal Value to Commit the Transaction. Visnyk Akademii pravovykh nauk Ukrainy, 4, 240–247.*

Bogdan Nechepurenko

*MA, State University of Economics and Technology,
e-mail: bogdanechepurenko@gmail.com, Ukraine*

Supervisor – Oksana Telychko, Assoc. Prof. PhD, State University of Economics and Technologies, e-mail: oksana.telichko@ukr.net, Ukraine

IMPROVEMENT OF LEGISLATION IN THE FIELD OF REINTEGRATION OF TEMPORARILY OCCUPIED TERRITORIES

Abstract. This article discusses the prospects for improving the existing mechanisms for the reintegration of the temporarily occupied territorial entities. The preconditions for the formation of the optimal legal mechanism for the diplomatic settlement of modern international conflicts related to the occupation of territories are considered. Three key principles are derived on which de-occupation agreements should be based.

Keywords: reintegration of occupied territories, regional stability, regional security and peace, de-occupation, international collaboration.

For Ukraine today, the issue of liberating the temporarily occupied part of Donbass is extremely important. A peaceful resolution of the conflict in the occupied Ukrainian territories through purely diplomatic means could set a significant precedent for resolving similar conflicts in the future for many problematic situations around the world.

The word occupation comes from the Latin word *occupatio*, which literally translates as "conquest". According to the legal meaning of this word, it includes primarily the illegal occupation of the territory of one state by the troops of another. In this context, the term occupation and its general understanding were introduced by the 1907 Hague Convention.

After the Second World War, the importance of international organizations and negotiations in resolving international conflicts increased enormously. The Geneva Convention of 1949 added many points aimed at protecting civilians in the occupied territories (*Safonov, 2021*). However, even today there is no clear and well-defined procedure for resolving occupation conflicts (*Bramsen, 2019*).

Increasingly, in order to avoid international isolation and responsibility for the occupation of other countries, states are hiding their involvement in hostilities and occupation, and instead of open hostilities are waging so-called hybrid warfare, using terrorist and guerrilla warfare instead of open hostilities (*Gorbulin, 2017*).

The occupation of parts of Donetsk and Luhansk regions of Ukraine by the Russian Federation is also hybrid: the occupier does not de jure recognize that it has occupied the occupied territories, but de facto retains control over them through local quasi-state entities.

The Ukrainian problem of consolidating the status of the occupied territories due to the hybrid nature of the war is not the first of its kind. Quasi-state entities such as the Transnistrian Republic in Moldova, as well as Abkhazia and South Ossetia in Georgia are based on the same principle. The de facto occupied territories are presented to the world community as separate states claiming independence (*Edmund, 2021*).

Thus, in an effort to legally resolve the pressing issues of hybrid-occupied territories, three main principles can be identified that should be laid down in the foundations of legal agreements on de-occupation.

I. The priority of demilitarization and security over the approval of political agreements of any kind between the states involved in the conflict. In order to ensure further stability and finality in resolving the conflict, the direct implementation of any agreement in a purely demilitarized, peaceful and secure environment is extremely important. If de-occupation is not preceded by demilitarization and the complete withdrawal of troops from the occupied territories, it cannot be considered de-occupation in the true sense of the word.

II. The presence of international peacekeeping contingents is the second condition that should be a prerequisite for legal de-occupation. An international

interim administration over the occupied region by peacekeepers is needed to ensure the transparency of its de-occupation before the entire world community and the parties to the conflict.

III. Direct negotiations with the country that initiated the aggression, and not with quasi-state formations in the occupied territories, in order to prevent the possibility of evading responsibility from the occupiers (*Tanaka, 2018*).

References

- Bramsen, I., Poder, P., Waever, O. (2019). Resolving International Conflict: Dynamics of Escalation, Continuation and Transformation. New York: Routledge.*
- Edmund, L. (2021). Introduction to Peace and Conflict Studies. Lanham, Boulder, New York, London: Rowman & Littlefield Publishers.*
- Gorbunin, V. P. (2017). The World Hybrid War: Ukrainian Forefront. Kharkiv: Folio.*
- Safonov, A. A. (2021). International Conflicts in the 21st Century. Textbook and workshop for universities. Moscow: Urait.*
- Tanaka, Y. (2018). The Peaceful Settlement of International Disputes. Cambridge: Cambridge University Press.*

Anna Neodnycha

BA, State University of Economics and Technology,

e-mail: neodnichaanna@gmail.com, Ukraine

Supervisor - Nina Ivanyuk, Assistant, State University of Economics and Technology, e-mail: ivanyuk_nv@duet.edu.ua, Ukraine

UKRAINIAN LEGISLATION ON THE WAY TO ACHIEVING THE 5TH GOAL - GENDER EQUALITY

Abstract. The article considers the problems of gender equality in labor relations. The concepts are analyzed of «gender», «equality» and «gender equality». Ways to achieve are also proposed gender equality in the field of labor relations by 2030.

Keywords: sustainable development, gender equality, rights, equality.

Майбутнє людства залежить від тих, хто живе на планеті сьогодні. Саме для цього ООН визначило 17 цілей сталого розвитку, які мають бути досягнуті до 2030 року. Вони покликані вирішити глобальні проблеми в різних сферах життя і є ключем до щасливого життя на планеті. Серед них

важливе місце займає 5-та ціль - забезпечення гендерної рівності, розширення прав і можливостей усіх жінок та дівчаток. Адже це найважливіший загальнолюдський принцип, важлива умова існування правової держави та одна з фундаментальних вимог світового співтовариства. Цього неможливо досягти без дієвої законодавчої бази.

У ст. 21 Конституції України визначається, що усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними (*Constitution of Ukraine, 2013*). Крім того, ст. 21 Кодексу законів про працю України (далі - КЗпП) гарантує заборону будь-якої дискримінації у сфері праці, зокрема порушення принципу рівності прав і можливостей, пряме або непряме обмеження прав працівників залежно від статі, гендерної ідентичності (*Code of Labor Laws of Ukraine, 1971*). Попри достатню кількість антидискримінаційного законодавства проблема гендерної рівності досить чітко виражена в українському суспільстві, особливо в трудових відносинах.

Поняття гендеру тлумачиться на міжнародному рівні, в ст. 3 Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами, як соціально закріплені ролі, поведінку, діяльність і характерні ознаки, які певне суспільство вважає належними для жінок та чоловіків (*Istanbul Convention, 2011*). Тобто гендер – це певна соціальна конструкція, яка заснована на нормах, поведінці та суспільних ролях, які очікуються від індивідів на основі їхньої статі. Попри це гендер не має виступати причиною породження нерівності за його показником. Ні в кого не повинно бути гірших шансів на життя через стать.

Рівність полягає в тому, щоб кожна людина мала рівну можливість реалізовувати свої природні права без втручання суспільної думки. Як зазначає Мордовець О., рівність – це не тільки про право, а насамперед про загальнолюдські цінності та рівні можливості суб'єктів прав людини (*Mordovets, 1996*).

Гендерна рівність є важливою складовою загальної людської рівності. Разом з тим гендерна рівність стосується не тільки чоловіків, це поняття охоплює в рівній мірі статус жінок і чоловіків стосовно одне одного. Відповідно до Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» гендерна рівність – це рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства (*Law of Ukraine, 2005*).

Гендерна рівність закріплена на законодавчому рівні в Україні. Але тенденції суспільства в галузі трудових відносин ставлять під сумнів досконалість законодавчої регламентації принципу рівності та механізми охорони, здатних реально забезпечити декларовану рівність.

КЗпП містить цілу главу присвячену праці жінок. Якщо виходити з того, що в сфері праці дотримується принцип рівності, то чому відсутня окрема глава «Праця чоловіків», а є тільки глава «Праця жінок», та чи доцільно взагалі розмежовувати сферу праці за показником статі.

Крім того, КЗпП містить ряд норм, які встановлюють певні обмеження щодо праці жінок. Такі, як: заборона праці жінок на важких роботах і на роботах із шкідливими або небезпечними умовами праці, а також на підземних роботах, крім деяких підземних робіт та заборона залучення жінок до підіймання і переміщення речей, маса яких перевищує встановлені для них граничні норми (ст. 174 КЗпП); заборона залучення жінок до робіт у нічний час (ст.175 КЗпП) (*Code of Labor Laws of Ukraine, 1971*).

До того ж Україна все ще не розпочала процедуру денонсації Конвенції про використання праці жінок на підземних роботах у шахтах будь-якого роду № 45 (Convention on the use of women in underground work in mines of any kind from № 45, 1935). А тому продовжує діяти заборона праці жінок на гірничих роботах, визначених в Главі 3 розділу I Переліку важких робіт та робіт із шкідливими і небезпечними умовами праці, на яких забороняється застосування праці жінок (*List of heavy work and work with harmful and dangerous working conditions, in which the employment of women is prohibited, 1993*).

Влада обґрунтовує ці заборони, як піклування про жінку в силу її біологічних особливостей та турботу за її репродуктивне здоров'я. Рівні права не можуть зашкодити, а піклуватись необхідно і за здоров'я жінок, і за здоров'я чоловіків. На нашу думку, заборони суперечать поняттю гендерної рівності, тому що обмежується право жінок на рівні можливості в сфері праці, та разом з тим покладаються на чоловіків більші навантаження щодо роботи в специфічних умовах праці, через яке страждає їх здоров'я, що призводить до високої та передчасної смерті чоловіків до 65 років в Україні. Тобто в такому випадку країна не проявляє турботу до чоловіків, через що можна говорити про нерівність та дискримінацію.

Також вищевказані норми є стереотипними, тому що більшість сучасних жінок в фізичному розвитку можуть бути не гірше чоловіків, деякі з жінок відійшли від цілі обов'язкового материнства та є «childfree». Є достатньо прикладів жінок, які під час браку чоловіків у роки Першої та Другої світових війн на промислових виробництвах досить успішно працювали в складних умовах праці та справлялися з трудовими обов'язками чоловіків. Тоді була потреба в цьому. Сьогодні ж кожна жінка повинна мати можливість самостійно вирішувати і тим самим реалізовувати право вільного вибору щодо роботи, яка їй підходить.

Для того, щоб досягти де факто в сфері трудових відносин гендерну рівність в Україні, треба денонсувати Конвенцію про використання праці

жінок на підземних роботах у шахтах будь-якого роду № 45 і затвердити Проект Трудового кодексу України, який не міститиме розмежування праці на «праця жінок» та «праця чоловіків», дасть можливість жінкам та чоловікам почувати себе вільними у виборі професії. Буде встановлювати рівні можливості та пільги незалежно від статі працівника. Також держава повинна всіляко сприяти коректній реалізації гендерної рівності:

- проводити рекламні акції,
- загальнообов'язкові навчання,
- просвітницькі заходи для роботодавців.

Отже, Україна далека від досягнення 5-тої цілі сталого розвитку - забезпечення гендерної рівності. Держава використовує застарілі нормативно-правові акти та не бажає долати стереотипи щодо жінок та чоловіків. Для того щоб ситуація змінилась до 2030 року потрібні рішучі та дієві кроки на зустріч гендерній рівності.

References

- Code of Labor Laws of Ukraine. (1971). [Electronic resource]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#n959>.*
- Constitution of Ukraine. (2013). [Electronic resource]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.*
- Convention on the use of women in underground work in mines of any kind from. No. 45, 1935. [Electronic resource]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_134#Text.*
- Istanbul Convention. (2011). [Electronic resource]. Retrieved from: <https://rm.coe.int/1680462546>.*
- Law of Ukraine «On ensuring equal rights and opportunities for women and men», No. 52, 2005, Sept. Information of the Verkhovna Rada of Ukraine (VVR). [Electronic resource]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>.*
- List of heavy work and work with harmful and dangerous working conditions, in which the employment of women is prohibited. Order of the Ministry of Health of Ukraine, No. 256, 1993. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0051-94#Text>.*
- Mordovets, A.S. (1996). Socio-legal mechanism for ensuring the rights of man and citizen. Saratov: Sarat. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://www.dissercat.com/content/sotsialno-yuridicheskii-mekhanizm-obespecheniya-prav-cheloveka-i-grazhdanina-teoret-pravovoe>.*

Olena Syrdii

MA, State University of Economics and Technology,

e-mail:michelelenaanna@gmail.com. Ukraine

Supervisor – Oksana Telichko, Assoc. Prof. PhD, State University of Economics and Technology, e-mail: oksana.telichko@ukr.net, Ukraine

AXIOLOGICAL ASPECT OF THE POLITICAL AND LEGAL RESPONSIBILITY OF THE STATE TO A CITIZEN

Abstract. The article considers the institution of responsibility of the state to a citizen, which has a value character for achieving the goals of sustainable development. The author analyses and investigates the main aspect of its axiological nature, describes the relationship “person – state” in the field of implementation of the rights and freedoms of man and citizen.

Keywords: legal liability, institution of responsibility, state, citizen, person, rights and freedoms.

Одним із основних засобів впливу громадянського суспільства на державну владу є інститут відповідальності держави перед громадянином, який має неабияку цінність для здійснення державної влади на принципах демократизму, легітимності й ефективності. Відносини особи та держави мають будуватися на основі їх зв'язаності взаємними правами, обов'язками і відповідальністю. Не тільки громадянин є відповідальним перед державою, а й держава відповідальна перед громадянином.

Концептуально можна визначити такі напрями напрями відповідальності держави перед особою: гарантує кожному його права і свободи, бере на себе обов'язок і реально забезпечує права своїх громадян, відповідальна за неправомірні дії посадових осіб: перевищення влади, зловживання службовим становищем, зобов'язана відшкодувати за свій рахунок чи за рахунок органів місцевого самоврядування матеріальну і моральну шкоду, завдану незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень, гарантує захист судом прав і свобод людини та громадянина тощо (*Yaremchuk, 2017*).

До системи норм, якими передбачено інститут відповідальності держави перед особою, належать норми міжнародного права, що містяться в міжнародних конвенціях і документах, які ратифікувала Україна; норми Конституції України, що покладають обов'язки на державу щодо особи, її прав та свобод; норми всіх галузей права, які передбачають відповідальність держави в особі її органів і посадових осіб перед громадянами.

Аксіологічний (ціннісний) зміст інституту відповідальності держави перед особою полягає в тому, що зазначений інститут є одним із головних складових механізму забезпечення прав і свобод людини і громадянина, закріплених у чинному законодавстві. Одне із головних завдань держави – це охорона, захист, відновлення порушених прав громадянина. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (*Constitution of Ukraine. №254k/96-VR., 28 June. 1996*). Права людини – це загальна й рівна для всіх міра (норма) свободи (можливої поведінки), необхідна для задоволення основних потреб її існування, розвитку й самореалізації, яка в певних конкретно-історичних умовах визначається взаємним визнанням свободи суб'єктами правового спілкування (з іншими особами, суспільством і державою) і не залежить від її офіційної фіксації державою (права людини фіксуються міжнародними актами), хоча й потребує державного визнання й гарантування (*Zahoru, 2016*).

У правовідносинах особи і держави, держава має відповідати перед особою за невиконання своїх зобов'язань у сфері забезпечення прав особи. У разі порушення прав особи без їх відновлення та без юридичної відповідальності з боку правопорушника, в даному випадку держави, правові гарантії механізму забезпечення прав і свобод людини і громадянина не можуть вважатися такими, що повністю здійснилися. Таким чином, важливості у сучасному правовому вимірі набула проблематика інституту відповідальності держави перед особою, яка безпосередньо пов'язана із забезпеченням та гарантуванням її прав і свобод.

Безумовно забезпечення прав і свобод людини і громадянина має важливе значення і в більш глобальному плані, а саме для формування ефективної політики досягнення Цілей сталого розвитку, розроблених та схвалених 2015 року державам-членами Організації Об'єднаних Націй, яких світ зобов'язався досягти до 2030 року, адже без забезпечення прав людини та ефективного врядування на принципах верховенства права неможливо досягти зазначених цілей, особливо таких цілей як міцне здоров'я і благополуччя, якісна освіта, гендерна рівність, гідна праця та економічне зростання, мир, справедливість та сильні інститути. Інститут відповідальності держави перед особою, як вже було зазначено, нерозривно пов'язаний із забезпеченням прав людини.

Також аксіологічний зміст правового інституту відповідальності держави зумовлений ще й тим, що він дозволяє створити додаткові стримування та противаги владі, зм'якшити її авторитарні прояви, обмежити можливі зловживання за допомогою підкорення її закону. Держава встановлює механізм власної публічно-правової відповідальності, бере на себе обов'язок забезпечити також можливість її реалізації, зробити

доступною її для громадян. Завдяки зазначеному інституту досягається послаблення тиску держави на суспільство і водночас підвищується можливість його контролю за діями держави, за рішеннями її органів та посадових осіб. Створювані цим інститутом умови перетворюють владарювання на суспільне служіння, а не на привілей. Дотримання інституту відповідальності держави, її органів і посадових осіб перед людиною і громадянином є одним з основних показників правової спрямованості діяльності держави. Він виражає морально-юридичні засади у відносинах між державою як носієм влади і громадянином як учасником її здійснення.

Така відповідальність держави є одним з найефективніших механізмів забезпечення правомірної поведінки відповідних суб'єктів права (Ovcharenko, 2016). Інститут відповідальності держави перед громадянином створює наступні позитивні тенденції:

- налагоджує консенсусні відносини між державою і громадянським суспільством;
- збільшує рівень довіри громадян до державно-владних інституцій, легітимізує владу;
- створює фундамент для реалізації принципів правової та демократичної держави;
- зменшує рівень корумпованості та закритості влади;
- підвищує рівень правової культури членів суспільства.

Аксіологічний аспект інституту юридичної відповідальності держави перед громадянином також зумовлений і метою зазначеного інституту відповідальності, який повинен полягати не тільки у відновленні порушених прав та інтересів особи, здійсненні превентивної діяльності, але й у забезпеченні в подальшому належному виконанні державних органів та посадових осіб своїх посадових обов'язків, недопущення поведінки, яка може дискредитувати державу в цілому.

Проте зазначеному інституту притаманні деякі особливості. Специфіка юридичної відповідальності держави перед особою полягає у тому, що у правовідносинах відповідальності в якості правового публічного суб'єкта виступає не сама держава в цілому, а державний орган чи посадова особа, які діють від її імені, оскільки держава може реалізувати свої права і обов'язки та забезпечити захист і охорону прав і свобод людини та громадянина тільки за допомогою державних органів та посадових осіб, які наділені окремими державними повноваженнями. Таким чином, державні органи або посадові особи вступають у правовідносини від імені держави і виконують обов'язки, що належать державі, і саме їхня дія або бездіяльність, неналежне виконання своїх обов'язків, буде слугувати підставою для юридичної відповідальності держави перед приватною особою.

На думку правників у правовідносинах відповідальності суб'єктом відповідальності повинна виступати не певна посадова особа, яка допустила правопорушення, а сама держава. Науковці керуються тим, що під відповідальністю держави перед громадянином насправді мається на увазі відповідальність державного органу чи посадової особи, і отже, державно-правова відповідальність замінена на внутрішньо організаційні відносини державних органів влади, які не мають відношення до відносин між державою і приватною особою.

В українській юридичній науці сталою є думка про те, що винуватість державних органів і посадових осіб у разі вчинення ними правопорушення стосовно приватної особи не повинно ототожнюватися з юридичною відповідальністю держави перед особою, оскільки це різні види юридичної відповідальності (*Yaremchuk, 2017*). Відповідно до європейської практики у сучасних державах немає такого поділу відповідальності і позов пред'являється не чиновникові, а державі.

Крім того, саме незнання закону громадянином звільняє державу від відповідальності. Отже, відповідальність може настати передусім там, де є можливість у громадян контролювати дії влади. Як відомо, одним з ключових суб'єктів права в сучасному світі є держава, яка відповідальна перед суспільством за наслідки реалізації своїх завдань і функцій, зокрема за виконання своїх обов'язків. Як випливає із зроблених у теоретико-правовій науці висновків, така відповідальність безпосередньо стосується лише демократичного типу держав, натомість недемократичні держави не мають та й не визнають жодної реальної юридичної відповідальності перед суспільством (*Kostytska, 2020*).

Для удосконалення інституту юридичної відповідальності держави перед громадянином необхідно правове регулювання вищевказаного інституту здійснювати на основі законодавчого акту, встановити спеціальну конституційну норму, в якій будуть закріплені юридичні процедури і механізми залучення держави до відповідальності перед приватною особою відповідно до норм законодавства.

Отже, цінність інституту політико-правової відповідальності держави перед громадянином має багатоаспектний характер та пов'язана із її комплексним функціональним призначенням для забезпечення державою прав і свобод людини і громадянина, формування державної влади на принципах демократизму, легітимності й ефективності. У сучасних умовах розвитку держави і права, інститут відповідальності держави перед особою потребує удосконалення як на законодавчому, так і на правозастосовному рівнях з метою реалізації її ціннісних аспектів, досягнення Глобальних Цілей сталого розвитку.

References

- Boginich, O. L. (2020). The influence of the law of force on the progress of law: some issues of theory. Kyiv: Naukova dumka.*
- Boginich, O. L. (2021). State responsibility to civil society: some questions of theory. Constitutional state, 32, 73-81.*
- Constitution of Ukraine, No. 254k/96-VR., 28 June 1996. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.*
- Hryshchuk, O. V. (2019). Philosophy of constitutional values. Kyiv: VAITE.*
- Juschyk, O.I. (2020) Democracy without the people. Voice of Ukraine, 235, 5-10.*
- Kostytska, I. O. (2020). Legal responsibility of a member of parliament as a commitment of state responsibility to the people and human. The Journal of V.N. Karazin Kharkiv National University, Series: "Law", 29, 113-119.*
- Kozhan, V. V. (2016). Personal human rights: general theoretical characteristics. (PhD dissertation). Lviv: Lviv Polytechnic National University.*
- Ovcharenko, O.M. (2016). Legal responsibility of judges: issues of theory and practice. (Doctoral dissertation). Odessa: National University "Odesa Law Academy".*
- Rabinovych, P. M. (2021). Fundamentals of theory and philosophy of law. Lviv: Medicine and Law.*
- Yaremchuk, S.V. (2017). The Institution of responsibility of the state to a person as the forma realization guarantees of the rights and freedoms of man and citizen. Lviv Polytechnic National University Institutional Repository, 861(1), 567-573.*
- Zahoruy, I. S. (2016). Concept of "human rights": theoretical and legal approaches to the understanding of human rights. Bulletin of Luhansk State University of Internal Affairs named after Didorenko, E. A., 2, 66-82.*

SOCIALIZATION OF THE INDIVIDUAL IN CONDITIONS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Madina Abdurakhmanova

MA, e-mail: madiabdurakhmanova@gmail.com, Uzbekistan

Supervisor – Liliya Sultanova, Assoc. Prof. PhD,

e-mail: liks78@mail.ru, Uzbekistan

SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF VOLUNTEERS AND THEIR MANIFESTATION OF HELPING BEHAVIOR

Abstract. In the framework of current issues related to volunteer activities, we conducted an experimental study in which volunteers tried to study the socio-psychological characteristics and the manifestations of helping behavior on the example of volunteers. In the process of implementing this experiment, the goals set were achieved, and it is to examine the manifestations of helping behavior of volunteers in relationship with socio-psychological characteristics.

Keywords: altruism, prosocial behavior, free work.

Socio-psychological characteristics of volunteers have a terminological and contextual manifold, which indicates a variety of interpretations of the essence of socio-psychological entities. The main thing in the formation of a socio-psychological characteristic remains the life path, which is based on the worldview, that is guided by an individual. Depending on the life path, certain qualities and features, interests and inclinations are developing. All this begins with the family and public education through which the person passes.

There are several social and psychological components of the identity of the volunteer are: empathy, emotional intelligence, courage in decision-making and value-sense sphere. Under the value-semantic sphere, the characteristics and actions that motivate and determine its decisions are understood under the values. Therefore, the value-semantic sphere, it is necessary to determine the nature of the relationship between values and meanings. According to many authors, value is awareness and adoption of their meaning of life. For an individual, values are the main ones based on its constant relationships to the main spheres of their life: to the world, to themselves and other people.

Helping behavior is mean benefiting other people. It does not matter that the assistant motivation is important only that the recipient is assisted. This is different from a more general term "prosocial behavior" and from a more specific term "altruistic behavior". Assistance turns out to be volunteers who consciously choose the activity that is aimed at assisting anyone in need.

The problematic of our work is determined by the lack of scientific research in this area and the growing interest in the problems of helping behavior. The study of the social and psychological characteristics of volunteers and the manifestation of helping behavior by them will give us an opportunity in the future to understand why, in such an individualistic and turbulent time, the phenomena we study did not exhaust themselves, but, on the contrary, acquired new forms.

Thus, we made an attempt to investigate the socio-psychological characteristics of volunteers and the manifestation of helping behavior. Volunteering is a contribution of time, effort and support on people who needs help, it is free of charge. Volunteers are people with inherent forms of altruistic behavior, engaging in socially useful activities for free, as well as making their unique contribution to the development of society, using a variety of skills, knowledge and experience.

The purpose of our experimental study is to study social psychological characteristics of volunteers and the manifestation of helping behavior.

In the course of the study, several hypotheses were nominated, but we will consider the main, which was that volunteers more often show helping behavior in any conditions than non-volunteers.

Two groups of respondents took part in our experimental study: volunteers (experimental group) and non-volunteers (control group).

The study was conducted individually that is in full-time and in online format. Our experimental research consisted of three stages: experiment; filling the author's questionnaire; filling out an online questionnaire.

First stage of research. The first stage of the study can be considered the main part. The experiment assumed a personal meeting with each participant, so one location was chosen for the experiment where a further study was taken. The respondents asked to become a member of the experiment, while not called the main topic and the purpose of the study, in order not to form any installations.

The psychologist-researcher sent a letter: "Hello, I ask you to take part in experimental research work, which is aimed at studying sustainable personality traits. You need to come to the appointed place and time to go through the Lucher Test. It will take a maximum of 20 minutes of your time. "After that, the respondents themselves decided on what day and at what time they were more convenient to come, but the place was indicated by the psychologist-researcher.

On the day of the appointment of a meeting, a psychologist-researcher and the " submelor " test, came to the meeting place in 10 minutes. At the beginning,

the researcher and the subject, proceed to the fulfillment of a false task. Then, a stranger can be taken as the subject for the research. A false man was a young girl of 19 years old. After the respondent began to perform the task (to undergo a Lucher Test), a passing person approached and asked to assist. Further, the fake subject is suitable and asked for help. The request for help sounded like this: "Sorry, could you not walk me home, I feel bad and, I think I will not reach myself".

After that, the respondent had to decide: had to decide whether they want to help or not. In the event that he decided to help, a stacnifier showed the road to a pre-built route. After assisting, the subject revealed the true purpose of the experiment and asked to fill out the questionnaire. In the situation of refusal to help, a passing person, just leaving, and the respondent was given the opportunity to finish performing the tasks. After that, the true goal of the experiment was also revealed and the author's profile was given to fill. The time of the experiment was 15-20 minutes.

The second stage of the study. After the main stage, the respondents were asked to answer the questions of the author's questionnaire. The author's profile was compiled by a psychologist-researcher prepared in a printed format on paper. The time of filling the questionnaire was 10-15 minutes.

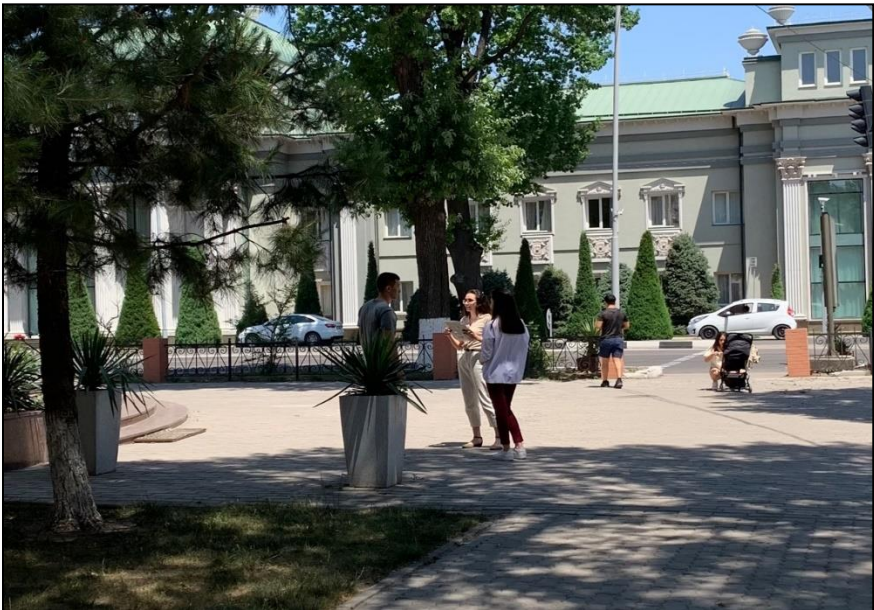

Figure 1. Interview with volunteer

Figure 2. Fake respondent comes to ask help from volunteer

Figure 3. Fake respondent is asking help

Third stage of research. The last stage of the study was conducted an online mode. Each respondent personally was sent to the mail questionnaire in Google Form format. The questionnaire consisted of three techniques, which diagnosed the value-semantic sphere, prosocial behavior and level of care. The psychologist-researcher was in touch, all the time, until the respondent filled the questionnaire, in order to answer the questions and explain the instructions in case of its misunderstanding. The time given to fill in questionnaire was 50 minutes.

According to the data obtained, we found out that volunteers are more likely to show helpful behavior in unforeseen conditions, compared with non-volunteers. Volunteers provided assistance more often than who were not volunteers. It has been experimentally established that women volunteers and non-volunteers are more likely to provide assistance than men. This is due to the fact that, in our study, women have more pronounced altruistic trait, namely a sense of empathy. Men tend to be more rational about unforeseen situations and think about the consequences.

Currently, several significant problems associated with the relevance of charitable organizations and foundations can be distinguished. Nevertheless, there are people who are a bridge between various non-profit non-government organization and a weak population that can assist. Persons who assist others are called volunteers. Volunteer is a person who is ready to assist free of charge. Various non-profit charitable organizations make it possible not only to satisfy the internal need to assist, but also discover talents. So, for example, there are charitable races, where many sports lovers can combine any activity with the benefit of others, while some participants can detect love of sports. Also, providing assistance to poor families, disabled children or orphans, people engaged in volunteering may face other people's challenges, as a result of which, many values and priorities change.

References

- Andreeva, G.M. (2003). *Social psychology: textbook for higher educational institutions*, 360-364.
- Bishop, S. K., Dixon, M. R., Moore, J. W., Lundy, M. P. (2016). *Behavioral perspectives on personality*. In: Zeigler-Hill V., Shackelford T., (Eds.). *Encyclopedia of Personality and Individual Differences*.
- Hardy, S. A. (2006). *Identity, reasoning and emotion: an empirical comparison of three sources of moral motivation./ Motivation and Emotion*, 207–215.
- Ilyin, E.P. (2013). *Psychology of help. Altruism, egoism, empathy*, 304-310.
- Nomov, R. S., Altunina, I. R. (2007). *Social Psychology*, 315-325.
- Rogers, K. R. (2013). *Humanistic psychology: theory and pratch*, 456.
- Zhuravleva, A.L., Sosnin, V.A., Krasnikov, M.A. (2006). *Social psychology: Tutorial*, 410-416.

Olga Belousova

BA, State University of Economics and Technology,

e-mail:olechkabelov@gmail.com, Ukraine

Supervisor – Oksana Kuzmych, Assistant, State University of Economics and Technology, e-mail: kuzmich_op@duet.dp.ua, Ukraine

PECULIARITIES OF YOUNG SCHOOLCHILD FROM THE POINT OF VIEW OF PSYCHOANALYTIC THEORY OF CHILD'S DEVELOPMENT

Abstract. In this work the main approaches to the psychoanalytic theory of child's development are considered. The psychological mechanisms in the process of socialization and self-perception of a young schoolchild's personality as one of the main stages of individual age development are revealed. The main positions of child's self-image formation are allocated. This allows to form and harmonize the process of a young schoolchild's socialization, contributes to the personality formation at this age period.

Keywords: socialization, junior high school students, psychoanalytic theory, self-image, self-knowledge.

Соціалізація молодшого школяра вважається важливим процесом і механізмом становлення особистості як соціальної одиниці. Саме за допомогою соціалізації відбувається засвоєння дитиною соціальних цінностей, норм, правил та моделей поведінки; створюються моделі взаємодії в суспільстві та міжособистісних відносинах. Процес соціалізації-індивідуалізації по-різному реалізується в різному віці, а переваги соціалізації та індивідуалізації завжди чергуються. Більше того, зміст цих процесів щоразу виходить на новий якісний етап з різними істотними навантаженнями.

Система уявлень дітей про себе або «образ себе» починає формуватися в ранньому дитинстві. Цей образ містить не лише розуміння власних фізичних, психічних, моральних, особистісних, гендерних особливостей та самооцінки, а й суб'єктивне ставлення до зовнішніх факторів та оточуючих людей. Якщо дитина ініціативна і бере участь у власному процесі «соціального будівництва», то формування її особистості проходить успішно. Дослідники наголошують, що розвиток Я-концепцій є основою процесу соціалізації дітей, а особливо важливим є період молодшого школярства. Саме в цей час діти можуть активно брати участь у соціальному світі та будувати стосунки з іншими.

У 1923 році Зигмунд Фройд сформулював теорію психічної функції, засновану на її структурній організації. Психічні функції групуються відповідно до їх ролі у внутрішніх психологічних конфліктах. З. Фройд

виділив три основних структури психіки: Воно (Ід), Я (Его) та Над-Я (Супер-Его). З. Фройд описав два процеси, за допомогою яких Ід рятує людину від стресу: рефлекторні дії і первинні процеси. Саме первинні процеси формують ментальні образи, безпосередньо пов'язані із задоволенням основних потреб. З моменту появи цього знання виникає така структура - Его. Спираючись на загальну тезу психоаналізу, З. Фройд розробив власну точку зору на походження дитячої психології та дитячої особистості. Ці етапи відображають розвиток і відносини між Ід, Его і Супер-Его та розділені на наступні фази:

- оральна фаза (1 рік народження); за З. Фройдом, в оральній фазі у людини формуються наступні характеристики особистості: ненаситна, жадібна, вимоглива, незадоволена всім, що надається; вже на цій стадії, за його уявленнями, люди поділяються на оптимістів і песимістів;

- анальна фаза (1-3 роки); особливості характеру, що формуються на анальній стадії – акуратність, охайність, пунктуальність;

- фалічний період (3-6 років); на цьому етапі діти вперше усвідомлюють гендерні відмінності;

- латентна фаза (6-12 років); настає тривалий інкубаційний період, ця стадія є поєднанням біологічних процесів, культурних впливів, формування та реорганізації структур самозахисту, і частково залежить від розвитку Супер-Его;

- генітальна стадія (12-18 років); характеризується зростанням сексуального потягу дітей, усі колишні сексуальні зони тепер уніфіковані.

Основним положенням створеної Е. Еріксоном теорії розвитку є те, що людина протягом життя проходить через декілька універсальних для всього людства стадій. Процес розгортання цих стадій регулюється відповідно до епігенетичного принципу дозрівання. Під цим поняттям Е. Еріксон, як психолог і психоаналітик, розкриває наступне: особа розвивається ступінчасто, перехід від одного рівня до іншого обумовлений, насамперед, готовністю особистості рухатися у напрямі подальшого зростання, розширення усвідомлюваного соціального кругозору і радіусу соціальної взаємодії; адже суспільство влаштоване так, що розвиток соціальних можливостей людини приймається схвально, суспільство намагається сприяти збереженню цієї тенденції, а також підтримувати як належний темп, так і правильну послідовність розвитку.

Розвиток власних уявлень є важливою основою для того, щоб діти пізнали себе в цьому світі, підкреслили свою цінність, унікальність і зв'язок з іншими, залучаючи тим самим інших до активних дій. Включення дітей у процес спілкування з близькими дорослими та однолітками створює умови для розвитку у дітей власних уявлень про самих себе.

Образ себе формується в дитячому віці в умовах взаємодії індивідуального досвіду дитини з досвідом спілкування з іншими; його формування починається ще в дошкільному періоді, у віці до трьох років багато дітей вже мають досить чітке і точне уявлення про свої здібності.

Проте уявлення, які з'являються у дітей лише на основі їхнього особистого досвіду, спочатку мають ознаки нестійкості та неоднозначності; вони можуть змінюватися під впливом оціночних дій дорослих. В міру дорослішання дитини, особливо в період молодшого школярства, ці пізнання стають більш ґрунтовними і стійкими. До п'яти-семи років оцінка оточення лише певною мірою сприймається дитиною, відображаючи результати та висновки особистих поглядів дорослих та навеликим власним досвідом. Пізніше основним джерелом уявлень про себе є взаємодія дитини з іншими та розширення уявлення про себе.

Деякі вчені стверджують, що найбільш негативний вплив на точність суджень дітей молодшого шкільного віку про результати своєї поведінки полягає в тому, що вони недооцінюються дорослими. Це призводить до недовіри, сварки, незгоди або навіть відмови від дій. Переоцінка дорослих подвійно впливає на поведінку дітей молодшого шкільного віку: з одного боку, вони спотворюють пізнання суб'єкта і розвиваються в бік перебільшення результатів своєї поведінки; з іншого боку, вони мобілізують свою силу і вселяють їм оптимізм і впевненість. Коли використовується точна оцінка дії дорослим, відповідь на результат її поведінки має найвищу точність. Тому інформація про власні здібності, накопичена дітьми молодшого шкільного віку в індивідуальному досвіді, стає конструктивним матеріалом для формування їх іміджу, що є особливо продуктивним, коли таке формування підтверджується ще й досвідом. Ось чому точна оціночна поведінка дорослих настільки важлива для формування у дитини точного уявлення про себе. Залежність поведінки молодшого школяра від оціночної поведінки дорослих обернено пропорційна віку дитини: чим молодша дитина, тим менш критична її думка стосовно думки дорослого і тим менше його думка про свої здібності ґрунтується на конкретних результатах.

Значну роль в становленні уявлень про себе у дитини займає гра. Так, на думку А.Н. Леонтьєва, Д.Б. Ельконіна, колективна рольова гра в молодшому шкільному віці не лише розширює поведінковий репертуар дитини і служить незамінною школою спілкування, але і полегшує усвідомлення власних якостей і потенційних можливостей.

Отже, як бачимо, соціалізація молодшого школяра, з огляду на психоаналітичні погляди, є важливим фактором формування самопізнання в дитинстві та відбувається шляхом самоперевірки в різних видах діяльності, тобто переважно у зовнішньому світі. Дитина починає розуміти свій внутрішній світ за основними моделями поведінки та сформованою

самооцінкою. Завдяки такій поведінці молодший школяр робить перші кроки, щоб виявити власну неповторність, унікальність, геніальність, розуміти відмінності себе від інших людей, знаходити способи взаємодії з ровесниками, іншими людьми та світом.

References

- Burns, R. (2002). *Development of "I - concepts" and education*. Moscow: Progress.
- Erickson, E.(2000). *Childhood and society*. Norton & Company, Incorp., W.W.
- Freud, Z. (1998). *Basic principles of psychoanalysis*. Kyiv: Osnovy.
- Schwalb, Yu. (2015). *Psychological models of personality socialization*. *Psychological models of personality socialization*, 7 (38), 503 - 517.
- Yushkevich, Yu.S. (2020). *Socialization of the individual in the information society*. *Proceedings of the VIII All-Ukrainian Scientific Internet Conference "Education and Socialization of the Individual*, 50-52.

Anorakhon Akhmedova

MA, e-mail: ahmedovaanoraa@gmail.com, Uzbekistan
Supervisor - Elmira Usmanova, Assoc. Prof. PhD,
e-mail: elmira_usm@mail.ru, Uzbekistan

THE ROLE OF HARDINESS IN THE INDIVIDUAL SOCIALIZATION

Abstract. Successful functioning during times of stress is a necessary personality trait. Hardiness can be formed in the process of socialization.

Keywords: stress tolerance, challenge, commitment, control, socialization institutions.

The problem of psychological stress in recent decades has attracted the interest of various scientists due to the steady increase in negative events in our lives, due to the increasing influence of extreme factors of technogenic, social, environmental, biological, political and other nature. All this, of course, leaves traces on the psychological status of individuals, negatively affects the psychological well-being, leading to the development of psychogenic diseases. These impacts and mental reactions, in turn, affect a person's performance, affect the personal sphere, interpersonal relationships, and affect professional longevity (Zhuravlev, Sergienko, 2011).

As a consequence, the ability of a person to cope with stress becomes an important quality necessary for the successful socialization of the individual. In the development of stability, resistance to stress, an important role, in our opinion, is

played by such institutions of socialization as the family, preschool children's institutions, school, university, labor collective. After all, as you know, a person develops not only according to biological, but also according to social laws. As G. M. Andreeva writes, a person is not born as a person, he becomes one in the process of his life activity (*Andreeva, 2001*).

Among the qualities that help a person cope successfully with stressful situations, psychologists distinguish hardiness, a sense of coherence, self-efficacy, an internal locus of control, optimism, etc. In this article, we want to consider one of them, namely the hardiness of a person.

In psychology, the term "hardiness" was introduced by S. Maddy and S. Kobbas (*Rasskazova, Leontiev, 2011*). Hardiness research began with the discovery of a contradiction: it turned out that for some people, changes are debilitating stressors, while for creative people, changes act as stimulating factors that provoke development. In 1975, a 12-year study began at the Illinois Telephone Company, each year the managers of this company underwent psychological and medical studies. Based on the results of these studies, the authors identified this psychological phenomenon (*Maddi, 1998*).

Hardiness in their model is seen as a system of human beliefs about the world, about themselves, about other people. These beliefs are activators of human behavior, which helps to prevent the negative effects of stress. The belief of a cancer patient at the last stage of the disease that he will immediately recover is not hardiness, but the belief that a lot depends on him and that he is able to influence his life is hardiness. Hardiness beliefs have the formula: "if I ... then I can." Hardiness lies in the courage to acknowledge the presence of stress and the courage to try to turn stress into an advantage. A person with hardiness beliefs will try to change the situation that causes stress into a favorable one, but if the situation cannot be changed, resilient coping will take the form of compensatory self-development (*Rasskazova, Leontiev, 2011*).

According to S. Cobbas and S. Maddy, resilience includes 3 components: commitment, control and challenge. Let's consider them in more detail.

Commitment refers to a person's enjoyment of their own activities. In contrast, the absence of such a conviction creates a sense of rejection, a feeling of being "outside" of life.

Control is the belief that the struggle allows you to influence the outcome of what is happening. The opposite of this is the feeling of helplessness. A person with highly developed control feels that he chooses his own activity, his own path.

Challenge - the conviction that everything that happens contributes to development - due to knowledge gained from experience (whether positive or negative). A person who considers life as a way of gaining experience is ready to act in the absence of reliable guarantees of success, at his own peril and risk, considering the desire for simple comfort and security to impoverish the life of an

individual. Challenge is based on the idea of development through the active assimilation of knowledge from experience and their subsequent use (*Leontiev and Rasskazova, 2006; Rasskazova and Leontiev, 2011*).

D. Koshaba's research was also aimed at finding an answer to the question: is hardiness an innate characteristic or an acquired one? The results of this study showed that managers with high hardiness rated early family life as highly stressful, and they also described being their parents' only hope for a good future. Apparently, hardiness is formed and developed starting from childhood. Thus, existential courage is not innate, but acquired. Nietzsche also wrote about this: "Whatever doesn't kill me makes me stronger" (*Maddi, 1998*).

If we consider this issue in relation to the process of socialization, in our opinion, hardiness can and should be developed at every step in the development of the individual. In particular, building and maintaining hardiness depends on relationships with parents. As noted by S. Maddi, for the development of the component of commitment, acceptance and support, love and approval from parents is fundamentally important. For the development of control, it is important to support the child's initiative, his desire to cope with tasks of ever-increasing complexity on the verge of his capabilities. For the development of challenge, the richness of impressions, the variability and heterogeneity of the environment are important. The next step in the process of becoming a part of society is going to kindergarten, then to school. At these stages of socialization, it is important for the development of hardiness and the personality as a whole that the emergence of new activities that become more complicated in accordance with the age of the child, the emergence and assimilation of new social roles, the development of awareness, and so on. When entering a university, the components of hardiness also continue to progress due to different tasks, independent work, heterogeneity of the environment, and the richness of impressions of student years. According to S. Maddi, hardiness in adults can be developed by showing successful behaviors and giving feedback on unsuccessful actions (*Maddi, 1998*).

Summing up in this article, we can say that stress has become a companion of our lives. One of the most important personality traits that allows a person to function successfully is hardiness. This quality can be developed in the process of socialization of the individual.

References

- Andreeva, G. M. (2001). Social Psychology. Textbook for higher educational institution. Moscow: Aspect Press.*
- Leontiev, D. A., Rasskazova, E. I. (2006). Hardiness test. Moscow: Meaning, 2006.*
- Rasskazova, E. I., Leontiev, D. A. (2011). Vitality as a component of personal potential. Personal potential: structure and diagnostics. Moscow: Meaning.*

Zhuravlev, A. L., Sergienko, E. A. (2011). *Stress, burnout, coping in the modern context*. Moscow: IPRAS.

Maddi, S. R. (1998). *The story of hardiness: 20 years of theorizing, research, and practice*. *Consulting Psychology Journal*, 54, (3), 175 – 185.

Zohidahon Eshonkulova

MA, e-mail: zohida2404@mail.ru, Uzbekistan
Supervisor - Dilfuza Ilhamova, Assoc. Prof. PhD,
e-mail: Muhli.Dil.2006@mail.ru, Uzbekistan

SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL ADAPTATION OF STUDENTS WITH DISABLED HEALTH OPPORTUNITIES IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Abstract. This article discusses the adaptation of students with disabilities in higher educational institutions. What problems do students with disabilities face?

Keywords: adaptation, maladjustment, stress, disability, disabilities, student, attention, memory, learning, socio-psychological.

The problem of adapting a student to an educational institution has always been relevant, but it has never been as acute as it is now. Admission to the first year entails significant changes in a student's life, its adaptation takes on average one year, adaptation of a student with disabilities can take up to three years.

The student's activity is related to the learning process, is to master the constantly increasing volume of material. Adaptation of students to study at the university is characterized by a sharp change in conditions and dynamism. Admission to the first year is a significant moment in the transition of a young student to adulthood. On each course, the adaptation process has its own characteristics. For example, the first course is considered the apogee of stress, the stage that determines the status in the team and the social role of the student. The effectiveness of adaptation is directly related to health, immunity and body resources. The basic features of the higher mental functions of students with disabilities and disabilities include: rapid fatigue, slow workability in the process, poor switching ability, the need for rest and abstraction from work, as well as a reduced volume of short-term memory (*Shinina, 2011*). Experts note that an ordinary person can voluntarily hold attention (7 ± 2) minutes. For students with disabilities and disabilities, this time is much less (*Icemontas, 2013*).

And now in the Kokand State Pedagogical Institute, as in all higher educational institutions, students with disabilities with disabilities are trained from

childhood. Such students have the opportunity to get higher education in different areas such as pedagogy and psychology, defectology, fine arts, history and others. Students are assigned tutors and student volunteers who help students with disabilities to take part in various activities, study new topics, go on excursions, etc. At the initial stage of training, students are faced with a complex of problems, both at the psychological level, intellectually and physically.

Consider the factors that a student needs to adapt to in the process of studying at a university.

1. A large amount of diverse information. In addition to the standard block of general education subjects, the student also receives specialized skills. Most students are looking to improve their qualifications, so they research additional information. It is natural that an increase in information leads to an increase in activity intensity.

2. Stress factor. In the first year, the student is constantly under the influence of emotional factors. The freshman constantly overcomes difficulties; the effectiveness of adaptation depends on the speed of overcoming. Naturally, the period of the session becomes the peak of emotional stress. The examination period becomes critical and the most difficult for the student to adapt. It is the intellectual and emotional sphere that has increased requirements. The degree of tension directly depends on the preparedness of the student and the resources of the organism.

3. Decreased physical activity. With admission to the university, physical inactivity increases. Education at the university (with the exception of training in specialized sports universities) involves:

- Small muscle loads;
- Lack of movement;
- Low level of energy consumption;
- Monotony of movements;
- Long-term fixation of the forced posture;
- Impoverishment of motor activity.

To prevent the processes of maladjustment in students, it is necessary to carry out: psychological trainings, psychological correction, preventive care, psychological assistance.

References

Icemontas, B.B. (2013). Psychological and pedagogical foundations of teaching students with disabilities at the university: reader for teachers in the field of higher professional education working with students with disabilities. Icemontas, B. B. (Ed.). Moscow: MGPPU.

Shinina, F. H. (2011). TV Problems of the personality of disabled people: social and psychological aspects. Bulletin of the Moscow State Regional University, Series: Psychological Sciences, 3, 145.

Dmitry Bondar

BA, State University of Economics and Technology,

e-mail: dayrek.deracus@gmail.com, Ukraine

Supervisor – Victoria Radko, Assoc. Prof. PhD, State University of Economics and Technology, e-mail: radko_ym@duet.edu.ua, Ukraine

ECONOMIC SANCTIONS AS A FACTOR OF PHYSIOLOGICAL INFLUENCE ON THE POPULATION

Abstract. The article examines the effects of economic sanctions in the formation of the population's social representation. Additionally, the article provides an analysis of the phenomenon of correlation between sanctions, economics, psychology and economic psychology as a complex area of psychological science..

Keywords: Penalties, Population behavior, people's opinions, economic psychology, psychological influence.

На сьогодні введення економічних санкцій є розповсюдженою практикою втручання в політику тієї чи іншої країни у всьому світі, а отже актуальним є питання формування світогляду окремих індивідів та певних груп населення, які знаходяться безпосередньо під дією тих чи інших заходів впливу.

Мета роботи полягає у вивченні та розумінні ролі санкцій у формуванні соціальних уявлень окремих груп або людей, а також узагальнення отриманої інформації для надання оцінки санкціям як психологічному фактору впливу.

Для того, щоб розібратися безпосередньо в понятті впливу економічних штрафів для країн або підприємців на думки та світогляд пересічних громадян, потрібно поступово проаналізувати те, як пов'язані санкції як явище, економіка, психологія та економічна психологія як комплексна галузь психологічної науки. Якщо в економічній теорії поведінка людей розглядається переважно з кількісної сторони: скільки зберігається або витрачається, в якій формі, а також як розмір операцій залежить від доходу, то в економічній психології предмет дослідження розширюється. Психологи цікавляться мотивами фінансової поведінки людей, їх впливом на дії, способами придбання нових навичок споживання-заощаджень та зникнення

старих, відмінностями в трактуваннях поняття заощаджень та його форм, а також причинами, з яких поведінка людей відхиляється від оптимізаційної моделі (Zhuravlyov, 2004).

Поняття ефекту санкцій та проблеми економічної психології в економіці країни досліджували Л.В. Міщенко, М. Г. Дорасєв, О.І. Шнирков, Ю.О. Седляр, А.Ю. Кнобель, О.Е. Кузина та інші. Значна кількість науковців зазначає, що професійна психологія, яка більшою мірою є емпіричною дисципліною і тому в силах встановити взаємозв'язок між специфічною поведінкою та її специфічними умовами, стає все більш і більш актуальним методом для аналізу економічної поведінки людей у цілому та споживчої і фінансової поведінки зокрема (Kuzina, 2004).

У міжнародно-політичній науці під санкціями часто мають на увазі «блокаду», «бойкот», «ізоляцію», «економічний примус». Водночас на міжнародній арені, як переконана переважна більшість науковців, санкції передбачають припинення нормальної взаємодії між державами в певних галузях. Мета цих штрафів, в контексті такої взаємодії, – змінити зовнішньополітичну поведінку цільової держави (Sedlyar, 2013).

Е. Гідденс, професор Кембріджського університету вважає, що санкції за змістом найбільше відповідають природі соціального, тобто мають використовуватися первинно в соціології. Учений зазначає, що санкції, класифіковані як формальні й неформальні, застосовуються суспільством для виконання певних соціальних норм. Право має справу лише з формальними санкціями для забезпечення виконання норм, встановлених державою (Giddens, 1996). У широкому розумінні, санкції - це спосіб, що використовується для підтримки соціального порядку через регулювання поведінки людини. Мета таких санкцій – привести поведінку у відповідність до загальноприйнятої думки, що склалася в соціумі, щодо того, що корисно для суспільства.

Сприйняття населенням зовнішньоекономічних ризиків та загроз суттєво відрізняється від сприйняття локальних проблем. Насамперед це пов'язано з тим, що більшість населення, як правило, не має особистого досвіду контакту у будь-якому вигляді з джерелом економічних загроз та переживання наслідків тих чи інших хвилювань на міжнародному рівні. У цій ситуації ставлення до небезпеки (зокрема оцінка реальної загрози) формується здебільшого з урахуванням повідомлень ЗМІ. Виникає когнітивний дисонанс між тривогою та власною бездіяльністю, що запускає різні захисні механізми, які в більшості випадків мають певний дискусійний характер: зниження ймовірності ризиків, відсування їх у часі та просторі, депроблематизація. Тим часом численні дослідження свідчать про те, що залякування частіше демобілізує людину, ніж налаштовує її на активний опір загрозі. Проте, саме як явище, санкції часто мають ефект згуртування

населення санкціонованої країни навколо уряду та пошуку альтернатив у зовнішній торгівлі. Для стимулювання людини до відповідальної соціальної поведінки та співучасті у суспільній протидії набагато ефективніше пов'язання проактивних дій із повсякденним досвідом та можливостями покращити власне життя.

Таким чином, можна сказати, що санкція — це будь-яка реакція з боку інших на поведінку індивіда або групи, що має на меті забезпечити дотримання тієї або іншої суспільної норми певною особою або групою. І як в рамках держави санкція або є дієвою та змінює неугодну партнерам політичну спрямованість або є недієвою та не викликає ніякої бажаної реакції, так і в рамках населення даної держави ситуація проєктується, або змінюючи думки людей на занепокоєність (що, в свою чергу, викликає або безрезультатну тривогу та податливість до зовнішніх вимог, або настроїв на активний опір спробам впливу), або ніяк не впливаючи на світогляд задіяних осіб.

References

- Giddens, A. (1996). *Introduction to Sociology*. W W Norton & Co Inc.
- Kuzina, O. (2004). *Economic and psychological modeling of financial behavior of the population*. *Psychology. Journ. of the High. Sch. of Economics*, 1(3), 83–105.
- Sedlyar, Y. (2013). *International sanctions in world politics: theory and practice*. Mykolaiv: BSTU Publishing House named after Petra Mogili.
- Zhuravlyov, A., & Poznyakov V. (2004). *Economic psychology: theoretical problems and directions of empirical research*. *Psychology. Journal of the Higher School of Economics*, 1 (3), 46 - 64.

Violetta Eyupova

MA, e-mail: vita.eyupova@gmail.com, Uzbekistan
Supervisor - Lilia Sultanova, Assoc. Prof. PhD,
e-mail: liks78@mail.ru, Uzbekistan

THE PROCESS OF GOAL-SETTING IN THE SOCIAL FORM OF INTERACTION – NEGOTIATIONS

Abstract. The focus of this work is that targeting along with the already known (motivational profile of the individual, social attributes, etc.) can influence social behavior in the negotiation process.

Keywords: Society, interaction, communication, achieving a result.

The negotiations have become more and more interesting for researchers in various branches of science, as they have shown themselves to be an indispensable part of human social activity. Whether it is a bazaar, a birthday menu or a business meeting at which a deal is made. The relevance of this work is determined by the fact that few studies of the negotiating process in terms of targeting have been carried out. Modern entrepreneurs and businesspeople face a question of how to achieve their goal in negotiations in a quick and efficient way, with the greatest profit or the least loss for their company. The process of shaping goals and objectives is a process that undoubtedly influences the way negotiations are structured and helps to control and vary its strategy in negotiations. In addition to providing a blueprint for action in the negotiations, the right articulation of the goal helps negotiators build a sound strategy for achieving an outcome. The ability to shape goals in a way that is realistic and achievable in a negotiating process is becoming increasingly relevant - this requires an understanding of the criteria on which the goals are based.

An analysis of the achievement of a certain objective as the basis of the negotiation process has been undertaken on an ad hoc basis. It is worth noting that the focus of the targeting analysis will be on the subject of the negotiations. First of all, the subject is understood as an active participant in the negotiating process. That is, the person builds his or her own style of behavior in the negotiations. This raises the question of the point at which a goal is formed and how it influences a style of behavior. We can assume that the goal is emerging in the pre-negotiation process. The target may look like an end result (for example, getting the most profit, agreeing to pay) or may represent unproductive expectations (for example, I am going to win). The origin of the target may be a particular influence. If the goal comes from the individual, it will show a high degree of interest in achieving it. But this is rare, most often we are in a situation of defined objectives from outside (for example, if a company makes a deal and you negotiate, then a person is only a means to an outcome). In such a case, it is necessary to create an environment in which the individual accepts this objective as his own, or else he may not be able to persevere and to exert the necessary level of effort to achieve it. Thus, already in the pre-negotiation process, the person has the priority of the desired result. The preparatory phase of the negotiation process also consists analyzing conditions in which the negotiations will take place and collecting information on opponents. We assume that it is at this stage that the negotiating strategy, which may be summed up as an attempt to accomplish:

- One-way win - loss.
- Two-way win – loss.

However, two (sometimes more) than one party participate in the negotiations, and each party appears to be an active negotiator. Thus, two activities are involved. Each side has a goal to achieve, and each side is already thinking

about the desired outcome. Once negotiations have begun, the choice of strategy begins. The choice of strategy depends on the assessment of the environment and the comparison of that assessment with the criteria of the goal. If the goal is clear, meaningful (achieving a result), the atmosphere is favorable to victory, the party makes its demands to achieve the goal. This is the first step in the negotiations. The first step can be said to be the theoretical planning of the strategy. This theoretical experience comes from person's past experience (sometimes not from his own, but the one he has got through learning process). Opponents also make such a move. Here it is also worth noting the temporal characteristic of the target. If the goal is delayed, a slow and meticulous negotiating strategy will be chosen, focusing on each item. In the event that the target is nearby, a quick-action tactic will be chosen, taking into account all negotiating points as much as possible.

Some of the opponent's tactics can make it difficult to achieve a result. Override alternative moves or offer a surrogate. In this case, the objective can serve as an internal censor that does not allow for a departure from the intended achievement. With the help of this censor, we compare the obtained picture of what is happening with our own experience and present a solution that will bring us as close as possible to achieving the goal. In this way, we can speak of a struggle between two objectives. When the goals clash strongly, a conflict of interest arises, which can lead to a shift in the negotiating style from soft and compromise to rigid and categorical. The question of concessions is also interesting. At what point does the assignment agreement take place and what role does the purpose play? We can assume that concessions to the opposing party can be accepted if they do not have a significant impact on the achievement of our planned result.

The final stage of the negotiation process is the adoption of a final decision. At this stage, the objective is also present as an "assessment" component. In this case, the resulting situation is compared with the expected outcome and a decision is taken. If there are strong differences with the expected outcome, the negotiation process will continue (if possible). The question arises, however, as to how significant or insignificant the decoupling of the achieved and expected image of the objective should be in order to accept the result.

We thus see that the objective can play an integral role in the negotiating process.

References

- Babaeva, Yu. D., Berezanskaya, N.B., Vasiliev I. A., Voiskunsky, A. E., Kornilova, T. V. (2008). Semantic theory of thinking. Bulletin of the Moscow University, Series 14, Psychology No. 2.*
- Fischer, R., Yuri, U. (2005). The path to agreement or Negotiations without defeat. Moscow: Nauka.*

Gordeeva, T. O. (2006). Psychology of achievement motivation. Moscow: Smysl.
Mokshantsev, R. I. (2002). Psychology of negotiations. Moscow: INFRA-M.
Naumova, N. F. (1988). Sociological and psychological aspects of purposeful behavior. Moscow: Nauka.

Yulia Izbosarova

MA, e-mail: yuliya.izbosarova1@gmail.com, Uzbekistan
Supervisor - Zulfizar Karimova, Postgraduate student of
Tashkent State World Languages University,
e-mail: zulfizar.karimova@yandex.ru, Uzbekistan

SPOUSAL CONFLICTS AND METHODS OF THEIR RESOLUTION

Abstract. The conflict has existed since the emergence in society of groups of people bound by common obligations, feelings, ties of kinship. Even the greatest love one day comes to a certain stage when lovers of each other become unbearable together. Romance is replaced by a series of quarrels, and an impenetrable wall of incomprehension appears in every conversation. Everyone meets with it. But the only difference is that some couples stay together no matter what, while others get divorced.

Keywords: family, collision, behavior, attitude, decision.

As a rule, any conflict is generated not by one, but by a complex of reasons, among which one can conditionally single out the main one. It is impossible to avoid conflicts, but depending on the behavior of the participants in the conflict situation and the ways to get out of it, any conflict can be made constructive. This is especially important for married life, it is not for nothing that the proverb was born: "Sweethearts scold - only amuse themselves." Conflicts aimed at resolving emerging interpersonal problems between spouses can either destroy the marriage, or give it new colors.

The accumulation of resentment in a marital relationship is a huge problem that can change the life of a family for the worse. This is reflected in communication, in the character traits of family members, burdens them, manifests itself in depressive states, distrust of each other and anxiety. The solution to this problem is very important for the psychology of family relationships. To prevent conflicts, you can follow the rules: Always remember that any of our careless statements due to the escalation of conflict genes can lead to conflict. The price is high for a word, which, as you know, "does not fly out - you will not catch it." Show empathy for the interlocutor, your other half, get rid of the desire for superiority. The famous Chinese thinker Lao Tzu taught: "Rivers and streams give

their water to the seas because they are below them. In the same way, a person, wishing to be exalted, must keep himself lower than others. " All sorts of manifestations of superiority are a dead-end path leading in the opposite direction from reconciliation and understanding of each other. Since a person - a source of conflict genes - causes a negative reaction from others who value a calm environment. The conflict between spouses is like a weed in a vegetable garden: the conflict situation is the root of the weed, and the incident is the part on the surface. It is clear that by cutting off the tops of the weed, but without touching the root, we will only strengthen its work to extract nutrients from the soil that are so necessary for cultivated plants. And finding the root after that is more difficult. The same is with the conflict: without eliminating the conflict situation, we create conditions for the deepening of the conflict. A conflict situation is a diagnosis called conflict. Only a correct diagnosis gives hope for healing.

The resolution of the conflict is possible through the negotiation process. It is often used in family therapy. In this case, it is necessary:

- so that this interaction is meaningful for both spouses;
- so that both spouses are aware of the need to resolve this conflict situation;
- so that both spouses are ready to recognize the other's right to have such a position and interests.

The "mediator" model is a way when spouses turn to a third party, but it is not the third party who makes the decision, but the spouses themselves. The psychotherapist or psychologist here creates the conditions and organizes the very process of interaction between the parties. Many family therapists and psychologists adhere to the "mediator" model in the practice of family counseling.

Conducting a conversation with one of the spouses. Establishing contact, collecting information not only about the conflict, but also about both of its participants, their interests, positions, relationships. During the conversation, it becomes clear:

- 1) the range of problems to be discussed, resolved during the consultation;
- 2) determination of the desired result;
- 3) reaching an agreement on the procedure for dealing with a conflict situation, including experiencing it again.

Conversation with the second spouse. There may be problems in establishing contact, passivity or a lot of assertiveness. The tasks are the same and plus:

- 1) encourage the other half to be more active or restrained in expressing their emotions and feelings;
- 2) remove the barrier in relation to the intermediary, since this spouse was not the first to consult, then there may be distrust, suspicion, accusation of bias.

Next comes the analysis of the results of the mediator's meeting and determination of the possibility of negotiations (joint consultation of both spouses),

their readiness for joint interaction. Sometimes the mediator will hold not one but several preliminary meetings with each party.

During a joint consultation, the mediator contacts both Spouses, outlining the range of identified problems, discussing the rules of conduct for the spouses and the procedure for working on problems. When an agreement is reached, we turn to the main part of the negotiations.

During the main part, the mediator displays the problems in portions, discussing them:

- reacts to any positive steps, actions of the spouses;
- pays equal attention to both spouses;
- attracts spouses to moments of unity and harmony.

The final stage is reached only when agreement is reached on a number of issues, a unanimous opinion.

Based on this model, we see that the conflict resolution process consists of at least three stages:

- preparatory - diagnostics of the conflict;
- development of a conflict resolution strategy;
- direct practical activities to resolve the conflict.

There are five main styles of conflict resolution described and used in foreign conflict management training programs. These are styles: competition, evasion, accommodation, cooperation, compromise. The characteristics of these styles, the tactics of their choice and the technology of application are described by the American researcher of the problems of conflict management, Doctor of Philosophy D.G. Scott in *Conflicts, Ways to Overcome Them*.

Competition style - is used when the subject is very active and intends to go to the resolution of the conflict, trying to satisfy first of all his own needs, to the detriment of another, forcing him to accept his solution to the problem.

The style of evasion is used in a situation where the subject is not sure of a positive solution to the conflict, or when he does not want to spend energy on resolving it, or in those cases when he feels wrong.

The style of adaptation is characterized by the fact that the subject acts in conjunction with others, without seeking to defend his interests. He gives in to his opponent and resigns himself to his dominance. This style should be used when you feel that by yielding in something, you have little to lose. In the case of using the device, the subject seeks to work out a solution that satisfies both parties.

Style of cooperation - in realizing it, the subject actively participates in resolving the conflict, while defending his interests, but trying, together with another subject, to look for ways to achieve a mutually beneficial result.

Compromise style - manifested in the fact that both sides of the conflict are looking for a solution to the problem based on mutual concessions.

Of course, such a wide range of ways to resolve conflicts is not accidental. We have already noted that the degree of tension in conflicts can be different. It is she who determines the choice of one or another method of resolution. The higher the degree of development of tension, the more spiritual efforts will be required from us to find a way out of the situation and the more "strong" in its effect should be the method of resolving conflicts, therefore, you need to find the right way as soon as possible and use it.

References

- Aleshina, Yu.E. (1993). Individual and family psychological counseling. Moscow: Klass.*
- Antsupov, A. Ya., Shipilov A. I. (2007). Saint Petersburg: Piter.*
- Gippenreiter, Yu. B. (1988). Introduction to General Psychology. Moscow: AST.*
- Grishina, N.V. (2000). Psychology of Conflict. Saint Petersburg: Piter.*
- Satyr, V. (1992). How to build yourself and your family. Moscow: Pedagogika-Press.*
- Scott D.G. (1991). Conflicts, ways to overcome them. Kyiv: Vneshtorgizdat.*
- Vitek, K. (1988). Problems of Marital Welfare. Moscow: Progress.*

Ekaterina Ismagilova

MA, e-mail: ekismagilova999@gmail.com, Uzbekistan
Supervisor – Elvira Kamalova, Assoc. Prof. PhD,
Tashkent State University of Economics,
e-mail: elvirakamalova@mail.ru, Uzbekistan

ATTITUDES TOWARDS CONFLICT INTERACTION IN THE EDUCATIONAL ENVIRONMENT

Abstract. In this article I am to describe the attitudes towards conflict interaction in the educational environment, addressing teacher-student; teacher-teacher; teacher-administration; parent teacher relationships.

Keywords: teacher, student, parent, contradiction, education, relationship, conflict.

In the system of school education, one of the key stages is precisely the formation of society. In educational institutions, the basis of the intellectually literate population of the country is being nurtured. The school provides us with that very psychological stability, together with the institution of the family.

In the current period of the country's development, there is a transformation and transformation that requires a scientific understanding of the process. New trends in the educational environment are determined, which, as a result, leads to the presence of contradictions and conflict situations. The high level of computerization of the educational process, new forms of control over the quality of education contribute to the revision of norms and values in the educational process. New forms of possible contradictions appear in the school environment.

There are objective contradictions between teachers and parents, which gives us the basis for further research of this phenomenon.

Consequences of the transitivity of society, The emergence of a new technological and information space. At present, we see civilizational, and not only social, changes, this is associated with the emergence not only of computerization, but with the emergence of new technologies, a new technological society. New technologies have become a part of the life of modern people, and the influence is becoming more widespread and global. We are entering another era, perhaps a new civilizational era, when a technological society has already passed into the next stage, in which technology is not something external to humans. A person perceives informatization as a part of his own everyday life, a way of a fulfilling life and the possibility of the most comfortable life in society. Often, comparisons are made of technical equipment as a continuation of a person's mental abilities, and not just as a tool of labor. One can, apparently, say that technical means are integrated into people's lives, determine the specifics of the perception of the world, interaction with objects, communication with others. Modern means of communication and transportation have transformed both the space-time continuum itself and our understanding of it.

Transition to a new stage of informatization, the introduction of online platforms in education, difficulties in interaction in the teacher-psychologist-parent triad. The frequency of conflict situations in the online space between a teacher and a parent.

Insufficient elaboration of a new interaction format. Another serious problem is the discrepancy between the expectations of teachers and parents regarding the behavior, hobbies and future of adolescents. The reason for this discrepancy is largely due to differences in the system of value orientations of teachers and parents, and, first of all, their attitude to education, the value of knowledge, and creative activity. For the most part, teachers (at least in surveys and questionnaires) mark these values as leading and evaluate children and adolescents based on their compliance with these values. At the same time, for many parents, the value of education is associated not with cognitive activity, but with admission to college, success and career.

One of the tasks of psychological science is to "monitor" the attitudes of communicative interaction in a rapidly changing reality. This will help to better

understand the cultural and historical specificity of existing models of constructive conflict resolution, as well as to offer recommendations for conflict resolution, the possibility of identifying new ways of interaction, based on the current cultural and historical situation.

At the same time, over the past three years, the degree of criticality of adolescents and young people in relation to information received from electronic media, mainly television, has grown significantly. This criticality applies to all types of information - advertising, entertainment, news. At the same time, the confidence in the information received from the Internet has not diminished. Another point to which attention should be paid is related to the fact that for a large group of adolescents and young people, the Internet is not only a means of entertainment, but also a way of obtaining information and even learning.

This phenomenon has affected not only adolescents, but also younger schoolchildren, as well as the sphere of preschool education: they all actively use all kinds of gadgets in the learning process. All this proves to us the need for a more thorough study of the influence of all types of information, virtual methods of communication on the mental state of a modern person.

The need to develop systems for the prevention of conflict situations in communication between teachers and parents. (Mediation). Possibility of informatization of the mediator's work.

At the moment, in our society, there is a large number of crimes committed by adolescents precisely on the territory of educational institutions. What directs the psychological community to study the issue of conflict interaction as deeply as possible in the direction of interest to us. There is a need and a need for the study and definition of the specifics of conflicts in the educational process at all levels.

The greatest attention in modern scientific literature is paid to conflicts arising in the process of interaction between students, the reasons for adolescent aggression, bullying, and trends in the growth of school violence. The relevance of this topic is due to the fact that these conflicts are in the greatest risk zone, developing into situations that threaten human life. It should be noted that there are significantly fewer studies devoted to the analysis of trends, characteristics and factors of conflict situations, the subject of which is the teacher. The inability to manage school conflicts in practice, find the best ways to prevent and resolve them negatively affects the organization of the educational process. At present, the object of pedagogical influence is mainly schoolchildren, while teachers and parents remain out of sight.

Today, the formation of conflictological competencies among teachers and all participants in the educational process is becoming increasingly important. A favorable psychological climate in the team (school, classroom, group), reducing the influence of conflict factors existing in the educational environment, using individual counseling methods, taking into account the personal component of the

conflict participants will contribute to the harmonious development of the personality of each student.

In this work, we will work out in most detail the attitudes towards conflict interaction between teachers and parents and try to suggest the differences between the preferred attitudes towards conflict interaction.

The main goal of the study is: comparison of attitudes towards conflict interaction among participants in the educational process with different frequencies of participation in conflicts. Analysis of the specifics, content, factors of the emergence and development of attitudes towards conflict interaction in the educational environment. It is also necessary to determine the main conflict risks, designate the main contradictions to eliminate possible psychological consequences for the participants in the educational process: teacher-student; teacher-teacher; teacher-administration; parent teacher.

The problem of the interaction of participants in the educational environment is becoming increasingly important in the modern school. Today, the teacher must have the skills to prevent, regulate and resolve conflict situations in the educational space.

The interest of the psychological community in the topic of pedagogical conflicts is due to the following factors: 1) decrease in the standard of living of the bulk of the population (socio-economic and political conditions);

2) high competitiveness of the social sphere (business, industrial relations);

3) changes in the previously established institutions for the upbringing and socialization of the child;

4) weakening and change of value systems, cardinal transformation; 5) a significant increase in the number of offenses;

6) change in the value approach to the teaching profession in society for the worse; 7) difficulties in interpersonal relationships in the education system;

8) the authority of school management;

9) psychopathological communication style in many families.

Conflicts in the educational environment are a social phenomenon that, in principle, is natural for a rapidly developing society, such as a modern educational institution. The teacher in his activities must take into account the individual psychological, age-specific characteristics of the student's personality, the social situation of his development, have an idea of the child's social environment (family, extracurricular activities, interests).

Many processes taking place in society and in pedagogical activity are the problems of communicative culture. Therefore, it is important to introduce into pedagogical practice "healing" technologies that contribute to reducing the factor of conflict and the development of positive relationships in formal and informal structures of the system of both school and out-of-school education.

The origin of school conflict is often hidden from adults; in the company of children and adolescents, disagreements often arise against their wishes, due to different social status and upbringing. The decisive factor can be a minor fact that contributes to the "breakdown" of the child.

It is this factor that most adults consider the beginning and the cause of conflict. But the analysis of the latter case will not be effective if the participants do not discuss other important issues for themselves related to the background of the conflict, their past and future relationships.

Participants in a conflict situation at school, in most cases, will continue to meet on the territory of the educational institution or in the same premises, regardless of their own desires. It is sometimes more difficult to change an educational institution in which a tense relationship has developed than it is for an adult to change jobs. Therefore, for schoolchildren, it will be important not only to find a way out of a particular situation, but also to change the attitude of peers, teachers and parents towards it, to prevent a repetition of this in the future, and to normalize relations.

Some situations that seem insignificant to adults traumatize adolescents for years. We have learned more than once about protracted long-term conflicts, the reasons for which no one remembered. Sometimes even adults (parents themselves) tell us about their school conflicts, which have not been experienced so far. The feeling of injustice does not leave them, although the situation already seems trifling.

At the heart of the conflicts between teachers and parents are various disagreements, namely:

Disagreements regarding the preferred models of education and training of the student; They can relate to goals, methods and means used by both teachers and parents. Interestingly, conflict interaction can be provoked by both parties: both the teacher and the parent. Discontent becomes mutual in the process of conflict.

Disagreements concerning various aspects of the organization of the educational process at school and the pedagogical activity of a particular teacher. Most often, dissatisfaction is associated with the teacher's attitude to the student and the quality of the education received.

Disagreements, as well as conflict situations take place in connection with dissatisfaction with the teaching methods of practicing teachers; bias in assessing the student's knowledge; unreasonable (in their opinion) specific assessment; the teacher's lack of interest in the personality of the student; the use of information of an intraschool nature by the teacher to the detriment of one or another student; ignorance by the teacher of the interests of students; as well as humiliation and insult of a child;

A conflict situation in interaction with parents can also be created by a teacher, his dissatisfaction can be associated with the manifestation of aggression

or prejudice towards the teacher on the part of the parent, as well as unreasonable "nit-picking", negative assessment of the teacher's professional activity. By actively imposing one's own point of view, as the only possible one, drawing other students and their parents into conflict interaction.

According to teachers, in conflict situations, parents rely solely on their external observations, they judge teachers too superficially, not paying due attention to their own child.

Assessing the role of parental influence on the educational process, according to teachers, there is a lack of parental attention to school problems,

It follows from the above. With a common goal of raising a child, parents and teachers take different positions in the educational process.

Conflicts between a teacher and a parent is a conflict between two adults who take a pedagogical (similar) position regarding the upbringing of a child or student. These conflicts can arise for various reasons, both from personal hostility, and because of the education and upbringing of the child. These conflicts become pedagogical only when they are focused on education, changing the personal qualities of each other or their pupils.

References

- Andreeva, G.M. (2014). *Social psychology*. Moscow: Aspect Press.
- Bizyaeva, A. A. (1993). *Reflexive processes in the mind and activity of the teacher: abstract of thesis. (PhD dissertation)*. St. Petersburg.
- Brushlinsky, A.V. (1991) *The problem of the subject in psychological science, Psychological journal*, 1991, Vol. 12, No. 6.
- Brushlinsky, A.V. (2000). *The activity of the subject as a unity of theory and practice, Psychological journal*, 21 (6).
- Dawson, A.E., Wymbs, B.T. (2016). *Validity and utility of the Parent-Teacher Relationship Scale-II, Journal of Psychoeducational Assessment*.
- Favero, N., Meier, K.J. (2013). *Evaluating urban public schools: Parents, teachers, and state assessments. Public Administration Review*.
- Golynchik, E. O., Batkhina, A. A. (2017). *Strategies of behavior in interpersonal conflict among students: cross-cultural comparison. Psychological research: electronic scientific journal*.
- Golynchik, E. O., Eleferenko, D. P., Lipatov, S. A., Nesmeyanova, R. K. (2020). *Perception by students and teachers of conflict situations arising between them in the educational environment. Moscow: Human capital*.
- Hughes, Jan N, Oi-man, Kwok. (2007). *Influence of Student-Teacher and Parent-Teacher Relationships on Lower Achieving Readers' Engagement and Achievement in the Primary Grades. Journal of educational psychology*.

Jeon, H.-J., McCartney, C.M., Richard, V., Johnson, S. J. (2020). Associations between parent-teacher and teacher-child relationships and children's socioemotional functioning. *Early Child Development and Care*.

Rahim, M. Afzalur. (2002). *Toward a Theory of Managing Organizational Conflict. International Journal of Conflict Management* 13.

Stevahn, L. (2004). *Integrating Conflict Resolution Training Into the Curriculum. Theory Into Practice*, 43.

Marina Kim

MA, e-mail: kimmikma90@gmail.com, Uzbekistan
Supervisor - Zulfizar Karimova, Postgraduate student of
Tashkent State World Languages University,
e-mail: zulfizar.karimova@yandex.ru, Uzbekistan

INFLUENCE OF FAMILY EDUCATION STYLE ON CHILD PERSONALITY FORMATION

Abstract. The article examines the features of family upbringing styles as a factor in the formation of a child's personality and their impact on the development of the child, defines the concept of «family upbringing style», lists the principles that influence its formation.

Keywords: family, personality, social environment, styles of family education.

The family presupposes a complex social phenomenon that connects various figures of social relations and processes. The family acts as a social group, which has numerous functions that ensure the satisfaction of various human and social needs. The family is considered to be the social group that a person most easily compares with himself and also with his own hobbies.

Based on the above, it is impossible to overestimate the importance of raising a child in a family. It is the family that is the main factor in human development. Each family brings up a child in a unique way, with qualities and knowledge inherent only in the family in which he grows up (*Bodalev, Stolín, 2011*).

Education within the family today is not only the transfer of a certain amount of knowledge about society, man, nature to a child, but, above all, the upbringing of an intellectually developed, creative personality, the formation of universal moral values and beliefs, scientific worldview, ideals, aspirations, abilities, skills, attention, will, feelings (*Nesterova, Krivushina, 2017*).

The style of family education is a way of parents' relationship to the child, their use of certain techniques and methods of influencing the child, expressed in a peculiar manner of verbal treatment and interaction with the child (*Sergeeva, Nikitina, Nedvetskaya, 2015*).

Each style of family education is characterized by different types of child-parent relationships, the use of brothers and sisters, parents and grandparents of different methods and means of influence. The importance of family education for personal development is especially great, since the family is the first and most important factor in the comprehensive development of a person, including personal, intellectual and spiritual aspects. Under the style of family education I. S. Bubnov and V. I. Rerke understands «the totality of various ways of relations between parents and a child, as well as the use of various methods, expressed in a peculiar manner of verbal treatment and interaction with him, and means of pedagogical influence» (*Bubnova, Rerke, 2020:450*).

In modern scientific and pedagogical literature, A.I. Petrova defines various styles of relations between parents and their children: 1. Authoritarian style - regulation by parents of children's behavior in accordance with standards. Characterized by a threatening tone, trouble-free submission. 2. With a liberal style, tolerance reigns, forgiveness of parents, demonstration of love for children. This style of relationship is characterized by a lack of control over the development of upbringing and the life of the child. 3. Democratic style - parents, flexibly motivating their actions and demands, firmly achieve positive actions of children. The child values independence, self-esteem. It is characterized by the recognition of the rights of the child and taking into account his capabilities. The best relationships between children and their parents develop precisely with this style of relationship (*Petrova, 2010*).

American psychologist D. Baumrind identified two styles of parenting: democratic and controlling (*Baumrind, 1989*).

The democratic style is characterized by the following parameters: a high degree of verbal communication between parents and children, the involvement of children in the discussion of family problems, the success of the child with the willingness of parents to always come to the rescue, the desire of parents for an objective view of the child.

Controlling the style is characterized by the fact that there are significant limitations of the child's behavior in the absence of differences between parents and children regarding disciplinary measures, there is a clear understanding of a sense restrictions, requirements, parents are a child repeatedly, and consistently recognized by the child as fair.

A. Varga and V. V. Stolin have identified 4 types of parental relationship (*Varga, 2013*):

1. Adopting authoritarian – warm attitude and acceptance of the child with the requirements of social progress and achievements in the control in these areas;
2. Rejecting with elements of infantilization and social disability - emotional rejection of the child, the attitude as younger than the real age, attribution of bad inclinations;
3. Symbiotic - the desire to establish close and intense emotional contact with the child, to participate in all the little things of his life;
4. Symbiotic-authoritarian - total control of the behavior of the child's mental life, blocking the realization of the child's need for psychosocial identification.

As can be seen, the classifications of types of family education are based on various criteria. But both domestic and foreign psychologists, studying the peculiarities of upbringing, came to the conclusion that the formation of a child's personal qualities largely depends on the style of communication and interaction in the family. It is the family that gives the child the first practical skills of applying ideas about life goals and values in relationships with other people.

Proceeding from the general situation and relying on the totality of all the previously mentioned facts, it can be concluded that the lifestyle of the family, the degree of culture and education, ideas about parenting, and the style of interaction with children are of great importance directly in the development of individual properties of children. The child learns the values, norms, traditions of the family circle, and also imitates and develops those qualities and traits that dominate the parents. It is very important that the relationship is based on love, respect, understanding and support of the child. Any parenting style has a direct impact on the development of a child's personality. Since they influence the formation of self-determination, receptivity, self-control, in the formation of adaptive abilities and the full process of personality formation.

All parents want their children to grow up to be self-confident people who control their behavior and have a positive attitude to the world around them. Almost all the author's classifications of parenting styles say that in order to raise sociable and independent children, it is necessary to maintain a balance in family relations between control and democracy.

Consequently, the family is a complex system of relationships between spouses, parents, children, and other relatives, which determines how a little person will grow up. Family education is the basis for the formation of a positive self-perception of the child, the key to his future achievements.

References

Baumrind, D. (1989). Rearing competent children. Child development today and tomorrow. San Francisco, US: Jossey-Bass Publishers.

- Bodalev, A. A, Stolin, V. V. (2011). Family in psychological counseling. Moscow: Pedagogika.*
- Bubnova, I. S., Rerke, V. I. (2020). The influence of positive and negative styles of family education on the formation of the self-concept in adolescents. Pedagogical IMAGE, 3 (48), 446-458.*
- Nesterova, M. N., Krivushina, S. M. (2017). Spiritual and moral education - the main task of family education. Almanac of World science, 1-2 (16), 82-84.*
- Petrova, A.I. (2010). Influence of parenting style and meaningful characteristics of communication in the family on self-esteem and communicative competence of adolescents./ In the world of scientific discoveries, 4 -18 (10), 25-27.*
- Sergeeva, V. P. (Ed.), Nikitina, E. K., Nedvetskaya, M. N., etc. (2015). Fundamentals of family education. - Moscow: Academy.*
- Varga, A.Ya., Stolin, V.V. (2013). Test questionnaire of parental attitude: a workshop on psychodiagnostics. Moscow: Moscow State University.*

Ziyodakhon Kurbanova

*MA, e-mail: ziyodaccs@gmail.com, Uzbekistan
Supervisor- Takhir Bazarov, Prof. PhD,
e-mail: tbazarov@mail.ru, Uzbekistan*

PREFERENCE FOR COMPETITIVE AND COOPERATIVE BEHAVIOR STRATEGIES IN VIRTUAL AND REAL GROUPS

Abstract. This article explores two behavioral strategies. How people, depending on the type of group, choose the most optimal strategy of behavior

Keywords: behavior, interaction, virtual reality, groups.

In the modern world, a large number of people use the Internet to communicate and transfer information. A single virtual reality can unite completely different people from different parts of the globe for a common goal. Thanks to the Internet, the real world is virtualized, real objects are replaced by their images, simulations (*Bazarov, Shevchenko, 2010*). In virtual reality, people often unite in interest groups, as well as to solve some common problems, so this study will be relevant for studying different behavioral strategies in different types of groups.

In our research, we study competitive and cooperative behavior strategies in real and virtual groups. To begin with, let's define competitive and cooperative behavior strategies. "Competition is one of the main forms of organizing social and interpersonal interaction, characterized by the achievement of individual or group goals, interests in conditions of confrontation with other individuals or groups

seeking the same goals and interests. Competition is usually characterized by strong personal involvement in the struggle, activation of the subject of action, and partial depersonalization of ideas about the enemy. Competition, nevertheless, is genetically linked to cooperation, since competitive interaction requires the establishment of certain rules and regulatory sanctions, without which it degenerates into open war” (*Akhadova, 2004*) In our case, competition as a type of interpersonal interaction is considered from the point of view of social interaction, when there is a clear goal and all actions of the participants are aimed at achieving this goal.

Competition opens up new opportunities for the accumulation of knowledge and experience, and one of the tools for such accumulation is cooperation. Reversing the terms (competition and cooperation), we can conclude that these phenomena are interrelated and complement each other.

In social psychological research, the concept of cooperation has gained popularity thanks to the works of M. Deutsch. McDougall explained cooperation through striving imitate another, which is a form of instinctive behavior (*McDougall, 2001*). Cooperation is one of the main forms of organizing interpersonal interaction, characterized by the joining of efforts of participants to achieve a common goal while simultaneously dividing functions, roles and responsibilities between them.

At the moment, the number of studies related to virtual reality is increasing, due to the relevance of this topic. There are also noted tendencies that impede effective behavior in complex virtual realities (*McDougall, 2001*). There is much less research related to strategies of behavior in virtual groups, which is the problematic of this area. So, the purpose of our study is to compare the severity of cooperation/competition in solving group problems in real/virtual groups. The hypotheses of our work reflect the assumptions that the behavior strategy of group members (cooperation/competition) will depend on the type of group (real/virtual and familiar/unfamiliar).

Students of higher educational institutions from 1 to 4 courses took part in our research. Total number of 40 people, of which 20 people in a real group and 20 people in a virtual group.

The study used the following techniques: 1. Observation technique for analyzing the process of interaction by R. Beils (*Bales, 1972*). 2. Self-report questionnaire (*Bazarov, Shevchenko, 2010*).

Our research included observation of real groups as well as virtual groups. In addition to the fact that we have collected real and virtual groups, we also connected them according to the criterion of familiarity and unfamiliarity of people with each other. In real and virtual groups, there were 2 groups each, in which people were familiar with each other, as well as 2 groups of people who were completely unfamiliar with each other.

The virtual group was created in the Telegram messenger, in which the participants communicated only using video messages.

Also, for more accurate observation in a real group, the entire interaction process was recorded on a video camera, in order to exclude possible omissions in observation.

The data obtained as a result of empirical research were processed in Microsoft Office Excel 2010 and in the SPSS 16 statistical package.

When calculating using the nonparametric Mann-Whitney method, we confirmed our particular hypothesis that a cooperative strategy of behavior will prevail in familiar groups. Our results show that in familiar groups, positive emotions are much more pronounced than in unfamiliar groups.

Also, using the nonparametric Mann-Whitney method, we obtained data that in real groups there is more expression of positive emotions than in virtual ones. These results confirm our particular hypothesis that in real groups are dominated by a cooperative strategy of behavior.

Two-way analysis of variance of the self-report questionnaire showed us that in a virtual group, between acquaintances and strangers, there are differences in satisfaction with the group's work. For a more precise definition, we carried out the nonparametric Mann-Whitney method and found that in virtual familiar groups, the expression of satisfaction from all work came out more than in familiar real groups. Also, Mann-Whitney showed that in virtual familiar groups, the severity of satisfaction is higher than in virtual unfamiliar groups.

As a result of the study, we found that the manifestation of cooperative and competitive behavior strategies is influenced by the group in which people interact. We also found that the manifestation of a particular strategy of behavior is also influenced by the satisfaction of a group member with interaction with other participants in the process, as well as the entire atmosphere as a whole. The data obtained in the future can serve as material for a deeper study of this area.

References

- Akhadova, N.A. (2004). *Features of the attitude to competition in the spheres of politics and entrepreneurship in modern Russia. (Dissertation). St. Peter.: SPSU.*
- Bales, R.F. (1972). *Die Interactionanalyse: Ein Beobachtungsverfahren zur Untersuchung kleiner Gruppen. Beobachtung und Experiment in der Sozialforschung. Köln: König.*
- Bazarov, T.Yu., Shevchenko, Yu.S. (2010). *Cooperative behavior strategies in a competitive environment. National psychological journal, No. 1 (3).*
- McDougall, W. (2001). *An introduction to social psychology (R. Wozniak, Intro.). New York & London: Continuum International.*
- Voiskunsky, A.E. (2000). *Humanities research on the Internet. M.: Terra-Mozhaisk.*

Daryna Lyubchenko

BA, State University of Economics and Technology,

e-mail: darinalubchenko@gmail.com, Ukraine

Supervisor – Halyna Tsyhanenko, Assoc. Prof. PhD, State University of Economics and Technology, e-mail: tsyhanenko_hv@duet.edu.ua, Ukraine

YOUTH AND AGGRESSION: A COMPARATIVE STUDY OF DIFFERENCES BETWEEN CIVILIANS AND MILITARY

Abstract. The article presents the results of a study, according to which groups of civilian and military youth do not have significant differences in the level of aggression and all tend to comply with socially accepted norms. Based on the values obtained, men with military experience and men who witnessed hostilities are slightly more likely than women to be physically aggressive.

Keywords: military, youth, civilians, aggression, aggressive behavior.

Окупація Росією частини території України закономірно призвела до збільшення кількості військових, у ставленні до котрих є дві полярності - повага і визнання на одному полюсі, та зневага або страх через інкримінування їм схильності до агресивної поведінки, на другому. Тож велика група молодих людей після демобілізації стикається з труднощами адаптації до цивільного життя виявляються фактично викинута з соціального життя, обмежена у виборі професій лише тому, що соціум упереджено налаштований стосовно них. Саме тому є сенс розглянути теоретичні підходи до природи агресії, та виявити чи є значущі відмінності у прояві агресії між молоддю цивільними і військовими, а також тими, хто брав участь у бойових діях, був свідком, і тими, хто не брав участі.

Засновник психоаналізу З. Фройд припускав, що життям керує два інстинкти - життя (лібідо) і смерті (мортідо). Тож якщо лібідо виступало як тяга до життя, то мартідо – жагою до смерті, спонукає до саморуйнування, агресія стає важелем для перемикання на руйнування зовні, на предмети та інших людей (*Freud, 1920*).

Соціодинамічний підхід К. Горні визначає агресію як невротичну захисну реакцію, а джерело такої реакції - конкурентна боротьба у сферах життя, тому щоб позбутися тривоги людина вдається до психологічного захисту, в свою чергу якщо захист не був погоджений у потребі задоволення і потреби безпеки виникає невротичний комплекс і невротична агресивність (базальний конфлікт) (*Blyskun, 2013*).

Л. Берковіц модернізував теорію фрустрації, де фрустрація визначає емоційну агресію і не має зв'язку з інструментальною, фрустрація веде до агресії лиш в тій мірі у якій вона породжує негативні почуття (*Blyskun, 2013*). Автор не погоджувався з думкою А. Бандури, що більшість людей вважає

поведінку агресивною коли та йде у розріз з соціально погодженою нормою. Натомість Берковиць прийшов до висновку, що неможна співвідносити соціальні норми до конкретних дій, так як у нас виникають проблеми з поясненням поведінки співвітчизників, то як же можна аналізувати людей з іншою культурою і в інших історичних контекстах (*Berkowitz, 2001*)? Та чи можна відкидати цю версію лише тому, що ми не можемо її узгодити? За такою логікою ми одразу відносимо військових, лікарів, поліціантів у касту агресорів. У таких професіях важливо розуміти, що своєю діяльністю вони нівелюють негативні наслідки, якщо лікар відмовиться оперувати - пацієнт помре, якщо поліцейський не знешкодить терориста – постраждає багато людей.

Для перевірки відмінностей у прояві агресії було обрано 2 опитувальника «АДАПТИВНІСТЬ-200» та тест агресивності Л.Г. ПОЧЕБУТА (*Socio-Psychological Center of the Armed Forces of Ukraine, 2012; Stepaniuk, Melnychenko, 2020*). В дослідженні, що було проведено з 05 по 15 грудня 2021 року, узяли участь 40 респондентів, порівно жінок і чоловіків віком від 20 до 35 років. Умови залучення - анонімне добровільне, в онлайн і офлайн форматі, без обмеження у часі. Респондентів було розподілено на 4 групи: 1 – молоді військовослужбовці, котрі виконували бойові завдання в зоні АТО в період активних бойових дій; 2 – молоді військовослужбовці котрі не приймали участі в активних бойових діях, або взагалі не мають бойового досвіду; 3 – цивільна молодь, котра мешкає в Донецькій та Луганській областях, була свідками бойових дій; 4 – цивільна молодь котра проживає у містах України де не відбувалися бойові дії.

Аналіз відбувався з використанням статистичної програми PSPPIRE, порівняння середніх значень за допомогою непараметричного критерію Манна-Уїтні, оскільки вибірка невелика за розміром і не відомо про нормальність розподілу.

Аналіз середніх значень між досліджуваними дав змогу виразити лише два показники, що мають статистично значущі відмінності між групами молоді військових і цивільних - поведінкова регуляція (*Chi-Square 16,34 $p > ,005$*) та військово-професійна спрямованість (*Chi-Square 33,62 $p > ,005$*).

Розглядаючи суть цих отриманих результатів показників, ми бачимо, що найвищий рівень нервово-психологічної стійкості і толерантності до несприятливих дій професійної діяльності є у групи учасників бойових дій (група 1), та всі групи орієнтовані на дотримання соціальних норм та не відрізняються значуще за рівнем агресії.

Лише одна значуща відмінність за показником фізичної агресії виявлено в ході порівняння середніх значень за статтю, тобто чоловіки значущо частіше за жінок (*Chi-Square 10,79 $p > ,001$*) виражають свою агресію стосовно інших людей із застосуванням фізичної сили, проте аналіз

вибірки чоловіків котрі брали участь в бойових діях, та чоловіки з групи, що перебувала там у якості свідка не виявив значущої відмінності між групами.

Цивільні схильні асоціювати військових з проявами самої війни, дуже часто позитивні чи негативні реакції супроводжуються підвищенням рівня тривоги, так як цивільні інстинктивно згадують про війну в країні (*Gornostay et al., 2018*). Отримавши результати можемо констатувати, що всі групи схильні до соціально прийнятих норм, значуще не відрізняються за рівнем агресії, різниця показників які у цивільної молоді відносно військової є нижчими, а саме поведінкова регуляція і військово-професійна спрямованість логічно зумовлюється тим фактом, що кандидатів на військову службу відбирають зважаючи на високий показник цих шкал. Тобто їх професійна діяльність дуже тісно пов'язана з навичками пристосовуватись до важких умов і безпосередньо з бажанням продовжувати військову службу. У прояві фізичної агресії можна констатувати вищий показник серед чоловіків, та аналіз вибірки чоловіків котрі брали участь в бойових діях, та чоловіки з групи, що перебувала там у якості свідка не виявив значущої відмінності між групами. Хоч дослідження і мало розвідувальний характер ми заклали фундамент у спростування тези, що військова молодь більш агресивна.

References

- Berkowitz, L. (2001). *Aggression: causes, consequences and control*. St. Petersburg: Prime Euroznak.
- Blyskun, O. (2013). *Systematized analysis of theories, constructs and models of aggression*. [Electronic resource]. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tipp_2013_3_8.
- Freud, Z. (1920). *On the other side of the pleasure principle*. [Electronic resource]. Retrieved from: <http://osp.kgsu.ru/library/PDF/398.pdf>.
- Gornostay, P., Korobanova, O., Pletka, O., Tsyhanenko, H., Chorna, L. (2018). *Conscious and unconscious in competitive-conflict interaction between groups of civilian and military*. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://www.researchgate.net/publication/342146392>.
- Socio-Psychological Center of the Armed Forces of Ukraine. (2012). *Instruction on working with the system of psychological diagnostics "Leader-1"*. [Electronic resource]. Retrieved from: https://www.mil.gov.ua/content/social_adaptation/psychological_preparation/instr_lider_1-2012.pdf.
- Stepaniuk, O., Melnychenko, O. (2020). *Methodical manual for specialists who implement a standard program for offenders: A collection of practical materials*. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://www.osce.org/files/f/documents/4/7/471051.pdf>.

Khilola Mekhmonova

*MA, e-mail: hilari1991@mail.ru, Uzbekistan
Supervisor - Liliya Sultanova, Assoc. Prof. PhD,
e-mail: liks78@mail.ru, Uzbekistan*

NEGATIVE INFLUENCE OF THE MEDIA AND THE PROBLEM OF PERSONALITY DEVELOPMENT

Abstract. This article examines the negative impact of mass media on human consciousness. The article presents the concepts of such methods of media influence as "suggestion" and "persuasion", describes the problems of socialization of personality, the causes of which are the mass media.

Keywords: mass media, consciousness, personality, influence, suggestion, persuasion.

The mass application of new technical means and information technologies, which form the basis of the rapidly developing process of informatization, is changing people's way of life. Electronic communication generates new forms of communication, both professional and personal. A striking example is the Internet. The development of this network and related technologies in the near future may lead to the fact that it will become the leading media outlet, the main telecommunications system. The strengthening of the communicative component of social relations as a result of informatization is also reflected in the specifics of personality development in the modern era.

In the modern world, the potential of the media has increased significantly, which is due to the powerful development of modern means of production and transmission of information. At the same time, as L. A. Myasnikova notes, "instead of the society of information freedom predicted by D.Bell ("information socialism"), where knowledge replaces commodity relations, a society with rigid network unfreedom is being formed, where the essence of a person is even more alienated from his existence than in an industrial society, and knowledge increasingly becomes a commodity itself. There is a network alienation of labor, which leads to the alienation of a person from a person" (*Myasnikova, 2002*). A paradoxical situation is developing: the media both unite and separate people, make the processes of communication and isolation more intense and polar.

B. S. Gershunsky, developing the main directions of pedagogical forecasting, included in the nomenclature of problems in need of predictive research, "pedagogical functions of mass media, press, circuses, etc." (*Gershunsky, 1986*). It should probably be considered the media as a specific communication. "We all understand," wrote A. A. Bodalev, "that there can be no processes of work,

learning, games, and the work of the mass media outside of communication with each other"(Bodalev, 1987).

Over the past decade, people have become heavily dependent on the media to get information about what is happening in the world around them. Technological progress has facilitated the efficient and inexpensive dissemination of information. People quite easily become dependent on information from the media. This addiction leads to the fact that they cannot lead a decent social life because they spend more time using different types of media rather than interacting with the people around them.

The level of dependence of individuals on the media and the intensity of media activity are closely related to the stability or instability of society and the degree of social importance attached to the mass media as a source of information. There are two main methods of forming and changing attitudes in a person's mind with the help of the media - persuasion and suggestion. In order to convince the media, they independently select and form the information disseminated in society. Their subsequent actions largely depend on what information people receive.

The method of emotional influence, i.e. suggestion, has a more effective influence on the masses compared to persuasion. Suggestion is a type of mental influence, verbal or figurative, causing uncritical perception and assimilation of any information. As a result, a person may have formed ideas that are completely untrue or partially distorted, there may be motives for action without assessing their motivation and purpose.

The popular opinion about the influence of mass media is that they do more harm than good. Let's look at some of the negative consequences of social networks:

- the most well-known disadvantage of the media is the dependence they cause.
- people who are used to social networks spend hours every day watching videos, photos and other content posted on the accounts they are watching.
- psychologists note the negative impact of social networks on people's mental health.
- on-screen relationships replace real life relationships and social skills in children and adolescents.

Scientists distinguish three levels of possible media exposure, namely television violence. These levels — behavioral, affective (emotional) and cognitive - relate to different types of manifestations of the impact of violent scenes. Research results show that with regular viewing of violent scenes, viewers are becoming less susceptible to violence on the screen and more willing to accept violence in real life. Only a few studies have been devoted to the study of this effect, but the data from two laboratory studies have become sufficient evidence to inspire confidence in this hypothesis.

In the course of one experiment, researchers found that children who were exposed to violence, less inclined to seek help from adults when they witnessed a fight between other children (*Drabman & Thomas, 1974; Thomas, Horton, Lippincott & Drabman, 1977*). Other researchers found that children who watched TV more than 25 hours per week, and experience less physiological arousal while viewing scenes of violence than those children who watched TV for more than four hours per week (*Clim, 1973*). Studies show that everyone, regardless of age, reacts emotionally to media violence.

The researchers studied the reaction of viewers to TV programs containing scenes of various kinds of violence, from bodily injury to threats of such. Emotional manifestations of the impact of such scenes can follow immediately (fright, anxiety) or continue for quite a long time (persistent fear, fear of becoming a victim of a crime).

Many factors reduce the intensity of the impact of television images on the perception of the audience. B. Gunter identified four main categories of these factors, which he called levels of judgment: the specifics of the transmission; its perception by the viewer and interpretation; the individual's personal attitude to violence; the specifics of the situation (*Gunter, 1987*).

The influence of the media on the individual is inevitable. However, a rational and critical analysis of its shortcomings can help mitigate its effects. The best approach is to equip people with tools such as awareness and analysis.

In the modern era, in the context of the increasing pace of media improvement, the possibilities of positive self-development of the individual encounter a serious obstacle, which is called "mass culture". This phenomenon forms such personality traits as tactlessness, relativism, omnivore, unrestrained consumerism. There is a point of view according to which a new type of so-called "market personality" is emerging, described by Erich Fromm.

According to E. Fromm, the positive and negative sides of a person with a market orientation are as follows:

- positive negative;
- purposeful taking advantage of the opportunity;
- ready to exchange inconsistent;
- youngish childish;
- looking forward regardless of the future or the past;
- a free-thinker without principles and values;
- sociable is not capable of solitude;
- experimenting aimless;
- non - dogmatic relativistic;
- effective overactive;
- inquisitive tactless;
- intelligent intelligent;

- contact illegible;
- tolerant indifferent;
- witty silly;
- generous wasteful (*Fromm, 1992*).

In some essential aspects, the author can be quite supported. In modern society, under the influence of the media, there are more and more people seeking only one thing – to sell themselves more expensive.

In our opinion, can (and eventually, even if it will not be soon, should) to become the institution that is able to raise a person spiritually. This is their vocation in the future. Now, the media have as their main task to impartially reflect and bring to the personality the events taking place in the world on a global scale, to complement the influence of the groups that the personality belongs to. The media is a conductor of spontaneous socialization, which should always be well organized and debugged. The constructive experience of the education system in using the media for the purpose of positive personal development should not be forgotten.

In general, it can be concluded that the problem of the negative influence of mass media in all its variety of manifestations is one of the most important problems of modern society, a comprehensive study of which is certainly relevant not only from a scientific point of view, but also from the point of view of social significance.

References

- Bodalev, A. A. (1987). Interpersonal communication and its determining factors. Communication and the formation of a student's personality. Moscow: Institute of Practical Psychology.*
- Drabman, R. S., & Thomas, M. H. (1974). Does media violence increase children's toleration of real-life aggression? Developmental Psychology, 10 (3), 418 – 421.*
- Fromm, E. (1992). A man for himself. Research of psychological problems of ethics. Minsk: Kollegium.*
- Gershunsky, B. S. (1986). Pedagogical prognostics: methodology, theory, practice. Kharkiv: Vyshcha shkola.*
- Myasnikova, L. A. (2002). Postmodern economics and property relations. Questions of Philosophy, No. 7, 12.*
- Shcherkovin, Yu. A. (2007). Persuasion and suggestion in mass information processes. Moscow: Aspect Press.*
- Thomas, M. H., Horton, R. W., Lippincott, E. C., & Drabman, R. S. (1977). Desensitization to portrayals of real-life aggression as a function of television violence. Journal of Personality and Social Psychology, 35(6), 450–458.*

Nazarova Shahzoda

MA, e-mail: nazarovastudent99@mail.ru, Uzbekistan

Supervisor - Nargis Babadjanova, Assoc. Prof. DSc,

e-mail: n.babadjanova@mail.ru, Uzbekistan

SUBJECTIVE MARITAL SATISFACTION AND EXPERIENCES OF LONELINESS IN YOUNG WOMEN (EXAMPLES FROM THE EARLY STAGES OF MARRIED LIFE)

Abstract. The article is devoted to the subjective marital satisfaction of women at first stages of their family life in relation to the factors that actualize the feeling of loneliness in their subjective reality. Within the limits of empirical research the description of subjective satisfaction with marriage of women at first stages of family life in correlation with psychological features of their experience of loneliness is given.

Keywords: subjective marital satisfaction, experience of loneliness, psychological well-being, motives for marriage.

In recent decades there has been a crisis in the institution of the family, accompanied by a decline in the stability of marriage. However, if we turn to the problem of family development in Uzbekistan in comparison with the situation of this issue at the global level and carry out a comparative analysis of the state of family and marriage relations in the world, we can conclude that the situation in the sphere of family and marriage relations in our Republic is relatively favourable. Nevertheless, regardless of this, cultural stereotypes prescribing compulsory marriage and its preservation do not take into account real relations in family, attitude to a woman, her interests and psychological state in general, her readiness or not readiness for marriage. Thus, these factors can lead to a subjective feeling of loneliness and dissatisfaction with marriage among women, which can lead to family conflicts and family breakdown.

The issue of marriage quality is one of the main issues in the study of the family institution. One of the main indicators of family well-being is subjective marital satisfaction. In the course of cohabitation of spouses there are significant changes in the level of subjective satisfaction with marriage, largely determined by the stage of the family development cycle, in which the couple is at the moment. Thus, marital satisfaction plays a significant role in preserving family stability, intrafamily favorable emotional background, affects the harmonious construction of child-parent relationships. In times of crisis in the family system, women are susceptible to the perception of negative feelings and emotions and often feel lonely. The problem of loneliness has always been and remains one of

the most pressing problems in psychology, which has been addressed at different times by representatives of different trends.

In this study, we focused our interest on exploring the factors that influence the experience of loneliness and its severity in marriage, which lead to feelings of marital dissatisfaction among young women. The phenomenon of loneliness is considered in the context of psychological well-being and marriage motives, using a sample from Tashkent, which, in our opinion, allows us to see new facets of family life that have not yet been addressed in other research studies. The aim of the study was to examine the level of subjective satisfaction with marriage of women in the early stages of family life in relation to the factors that actualize in their subjective reality the feeling of loneliness.

The participants in the study were young women whose length of marriage ranged from 1 to 10 years. The total number of respondents in the study was 101 women aged between 20 and 30. Of these, 67% were mothers of pre- school children and 33% had no children.

Overall, based on the data collected during the study, our results confirmed the relationship between subjective marital satisfaction in women in the first stages of married life and the parameters of their psychological well-being. Autonomy and the ability to control the environment contribute to higher marital satisfaction. And experiencing a sense of loneliness reduces this phenomenon. The relationship between the motives for entering into marriage and the experience of loneliness and the formation of individual attitudes towards it has also been established. On this basis, we can say that there are motives that increase or, on the contrary, decrease the feeling of experiencing loneliness. Parameters of psychological well-being such as autonomy, goals in life and personal growth reduce the feeling of experiencing loneliness and influence the formation of positive attitudes towards it. Anxiety, as an individual psychological feature of personality, reduces subjective marital satisfaction in women. And the emergence of anxiety itself is associated with the experience of loneliness. But it is worth noting the fact that we have considered only a small part of those psychological aspects that may affect the subject of our study. The results we obtained only extend our understanding of the psychological reality of the phenomena of subjective marital satisfaction and the experience of loneliness in young women. The results of this study can be used as a basis for developmental and preventive social programs on family relations, and are applicable in family and individual psychological counseling. The data obtained in our study can be applied both in psychodiagnostic and therapeutic work, and will also expand the understanding of the phenomena of marital satisfaction and the features of experiencing loneliness to improve the effectiveness of psychological help for young women.

References

- Deci, R. M. Ryan. (2008). *Canadian Psychology*, Vol. 49, 182-185.
- Marriage, E. (1995). *Satisfaction and Interpersonal Perception in Married Couples with Different Years of Family Life. (PhD Dissertation)*. Moscow, 250.
- Osin, E. N., Leontiev, D. A. (2013). *Differential questionnaire of the experience of loneliness: structure and properties. Psychology. Journal of the Higher School of Economics*, 10 (1), 55 - 81.

Anastasia Pismennaya

*BA, State University of Economics and Technology,
e-mail: pismennaya6996@gmail.com, Ukraine*

Supervisor – Lylia Yanovska, employment, State University of Economics and Technology, e-mail: interesnolvy@gmail.com, Ukraine

USE OF METAPHORIC ASSOCIATIVE MAPS AS ONE OF THE WAYS OF SUCCESSFUL SOCIALIZATION OF PERSONALITY

Abstract. In this paper, the peculiarities of socialization of personality in the modern period are considered for which the advantage of virtual communication over real and creating false ideals is characteristic. A non-standard solution to this problem is offered through the use of such tools as metaphorical associative cards.

Keywords: socialization, virtual world, reality, metaphorical associative cards.

Соціалізація – це процес і результат інтеграції особистості у суспільство шляхом активного засвоєння та відтворення нею соціального досвіду (норм, ідеалів, цінностей тощо), який відбувається на основі різних форм діяльності, спілкування і відносин. Тобто, соціалізація - це не просто адаптація до елементів культури суспільства, але ще й активне їх перетворення особистістю у свої власні цінності та особистісні смисли.

У сучасному інформаційному суспільстві бурхливий розвиток мережевих інтернет-комунікацій істотно змінюють суть і характер соціалізації. Інтернет, посилюючи опосередковане спілкування між людьми, часто негативно впливає на психічний стан індивіда, формуючи у нього інтернет-залежність. Ризик такої залежної поведінки полягає, насамперед, у тому, що в мережі існує спокуслива можливість створити новий образ свого «Я». Виходячи з цього, В. Афанасьєва зазначає, що важливою

характеристикою сучасної особистості, яка формується та постійно перебуває у віртуальному просторі, є її несвобода та очевидна залежність від цього, оскільки саме у віртуальному світі така людина працює, навчається, спілкується та відпочиває. Негативні наслідки цього для особистості можуть проявлятися, наприклад, у деякому спотворенні картини світу та підміні адекватного сприйняття дійсності через ілюзію ідеалу або навіть у зміщенні цінностей та норм, що, у свою чергу, може перешкоджати успішній соціалізації особистості у суспільстві.

Саме тому, на нашу думку, для подолання вказаних перешкод у соціалізації буде найбільш доцільно використовувати відповідні техніки роботи з метафоричними асоціативними картами, які дають можливість працювати з підсвідомістю людини, уникаючи при цьому ретравматизації клієнта.

У своїй роботі ми використали техніки «Моя реальність та її можливості» та «Як позбутися нав'язливого ідеалу?», які були взяті з вільного доступу в Інтернеті.

Під час роботи з технікою «Моя реальність та її можливості» (автор – Є. Баксан) використовуються універсальні колоди карт («Емоції», «Коуп» тощо) та карти, де є жіночі або чоловічі образи («Образ жінки», «Персона»).

Спочатку пропонуємо дістати з колоди «Емоції» в закриту одну карту – «Моя ситуація збоку» - клієнту потрібно дистанціюватися і поглянути на свою ситуацію з іншої сторони.

Потім з колоди «Коуп» у закриту необхідно дістати по одній карті на кожен сферу життя - як це позначається:

- на здоров'ї (самопочутті);
- на родині (з близькими та рідними);
- на роботі (на діяльності);
- на стосунках у соціумі (стосунки з оточенням, у суспільстві).

Далі з колоди у закриту клієнт повинен витягнути одну карту та відповісти на питання "Які можливості є у цьому?" Йому потрібно побачити хороше та погане, плюси у мінусах, перспективи.

Після цього з однієї з колод потрібно дістати одну карту-підказку і подумати, на чому варто зосередитися, що може допомогти.

Далі слід із колоди «Образ жінки (чоловіка)» дістати в закриту по одній карті на кожен сферу з питаннями:

- що мені потрібно зробити для здоров'я;
- що мені потрібно зробити для сім'ї;
- що мені потрібно зробити для роботи;
- що мені потрібно зробити у соціальній сфері.

Необхідно також обговорити з людиною, як спрямувати її енергію у потрібне русло, знайти смисли, цілі та ефективні дії.

Додатково можна ще вибрат з ресурсної колоди одну карту у відкриту і одну в закриту та відповісти на запитання "Що мене надихає на те, щоб діяти? Що дає сили, енергію, підтримку?".

Техніку «Як позбутися нав'язливого ідеалу?» (автор – О. Єрмоєнко) використовують для того, щоб позбутися тих ідеалів, які найчастіше бувають фальшивими або недосяжними з різних причин.

Спочатку необхідно вибрати з колоди «Лабіринти розуму» у відкриту карту, яка буде означати "Як виглядає мій ідеал?" - ідеал себе, відносин, поведінки іншої людини тощо.

Максимально розкриваємо смисл цієї карти: чому саме ця карта, чим вона схожа на ідеал, які емоції вона викликає тощо.

Далі в закриту беремо карту "Чому для мене важливий цей ідеал?" та також розкриваємо детально її смисл за допомогою питань. Тут важливо зрозуміти потребу клієнта, яку задовольняє ідеал, чому він з'явився, - так простіше позбутися завищених домагань.

Потім клієнт знову бере карту, яка повинна відповісти на питання "Як по-іншому я можу задовольнити свою потребу?"

Якщо потрібно, можна витягнути навіть кілька карт, кожен з яких також потрібно описати докладно: «Що на ній бачить людина? Чи є вона на карті? Про яку дію йде мова в цій карті? Як ця карта пов'язана з іншою та чому?» тощо.

Потім береться ще одна карта, яка дасть відповідь на питання: "Який інший образ міг би замінити мій ідеал?" Це образ того ж предмета, що описує ідеал, але вже більш реалістичний, з ним можна жити та діяти, і його також потрібно детально розкрити: «Чи він задовольняє базову потребу, яку раніше задовольняв ідеал?»

Обов'язково наприкінці виконання техніки слід зробити необхідні висновки.

Таким чином, ми бачимо, що сучасне життя дуже ускладнюється через надмірну зануреність у віртуальний світ великої кількості людей, особливо, молоді, що заважає їх успішній соціалізації у суспільстві, тому психологам необхідно вести постійний пошук нових методів та технік для подолання вказаної проблеми. І одним з таких методів, який вже довів свою велику ефективність, може стати, на нашу думку, метод використання метафоричних асоціативних карт.

References

Datsenko, O.A. (2018). Fundamentals of social psychology: a textbook. Kryvyi Rih: KDPU.

Gorobchenko, A., Evmenchik, M. (2011). *Unique decks of metaphorical associative maps. Educator, 1 (19), 34–36.*

Okorokova, V.V. (2018). *Model of the virtual man of the Postmodern era. Philosophy and Political Science in the context of modern culture, 1-2 (22), 38-44.*

Volyanyuk, N. Yu., Lozhkin, G.V., Vynoslavskaya O.V., Blokhina, I.O., Kononets, M.O., Moskalenko, O.V., Bokovets, O.I., Andriytssev, B.V. (2019). *Social psychology: textbook. Kyiv: KPI named after Igor Sikorsky.*

Rano Rakhimova

MA, e-mail: rakhimova.r@gmail.com, Uzbekistan
Supervisor - Zulfizar Karimova, Postgraduate student of
Tashkent State World Languages University,
e-mail: zulfizar.karimova@yandex.ru, Uzbekistan

LEGAL SOCIALIZATION OF EARLY ADOLESCENCE CHILDREN IN TERMS OF THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Abstract. The article notes the importance of legal socialization of adolescents in order to build a free and well-ordered society, where citizens have a high level of legal awareness and social activity. In addition, the need for early adolescent legal socialization is noted, taking into account the fact that it is during adolescence that basic social values are assimilated, communication skills are acquired in society and a life position is developed.

Keywords: Teenagers, youth, legal attitudes, digitalization, training program.

On September 25, 2015, 193 UN member states approved 17 Sustainable Development Goals (SDGs), which are global goals that will guide the actions of the international community in the next 15 years (2016-2030). The 2030 Agenda for Sustainable Development sets out a vision of a fairer, more peaceful world in which no one is left without attention.

The Republic of Uzbekistan has also joined the international agenda on sustainable development, announced at the UN Summit, and has committed itself to implementing the Sustainable Development Goals until 2030 at the national level.

Sustainable development is a problem of society, not the environment. Significant progress is needed in the development of human potential by improving education and healthcare, which, in particular, will lead to higher welfare and more effective decisions in all spheres of human life.

The social component of sustainable development is human-oriented and is aimed at preserving the stability of social and cultural systems, including reducing the number of destructive conflicts between people. To achieve sustainable development, modern society will have to create a more effective decision-making system that takes into account historical experience and encourages pluralism. Relying on the expansion of human choice options as the main value, the concept of sustainable development implies that a person should participate in the processes that form the sphere of his/her life, facilitate the adoption and implementation of decisions, monitor their execution.

In order to educate a law-abiding person with a high sense of responsibility and positive legal attitudes, a person capable of adequate lawful behaviour and conscious decision-making, it is necessary to carry out consistent purposeful and systematic work on the implementation of legal socialization methods of the younger generation.

According to the State Statistics Committee of the Republic of Uzbekistan, almost a third of the population of Uzbekistan are children under 14 years of age. The younger generation is the foundation of the future civil society of any country. Despite the constant work of the state aimed at raising the level of legal awareness of society, the problem of weak legal awareness and low legal culture remains relevant in Uzbekistan today.

The process of legal socialization begins from early childhood. It proceeds sequentially, according to the stages of mental development and the stages of socialization of the individual. Various researchers write that it is in adolescence that the process of legal socialization becomes systematic and the legal culture of a particular person is born.

During adolescence, people begin to form an adult understanding of society and its institutions. It is during this period that they decide to go beyond the closed systems of the family and school in order to experience the norms of laws and rules in various social contexts, where law enforcement is more connected with the adult world.

«It would not be an exaggeration to say that the dyad "legal awareness - adolescents" is the basis of the country's legal society in the future: "legal awareness" mediates the construction of legal behavior of individual and collective subjects, and adolescence is a stage of reevaluation of old norms, rejection of attitudes and ideas received in childhood (often conditional and fragmentary), development of own values and attitudes, accumulation of theoretical knowledge about law, obtaining the first legal experience, and, as a result, re-internalization and systematization of primary legal socialization» (*Lidak, 2015*).

By the beginning of adolescence, as representatives of age and legal psychology agree, the process of cognition of legal norms and relations is already

meaningful, unlike previous age periods when norms were assimilated through suggestion and imitation.

According to E.E. Boykin, V.A. Chernov, today we can observe various positions and forecasts regarding such characteristics of society as the lack of formation of moral position and value attitudes. In this regard, there are diverse opinions, ranging, for example, from the apology of family values to the rejection of the institution of the family in its classical sense. However, almost all theories in one form or another say that the younger generation does not accept the ideals of past generations, which, accordingly, makes us think about what ideals the legal consciousness of citizens will be based on in 10 years (*Boykina, Chernov, 2021*).

Modern youth perceives many concepts differently than the older generation, in particular, such a concept as "authority" no longer has such an unambiguous meaning: firstly, the authorities of the past for minors and young people either do not exist, or they are not as significant as for their parents, and adults themselves are no longer absolute authorities for them, and secondly, the symbiosis of such characteristics as: "curators of their own identity", "learning through You Tube" (and other social networks) "extreme diversity and instability of interests", "uncritical attitude to information", "increasing the share of screen time" and "preference for virtual face-to-face communication" (through platforms such as, for example, Face-Time, Snap Chat), rather than through text exchange (e-mail, sms, etc. - as millennials did, for example)" - lead, according to our assessment, to the fact that the concept of "authority" among centinials is rather replaced by another concept, closer to the word "mentor", from which a representative of the new generation can take (including through social networks) something for himself (*Twenge, 2019*).

The current generation of children is a generation that was born and grew up in a constantly accessible and open Internet. This is the first generation whose cognitive and psycho-emotional sphere has been influenced by digitalization since birth. Information overload and depersonalization of virtual communication significantly reduce responsibility for the quality of transmitted information.

In the mass consciousness of children, through free access to a huge amount of information, there are changes in ideas about the boundaries of permissible and unacceptable social behavior, about the rules and norms of behavior in society. Moral concepts and beliefs that are formed in young children spontaneously under the influence of misunderstood information from the Internet, books, independent analysis of adult behavior, can be erroneous, immature or distorted, have the character of misconceptions and cause deformation of moral principles.

Agents of legal socialization of adolescents and youth - family, school and others, must realize that the channels and methods of social interaction have changed a lot and continue to change. We need to try to find that point of "access"

to the consciousness of young people, which will help to convey to them what we would like to convey to them.

It should be noted that legal socialization is carried out directly in the practical activity of a person (manifested through legal activity), while legal activity is based on a theoretical springboard in the form of understanding legal norms, the need to comply with them, legal awareness, trust in state bodies, which undoubtedly depends on legal education.

For a more successful adaptation of younger adolescents to social and legal life, for the formation of positive legal attitudes and legal consciousness, it is necessary to conduct a theoretical analysis of the materials used in the country aimed at the process of legal socialization of young adolescents for their compliance with the age characteristics and interests of modern children. It is necessary to study the mechanisms of information perception by modern adolescents in order to develop and test a socio-psychological program of legal training that will contribute to the successful development of socio-legal norms and effectively influence the process of legal socialization of adolescents.

References

- Boykina, E. E., Chernov, V. A. (2021). *Legal Conscience of Teens from the Centennials Generation: a Prognostic Assessment*. [Electronic resource]. Retrieved from: https://psyjournals.ru/psyandlaw/2021/n1/Boykina_Chernov.shtml
- Dvoryanchikov, N.V., Savkina, I. A. (2011). *Study of the Features of Legal Conscience of Minors with Deviant Behavior*. *Psychological Science and Education*, No. 1, 1 – 12.
- Lidak, L.V. (2015). *The formation of legal consciousness of adolescents: methodology and phenomenology*. *Bulletin of the St. Petersburg University of the Ministry of Internal Affairs of Russia*, 4 (68), 238 - 242.
- Slavova, N. A. (2021). *Legal education as the main element of the mechanism of legal socialization*. *Bulletin of the Volga University named after V.N. Tatishcheva*, No. 3, 24 - 30.
- Twenge, J. M. (2017). *iGen Why Today's Super-Connected Kids Are Growing Up Less Rebellious, More Tolerant, Less Happy - and Completely Unprepared for Adulthood*. New York: Atria.
- Volkov, D. (2017). *The generation of tolerant and independent*. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://www.levada.ru/2017/06/20/pokolenie-terpimyh-i-nezavisimyh/>.

Iroda Rustamova

*MA, e-mail: iroda_usrust95@mail.ru, Uzbekistan
Supervisor - Nargis Babadjanova, Assoc. Prof. DSc,
e-mail: n.babadjanova@mail.ru, Uzbekistan*

NEUROPSYCHOLOGICAL STATUS OF LEFT-HANDED OLDER PRESCHOOLERS

Abstract. During practice, I noticed that in schools, there are students who write with their left hand. The question of left-handedness interested me, because I am “left-handed”. Therefore, I wondered why some people write with their right hand and others with their left. In the additional literature that I read, there was a lot of interesting material about left-handedness, I wanted to bring the acquired knowledge into a system. Lefty - a person who prefers using the left hand. The antonym for the term "left-handed" is "right-handed". Among people, left-handed make up about 15%, that is, every seventh person. I again became interested, but how many people in one certain school are left-handed. How does a left-handed person live in a right-handed world. Thus, the purpose of the article identifying the neuropsychological approach to the study of mental development in childhood.

Keywords: Neuropsychological approach, childhood, left-handedness.

The neuropsychological approach to the study of mental development in childhood is one of the topical trends in psychology. One of the common phenomena of childhood development is the child's left-handedness or preference for the left hand, which is usually called left-handedness. However, left-handedness, in contrast to true (born) left-handedness, in some cases, may be the result of a delay in the formation of interhemispheric relationships. Today, this is proved by the results of neuropsychological practice, in which, thanks to timely psychocorrectional exercises, there are frequent cases when, as the functional potential of the left hemisphere increases, a "magic transformation" of a left-hander into a right-hander can occur (*Semenovich, 2008*). The study we wish to share here was to determine the neuropsychological status of left-handed older preschool children.

Neuropsychological data on the state of higher mental functions in children of this age group can be used in the practice of specialists in preschool educational institutions in order to create favorable pedagogical conditions for the development of left-handed preschoolers, including in the process of preparing for school.

Today, in world practice, neuropsychological support for the development of children is one of the most popular areas of psychology. At the same time, according to the observations of practical psychologists, the mental and somatic health of children has changed greatly over the past decades, the number of

indicators of the prepathological and pathological status of the child has increased. Moreover, this is noted even in cases when the child is “healthy”.

A theoretical analysis of the literature on the problem of left-handedness indicates that left-handedness is a consequence of the special organization of interhemispheric relationships. Within the framework of the theoretical part of the program of our study, the nature of left-handedness was considered, it was shown that its causes are ambiguous, the main provisions of the theory of interhemispheric interaction and a brief review of works on neuropsychology of childhood were described.

As a methodological apparatus, neuropsychological tests developed by Alexander Luria were determined in accordance with the goals of this study. After the selection of neuropsychological samples, it was important to decode the tasks aimed at assessing speech functions, as well as instructions for all tests into the Uzbek language, and, further, adapt them for presentation to children with the Uzbek language of communication.

Thus, the study involved children of senior preschool age in the amount of 40 people studying in Russian and Uzbek classes. Based on the results of the study, the following was obtained:

- Children with the leading left hand quite successfully coped with all neuropsychological tests for praxis of hand posture, for visual gnosis, for the perception of rhythms, for reproduction of rhythms, for oral praxis, for phonemic hearing, for auditory-speech memory, for visual memory, for speech functions, for understanding the meaning of the story, understanding the figurative meaning of proverbs, understanding the logical and grammatical constructions, as well as with the technique of copying the figure of Taylor and Ray-Osterritz and with the test for the orientation of Benton's lines.

- Left-handed children distinguished themselves from right-handed children by the results of tests for the perception and assessment of rhythmic structures presented by ear. The volume of hearing-verbal memory turned out to be higher in left-handed children with spoken Uzbek.

- Right-handed children with spoken Russian language of communication better understood the figurative meaning of proverbs, they also coped better with assignments for constructive praxis and orientation in space. Right-handed children, with the spoken Uzbek language of communication, in contrast to children, with the spoken Russian language of communication, successfully reproduced tests for praxis posture.

The data obtained in the study were processed using the methods of mathematical analysis. However, at the statistical level, we were unable to identify any differences between the level of mental development of a group of children with a preference for the left hand and a group of children with a preference for the

right hand, as well as between children with Russian and Uzbek languages of communication.

From the point of view of the tasks set in this study, all of them were successfully implemented; nevertheless, the main conclusion that we made is that only a qualitative analysis of the neuropsychological status of children shows the individual characteristics of the development of children, while a quantitative analysis of the differences did not show. At the same time, continuing to study this aspect of child development, we propose, on the one hand, to increase the sample size, and on the other, to take into account additional information from parents about the individual development of the child, starting from his prenatal period.

References

- Luria, A. R.(1966). Human Brain and Psychological Processes. NY: Harper& Row.*
Luria, A.R.(1962). Higher Cortical Functions in Man. Moscow: University Press.
Mikadze, Y. V. (2008). Neuropsychology of Childhood: Textbook, Saint Petersburg: Piter.
Semenovich, A. V. (2008a). Neuropsychological correction in childhood. Moscow: Genезis.
Semenovich, A.V. (2008b). These incredible lefties: Practical manual for psychologists and parents. Moscow: Genезis.

Sitora Shakirova

MA, e-mail: sitorka_9550@mail.ru, Uzbekistan
Supervisor – Nargis Babajanova, Assoc. Prof. DSc,
e-mail: nazarovastudent99@mail.ru, Uzbekistan

PECULIARITIES OF THE ORGANIZATION OF THE MODERN UZBEK FAMILY DEPENDING ON ITS COMPOSITION (ON THE EXAMPLE OF NUCLEAR AND EXTENDED FAMILIES)

Abstract. The article examines the structure of the family system of modern Uzbek families in relation to the psychological parameters of communication and the level of satisfaction with marriage, depending on its composition. This study compares such parameters as the level of satisfaction with marriage, the level of cohesion and flexibility of the family, the effectiveness of communication in nuclear and extended families.

Keywords: young family, extended family, marriage satisfaction, family cohesion and flexibility, communication.

In the modern world, the number of divorces is increasing. The number of divorces in the territory of the Republic of Uzbekistan is 31.9 thousand for 2017 (*Tashmukhamedova, Karimova, Mavlyanov, 2018*). It often happens that a young family breaks up in the first years of life together. The occurrence of conflicts in extended families is often caused by a number of factors, including the fact that family members have to interact with each other regularly, sometimes invading each other's personal space; due to the pyramid organization of the family, there may also be a skewed role; at the same time, there is a high probability of social heterogeneity of its members (the family may include people of different ages, gender, nationality, level of education and culture). It is also known that the reason for numerous divorces are misunderstandings in the bride's relationship with her husband's family. This study will compare such parameters as the level of satisfaction with marriage, the level of cohesion and flexibility of the family, the effectiveness of communication in nuclear and extended families.

An extended family is a social unit that includes parents and children, as well as other, more distant relatives (grandparents or uncles and aunts) living together in the same house and having the same household. The nuclear family as a social unit consists of a man and a woman who live together with their children (*Abercrombie, Hill, Turner, 2018*). In the first years of the family, young spouses perform the following functions and tasks: identifying the common values of the spouses; solving the primacy in the family; organizing the family budget, solving the problem of family residence; organizing leisure; the adaptation period in the first years of life together; awareness of the family "We", the formation of future family plans; establishing relationships with parents and family relatives (*Zatsepin, 1997*).

The purpose of our study is to study the structure of the family system of modern Uzbek families in relation to the psychological parameters of communication and the level of satisfaction with marriage, depending on its composition.

Hypotheses of the study: we assume that in nuclear families the efficiency of communication is higher than in extended families; we assume that in nuclear families the satisfaction with marriage is higher than in extended families.

As a methodological apparatus in accordance with the objectives of this study, the following were selected: questionnaire "Scale of family adaptation and cohesion (FACES3)" D. Olson.; questionnaire of satisfaction with marriage by Yu.A. Aleshina (*Aleshina, 1987*).

D. Olson's circular model describes the family in terms of such system parameters as cohesion and flexibility. Cohesion is emotional closeness between family members, and flexibility characterizes the degree of hierarchy and the possibility of changing the role distribution (*Leaders, 2007*).

Satisfaction with marriage is understood as an emotional and evaluative attitude to the marriage union and to the nature of the relationship between the spouses. The level of subjective satisfaction with marriage is sensitive to various factors present in the family system.

Our study involved 30 married couples, of which 30 men and 30 women aged 19 to 33 years, of them Uzbeks - 68%, Russians - 13%, Tatars 5%, and less Jews and Mestizos - 3%, Koreans, Azerbaijanis, Uighurs, Armenians - 1%, married from 1 month to 7 years. All married couples had no children at the time of the study.

During the processing of the data obtained in our study, we conducted a two-factor analysis of variance of a mixed plan, which showed that differences in perceptions of adaptation in real families between men and women, nuclear and expanded composition were not found. Differences were found in the ideal idea of adaptation in men and women of nuclear and expanded composition ($p= 0.079$). Ideal ideas about adaptation in women in extended and nuclear families are higher than ideal ideas about adaptation in extended and nuclear families in men. We can assume that this fact is explained by the fact that the upbringing of future women is traditionally focused more on family and family relationships, whereas the upbringing of future men does not have such a definite family framework, their needs and guidelines often go beyond the family, they are directed into society. Hence, in our opinion, more moderate ideas about the ideal adaptation to the family in men. Further, we found out that psychotherapeutic activity in nuclear families is higher than in extended families. ($p= 0.087$). There is also a tendency according to which psychotherapeutics in men is higher than in women. That is, we assume that spouses living together, empathize more with each other. This manifests itself in empathy, empathy, that is, psychotherapy is how interpersonal communication of spouses contributes to the creation of a comfortable and intimate atmosphere in the family. The next stage of processing was the analysis of pairwise comparison of samples by the nonparametric Mann-Whitney method, which showed that mutual understanding between spouses in men and women is higher in nuclear families ($cp= 19.31$) than in extended families ($cp= 12.59$). Perhaps this is due to the fact that in nuclear families, spouses are more focused on communicating with each other. In extended families, spouses have more roles, in addition to husband and wife, they also perform other roles. We can say that in nuclear families, spouses have more time to communicate with each other. We also established positive correlations between scales aimed at measuring mutual understanding between spouses and mutual understanding with oneself, confidential communication between spouses, confidential communication with oneself, ease of communication, common symbols in the family, psychotherapy, satisfaction with marriage in men and women. Thus, it can be argued that the subjective

characteristics of the family, as well as the quality and depth of the communicative process, are significantly higher in nuclear, and not in extended Uzbek families.

References

- Abercrombie, N., Hill, S., Turner, B .C. (2008). *Sociological Dictionary. Moscow: Economy.*
- Alyoshina, Yu. E. (1995). *Satisfaction with marriage and interpersonal perception in married couples with different experience of family life. (PhD Dissertation). Moscow.*
- Leaders, A. G. (2007). *Psychological examination of the family: studies.practicus manual for students.fac.psychology of higher education.institutions. Moscow: Academy.*
- Zatsepin, V. I. (1991). *Young family Kiev: Ukraina.*

Anna Tatarenko

BA, Comenius University in Bratislava,
e-mail: anna.tatarenko13@gmail.com, Slovakia
Supervisor – Ganna Koval, Prof. DSc, Lviv State University of Life
Safetydisabled, e-mail: koval.gv@ukr.net, Ukraine

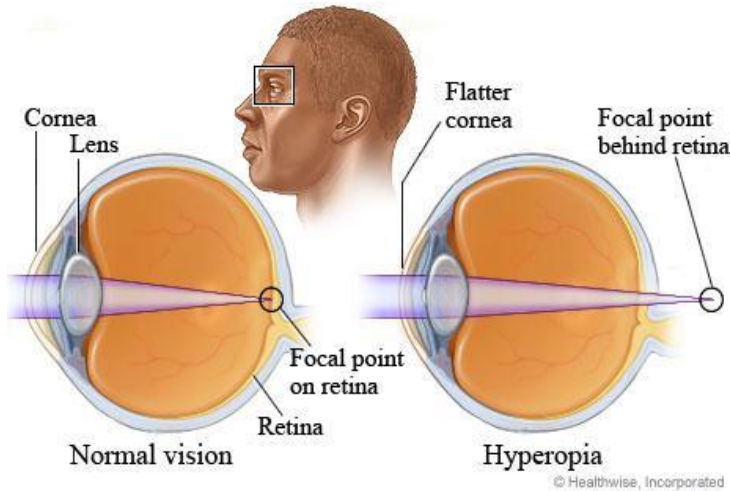
HYPEROPIA PREDISPOSITION WORLDWIDE

Abstract. The article discusses one of the main refractive errors of the human eye called hyperopia. It explains what hyperopia means and how it is developed as well as its origin. In the article there is a discussion about the studies from an ophthalmological journal and evaluation of the results provided by the researcher's main focus of which was hyperopia and refractive errors worldwide.

Keywords: hyperopia, refractive errors, eye, genetic predisposition, cycloplegic, physiological.

Physiological function of the human eye depends on the ability of the eye to perceive the energy in the form of light from the surroundings and to produce action potentials in order to replay them in the specialized optic nerve (cranial nerve II). Four main structures that make up the ocular apparatus, cornea, aqueous humor, lens and vitreous humor are working together in order to transmit and to focus the light information onto the retina, the sensory component of the eye. Choroid, aqueous and vitreous humor are highly important for keeping the appropriate pressure and the nourishment of the surrounding tissues.

Defects or refractive errors can occur during the lifetime or due to genetic predisposition. One of the three most common conditions in children and adults that are caused due to the abnormal eye surface and as a consequence prevent the light from properly focusing on the retina is hyperopia. Hyperopia is a refractive error in which the parallel light rays that enter the eye from the environment are focusing behind the neurosensory retina when the accommodation of the eye is at rest. Therefore, the accommodative rest is essential to detect total hyperopia.

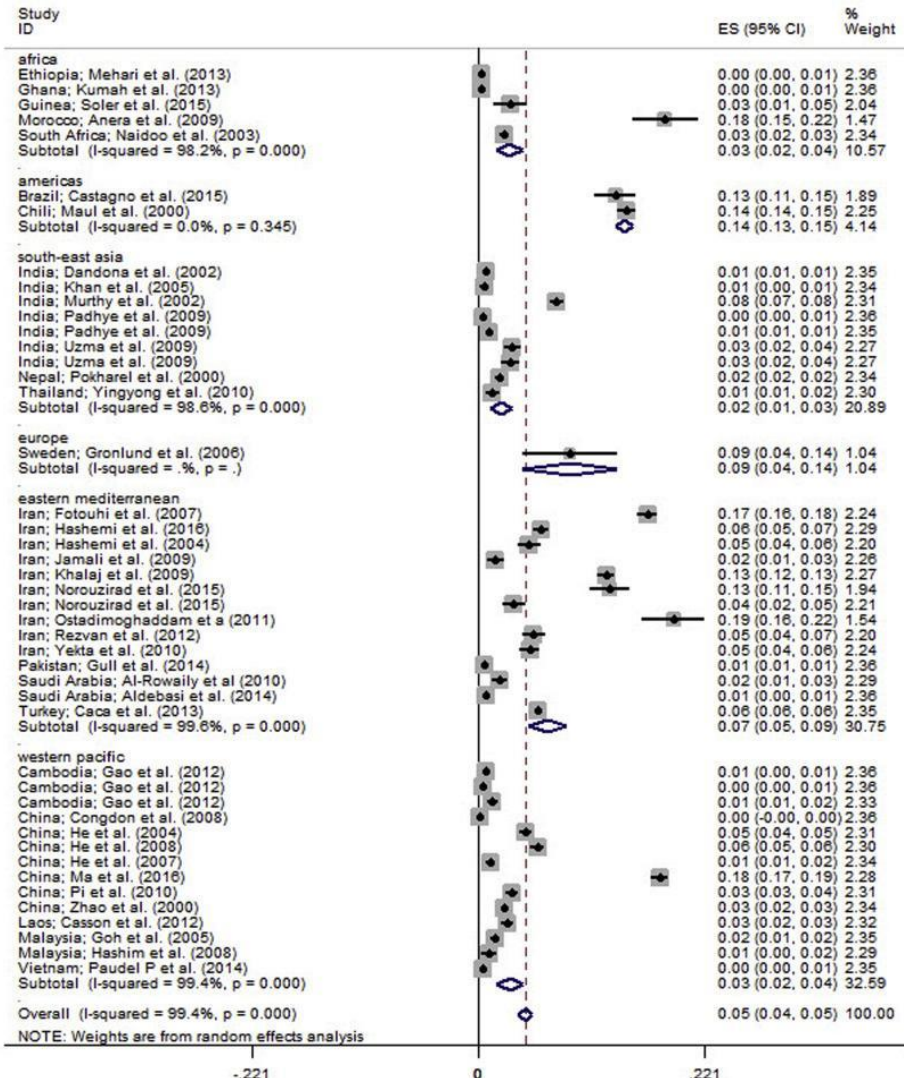

Figure 1. Normal vision vs Eye with hyperopia
(Healthwise Staff, 2021)

Most humans at birth are hyperopic, although with age the eyeball tends to grow emmetropic or even myopic. However if the eye does not outgrow this condition by the age of 4 year old, the person is more likely to develop a more severe disease like amblyopia, if not treated. Since this condition more often is due to genetic predisposition, family history is crucial in development of this disease in the future generations.

Hyperopia can be classified into simple, pathological and functional. Simple hyperopia is due to the decreased axial length of the eye or decreased converging power of cornea, lens and/or media. Pathologic hyperopia is due to the abnormal development, trauma or condition of the eye (cataract, nanophthalmos, etc). Functional hyperopia is due to paralysis of accommodation, which is usually present at birth. Usually physiologic hyperopia (functional and simple) are more common than pathological, and decreased axial length is the most popular etiology.

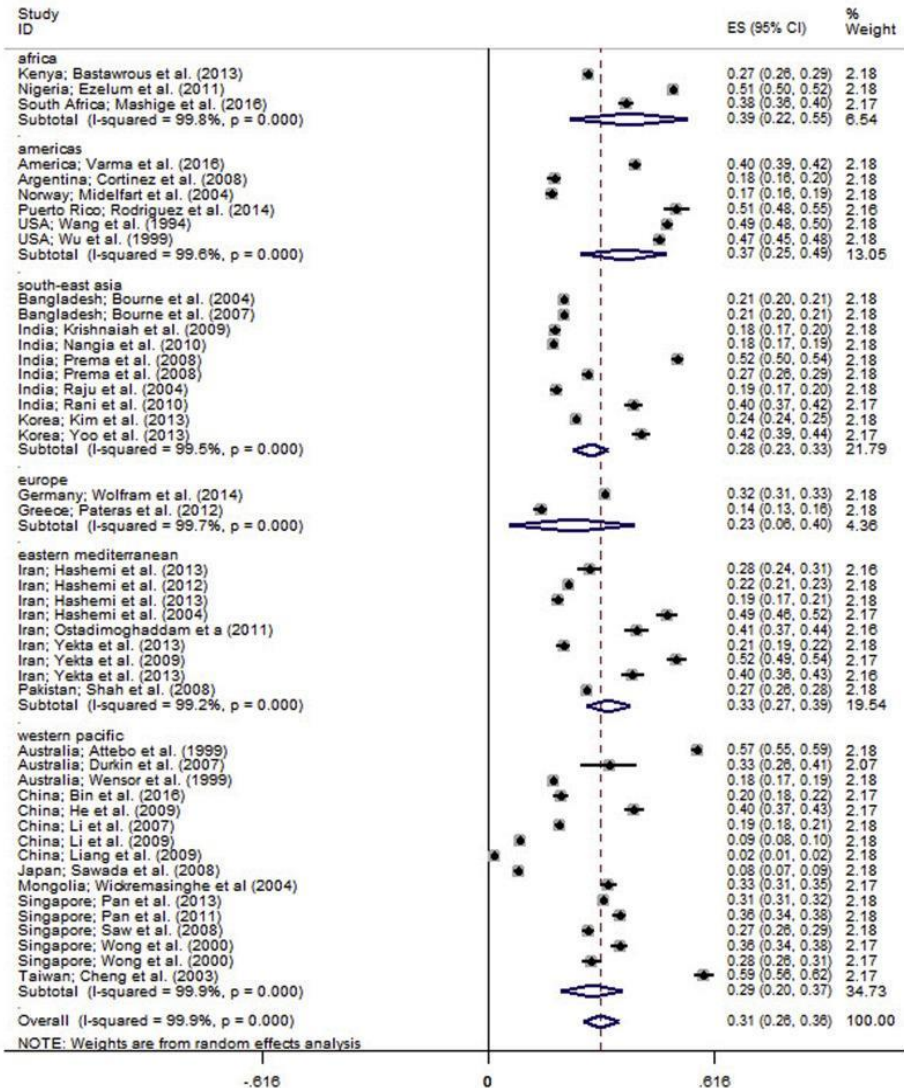
Table 1. Forest plot of estimated pool prevalence (EPP) of hyperopia [spherical equivalent (SE) ≥ +2] in children by WHO regions

Hyperopia is also categorized based on the non-cycloplegic and cycloplegic refractions findings. Manifest hyperopia is found by non cycloplegic refractions and latent is based on the cycloplegic refractions.

Table 2. Forest plot of estimated pool prevalence (EPP) of hyperopia [spherical equivalent (SE) > +0.5] in adults by WHO regions

Numerous studies have been performed and it has been detected that hyperopia is more prevalent among the white race, primarily in Europe and Western countries. These studies have also shown the prevalence rate for hyperopia in children and in adults across the world. The results have shown that among children

the EPP (End Plate Potential) for hyperopia is 4,6% where the sample size was 200 995 participants. The lowest EPP has been in South Asia (2,2%) and the highest in the Americas (14,3%).

In adults the number was higher. EPP of hyperopia was equal to 30,26% where the number of participants was 199 691. This research has shown that the highest percentage of EPP for hyperopia was given by Africa (38,6%), followed by 37,2% of Americas, while Europe had the lowest rate of 23,1% of EPP.

To summarize these studies, the Americas and Africa have shown the highest rates of hyperopia. Although African adults had higher percentage than America's, the Americas had the highest percentage for hyperopia in children. There are numerous factors that can affect such high percentages in given countries, such as lifestyle and computerization. For instance nowadays more children and adults tend to spend more time behind the computer screens, therefore this can affect their eye vision. For adults working with computers is more likely to speed the development of presbyopia (hyperopia that develops with aging). Also an important role plays the genetic factor which determines the hyperopia in the future generations. If hyperopia is congenital, meaning that it was not acquired during the lifetime due to the trauma or some condition, then it will be passed on to the children. This might explain why there are more people with hyperopia in the Americas rather than in the rest of the world. It should be noted that the trend of hyperopia has not been significant over the past 30 years. In fact it has been decreasing over the years from 1990 to 2016.

Hyperopia is one of the world's most common refractive errors which affects mostly children and elderly. Congenital form can be passed by the carrier parent to their children and future generations. On the other hand, pathological hyperopia is acquired during lifetime therefore does not pass from parent to child. Hyperopia has been losing its trend over the years, however is still appearing in high percentage across adults and children in Americas and Africa. There could be a number of causes for these results, however more profound study is required in order to identify an estimated causative agent.

References

- Hall, J. E., Guyton, A. C. (2016). *Guyton and Hall Textbook of Medical Physiology*. Elsevier, 635-645.
- Hashemi, H., et al. (2018). *Global and Regional Estimates of Prevalence of Refractive Errors: Systematic Review and Meta-Analysis*. *Journal of Current Ophthalmology*, 30 (1), 3 – 22. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.joco.2017.08.009>.
- Healthwise S., et al. (2021). *Farsightedness (Hyperopia)*. *Farsightedness (Hyperopia)*. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://www.cham.org/HealthwiseArticle.aspx?id=tc4144>.

Mariia Stupka

BA, State University of Economics and Technology,

e-mail: kandma78@gmail.com, Ukraine

Supervisor – Elien Khekoian, employment, State University of Economics and Technology, e-mail: helenkhekoyan@gmail.com, Ukraine.

THE INFLUENCE OF ART ON THE SOCIALIZATION OF PERSONALITY IN THE CONDITIONS OF MODERN SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Abstract. Scientific work is considered as the art influencing a person. A small research was carried out, the purpose of which was to find out how much time a teenagers spend on social networks. According to this statistic, it was discovered that a person needs self-expression through art to socialize in society.

Keywords: socialization, influence of art, sociology of art, children's art.

Історія розвитку людства свідчить про важливе значення мистецтва у суспільному житті в цілому та в процесі формування особистості зокрема. Мистецтво – це образне відображення реальності, головною метою якого є залучення людини до прекрасного, чуттєвого, цікавого і красивого, часом навіть до непоясненого і суперечливого.

Саме воно має велике значення для включення особистості в культурний контекст, для формування системи орієнтацій у світі культурних цінностей, інтеріоризації зовнішніх культурних сенсів у внутрішньому духовному світі людини. Досвіду практичного життя недостатньо, щоб людина розвинула коло своїх уявлень та інтересів найширше – саме тому мистецтво дає досвід того, що не відбулося або може відбутися (Ю. Лотман). Мистецтво виступає як засіб пізнання себе в інших, як одна із форм самодетермінації особистості. Відображаючи цілісність буття, мистецтво сприяє цілісності сприймання світу.

Немає головних чи другорядних видів мистецтва. Всі вони так чи інакше позитивно впливають на формування особистості. При цьому кожен вид має свою специфіку, а значить свої можливості у процесі соціального виховання.

Дуже часто можна побачити, як хтось дуже голосно розмовляє у громадському транспорті по телефону і всім довкола чути, що у нього за драма трапилася. А буває так, що людині складно спілкуватися з іншими, вона не може сказати хоча б: "Привіт". Це приклади того, як хтось не пройшов повністю і не освоїв всі етапи соціалізації.

Соціалізація – це процес засвоєння соціальних норм, моралі, правил, цінностей окремою особистістю для того, щоб вона стала повноцінним осередком суспільства з можливістю взаємодіяти з такими ж іншими осередками.

Соціологія мистецтва виступає як суміжний напрямок, який знаходиться на стику соціології та мистецтвознавства. Предметом соціології мистецтва є весь спектр функцій мистецтва. У ширшому значенні слова, соціологія мистецтва є областю, у якій проводять дослідження певних взаємозалежностей між станом суспільства загалом і мистецтвом як із специфічних галузей суспільно значимої діяльності.

Вивченням впливу мистецтва на особистість займалося багато філософів, художників, психологів та педагогів. Одним з перших проблему психологічного впливу мистецтва на людину розглядав ще Аристотель, який вказав на поліфункціональний характер художньої діяльності. Згодом його праці продовжили З. Фрейд, Л. Виготський, В. Кандинський, Люшер, Є. Коцюба та ін.

За їхніми роботами можна скласти висновок: особистість відбувається у двох основних типах діяльності. По-перше, ця діяльність, пов'язана зі сприйняттям мистецтва, спілкування з ним; по-друге – досвід власної творчої діяльності. Сила впливу залежить від вікових особливостей, психічного стану, провідного типу художньо-естетичної діяльності, характеру потреб особистості. Якщо вона не відповідає соціальним функціям мистецтва, а сприйняття не адекватне її природі, то вплив мистецтва не здійснюється, його роль у формуванні особистості залишається нереалізованою.

Особливість мистецтва полягає в його комплексному впливові на людину – воно одночасно і розширює об'єм знань, і формує духовний світ, а окремі його види є засобом фізичного виховання. Воно дозволяє не лише отримати інформацію про оточуючий світ, але й сформуванню своє ставлення до нього, отримати в спадок духовну культуру прашурів, забезпечити гармонійний, всебічний розвиток особистості.

У роботі з дітьми, що мають порушення інтелекту, мистецтво не тільки використовується як засіб їхнього художнього розвитку і формування художньої культури, але й проявляє лікувальну дію, є способом профілактики й корекції відхилень у розвитку. Феномен художньої культури полягає в тому, що він формує суспільно-естетичний ідеал, виражає його у вигляді художніх образів, за допомогою яких цінності суспільства перетворюються на власний досвід особистості, яка сприймає ці образи, на її власні риси характеру.

На процес формування гармонійної особистості, на рівень її соціалізації впливають великою мірою не тільки психологічні особливості, а й рівень художньо-естетичної діяльності людини. Зокрема, молодший

шкільний вік психологи визначають як вік активного набуття емпіричного досвіду. Духовний рівень світовідчуття формується у цей віковий період на основі активізації емоцій та почуттів дитини.

Для дітей середнього шкільного віку характерними є яскраві прояви предметно-образної інтерпретації, яка поступово починає домінувати над емоційним сприйняттям. Починає активно здійснюватися моральне формування особистості, за рахунок чого відбувається процес соціалізації особистості у відповідний віковий період. Підлітковий вік, як особливий з точки зору фізіології та соціалізації людини, характеризується особливим підходом до мистецтва. Наприклад, згідно з проведеним аналізом, 59,6% часу в інтернеті підлітки проводять у соціальних мережах.

Найпопулярніша мережа на даний момент – інстаграм. Всі діляться своїм життям з друзями та підписниками. Кожен може поділитися своїм мистецтвом. Саме в цій соцмережі починають публікувати свої тексти, вірші, фотографії, музику і навіть картини. Це дуже приємно, коли твої друзі, знайомі, або просто люди, які натрапили на пости, коментують думки, дякують за них або дають у відповідь якусь пораду. І таких мереж безліч. У кожній дитина може розвиватися. Наприклад, щодня в інтернеті з'являються нові сайти та блоги. Для оформлення кожного з них необхідні унікальні картинки та фотографії. Найчастіше цим займаються саме підлітки.

Підлітковий вік – вік, коли захоплюються мистецтвом і прагнуть навчитися це робити: опитування дорослих, показує, що більшість із них навчалися музиці, малюванню, поезії якраз у роки підлітництва чи ранньої юності.

Якщо людина освоїла творчість повною мірою – і за процесом її перебігу і за результатами – значить, вона вийшла на рівень духовного розвитку. Соціальні детермінанти забезпечують хід розвитку особистості, що сприяє або перешкоджає самореалізації особистості.

Що стосується педагогічних умов, то вони концентруються в системі навчання і виховання, які самі по собі є системоутворюючими основами самореалізації. У зв'язку із цим, виникає проблема включення мистецтва як складової формування особистості, що забезпечить духовний розвиток. Важливість звернення саме до мистецтва зумовлена тим, що когнітивна складова виховання і так є перенавантаженою. Дітям багато разів повторюють настанови щодо соціальних норм та правил поведінки, але здебільшого це не дає належного ефекту. Долучення емоційного компоненту до процесу виховання, сприятиме духовному зростанню особистості.

Як підсумок, мистецтво, впливаючи на людину, захоплює особистість в цілому. Мистецтво не може впливати окремо тільки на культурну сферу,

наприклад, – воно діє комплексно, захоплює всю структуру особистості, формуючи її позицію, її різнопланове відношення до світу.

References

- Datsenko, O. A. (2018). *Fundamentals of social psychology: a textbook*. Kryvyi Rih: KDPU.
- Ibragimova, E. R. (2021). *The influence of art (in particular, painting) on the psycho-emotional state of a person*, 6, 299-301.
- Kunilova, K. (2021). *Socialization of art*. [Electronic resource]. Retrieved from: https://spravochnick.ru/sociologiya/socializaciya_sociobiologicheskie_predposylki_socializacii/socializaciya_iskusstva/.
- Obloмова, O. (2020). *How art affects the human psyche: a brief educational program*. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://4brain.ru/blog/kak-iskusstvo-vlijaet-na-psihiku-cheloveka/>.
- Yushkevich, Y. S. (2020). *Socialization of specialness in the minds of the information support. Materials of the VIII All-Ukrainian Science Internet Conference "Osvita and socialization of specialness"*. Odessa: DZ "PNPU im. K. D. Ushinsky", 50-52.

Alime Yan

MA, e-mail: alime.yan@yandex.ru, Uzbekistan
Supervisor – Natalya Malisheva, Assoc. Prof. PhD,
e-mail: tasha.malysheva@gmail.com, Uzbekistan

THE RELATIONSHIP BETWEEN GENDER IDENTIFICATION AND THE SOCIALIZATION OF PRESCHOOL CHILDREN

Abstract. The article presents the results of observation of preschool children in the process of establishing their gender identification and the relationship with the socialization of preschool children in kindergarten groups. It was concluded that the most common type of gender at this age is androgynous, which is most effective for the successful socialization of a child. There was inferred the great influence of the parental family on the formation of the gender identity of the individual.

Keywords: gender, identification, gender type, socialization, behavior.

Gender is one of the most interesting and important topics in psychology. Gender determines all spheres of a person's life, his/her way of thinking and behavior, which in turn affects the success of socialization. Gender identity - the degree of identification with one or the other category of sex (man / woman) and the corresponding patterns of behavior (*Kletsina, 2009:34*). This internal structure, which is forming in the process of development and upbringing, allows you to form an image of the I and to function socially. It is not given to a person from birth, but developed in the process of interaction between the individual and the society in which the individual lives and grows (*Deryabina, 2019:8*). Gender identification begins in early childhood, and its manifestations can be observed already in preschool age.

Gender identification can go in several directions: masculine, feminine, androgynous, undifferentiated. The masculine type is characterized by the following qualities - independence, assertiveness, dominance, aggressiveness, inclination to take risks, independence, self-confidence, etc. Traditionally, typical female (feminine) traits are compliance, gentleness, sensitivity, shyness, tenderness, cordiality, the ability to sympathy, empathy, etc. However, an individual is not necessarily a carrier of clearly expressed psychological masculinity or femininity. The personality can be represented by essential features of both masculine and feminine types - psychological androgyny. It is assumed that these features are presented in a harmonious and complementary manner. It is believed that such a harmonious integration of masculine and feminine traits enhances the adaptive capabilities of the androgynous type. At the same time, great softness, stability in social contacts and the absence of pronounced dominant-aggressive tendencies in communication are in no way associated with a decrease in self-confidence, but, on the contrary, are manifested in the case of maintaining high self-esteem, self-confidence and self-acceptance. The type of people in whom both masculine and feminine traits are reduced is called undifferentiated (*Boehm, 2004*).

The first manifestations of gender identification can be observed in the behavior of a child from 1.5 to 2 years of age (*Stepanova, 2009:11*). The older the child becomes, the more clearly his/her actions, appearance, manners and choices are carried out under the influence of gender patterns. Also, gender can be traced by the nature and themes of drawings, games, toys, cartoons that the child prefers. Although it is difficult to conduct full testing on the topic of gender identification with a preschool child, manifestations of the gender type are clearly visible when observing and studying the activities of children.

The observation was carried out for 6 years for children aged 1.5 to 7 years, who attended a private kindergarten in Tashkent. The number of children attending the kindergarten is from 80 to 100, the number of groups is 6. During the specified time, some of the children stopped attending the preschool institution, others came

to their place. However, the main contingent (about 65%) of children did not change. Most of the children have been under the supervision of a kindergarten psychologist since the Nursery Group and today are members of the Preparatory Group, after which they go to school in the fall.

As a result of observing children and their behavior, as well as analyzing the themes of drawings, preferred games, toys and cartoons, 9 people with pronounced masculine manifestations were identified (among them 6 boys and 3 girls of different ages), 7 were of the feminine type (all girls), 4 - undifferentiated type (3 boys and 1 girl from the Nursery group who recently came to the kindergarten). The remaining 75% of children show signs of an androgynous type of gender. These figures reflect the picture of the present, but in the time perspective, the approximate number of children of different types of gender does not change significantly.

Pronounced masculine children behave very assertively, aggressively, inclined to leadership and domination, the use of force. They prefer to bring weapon toys, various cars to kindergarten, dress up in superhero costumes and the themes of their drawings, as a rule, are the battlefield, war machines or horror movies. In games, they always want to take the main position, often conflict with other children and are under the supervision of adults. Peers are afraid of them and prefer not to deal with them, or respond to their attacks, which can lead to fights.

Extremely feminine girls are distinguished by their feminine appearance and manners, rather dependent behavior, modesty, shyness, compliance and excessive softness. These girls always prefer dresses and a large number of jewelry (beads, rings, headbands, hairpins, handbags), even during physically active activities. They only bring dolls, soft toys, cosmetics to kindergarten. They are obedient, overly kind with everyone, soft, which often leads to the fact that other children can offend them, take away their things, push them aside. In a conflict situation, they are rarely ready to defend themselves, preferring protection from the outside (adults or stronger friends). Their drawings are mostly pink and contain only feminine themes.

Children of the androgynous type have a wider behavioral repertoire. For example, they can equally easily communicate with children of any gender, more flexible in behavior and in conflict situations. These children play with the same interest in different toys and watch cartoons on different topics. There is a wide range of topics in their works. Although boys are inclined to choose stereotypically masculine subjects, and girls choose feminine subjects, when coloring, for example, they equally easily accept coloring books with the themes of the opposite sex. Many children demonstrate a fairly high self-confidence, the ability to quickly adapt to various situations and are inclined to cooperate in communication.

An analysis of families in which children grow up shows that a pronounced gender type is encouraged by one or both parents. Hegemonically masculine boys

follow the example of their fathers with similar behavior, and their behavior is often the result of parenting. This information was obtained as a result of conversations with parents about the behavior of their children. A similar picture is observed in children with pronounced feminine behavior.

Several children from groups with an extremely pronounced degree of gender identity left this kindergarten for a while for various reasons (family circumstances, financial issues, dissatisfaction with the large number of conflicts their child had with other children, and others), but returned after a while. It is interesting that in another children's group the situation did not change, it was identical to that observed in this preschool institution. The reason for the return was often the staff and the methods of work of the kindergarten, in which all children are accepted and are not divided into "difficult" and "calm".

As a result of observation, the following conclusions can be drawn:

1. Children with an overly pronounced gender identity have more problems with socialization in the children's group due to a narrower repertoire in behavior. It is more difficult for them to find a common language with the group, they find themselves in greater amount of conflict situations.

2. The androgynous type is most common in the group of preschoolers due to the not yet fully formed gender identity of young children who, in the process of their development, try different behavioral models. Moreover, this type is more effective in communication and brings greater success in the process of socialization of children.

3. Upbringing in the family, the views and behavior of the parents have a great influence on the formation of the child's gender identity.

The results of this observation cannot be extended to the entire sample of preschool children in our country, since one cannot ignore the factor of the level and quality of life of the families in which the children grow up. Since the kindergarten is private, these children's parents are affluent, which is often also an indicator of the level of education and culture of the family. Many parents are savvy in pedagogy, psychology, are interested in modern research in the field of parenting, and are in constant contact with the kindergarten staff (including a psychologist). As a result, most mothers and fathers are tolerant towards various gender manifestations of their children, focused on accepting their child and raising a versatile personality.

References

- Boehm, S. (2004). Lenses of Gender: Transformation of Views on the Problem of Gender Inequality. Moscow: Russian political encyclopedia.*
- Deryabina, A.S. (2019). The image of the future in the context of gender differences. (Dissertation). Irutsk, 6-10*

- Kletsina, I.S. (2009). Gender psychology. SPb.: Publishing house of St. Petersburg state University.*
- Stepanova, L.G. (2009). Actual problems of gender psychology. Lecture course. Minsk: BSPU.*
- Zherebkina, I. (Ed.). (2001). Introduction to gender studies. Part I: Textbook. Kharkov, St. Petersburg: KhTSGI, Aleteya.*

SUSTAINABLE EDUCATION AND EDUCATIONAL STANDARDS OF THE FUTURE

Shafoat Gapparova

MA, e-mail: safoatgapparova@gmail.com, Uzbekistan

Supervisor – Gulmira Avezova, teacher,

National University of Uzbekistan named after Mirzo Ulugbek,

e-mail: miraavezova.01@gmail.com, Uzbekistan

ECOLOGICAL PSYCHOLOGY OF PEDAGOGICAL SCIENCE EDUCATION. THE INFLUENCE OF ENVIRONMENTAL PSYCHOLOGY ON THE HUMAN PSYCHE

Abstract. The key problem of ecological psychology is the study of individual and group ecological consciousness, where ecological consciousness is understood as a set of ecological ideas, existing attitudes to nature, as well as appropriate strategies and technologies for interacting with it.

Keywords: environmental psychology, ecological approach in psychology, environmental structure, educational environment, environmental parameters.

Environmental psychology is one of the newest trends in psychology, which has long received intensive formation at the junction of classical psychology, biology, ecology, pedagogy, psychotherapy, philosophy. The word refers to the German psychology specialist Roger Barket (Fifty is the letter of the year of the XX century). In the Russian Federation, the basic principles of environmental psychology (either the psychology of environmental reason, or ecopsychology) began to form at the beginning of the 90s of the last century. The impetus was the understanding of this, that it is possible to cope with environmental decline only by changing the environmental understanding ("psychological base"). In 1992, the 1st Biological Laboratory of Environmental Psychology was opened in the Psychological University of the Academy of Creation. The nature conservation of the person and ethnopsychology were the initial factors of the emergence of the academic excerpt "Ecological Psychology", which examines the relations of the person and nature in the totality of its parts - volumetric-geographical, social, civilized. The presence of nature in society is introduced into the life process of a person and also regulates his actions during socialization.

Environmental psychology studies the patterns and features of mental phenomena in the system "human - the world of nature" and uses the results of the study in practice - in solving environmental problems facing human and society. The subject of ecopsychology research is ecological consciousness

In general, the subject of research in environmental psychology is the relationship of a person with his environment, the relationship between environmental variables and various psychological characteristics of a person, his behavior.

Currently, the main areas of research in environmental psychology abroad are:

- 1) the study of spatial cognition (environmental cognition);
- 2) spatial behavior (environmental behavior);
- 3) perception of environmental quality (environmental assessment);
- 4) human reactions to interaction with the environment and the resulting stress (environmental stress).

In the domestic psychology of the environment, studies of the formation of the child's psyche in the process of interaction with the environment as a system, the urban environment, the psychological consequences of natural disasters and human-made disasters, and others have also been developed.

The development of theoretical models of the educational environment was carried out in pedagogical science. The most interesting is the "concept of the environmental approach in education", presented in 1998 by Yu.S. Manuilov at a meeting of the specialized Council at the Research Institute of Theory of Education and Pedagogy of the "RAO". In 2004, Yu.S. Manuylov organized the Laboratory of Environment and Environmental Studies in Education at the Nizhny Novgorod Institute of Educational Development, and then the Association of Schools of Environmental Approach and Environmental Researchers in Education was established. According to the environmental approach in education, the environment consists of "niches", "elements" and "individuals labeled by them". A niche is a static element, and an element is a dynamic one. "Individuals marked with elements and trophies" are potential carriers of changes in the environment. Niches can be characterized by size, embeddedness, accessibility, trophic monotony or diversity, quality necessary and sufficient to obtain the desired result, and the elements - the front of movement, the power of influence, the form of manifestation.

At the present stage of human society, qualitative changes in personal attitude to nature are taking place, associated with new requirements for a person (in the man-environment system), modern production and the development of scientific and technological progress.

Research in social psychology sometimes takes on an ecological and economic connotation. Currently, a new ecological and psychological direction has

appeared in the complex of psychological sciences, designed to study the full range of problems of human interaction and environmental factors.

The relevance of the development of factors in this direction is due to the manifestation of specific areas of human-nature interaction associated with the integration of environmental, social, socio-psychological and other knowledge in the field of methodology, theory and practice. A complex of environmental problems arises in situations when a person is forced to change the environment through his activities.

The solution of ecological and psychological problems allows you to reach the level of consideration of situations or the level of a real person in his workplace. This problem can be formulated as the study of environmental friendliness and non-environmental friendliness of a person.

Ecological psychology cannot be ignored, because it is caused by violations of the natural balance of living space and those problems, most of which are related to the understanding or misunderstanding of what is happening by a person. Although, it would seem, it is quite obvious to everyone that pollution of the air basin, chemicalization, climate warming affect not only health, but also the human psyche. Environmental psychology itself still needs theoretical research and the establishment of the laws of the development of the psyche under the influence of environmental reality.

References

- Deryabo, S. D., Yasvin, V. A. (1996). Environmental pedagogy and psychology. Rostov-on-Don: Feniks.*
- Deryabo, S.D. (1999). Ecological psychology: diagnostics of ecological consciousness. Moscow: MPSI.*
- Hesle, V. (1993). Philosophy and ecology. Philosophers of the Modern World. (Lectures at the Institute of Philosophy of the Russian Academy of Sciences). Translation from German. Moscow: Kami.*
- Leontiev, A. N. (1972). Problems of mental development. Moscow: Moscow University Press.*
- Sitarov, V.A., Pustovoitov, V.V. (2000). Social ecology: textbook for universities. Moscow: Academy.*
- Zverev, I. D. (1980). Ecology in school education: A new aspect of education. Moscow: Znaniye.*

Raziya Gaynutdinova

MA, e-mail: roza_2000@mail.ru, Uzbekistan

Supervisor - Zulfizar Karimova, Postgraduate student of Tashkent State World Languages University, e-mail: zulfizar.karimova@yandex.ru, Uzbekistan

EDUCATION IN MARKET RELATIONS

Abstract. The forms and types of government have a great impact on such an aspect of life as education. The analysis of the impact of market relations on education is the main aspect in the correction of existing negative trends. The article analyzes the impact of market mechanisms and principles on the psychological health of the teachers and students.

Keywords: Higher education institutions, mental and physical health, motives for education, perfectionism, depression and anxiety.

In connection with the global isolation during the Covid-19 pandemic, modern science had an opportunity to stop and think about its direction and development. The conditions of isolation should be evaluated as an opportunity to take a new look - focused and without the excitement inherent in science today - at the whole range of theoretical and applied problems of modernity.

In our view, the main problem of modern science is the motives of the modern learning process. The transition to market conditions of the economy has led to the introduction of market mechanisms and principles in education. The transition from the installation on self-development, is science in general, to the formation of intellectual capital to increase productivity and product quality.

Murat Choshanov speaks about sharp decrease of reproducibility coefficient of scientific data in his article and states that there is a necessity of refusal from competitive ability as the main and unique purpose of universities activity (*Choshanov, 2018*). Singling out the university as an object of market relations Bill Readings singled out the following attributes of market in conditions of higher education:

- managerialism (priority of administration and administrators in science and education);
- competitiveness and ranking improvement;
- race after indicators (publication activity, reception of grants, installation on profitableness and economic return of scientific researches and so forth) (*Readings, 2010*).

All this has a negative impact on the psychological health of teachers and their high level of stress. A study by the Canadian Association of University Teachers (CAUT) showed that 22.1% of respondents (Canadian teachers) had physical health problems and 23.5% had psychological health problems. And 21.8% of the respondents were taking medication to reduce stress and anxiety

(*Choshanov, 2018*). The data obtained during the langitude study in St. Petersburg (from 2008-2018) revealed a high level of stress in teachers, and in particular such symptoms of stress as feeling tired (69% of respondents indicated this sign), muscle tension, frequent pain in the neck and lower back (40%), sleep disorders (29%), unmotivated anxiety on various occasions (23%), increased irritability (20%), depressed mood (15%), appetite disorder or overeating (12%), persistent headaches (11%), deterioration of qualitative and quantitative performance (8%) and others (*Shingaev, 2018*). Thus, we can notice that the tension in the work process, the experience of time deficit lead to difficulties in maintaining both mental and physical health.

We would also like to pay attention to the modern student's motives for education and the influence of these motives on scientific activity, as well as satisfaction in the conditions of "marketization" of science. The market dictates its rigid rules of success and the laws of competition. The pursuit of success and excellence in the educational process leads to psychological problems . Research by Thomas Karen and Andrea Hill revealed a large increase in the last decades of self-centered and socially prescribed perfectionism as well as other-centered perfectionism in learning. What brings with it a large increase in indicators of depression in students, anxiety disorders, suicidal orientation. Under market conditions a society of competitive individualism is formed, students strive to be perfect in all respects.

The perfectionist student has a pronounced egocentrism, which manifests itself as a focus on continuous improvement in various external spheres of life to the detriment of socially useful activities. Each person is a potential rival for perfectionist students, and their attitude towards others varies at best from indifference to overt hostility (*Vyunova, Larskikh, Pashkevich, 2018*).The growth of this type of perfectionism with an egocentric tendency can be indirectly confirmed by an analysis of Google books Ngram Viewer, a gradual decrease in the use of the pronoun "we" and "us" (down 10%) and an increase in the use of "I" and "me" (up 42%) in books and publications. We can also cite a study by A.B. Kholmogorova, N.G. Garanyan. G., Tsatsulina T. O., where a comparison of samples of Russian students in 2005-2008 and in 2017-2018, showed a significant increase in the most destructive aspects of perfectionism, closely related to the symptoms of depression and anxiety. Thus, the average values of the indicator corresponding to socially prescribed perfectionism increased by 34%, and the indicators of perfectionist cognitive style actually doubled (*Kholmogorova, Garanyan, Tsatsulin, 2019*).

Thus, the motives of perfectionism and egocentrism in students lead to severe psychological consequences and the race for performance, higher ratings in the administration lead to higher levels of stress for teachers. All this ultimately leads to the "extinction of science-for the sake of science". Education becomes a

field for the implementation of their complexes and desires to the detriment of his health, and science as the development of objective knowledge outlives itself.

We believe that in modern conditions it is impossible to separate education from upbringing. It is necessary to pay attention to the education of a fully developed personality; to support individuality in students; to cultivate highly spiritual and moral aspects of personality; to develop emotional and social intelligence.

References

- Choshanov, M. (2018). *Attention, alert! Corporate model in higher education raises questions. Poisk, No. 20.*
- Curran, T., Hill, A. P. (2019). *Perfectionism Is Increasing Over Time: A Meta-Analysis of Birth Cohort Differences From 1989 to 2016. American Psychological Association, 145 (4), 410-429.*
- Kholmogorova, A. B., Garanyan, N. G., Tsatsulin, T. O. (2019). *Dynamics of indicators of perfectionism and symptoms of emotional distress in the Russian student population for the last ten years: a cohort study. Cultural-Historical Psychology, 15(3), 41-50.*
- Readings, B. (2010). *University in ruins. Korbut, A.M. (Trans.). Moscow: GOS.*
- Shingaev, S.M. (2018). *Stress in the professional activity of teachers. BBK 88.3 P86.P. 58.*
- Vyunova, N.I., Larskikh, M.V., Pashkevich, A.A. (2018). *Development of spirituality of students with a high level of perfectionism: from the awareness of psychological features to the choice of development method. Integration of science and education in the XXI century: psychology, pedagogy, defectology.*

Khudoyor Kamolov

MA, Bukhara State University, e-mail: kamolov.xudoyor@mail.ru, Uzbekistan
 Supervisor – Nutfillo Ibragimov, Assoc. Prof., DSc., Bukhara State University,
 e-mail: ibragimov.nutfillo@mail.ru, Uzbekistan

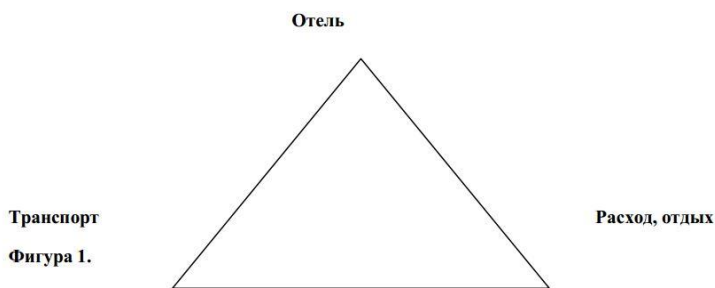
FORMATION OF TOURIST INFRASTRUCTURE IN THE ECONOMY. FACTORS AND REASONS AND CLASSIFICATION OF HOTELS BY TOURIST INFRASTRUCTURE

Abstract In this article, we will visit the formation of tourism infrastructure in the economy of Uzbekistan, its factors and causes, and tourism infrastructure. In conclusion, we will determine which tourism sector is effective.

Keywords: hotels, classifications, economics, factors, transport.

Процесс формирования рыночной экономики отражается в качественных показателях, требующих определенной степени изменения социально-экономических событий. Изменения, происходящие в стране, в первую очередь связаны с последовательной реализацией экономических реформ. В частности, непродуцированные секторы, которые являются важным сектором экономики, играют важную роль в развитии экономики, занятости и благосостоянии населения. Поэтому для организации деятельности непродуцированных секторов в соответствии с современными требованиями выделяются материальные, трудовые и финансовые ресурсы и определены необходимые меры по его развитию. Если сосредоточить внимание на эффективности социально-экономического развития развитых стран, то в последние годы общественное разделение труда в непродуцированных секторах становится большой сетью. Со второй половины 1990-х годов в некоторых странах в среднем более 71% всего работающего населения было активно задействовано в непродуцированных секторах, тем самым оказывая значительное влияние на экономику и благосостояние страны. Существуют достаточные условия и возможности для полноценного функционирования туристической инфраструктуры, что является одним из важных этапов социальной стратегии, направленной на поддержание и развитие человеческого потенциала.

Мы можем выразить основные элементы и факторы обслуживания в форме треугольника, а туристическая сеть может предоставлять внутренние услуги, как описано в следующих пунктах (Рисунок 1).

Рисунок 1. Туристическое треугольники

Сегодня достижения науки и техники снижают физическую усталость людей и повышают нервное напряжение. Это, в свою очередь, требует лучшей организации досуга и отдыха людей. С учетом этого Гаагская декларация по туризму гласит, что «отдых, досуг и регулярный

оплачиваемый отпуск, а также использование этого времени для отдыха, образования и развлечений, свободного передвижения, осуществления внутреннего и международного туризма» (52) являются одно из важнейших требований. Потому что туризм обогащает мысль, образованную разнообразными впечатлениями, положительно влияет на психическое состояние людей и создает основу для активного участия в дальнейшей трудовой деятельности. Роль и значение туристической инфраструктуры в становлении людей как личностей также неизбежны. Они повышают свою интеллектуальную культуру на основе впечатлений от окружающей среды, поездки и, таким образом, показывают, на каком уровне они также могут повысить свою социальную культуру. Ярким тому доказательством является то, что на туристическую отрасль тратится значительная часть бюджетов семей развитых стран.

Исходя из вышеизложенного и учитывая роль туризма в социально-экономическом развитии страны, можно сделать вывод, что он играет важную роль в социальной жизни государства, эффективно проводит свободное время людей, познает мир, поддерживает экономические, политические, духовные связи между государствами и народами.

Можно сделать вывод, что он может стать одним из самых прибыльных секторов мировой экономики. Действительно, с помощью туризма можно многое сделать для развития страны, в том числе международного.

Факторы возникновения и формирования туристских связей на глобальном уровне различны. К основным из них можно отнести следующие.

Для сферы туризма первым фактором является познавательный и экспериментальный потенциал персонала (работник может быть специалистом, но без специальных знаний и опыта работа в туризме не пойдет). Маршруты формируются в зависимости от количества и качества продукции, туристско-рекреационных ресурсов, климатических условий, качественных показателей исторических, археологических и архитектурных достопримечательностей, количества и качества национальных игр, праздников и национальных товаров, соответствия национальной кухни мировым стандартам, количества и качества транспорта.

В обобщенном виде основными факторами формирования туристских отношений являются следующие группы: туристический транспорт, места в гостиницах и ресторанах, количество и стандарты качества персонала, количество и качество представленных продуктов, количество и качество рекламы туристических продуктов.

На социально-экономический рост международного сотрудничества в сфере туризма влияют следующие факторы:

Политические факторы - это отношения между странами, соглашения, товарный и туристический обмен, а также стабильность в стране.

Экономические факторы - туристические организации, качество инфраструктуры, экономические выгоды, финансовые вложения, банковские кредиты.

Природные факторы - исторические и археологические сооружения, реки, моря и озера, грунтовые воды, красивые горные пейзажи.

Научно-технические факторы - современные способы и средства обслуживания, новые техники и технологии, научные эксперименты, новый туристический менеджмент, маркетинговые знания, наличие специальных гидов для туристов и т. д.

Классификация гостиничных предприятий по уровню комфортности играет важную роль в решении задач управления качеством гостиничных услуг.

Уровень комфорта - это комплексный критерий, в который входят:

- состояние количества комнат: площадь комнат (м²), одноместные (однокомнатные), многокомнатные комнаты, доли квартирных комнат, наличие инженерных сетей и др. ;

- состояние мебели, инвентаря, сантехники и др. ;

предприятия общественного питания: рестораны, кафе, бары и т. д.к.наличие и состояние;

- состояние здания, подъездные пути к нему, благоустройство территории, прилегающей к отелю;

- наличие информационного и технического оборудования, включая телефоны, спутниковую связь, телевизоры, холодильники, мини-бары, мини-сейфы и др. ;

- наличие дополнительных платных и бесплатных сервисов.

Эти критерии используются сегодня в классификационных системах всех отелей мира. Кроме того, к сотрудникам и их обучению предъявляется ряд требований: образование, квалификация, возраст, состояние здоровья, знание иностранных языков, внешность.

В настоящее время в мире существует более 30 известных систем классификации. Среди них особенно распространены следующие системы классификации:

- Европейская система классификации или "звездная система" основана на французской национальной системе классификации. Он основан на классификации отелей от 1 до 5 звезд, применяемой во Франции, Австралии, Венгрии, Египте, России, Узбекистане и многих других странах;

- Система букв (A, V, C, D). Используется в Греции;

- «коронная» система. Действует в Великобритании;

- Индийская система.

Типы гостиниц, в которых есть средства коллективного проживания: гостиницы; мотели; живые клубы; пансионаты; меблированные комнаты; спальни включены.

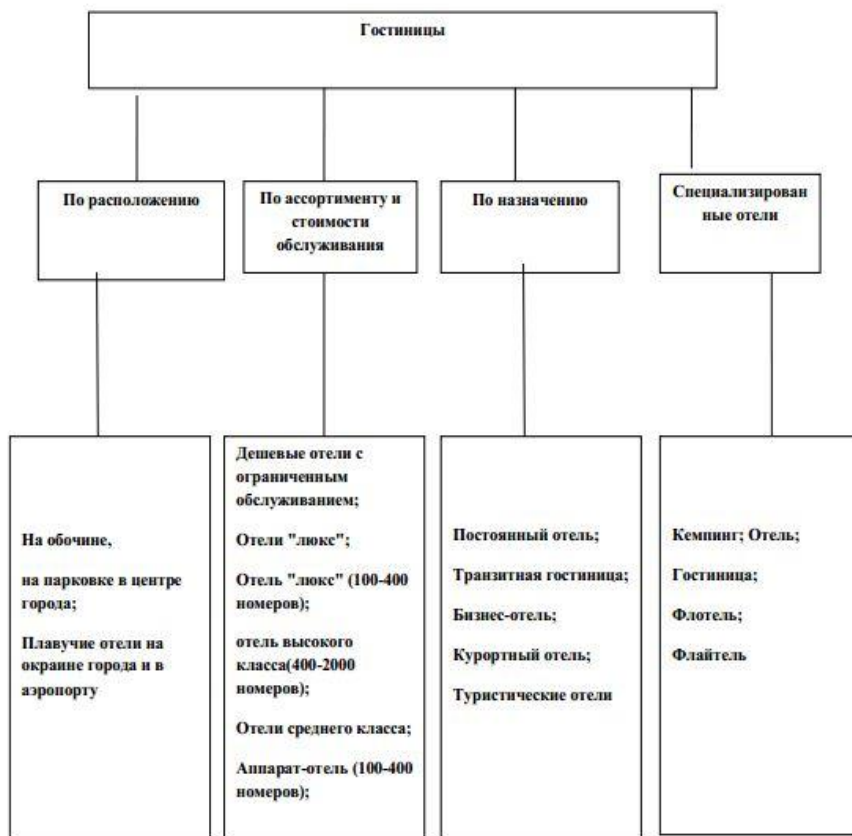
К специализированным объектам размещения относятся: санатории, профилактория, дома отдыха, туристические гостиницы и автостоянки, туристические спортивные базы, базы отдыха, дома охотников (рыбаков), конгресс-центры, лагеря, ботели, флотилии, ротели.

К индивидуальному размещению относятся квартиры посуточно, комнаты в квартирах, дома, коттеджи и другое.

В таблице 1 представлена классификационная схема перечисленных выше инструментов размещения. Как видно из данной схемы, гостиничные предприятия являются основным видом размещения и бывают разных типов со своим разнообразием в предоставлении услуг туристического комплекса. Общая классификация гостиниц представлена на рисунке 2.

Рисунок 2. Стандартный классификатор средств размещения, разработанный экспертами Всемирной туристской организации

Рисунок 3. Классификация отелей

В отелях, как и на курортах, особое внимание уделяется доступности всех видов услуг, особенно детских площадок, тренажеров. Цены могут быть немного выше. Таймеры бывают цифрами от 50 до 250, квартирного типа раздельные или общие. Приобрести такие квартиры на длительный срок тоже можно. Цены меняются от сезона к сезону. Больше, когда есть спрос, в противном случае это может быть дешевле. Такие типы отелей в настоящее время существуют в 75 странах, а в 2002 году их было около 30 млрд. долларов США.

Из вышесказанного ясно, что в целом краткосрочные гости отеля можно разделить на тех, кто приезжает по работе, и тех, кто приезжает на отдых.

К отелям для деловых людей предъявляются следующие требования:

1. Расположение должно быть в центре города, недалеко от административных, общественных и других центров;
2. В основном номерной фонд должен быть одноместным;
3. В помещении должна быть рабочая зона, состоящая из письменного стола, рабочего стула, настольного освещения, письменного и оргтехники;
4. Необходимо быть максимально изолированным от внешней среды, особенно от шума;
5. В отеле должны быть места, комнаты для встреч, семинаров, совещаний, переговоров и т. д.;
6. Бизнес-центр;
7. Должна быть служба финансовой поддержки.

В отличие от отелей для отдыха включают в себя:

1. Находиться вдали от города, на лоне природы, в месте, отличающемся обилием своей флоры;
2. Наличие зон для отдыха, занятий спортом и озеленения;
3. В основном двухместные номера;
4. Должны быть игровые, развлекательные площадки для детей.

Конечно, в зависимости от предназначения отеля будут самые разные номера, места и услуги.

Если для гостиниц отдыха необходимо наличие лечебно-оздоровительных кабинетов, диетических блюд в питании, то для стационарных гостиниц, предназначенных для семейного отдыха, обязательно должен быть детский домик, комната для присмотра за ними. Точно так же туристический отель должен иметь экскурсовода, группового гида, спортивных инструкторов, туристический кабинет, пункт проката спортивного инвентаря и бассейн внутри или рядом с ними.

References

- Aliyeva, M.T., Salimova, B.X. (2005). *Hotel Management: Textbook. T: Finance.*
- Bobokalonov, R. (2019). *Development of tourism infrastructure in Uzbekistan Global Edit.*
- Davronov, I. O. (2021). *Economic Importance of Innovative Technologies for Improving Hotel Services. International Journal of Business, Technology and Organizational Behavior (IJBTOB), 1(3), 169-175.*
- Qudratov, F.X., Tuxliyev, I.S. (2007). *Tourism economics. Guide Sam ISI.*

Yulia Kikot

*MA, State University of Economics and Technology,
e-mail: kikotyulia200502@gmail.com, Ukraine
Supervisor – Svitlana Matsyura, Assoc. Prof. PhD,
State University of Economics and Technology,
e-mail: matsiura.si@gmail.com, Ukraine*

THE ROLE OF COVID-19 IN THE LEARNING PROCESS AND IN THE DEVELOPMENT OF ONLINE PLATFORMS IN UKRAINE

Abstract. The article considers the important role of COVID-19 in the educational process and in the digitalization of education in Ukraine. Research on the development and updating of online platforms used by students for distance learning.

Keywords: digitalization, Zoom, Microsoft Teams, Google Classroom, distance learning, COVID-19.

На сьогоднішній день пандемія коронавірусної хвороби змінила не тільки економічні стани країн та робочі можливості людей, а і навчальні процеси для учнів та студентів.

З 2020 року, у зв'язку з карантинними обмеженнями через пандемію, усі навчальні заклади були зачинені на карантин, було запроваджено дистанційне навчання. «У зв'язку з погіршенням епідеміологічної ситуації в Україні, спричиненої поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19), рекомендуємо запровадити дистанційне навчання в закладах вищої, фахової передвищої, професійної (професійно-технічної) освіти, внісши необхідні зміни до графіка освітнього процесу та розкладу занять» (Scarlett, 2020).

Мета роботи полягає в тому, щоб розглянути ці онлайн платформи детальніше та проаналізувати, як їх змінив COVID-19.

Аналіз офіційних джерел показав, що освітні процеси були змушені діджиталізуватись, тому основними «помічниками» освітян, учнів та студентів стали такі онлайн платформи як: «Zoom», «Microsoft Teams» та «Google Class».

Одним з найпоширеніших та найвживаніших став Zoom. «Наша платформа безвідмовного зв'язку — це єдина платформа, основою якої від початку є відео, і з того часу ми визначаємо стандарт для інновацій. головний офіс знаходиться в Сан-Хосе, штат Каліфорнія» (*Official website of Zoom, 2021*).

Проте вдосконалився Zoom лише у 2020-2021 під час всесвітньої пандемії. «Компанія Gartner, провідна світова фірма в галузі досліджень та

консультацій з інформаційних технологій, включила компанію Zoom у квадрант лідерів магічного квадранта за 2020 рік у сфері рішень для конференц-зв'язку та магічного квадранта у сфері UCaaS у міжнародному масштабі» (*Official website of Zoom, 2021*). Акції компанії почали зростати разом з прибутком. «2 березня 2021 року на тлі вдалою звітності акції компанії виросли на 11%. За підсумками минулого року виручка Zoom зросла на 326%, до \$2,65 млрд, а чистий прибуток — до \$671,5 млн» (*Gerrit De Wink, 2020*).

Ще одним з найактуальніших платформ для дистанційного навчання став Microsoft Teams. «Microsoft Teams — корпоративна платформа, що об'єднує в робочому просторі чат, зустрічі, нотатки та вкладення. Розроблена компанією Microsoft» (*Official Microsoft website, 2021*).

На відміну від Zoom, Microsoft Teams був популярним ще до карантинних обмежень та пандемії, проте також вдосконалився лише у 2020-2021 роках. «Попит на Microsoft Teams зріс у всьому світі минулого місяця, підскочивши з 32 мільйонів щоденних активних користувачів до 44 мільйонів лише за тиждень. Хоча використання продовжує зростати, Microsoft випускає новий звіт про тенденції віддаленої роботи, щоб підкреслити, як змінюються робочі звички» (*Warren, 2020*).

Для учнів більш відома така онлайн платформа як Google Classroom. «Google Classroom – безкоштовний вебсервіс, створений Google для навчальних закладів з метою спрощення створення, поширення і класифікації завдань безпаперовим шляхом. Основна мета сервісу -прискорити процес поширення файлів між педагогами та здобувачами освіти. Може використовуватися вчителями та учнями у школах, або у закладах вищої освіти викладачами та студентами» (*Official website of Google, 2021*).

«Пандемія позитивно вплинула і на цю онлайн платформу. «Під час кризи кількість користувачів Google Classroom подвоїлася до 100 мільйонів» (*Gerrit De Wink, 2020*).

Більш того, «У 2020 році Google додала крашу інтеграцію з Google Meet, щоб викладачі могли мати унікальне посилання на зустріч у кожному класі. Окрім того, до Classroom було додано кілька функцій, в яких Google зазначила, «оскільки викладачі у всьому світі переосмислили свою практику в Інтернеті, ми також адаптуємо наші інструменти для задоволення нових потреб їхнього освітнього середовища» (*Yeskel, 2020*).

Кожний освітянин міг обрати онлайн платформу, яка йому підходить, адже всі вони мають свої додаткові можливості і відмінності між собою. Zoom – це відеочат та миттєві повідомлення. Microsoft Teams - це чат особистий та груповий з можливістю надсилати текстові повідомлення та стікери, відео конференції і наради та можливість обмінюватися файлами. Google Classroom – це можливість створювати класи, давати учням або

студентам завдання та перевіряти їх в онлайн режимі, можливість спілкуватися та мати архівні курси.

Отже після аналізу інформації, можна прийти до висновку, що пандемія COVID-19 привнесла не тільки негативні результати, а і позитивні, у вигляді значної діджиталізації навчальних процесів в Україні. Навчання стало зручним та більш модернізованим, усе в режимі онлайн. Всі онлайн платформи, які використовувались під час дистанційного навчання, зросли в прибутку і в ціні своїх акцій. Кожний освітянин має змогу обирати онлайн платформу на свій смак та підбирати під свої потреби в роботі. Завдяки дистанційному навчанню освіта стала сучаснішою та зручнішою.

References

- Gerrit De Wink *Google Classroom Software by Google*. (2020). *Official Bloomberg website*. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-04-09>.
- Google *Official Google Classroom support*. (2021). *Official website of Google*. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://support.google.com/edu/classroom/forum/>.
- Microsoft *Video conferencing, meetings and challenges*. (2021). *Official Microsoft website*. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://www.microsoft.com/uk-ua/microsoft-teams/group-chat-software>.
- Scarlett, S. (2020). *Letter from the Ministry of Education and Science of Ukraine from the Acting Minister Scarlett, S*. *Official website of ministry of education of Ukraine*. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodotimchasovogo-perehodu-na-distancijne-navchannya>.
- Warren, T. (2020). *Microsoft thinks coronavirus will forever change the way we work and learn*. *The Verge*. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://www.theverge.com/2020/4/9/21214314/microsoft-teams-usage-coronavirus-pandemic-work-habit-change>.
- Yeskel, Z. (2020). *New Meet features to improve distance learning*. *Google*. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://blog.google/outreach-initiatives/education/meet-for-edu/>.
- Zoom *About company*. (2021). *Official website of Zoom*. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://explore.zoom.us/ru/about/>.

Vladyslava Skovorodka

BA, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman,

e-mail: vladislava18.07@ukr.net, Ukraine

Supervisor – Larissa Bondarchuk, Assoc. Prof. PhD,

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman,

e-mail: larysa.bondarczuk@ukr.net, Ukraine

LANGUAGE PROBLEMS IN WORLD CONTEXT

Abstract. The article discusses the language problem in different countries of the world, determines its role in the political and economic development of countries. Measures are proposed to solve language problems.

Keywords: language problem, language policy multilingualism, language borrowing, language assimilation.

Language is a national identifier and social consolidator, it is the treasure of the nation and its culture.

Consider, for example, the Polish language. Poland pays a lot of attention to the language problem. One of the methods of controlling this issue is legislation. The Constitution of Poland in Art. 27 indicates that Polish is the only state language. The Law on Language of 1945 on the State Language and the Language of Exercise of Power by Public Administration and Local Self-Government Bodies. This law confirms that the Polish language was the only means of struggle against enemies and occupiers, against the destruction of the nation, it was and it is an identifier of national identity, a treasure of culture. The Explanatory Memorandum to the Government's draft language law notes that the Polish language needs to be protected because it is an important economic category that affects the living standards of its users in trade, tourism and the labor market. All Polish authorities and citizens are obliged to protect the Polish language. According to Art. 9 of the law, "Polish is the language of instruction and the language of examinations, dissertations in public and private schools of all types, in educational institutions and other educational institutions, unless otherwise provided by law".

Language and self-awareness are the two most important features of a nation.

Therefore, in order for Ukraine to become a truly independent state, it is necessary to pursue an effective language policy. State, nation and language are identical concepts. All multiethnic empires fell apart because they did not have a single consolidator - the language. Like Poland, Ukraine has carried out a number of legislative reforms in the language sphere. In 1997, the Language Policy Council under the President of Ukraine and the Language Policy Department within the State Committee on Nationalities and Migration were established, although they were soon abolished. The decision of the Constitutional Court of Ukraine of

14 December 1999 was adopted, stating that the Ukrainian language is obligatory for use in legislative, executive and judicial bodies, as well as in other state bodies of local self-government, the Armed Forces, state and municipal authorities. educational institutions that proficiency in the Ukrainian language is a prerequisite for replacement of positions in state bodies, and according to the Law on Citizenship of Ukraine, citizenship can be acquired only if proficiency in the Ukrainian language is sufficient for communication. Despite seemingly good legislation, all these requirements remain only on paper and are not actually met.

This situation is not uncommon in other countries.

In France at the end of the XVIII century, half of the population did not speak the language of their country. However, thanks to the correct language policy of the state regarding conscription, education, publishing books and especially newspapers and magazines in French, the obligation of government officials to use the language of the state - the French language during the XIX century, became the only one in the whole territory of the state and in all spheres of public life. As a result of this policy, society was united, the spiritual and economic growth of France began, and science, culture, and economics reached heights. As already mentioned in the example of other countries, an important aspect is legislation. The National Assembly and the French Senate passed a law on the use of the French language on August 4, 1994, which not only proclaims that "the French language as the state language, according to the Constitution, is an important part of France's identity and national heritage," but also establishes sanctions for ignoring the language in the state.

When Italy gained independence in 1861, the Italian language was barely alive: of Italy's more than 25 million people, only 600,000 spoke Italian. And of those 600 thousand, the vast majority, 400 thousand, was concentrated in Tuscany and only 70 thousand - in the capital Rome. On behalf of the Italian government, the famous writer Alessandro Manzoni developed a program to spread the Italian language among the population of Italy. A. Manzoni wrote: "Following the unity of government, armed forces and laws, the unity of language contributes most to making the unity of the nation tangible, strong and beneficial." The implementation of this program contributed to the consolidation of the Italian population into a single society.

In Indonesia, with a population of over 200 million, there are more than 300 languages and 1,000 dialects. For more than 300 years, this country was ruled by the Netherlands. She wanted to consolidate her colonial rule and worked hard to impose the Dutch language on Indonesian society. "If we want to achieve the unity of Dutch India (Indonesia)," said one Dutch politician, "we must make the language of unity a language that represents international culture: in our case, it is Dutch." All schooling was conducted in Dutch. "Dutch became the language I thought," wrote Sukarno, the first president of independent Indonesia.

Almost twenty years before the proclamation of independence, Indonesian youth put forward the slogan: "The only homeland is Indonesia, the only nation is Indonesian, the only language is Indonesian." The official language is Indonesian. And it is one of the subjects in the school from first grade to last. In higher education, teaching is also conducted in Indonesian, sometimes lectures can be given in English, but to use Dutch, the language of the former metropolis, is prohibited. All Indonesian films are broadcast in Indonesian, and the annual reports of the President of Indonesia include data on the implementation of state plans not only on the state of the economy, but also on the publication of literature in the state language and linguistic research.

But even in countries where a common language for the whole society has a strong position, the state should not pay attention to language policy, seeing it as an important factor in social consolidation. A good example is Japan. To ensure the comprehensive development and functioning of the Japanese language, a number of government agencies have been established, the most important of which are the State Institute of Japanese, which reports to the Ministry of Education, and the Institute of Radio and Television Culture, owned by state radio and television. These institutions are endowed with legislative rights to determine language norms within their industry, they constantly monitor the emergence of new words, publish their registers, compile lists of "language existence" of a typical employee, a typical housewife, and so on. Issues of language policy occupy a prominent place in the Japanese media, and even television series on linguistic topics are common. Magazines "Language Existence", "Language", "Bibliographic Monthly" are published in large numbers.

The situation of multilingualism and language problems is typical for European countries, such as Finland, Ireland, Great Britain, Belgium, Switzerland, etc.

Some steps need to be taken to avoid long-standing language problems.

1. Create effective language legislation, not only to give the language the status of the state and protect it, but also to introduce certain fines and liability for violating these laws.
2. Give people an incentive to learn the state language, for example, by requiring knowledge of their native language when hiring or entering higher education.

References

- Aslı, Aktan-Erciyas. (2021). Understanding language acquisition: neural theory of language. Journal of Language and Linguistic Studies, 10.*
- Bryzicki, M., (2015). Polish language policy or why for Poles the language is above all. Perform of language policy. [Electronic resource]. Retrieved*

- from: <https://language-policy.info/2015/07/movna-polityka-polschi-abo-chomu-dlya-polyakiv-mova-ponad-use>.
- Kantar. (2019). *TNS online TRACK 2019. Public opinion poll of Internet users on the events of Ukraine Wave 5, May 2019.* [Electronic resource]. Retrieved from: <https://tns-ua.com/news/doslidzhennya-movna-situatsiya-v-ukrayini>.
- Kochergan, M. (2008). *Language situation and language policy in Ukraine.* *Worldview*, 2, 28.
- Satpayev, M., (2021). *Bilingualism. Gift or curse? Ukrainian interest.* [Electronic resource]. Retrieved from: <https://uain.press/articles/biligngvizm-dar-chy-proklyattya-1061509>.
- Savitsky, Y. (2012). *Linguistic passions in Poland: Silesians want a regional language.* *Radio Liberty.* [Electronic resource]. Retrieved from: <https://www.radiosvoboda.org/a/24694575.html>.
- Tkachenko, O. (2005). *To the sociolinguistic classification of languages in its Slavic specificity and dynamics.* *Linguistics*, 3 (4), 63 - 68.
- Yakovleva, O. (2012). *Models of language space organization in Europe: the contractual aspect.* *Viche*, 20.

**SCIENTIFIC WORKS OF THE PARTICIPANTS IN THE STUDENT
ESSAY COMPETITION
"RESPONSIBLE BUSINESS AND HUMAN RIGHTS"**

Hlieb Havrylchenko

*BA, National Academy of Internal Affairs of Ukraine,
e-mail: ave.ggr@gmail.com, Ukraine*

Sofia Shchur

*BA, National Academy of Internal Affairs of Ukraine,
e-mail: sofijkashur@gmail.com, Ukraine
Supervisor – Oleksandr Kalynovskyi, Senior staff scientist, DL,
National Academy of Internal Affairs of Ukraine,
e-mail: kalyna198228@ukr.net, Ukraine*

**REPUTATION COMPLIANCE OF THE LAW ENFORCEMENT
SYSTEM OF UKRAINE**

Abstract. The article discusses the reputation compliance of the law enforcement system of Ukraine. The compliance is provided by law and assures appropriateness of the subject's actions with certain reputational standards.

Keywords: reputation compliance, the law enforcement system of Ukraine, law.

Комплаєнс – комплекс заходів (методів/засобів) досягнення відповідності будь-яким внутрішнім, зовнішнім вимогам, нормам (*Participants in Wikimedia projects, n.d.*). Репутаційний комплаєнс забезпечує належність та відповідність дій суб'єкта певним репутаційним нормам із метою недопущення негативних змін у його реноме. Беручи як суб'єкт заходів правоохоронну систему, варто зазначити, що ступінь їх важливості визначається державою, а тому їх комплекс визначений на правовому рівні та забезпечується законом.

Передусім, явище репутації виникає на рівні прямої взаємодії двох суб'єктів – особи та представника правоохоронної системи. Вихідною точкою можна вважати етикет – звід норм та правил, встановлений порядок поведінки будь-де, форми поводження в суспільстві (*Belousova, 2021: 13*). Стандарти етикету для правоохоронців затверджені в Правилах етичної

поведінки поліцейських, також відомих як «Етичний кодекс поліцейського». Згідно з загальними положеннями зазначеного нормативно-правового акту, ці Правила є узагальненим зібранням професійно-етичних вимог щодо правил поведінки поліцейських та спрямовані на забезпечення служіння поліції суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку на засадах етики та загальнолюдських цінностей. Метою цих Правил є врегулювання поведінки поліцейських з дотриманням етичних норм, формування в поліцейських почуття відповідальності перед суспільством і законом за свої дії та бездіяльність, а також сприяння посиленню авторитету та довіри громадян до поліції (*On approval of the Rules of ethical conduct of police officers, 2016*). Ознайомившись із цими правилами, можна звернути увагу на те, що основна їх частина прописана у формі заборони або обов'язку, а їхній об'єм складає дві з половиною сторінки А4. Однак етикет є набагато ширшим зводом норм, які є абсолютно необхідними для виконання представниками державної влади. Нерідко трапляються випадки, коли в суспільстві виникає негативний резонанс, спричинений поведінкою правоохоронця, який фактично не порушив зазначений кодекс та закон загалом. Причиною цього є незнання етикету, адже мізерний набір правил у нормативному акті наразі не може відповідати всім можливим ситуаціям, у яких опиняються захисники правопорядку, що викликає необхідність доопрацювання кодексу з метою відповідності вимогам суспільства та підтримання репутації правоохоронної системи.

Іншим важливим складником репутаційного комплаєнсу є антикорупційна діяльність. З кожною новиною про нове затримання правоохоронця з підозрою на корупційне правопорушення завдає сильної шкоди реноме всієї правоохоронної системи. На жаль, недоліки в діяльності протидії корупції стають видимими лише після вчинення та розслідування правопорушення в цій сфері, що не йде на користь репутаційному рівню. Важливим елементом антикорупційної діяльності є заходи врегулювання конфлікту інтересів. Виникнення під час реалізації правоохоронцем своїх посадових обов'язків потенційного чи реального конфлікту інтересів викликає питання до процесу прийняття/призначення на посаду особи та аналізу її особистих даних на можливість такої негативної для репутаційного рівня ситуації. При виявленні конфлікту вже після здійснення особою повноважень протягом тривалого часу, виникає питання про те, чи були винесені раніше рішення цією особою неупередженими. Навіть при негативній відповіді на це питання, сам факт його виникнення стає об'єктом роботи репутаційного комплаєнсу.

Попередити зазначені вище проблеми може правильне кадрове забезпечення правоохоронної діяльності. Освічена людина з високими

морально-етичними стандартами відповідає вимогам та нормам системи за замовчуванням повністю або в близькій до цього мірі. Проблемаю є престижність професії правоохоронця: зважаючи на її стабільно низький рівень, максимально відповідні потенційні кадри не приєднуються до лав системи, а працюючи – покидають її. Забезпечення престижності складається передусім із забезпечення робітника матеріальними цінностями та підтриманням фізичного та ментального стану. При ігноруванні хоча б однієї з цих умов, професія не стає привабливим вибором в очах кваліфікованих кадрів, а факт відсутності останніх завдає шкоди репутаційному рівню.

References

- Belousova, T. V. (2021). All about etiquette: A complete set of rules for secular and business communication, 13.*
- On approval of the Rules of ethical conduct of police officers. (2016). Ministry of Internal Affairs of Ukraine. [Data file] [Electronic resource]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1576-16#Text>*
- Participants in Wikimedia projects. (n.d.). Compliance. Wikimedia. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Комплаєнс>*

Sofiia Yermakova

*BA, National University “Odesa Law Academy”,
e-mail: ermakova.s22@icloud.com, Ukraine*

Sofiia Slobodianyuk

*BA, National University “Odesa Law Academy”,
e-mail: slobodaniksofia21@gmail.com, Ukraine
Supervisor - Hanna Torzhynska, Postgraduate student
of the Department of Administrative and Financial Law,
e-mail: torzhinskaya@onua.edu.ua, Ukraine*

COMPLIANCE OF THE ORGANIZATION IN TERMS OF ACHIEVING SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS (REPUTATION COMPLIANCE)

Abstract. The article discusses the issue of reputation compliance, its history and spread on the world stage and in Ukraine. Moreover, it was noted about the impact of compliance on the achievement of sustainable development goals.

Keywords: compliance, reputation compliance, compliance of the organization, corporate ethics, compliance risks, corruption

У наш час дійсно важливим є підтримання бренду свого імені і репутація. На цьому базується успішність, розвиток і досягнення як фізичної так і юридичної особи.

Інститут репутації, як в Україні, так і у всьому світі тільки зароджується, проте вже можна надати більш-менш чітке визначення цього поняття, а саме: інститут репутації – це певні норми, що формують репутацію (громадську думку) для взаємодії з різними об'єктами. Звичайно, існування у соціумі накладає певний відбиток, тому так важлива соціальна оцінка чи усталене поняття про особу чи суб'єкт, адже воно прямо впливає на ставлення громадськості.

Якщо з репутацією все відносно зрозуміло, то що ж таке комплаєнс, і яку роль він відіграє в успішності організації?

Як зазначено у літературі, комплаєнс – від англійської compliance ("згода, відповідність") походить від дієслова to comply – "виконувати" – і буквально означає дотримання певних правил, вимог або умов (*Chubenko, 2018*).

Поняття "комплаєнс" виникло на початку ХХ сторіччя в США, коли було створено Bureau of Chemistry (з 1931 року - Food and Drug Administration), яке впроваджувало нові правила в сфері фармацевтичної та харчової промисловості, яких всі учасники цього ринку повинні були дотримуватись (*Borzakov, Demidenko, 2020*).

Інакше кажучи, «комплаєнсом» можна назвати відповідність будь-яким внутрішнім чи зовнішнім вимогам. Тобто, «комплаєнс»- це такий собі комплекс окремих заходів, які зобов'язані запобігати діям співробітників компанії (організації), що суперечать нормам права і законам. Тому, комплаєнс організації - це прозора робота компанії, яка характеризується відповідністю дотримання нею всіх норм встановлених законодавчими та регулюючими органами з питань охорони і безпеки праці, і звичайно ж питання репутації не тільки всієї компанії, а і кожного її співробітника (в цьому питанні головне не переплутати комплаєнс із внутрішніми корпоративними правилами, що встановлюються керівництвом компанії для співробітників, наприклад: відповідний дрес-код, поважне ставлення до колег і керівництва, і т.д).

Дуже вдало буде згадати цитату Уорена Баффета, який зазначав, що необхідно 20 років, щоб створити репутацію і всього 5 хвилин, щоб її зруйнувати. Тому, завданням комплаєнсу є впровадження необхідних інструментів та систем, які б зуміли запобігти для компанії тих катастрофічних п'яти хвилин.

Якщо переходити на художню мову, то в цілому комплаєнс можна порівняти з бджолиними сотами, де кожен осередок несе свою роль, починаючи від відповідності роботи нормам законності, відсутності різних

скандалів, підтримання громадської думки шляхом втілення соціальних проєктів та закінчуючи репутацією кожного зі співробітників.

Насправді, це дуже цікаве явище, як правильно підібраний колектив підприємства, може вивести на новий рівень цілу організацію. Надзвичайно важливим є підтримання репутації кожної особи, що працює в компанії, адже будь-яке підприємство в першу чергу, це люди що там працюють (*Baglyuk, 2020*). Тому на наш погляд, надзвичайно важливим є підтримання інституту репутації кожного зі співробітників. Тобто, підтримання корпоративної етики, правильний дрес-код і навіть ведення соціальних мереж. Після пандемії, самоізоляції, і переведення світу в більш цифрову площину, аккаунти у соціальних мережах грають величезну роль, тому обов'язковим пунктом у створенні особистого іміджу є також правильна сторінка у світовій павутині.

Для того, щоб компанії впровадити комплаєнс необхідно, для початку, визначити яким нормам та правилам, як внутрішнім так і загальним необхідно відповідати. При цьому необхідно усвідомлювати, що навіть якщо ви вжили всіх заходів аби дотримуватись нормам закону, це ще не означає, що ваша компанія захищена від настання комплаєнс-ризиків. До таких ризиків можна віднести суспільні відносини різних напрямків та сфер функціонування бізнесу, таких як: екологія, охорона праці (здоров'я та безпека на робочому місці), якість продукції, шахрайство, корпоративно-соціальна відповідальність та корупція (*Popondopulo, Petrov, 2020*).

Компанії необхідно виявити та оцінити ризики, з якими вона може зікнутись, і розглянути способи які можуть їх попередити. Потім розробити та впровадити засоби контролю та захисту від цих ризиків, а також моніторити та звітувати про ефективність цих засобів. Наприклад, якщо діяльність вашої компанії пов'язана з видобуванням або виробництвом продукції необхідно попередити ризики які можуть спричинити забруднення навколишнього середовища, а також ризики пов'язані зі шкодою живим організмам. Забезпечувати комфортні та безпечні умови праці для працівників, дотримання техніки безпеки, для того щоб передбачити та запобігти нещасним випадкам на виробництві. Також сюди можна віднести ризик соціальної відповідальності тобто те, що ваша підприємницька діяльність може завдати шкоди працівникам або людям у місцях, де вона відбувається.

Але навіть попри такий нескладний та дієвий механізм виявлення та попередження репутаційних ризиків, компанії часто припускаються помилок та потерпають від їх настання. Перш за все це відбувається через недостатню увагу керівництва до питань репутаційного комплаєнсу. Для створення ефективної системи управління репутаційними ризиками необхідно мати чітке розуміння важливості цього процесу з боку всіх працівників компанії.

Головним пріоритетом сьогодні для керівників стає пошук балансу у поетапному введенні правил комплаєнсу, вироблення методик їх цікавої подачі, а також цифровізація та розвиток системи навчання співробітників. Не менш важливим є глибоке залучення та постійна увага керівників компаній до цієї ініціативи. Потрібно переконатись, що всі співробітники знають, чого вони повинні дотримуватися з погляду політики і процесів компанії, особливо у тих галузях, де виявлено ризики.

На законодавчому рівні комплаєнс в Україні не закріплений належним чином, тому контролю та управління комплаєнсом в Україні немає. Це означає, що українські нормативні акти не передбачають обов'язкового запровадження комплаєнс-служб, та управління ризиками застосовується на добровільній основі. Однак вам не уникнути впровадження комплаєнс-контролю, якщо ваша компанія працює із закордонними партнерами. Тому що в такому разі суб'єкт підпадає під норми міжнародного права, і має підкорятися правилам, які є загальноприйнятими в інших державах (*Bondarenko, 2008*).

Як вже зазначалось раніше, історично, таке поняття як комплаєнс почало своє становлення у США. Що було передумовою для цього? Поштовхом стали 60-70 роки ХХ століття, а саме Вотергейтський скандал, під час якого було розкрито перед суспільством численні випадки корупції, що стосувалися і приватних компаній також. Задля протидії такій ситуації і запобіганню виникнення нових випадків було прийнято Закон «Про корупцію за кордоном» (*Foreign Corrupt Practices Act*, або скорочено «FCPA»), яким встановлювались жорсткі правила контролю, вимоги до бухгалтерської та фінансової документації, і звичайно правила взаємовідносин з державними службовцями.

Трохи пізніше, на початку 90-х у США приймаються деякі роз'яснення, що мають назву «*Federal Sentencing Guidelines*», в яких чітко прописується порядок застосування кримінального покарання для організацій, і стають першим вагомим прикладом створення ефективної програми в такій новій галузі, як комплаєнс. До речі вони включають в себе навіть правила етичної поведінки.

Беручи до уваги досвід іноземних країн варто зазначити найбільш вдалі документи, зокрема Міжнародний стандарт ISO 37301:2021 «Системи комплаєнс-управління – Вимоги зі вказівками щодо використання», Керівництво щодо виконання закону Великобританії про хабарництво (*2010*), Критерії ефективної програми з комплаєнсу та етики, зазначені у Федеральному керівництві щодо призначення покарань. Адже, зазначені стандарти були створені для того щоб втілити у життя систему доброчесності та прозорості, з важливою рушійною силою, а саме підтримкою зі сторони керівництва.

Водночас, сучасна судова практика свідчить про той факт, що наразі українське суспільство поступово розвивається в напрямку попередження репутаційних ризиків підприємств, установ та організацій.

Так, в ході розгляду справи №201/10958/20 сторона попросила суд викликати його представника в судове засідання для надання пояснень метою недопущення репутаційних ризиків, що могло спричинити виникненню прямих та непрямих збитків через формування в суспільстві недовіри чи негативного уявлення про фінансову стабільність або якість послуг, що надає вказана сторона по справі (ухвала від 01.12.2021) (*Judgment, 2021*). Вказане питання піднімалося і у справах №761/16894/20 (ухвала від 28.08.2021), №640/13564/19 (постанова від 17.03.2020) та ін.

Тож можна зробити висновок, що репутація являється дуже важливим явищем для компанії, яке надає вагомі переваги для її конкурентоспроможності та в подальшому відчутно підвищує вартість її активів. Статистика нам говорить про те, що репутація важлива не тільки для партнерів та інвесторів, а й для споживачів, оскільки вона є вагомим фактором у прийнятті рішення про покупку й, відповідно, є ефективною зброєю компанії у конкурентній боротьбі. У бізнес-середовищі, де з репутаційними ризиками доводиться стикатися постійно, розвинена корпоративна культура в галузі етики та комплаєнс є підставою для побудови ефективної програми управління ризиками.

References

- Baglyuk, S. (2020). *Compliance in the management system of the organization: an ethical approach*. National Association of Scientists (NAU). 52, 4-8.
- Bondarenko, Y. (2008). *Effective compliance risk management: a systematic approach and critical analysis*. *Corporate Lawyer*, 6, 29-52.]. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://cyberleninka.ru/article/n/komplaens-kak-instrument-povysheniya-stoimosti-korporatsii>.
- Borzakov, D., Demidenko, I. (2020). *Implementation of compliance management functions in pharmacy organizations*. *Bulletin of VSU, Series: Economics and Management*, 1, 32-39. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://cyberleninka.ru/article/n/vnedrenie-funktsiy-komplaens-menedzhmenta-v-aptechnyh-organizatsiyah>.
- Chubenko, M., Loshitsky, M., Loshitsky, D., Pavlov, S., Bychkova, S., Yunin S. (2018). *Compliance with legal requirements and internal procedures (compliance)*, 344.
- Judgment of 01.12.2021 in case №201 / 10958/20 of the Supreme Court in the composition of the panel of judges of the Third Judicial Chamber of the Civil Court*

of Cassation. Unified state register of court decisions. [Data file]. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101712057>.

Popondopulo, V., Petrov, D. (2020). Compliance as a legal tool for risk minimization and crime prevention. *Bulletin of the SPBGU, 11 (1), 102-114.* [Electronic resource]. Retrieved from: <https://pureportal.spbu.ru/ru/publications/>.

Heorhii Ivanov

*BA, National Aerospace University,
e-mail: georgsy.ivanov@gmail.com, Ukraine*

Sofia Peven

*MA, Zhukovsky "Kharkiv Aviation University",
e-mail: s.a.peven@student.khai.edu, Ukraine
Supervisor - Anastasia Matveeva, Assoc. Prof. PhD,
"Legal Clinic of Kharkiv Aviation Institute",
e-mail: a.v.matvieieva@khai.edu, Ukraine*

ANTI-MONOPOLY COMPLIANCE AS A WAY OF INTERACTION BETWEEN ENTREPRENEURS AND GOVERNMENT BODIES IN THE CONTEXT OF ACHIEVING THE OBJECTIVES OF SUSTAINABLE

Abstract. The scientific work considers the issues of the importance of implementing the compliance system in the antitrust structure of society and state legislation not only in Ukraine but also in the world. Foreign and domestic experience in applying this approach is analyzed. Measures for "advertising" and maximum implementation of this system in the legal system of Ukraine are proposed.

Keywords: Sustainable development goals / Global goals, constitutional rights, compliance, antitrust law, competition in business.

For centuries, every nation has been striving for prosperity, the pinnacle of progress, justice, peace, security, so that descendants can live in a better world and continue to develop and change it, guided by societal values. Today they are called "Sustainable Development Goals", or "Global Goals", which humanity has set for itself and to achieve which we must understand that the role of each of us in their implementation is as important as the role of states. It is not necessary to organize revolutions, become politicians, or change anything globally to achieve this goal. It is enough to maintain the laws and moral principles that we have already received

and have for now, because how can we move forward if we are not able to preserve and increase the achievements of our predecessors?!

There are many topics related to this issue, one of which is crucial for the economy of our country and for our rights and freedoms guaranteed at the constitutional level (Article 23 "Right to free development of one's personality", 42 of the Constitution of Ukraine "The right to entrepreneurial activity"). The issue is the implementation of antitrust policy and the effective application of antitrust law, which is now one of the main priorities of Ukraine in building it as an independent, democratic, social, legal state in today's conditions is quite a challenge. And if we really want to achieve this, we must learn not only to defend our rights under the Constitution, but also to fulfill our duty to society: to understand how our activities can help our country.

Most citizens of our country can ask the question: "How can you achieve such lofty goals without being a civil servant, without changing the laws?" In fact, this is quite possible, because recently in the field of economic activity more and more companies and enterprises have been paying attention to compliance procedures (from the English. Compliance, ie compliance) - analysis of compliance with internal or external requirements or standards. This allows entrepreneurs to avoid potential risks of violating current legislation, which facilitates the work of government agencies by reducing the number of such offenses. Verification procedures can be used to prevent fraudulent or corrupt practices by staff or contractors, avoid sanctions, verify the application of staff code of conduct, improve customer handling, and more. The development of modern information systems and databases also greatly contributes to the spread of compliance procedures.

The procedure for compliance is always determined depending on the scope and purpose of the audit. In this case, we focus on antitrust compliance, which aims to prevent violations of the principle of free competition and public procurement, non-compliance with which may attract the attention of government agencies that can initiate certain procedures that will impose numerous fines, sanctions, court costs and reputational losses. In addition, this procedure can mitigate the negative effects, if any.

The urgency of antitrust compliance is confirmed by the practice of developed countries, whose national legislation provides for these opportunities. For example, Italy's antitrust law does not contain rules that directly exempt or mitigate the liability of infringing companies as a result of their compliance program. At the same time, the guide to determining fines of violations stipulate that the existence of an effective compliance system in the organization may be a mitigating circumstance: a reduction of the fine by 15%, but not more than 50% - if all.

The experience of the Republic of Korea is also interesting, as it provides a procedure for certification of programs to the Antimonopoly Office (Korea Fair Trade Commission), which can be passed after the end of the year of implementation of the program. If a company with a compliance rating of A or higher is found guilty of antitrust, such company may claim a fine of up to 20%.

However, it is difficult not to mention the experience of the United Kingdom, where the antitrust compliance procedure played a significant role. For instance, in the case of Arriva plc and First Group plc 11, which were found to have violated Section 2 of the 1998 Competition Act as a result of a market-sharing agreement relating to bus routes in the Leeds area. This agreement has limited and distorted competition within the UK. Financial sanctions of £318,175 were imposed on Arriva plc and £ 529,852 on First Group plc. However, both companies participated in the leniency program as they provided the antitrust authority with information about their activities. The Antimonopoly Office also took into account the availability of compliance programs in the companies, which were found to be effective, and the amount of the fine was reduced by 10%. As a result, the fine for Arriva plc was reduced by 36% (to £ 203,632) and for First Group plc by 100% (to zero).

The legislative basis for antitrust compliance in Ukraine is the Temporary Rules for Consideration of Cases of Violations of Antimonopoly Legislation of Ukraine, approved by the order of the Antimonopoly Committee of Ukraine of April 19, 1994 №5. An analysis of the domestic experience in the process of reviewing cases of antitrust compliance shows that there is no unity in law enforcement, as the AMCU's approaches to this or that issue, as well as the approaches of other antitrust authorities, change over time. The existence of AMCU practice, which shows the absence of violations in the terms of distribution agreements of your competitors, at the same time does not protect the company and does not eliminate the risk that under certain conditions, similar terms of your company will be considered a violation.

An excellent example of this statement is the practice of the AMCU in cases of unfair competition, which concerns the charging of outgoing calls by mobile operators. The AMCU has filed claims against this issue with three mobile operators. In the case of PJSC VF Ukraine (formerly PJSC MTS Ukraine), the AMCU provided mandatory recommendations to companies to inform consumers about the charging of outgoing calls in a form and manner that will not mislead consumers. Following the implementation of such recommendations, the AMCU decided to dismiss the case without imposing a fine. In two other cases concerning PJSC Kyivstar and Lifesell LLC, the AMCU found the method of charging outgoing calls a violation and imposed fines. The companies did not agree with such conclusions of the AMCU and, as one of the arguments against imposing a fine, drew the AMCU's attention to closing the case in a similar situation with PJSC

VF Ukraine without a fine. The AMCU noted in its decisions that the reference to another case, which is similar, in the opinion of Kyivstar PJSC and Lifesell LLC, with their cases, is unfounded, as the issue of the presence or absence of signs of violations in the actions of business entities as well as their qualifications, are considered by the AMCU on a case-by-case basis, on the basis of available evidence and taking into account individual relevant circumstances. "

When comparing foreign experience with domestic, it should be remembered that although the legislation of Ukraine contains generally accepted principles of protection of economic competition, the priority of antitrust compliance in Ukraine may differ from the generally accepted in the world. This is explained firstly by the fact that the country retains the post-Soviet feature of building relations between the state and business in the field of competition protection, and secondly by the conditions under which there are no precedents of leniency, which is common practice in developed countries.

Thus, despite the differences between our practices and foreign experiences, we can clearly see that the introduction of antitrust compliance brings real benefits not only to companies that implement it, but also to government agencies: the first helps to avoid unpleasant consequences and risks of antitrust violations, and for others it reduces the number of these cases and simplifies their activities. Thus, we are faced with the task of researching and "advertising" it, to help understand the value and benefits of this tool for doing business, through the implementation of business entities, for example, through support centers for entrepreneurs portal "Action.Business". And this intensification, in the application of antitrust compliance in Ukraine, is important and necessary, because due to this procedure, there is a real opportunity to achieve a balance of private and public interests, mostly opposite: the interests of entrepreneurs, state and society, goals "to which humanity aspires, as well as counteracting those facts and phenomena that threaten our freedom, our rights, our trust and unity.

References

Antitrust compliance for the company: what to remember. (2018). Legal Gazette [Data file]. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/antimonopolne-konkurentne-pravo/antimonopolniy-komplaens-dlya-kompaniyi-pro-shcho-varto-pamyatati.html>.

Antitrust compliance: current practice and development prospects. Competition Policy Management. (2015). [Data file]. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:rlkyGFdduaUJ:https://ac.gov.ru/archive/files/publication/a/7838.pdf+&cd=4&hl=uk&ct=clnk&gl=ua>.

Compliance: an introductory lesson on compliance. (n.d.). You Control. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://youcontrol.com.ua/academy/course/komplaiens/komplaiens-oznayomchyy-urok/>.

Constitution of Ukraine, 1996, № 30. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

Omelchenko, E. Yu., Atabaeva, M. A. (2017). Modern practice of internal control over compliance with anti-monopoly laws in the organization. Journal of Economic Research. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://naukaru.ru/ru/nauka/article/16257/view>.

Types of compliance and when it may be needed. (n.d.). You Control. [Electronic resource]. Retrieved from: https://youcontrol.com.ua/articles/compliance_guide/

Tetiana Patei

*BA, National University “Ostroh Academy”,
e-mail: tetiana.patei@oa.edu.ua, Ukraine*

Vita Kostiuk

*BA, National University “Ostroh Academy”,
e-mail: vita.kostiuk@oa.edu.ua, Ukraine*

*Supervisor – Mariia Tsypiashchuk,
University teacher, National University “Ostroh Academy”,
e-mail: mariia.tsypiashchuk@oa.edu.ua, Ukraine*

ANTI-CORRUPTION COMPLIANCE AS A STEP TO ECONOMIC GROWTH OF THE STATE AND BUSINESS

Abstract. The publication considers the expediency of introducing anti-corruption compliance practices by businesses and their relationship with the Global Goals For Sustainable Development. The article analyzes the positive impact of anti-corruption compliance on the economic growth of the state and business. The main advantages and possible disadvantages of anti-corruption compliance are highlighted. The necessity of developing effective anti-corruption compliance practices has been proved.

Keywords: compliance, anti-corruption compliance, compliance activity, business activity, Sustainable Development Goals, economic growth.

Бізнес-середовище в Україні, та і в цілому світі, постійно розвивається. На нього впливає багато факторів, які є наслідком економічної, екологічної, епідеміологічної ситуацій, політики держав та міжнародних інституцій,

формування глобальному ринку. Часті зміни законодавства, лобіювання законів, зосередження бізнесу і влади в руках однієї особи створюють підґрунтя для поширення корупції. Це, в свою чергу, впливає не лише на бізнес, а й на міжнародний імідж України як держави.

Поширеною є думка, що неможливо побудувати успішний бізнес без хабарництва та зв'язків. Але досвід багатьох компаній показує протилежний результат. Стає популярним створення на підприємствах відділів/підрозділів комплаєнс-контролю, які в тому числі розробляють та впроваджують антикорупційні програми.

В цьому все ми з'ясуємо, що таке антикорупційний комплаєнс, для чого він бізнесу і як це все пов'язано із цілями глобального розвитку. Якщо конкретніше - то, як антикорупційна комплаєнс-політика компаній стає частиною сталого економічного зростання, стимулювання підприємництва, розвитку інновацій та партнерства.

Від глобального до конкретного.

В 2015 році саміт ООН затвердив “Цілі сталого розвитку (ЦСР)”, які спрямовані на подолання до 2030 року глобальних проблем. “Цілі є взаємопов'язаними — ключем до успіху в одній із них є вирішення питань, загалом пов'язаних із іншими. Вони мають комплексний та неподільний характер і забезпечують зрівноваження трьох вимірів сталого розвитку: економічного, соціального та екологічного” (*Sustainable development goals, 2022*).

Досягнення цілей можливе лише завдяки конкретним крокам та інструментам на багатьох рівнях. Одним із таких інструментів є антикорупційний комплаєнс. Але - що ж це таке?

Слово «Комплаєнс» (Compliance) походить від англійського «To comply» (виконувати, відповідати певним вимогам, стандартам тощо). Антикорупційний комплаєнс – це система заходів щодо управління ризиками недотримання вимог законів України та інших країн, інших нормативних документів, стандартів та етичних норм (кодексів поведінки), що стосуються боротьби з корупцією (*Okunev, Boyko, Lukin, 2018*).

За результатами досліджень KPMG у 2020 році 93 % респондентів (101 компанія) відзначили, що антикорупційний комплаєнс залишається лідером в переліку пріоритетних сфер комплаєнс (*Compliance in the CIS and CIS: current challenges and trends, 2022*).

Тож, чи пов'язаний антикорупційний комплаєнс і ЦСР?

Головною характеристикою бізнесу, який практикує комплаєнс, є сталість. Корупція і сталість не сумісні між собою. Компанії, діяльність яких побудована на корупційних діях, завжди в зоні ризику, бо виникає питання «що буде завтра, якщо щось трапиться з тим, з ким ми домовилися?» (*Okunev, Boyko, Lukin, 2018*). Сталість компанії, вочевидь, сприятиме веденню більш

успішного бізнесу. В умовах ефективно функціонуючої економіки, податкового та ринкового регулювання - стали та успішні бізнес-компанії сприятимуть економічному розвитку й держав. Ось тут і проявляється користь антикорупційного комплаєнсу, який є складовою для досягнення 8-ої ЦСР - поступальне та стале економічне зростання. Крім цього, існування сумнівів щодо прозорості дій компанії в майбутньому може вплинути на її відносини з партнерами. Країни Західної Європи, США мають досить жорстке антикорупційне законодавство і уникають співпраці з корумпованими компаніями. Корупція в кінцевому результаті ні до чого доброго не приводить. Вона негативно впливає як на репутацію, так і на економічну стабільність компанії. Вплив відчують не лише конкретні суб'єкти, а й бізнес-ринок та держава в цілому. “Економічні наслідки корупції полягають у підриві економічної системи держави; дискредитації економічних реформ; криміналізації та тінізації економіки; перешкодженні розвитку ринкових відносин; монополізації економіки та ін” (Melnik, 2004).

Міжнародні бізнес-спільноти і комплаєнс

У сучасному світі комплаєнс-програми використовують у всіх країнах. Міжнародні бізнес-спільноти уже давно зацікавлені у впровадженні антикорупційного комплаєнсу та активно працюють над його успішною реалізацією. У США, Ірландії, Південній Африці та інших регіонах вже створені професійні асоціації комплаєнс-менеджерів. В Організації корпоративного комплаєнсу і етики (Society of Corporate Compliance and Ethics – SCCE) нараховується 9400 членів більш ніж у 30 країнах, і ця кількість швидко зростає. Міжнародним об'єднанням професіоналів у даній сфері є International Compliance Association (далі – ICA) – компанія, створена у Великобританії у 2001 році. Вона представлена більш ніж у 50 юрисдикціях, має регіональні представництва у Дубаї і Сінгапурі і нараховує понад 10 тис. учасників, які обмінюються інформацією і досвідом на базі ICA 3 (Karpovich, Truntsevsky, 2013).

Антикорупційний комплаєнс орієнтований на результат

За останні роки антикорупційний комплаєнс став невід'ємною частиною корпоративної культури компаній. Але комплаєнс не повинен існувати лише в красиво прописаній на паперах антикорупційній політиці. Це має бути налагоджений механізм, який даватиме практичні результати.

Доречно згадати про масштабну антикорупційну операцію “Лава Жато” або “Автомийка”. Розслідування виявило, що бразильська компанія Petrobras розробила цілу схему відмивання коштів. При цьому злочинні дії були організовані надзвичайно добре та утворили єдиний злагоджений механізм завдяки двом спеціально розробленим системам, що працювали паралельно. Перша система слугувала внутрішнім каналом комунікацій. Друга система працювала через спеціальний департамент, призначений для

виплати хабарів через підставні та офшорні компанії, більшість з яких були атомийками (*Operation Car Wash, 2022*). Але найбільше дивує те, що в компанії паралельно існував підрозділ антикорупційного комплаєнсу, який, як ми можемо бачити, не був надто ефективним. Зрештою, Petrobras збанкрутував, його репутація була знищена, що ще раз підтверджує руйнівний вплив корупції.

Для результативності антикорупційного комплаєнсу доцільним є дотримання наступних умов. По-перше, комплаєнс-офіцер повинен бути незалежним, мати необхідний обсяг повноважень та ресурсів. Не можна говорити про достатню ефективність його діяльності, якщо комплаєнс-офіцер безпосередньо підпорядковується керівнику компанії. Адже він буде обмежений в можливості перевірити прозорість дій керівництва.

По-друге, слід розробити дієву антикорупційну програму, яка відповідатиме ризикам компанії, бо в кожній вони індивідуальні. Недостатньо банально скопіювати текст, потрібно детально проаналізувати можливі корупційні ризики. Лише в такому випадку запровадження антикорупційних комплаєнс-практик буде доцільним і виправданим, принесе бажані результати.

У цьому аспекті цікавою є процедура ‘due diligence’ (дью дилидженс). Due diligence характеризується проведенням всебічного аналізу діяльності підприємства з точки зору фінансових аналітиків, аудиторів і юристів, з подальшою підготовкою для замовника докладного звіту про стан підприємства. Метою проведення процедури є уникнення або максимальне зменшення підприємницьких ризиків, пов’язаних із різними обставинами, включаючи виникнення корупційних конфліктів. Антикорупційний due diligence допомагає підприємцю обмежити співпрацю з vendors (постачальниками), які раніше були причетними до корупційних скандалів та можуть заплямувати його репутацію на ринку (*Smetanina, Popova, 2018*).

Також, слід приділяти увагу обізнаності працівників. Важливим елементом є створення внутрішньої культури компанії, в якій корупція стане неприйнятною. Не всі працівники можуть знати що таке комплаєнс, в тому числі антикорупційний, в чому його значення. Поширеним методом впровадження антикорупційної програми є навчання, тренінги. 4-та ЦСР, в тому числі, передбачає можливість професійного навчання, адже освіта і знання є запорукою сталого розвитку. Кодекс етики з чіткими, зрозумілими і простими положеннями буде лише перевагою. “Дуже ефективно зарекомендували себе короткі інструкції для співробітників, що містять основні положення з комплаєнсу у вигляді DO’S AND DON’TS”, - ділиться досвідом Мельниченко В., керівник практик Agro&Food та Compliance, Integrites (*Compliance: why do we need it?, 2022*).

Дослідження Christian Hauser's 2018 року показало, що бізнес-фахівці, які брали участь у тренінгах щодо боротьби з корупцією, частіше відкидають переважні виправдання корупційних дій, ніж ті, хто не пройшов таке навчання (*Why Compliance Programs Fail—and How to Fix*, 2022).

Користь антикорупційного комплаєнсу для економіки

Впровадження результативного антикорупційного комплаєнсу надає суб'єктам бізнесу впевненість в своїх діях. Це мотивує їх утримуватися від корупційних дій, адже ймовірність санкцій та збитків знижується.

Уповноважена із питань боротьби з корупцією компанії «Фарма Старт» Ірина Головкова влучно зазначила, що українські бізнесмени згадують про комплаєнс останньої миті. Наприклад, коли планують продаж бізнесу. «Фарма Старт» – унікальний приклад успішного продажу бізнесу в Україні, тому що багато компаній так і залишаються незатребуваними іноземним капіталом – занадто багато у них скелетів у шафі. Для іноземних гравців такий стан речей є неприйнятним. Сьогодні «Фарма Старт» може похвалитися міжнародними партнерами, для декотрих із яких вони – ексклюзивний дистриб'ютор (*Be in trend: why companies implement compliance*, 2022). Цьому, в тому числі, посприяла прозора комплаєнс-політика.

Стабільний бізнес з хорошою репутацією позитивно впливає не лише на власне економічне зростання, а й на державне. Такі компанії сплачують фіксовані податки без “затемнення” доходів і притягують інвесторів до країни. Це допомагає в створенні нових робочих місць, використанні інновацій та розвитку інфраструктури. Організація антикорупційного комплаєнсу беззаперечно допоможе в реалізації “глобальних цілей”.

Законодавство в Україні не вимагає обов'язкового введення комплаєнсу на підприємствах, крім юридичних осіб, визначених ЗУ “Про запобігання корупції” (Law of Ukraine «Prevention of corruption»). Більшість компаній самостійно приймають рішення про створення антикорупційної програми і це цілком правильно. Але завжди потрібно пам'ятати про потенційні плюси антикорупційного комплаєнсу: підвищення попиту іноземних інвесторів, міцна репутація, збільшення шансів виходу на міжнародний ринок.

Боротьба з корупцією, санкції, значні штрафи та можливість втрати репутації на міжнародному ринку змушують компанії не лише розробляти антикорупційні комплаєнс-програми, а й слідкувати за їх ефективністю (*Why Compliance Programs Fail—and How to Fix*, 2022), щоб не повторити долю раніше згаданої нами компанії Petrobras, де комплаєнс не спрацював.

Висновок

Антикорупційний комплаєнс приносить користь лише у випадку реальної зацікавленості компаній в його впровадженні. Це один із шляхів

боротьби з корупцією та виведення бізнесу на міжнародний ринок. Держава повинна підтримувати та сприяти впровадженню антикорупційних комплаєнс-практик. Однією з можливостей досягнення ЦСР є створення державних заохочень для компаній, що мають успішні результати в мінімізації корупційних ризиків (наприклад податкові знижки).

Популяризація антикорупційного комплаєнсу призведе до відчутних результатів в економіці країни, що допоможе в реалізації, щонайменше, 8-ої ЦСР - гідна праця та економічне зростання. Більше шансів для виходу на міжнародний ринок, довіра з боку партнерів та клієнтів, зростання іноземних інвестицій, зменшення репутаційних ризиків та прозора діяльність бізнесу - це все плюси ефективної політики антикорупційного комплаєнсу. Звідси можна зробити висновок про позитивний вплив антикорупційних практик на економічне зростання. Досягнення успіху в реалізації однією глобальної цілі дасть поштовх для більш швидкого досягнення інших. Отож, сьогодні запровадження антикорупційного комплаєнсу є дієвим механізмом для подолання корупції та одним із інструментів досягнення економічної стабільності бізнесу, держав та глобально.

References

- Be in trend: why companies implement compliance.* (2022). *Fund Media*. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://kfund-media.com/bud-v-trendichomu-kompaniyi-vprovadzhuuyut-u-robotu-komplaens/>.
- Compliance in the CIS and CIS: current challenges and trends.* (2022). *KMPG*. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://home.kpmg/ua/uk/home/insights/2020/07/compliance-report-2020.html>.
- Compliance: why do we need it?* (2022). *Legal newspaper*. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/komplaens-why-do-we-need-it.html>.
- Karpovich O., Truntsevsky Y. (2013) Serious economic crimes of the XXI century. Experience of counteracting them in Great Britain, Russia and the USA, 224.*
- Law of Ukraine «Prevention of corruption». 14.10.2014 № 1700.* [Electronic resource]. Retrieved from: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#n683>.
- Melnik, M. (2004). Corruption - corrosion of power (social essence, trends and consequences, countermeasures), 400.*
- Okunev, O., Boyko, O., Lukin, S. (2018). Anti-corruption compliance, 177.*
- Operation Car Wash.* (2022). *Uk.wikijaa.ru*. [Data base]. [Electronic resource]. Retrieved from: https://uk.wikijaa.ru/wiki/operation_car_wash.
- Smetanina, N., Popova, D. (2018). The importance of implementing compliance programs to increase the transparency of Ukrainian business. Journal of Kyiv University of Law, 3, 266-270.*

Sustainable development goals. UNDP in Ukraine. (2022). [Electronic resource]. Retrieved from: <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/sustainable-development-goals.html>.

Why Compliance Programs Fail - and How to Fix. (2022). Hbr.org. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://hbr.org/2018/03/why-compliance-programs-fail>.

Yelyzaveta Ozirna

*BA, National Academy of Internal Affairs,
e-mail: li.ozirna@icloud.com, Ukraine*

Victoria Mostova

*BA, National Academy of Internal Affairs,
e-mail: mostovavika35@gmail.com, Ukraine*

Supervisor – Oleksandr Kalynovskyi, Tutor of Legal clinic "Zahyst" of the National Academy of Internal Affairs, e-mail: kalyyna198228@ukr.net, Ukraine

INDICES INTRODUCTION OF THE COMPLIANCE SYSTEM AS A TOOL FOR ANTI-CORRUPTION FUNCTION (ON THE EXAMPLE OF THE NATIONAL ANTI-CORRUPTION BUREAU OF UKRAINE)

Abstract. This research project concerns the important compliance system development in Ukraine. This system first appeared on the pages of our legislation seven years ago, and has already gained recognition among many companies. In order to restore the trust of citizens and foreign investors in Ukraine, the authorities are beginning to use the system. On the example of anti-corruption bodies, we tell you all the benefits of this phenomenon in the economy of Ukraine.

Keywords: Ukraine, corruption, compliance, National anti-corruption bureau of Ukraine, economy

Надзвичайно несприятлива обстановка застала нашу державу, за 2021 рік Україна продемонструвала незначне падіння в світовому "Індексі сприйняття корупції" організації Transparency International та знову опинилася позаду. Наша країна за рік погіршила свій показник з 33 до 32 балів. Таким чином, Україна посіла в рейтингу 122 місце. Минулого року Україна була на п'ять сходинок вище та посідала 117 місце в рейтингу, в якому представлені 180 країн (*Corruption perception index, 2021*).

На сьогодні дуже гостро перед нашою країною постала проблема протидії корупції. Головне місце в антикорупційній діяльності посідає мінімізація корупції в сфері публічної служби і в бізнесі. Ставлення до цієї

проблеми з боку сучасних владних структур, керівництва держави, їхня безпосередня участь в організації рішучої протидії корупційним виявам викликає занепокоєння. Україна втратила свої позиції відповідно до Індексу протидії корупції у 2021 році, ми втратили один пункт. Це свідчить про уповільнення боротьби з цим явищем на усіх рівнях. На превеликий жаль в Україні, корупція пронизала всі гілки влади без винятку! Своє службове становище використовують для наживи як чиновники найнижчого рівня в системі виконавчої влади, так і найвищі посадові особи та народні депутати України. Багатьох корупційних діянь можна було б не допустити, усунувши суперечності та прогалини в чинному законодавстві, зокрема у тій його частині, яка стосується регулювання підприємницької, господарської, фінансової, кредитно-банківської діяльності та системи контролю за розподілом бюджетних коштів. В Україну повернулися масштабні схеми заволодіння бюджетними коштами в особливо великих розмірах та отримання «відкатів» та хабарів (неправомірна вигода).

Важливість цієї діяльності полягає у поверненні довіри так як і громадян України, так і можливих іноземних інвесторів. Адже для розвитку і процвітання нашої держави потрібен постійний розвиток, який не завжди можливий в «роздеребаненому» бюджеті. Інвестори мають на меті створити успішний бізнес, але владні структури навіюють своє бачення особливого порядку створення нового бізнесу, корпорацій та інших установ. Наведемо приклад, канадські інвестори згорнули свої інвестиції енергетичної компанії ТІУ та Нікопольського заводу феросплавів, адже вони не змогли подолати тиск з боку олігархів.

Проте результатом роботи антикорупційних органів є повернення мільйонів гривень до бюджету, проте розкрадають мільярди. Це означає, що наразі ми не можемо впоратися з поширенням корупції і стати насправді цивілізованою країною, де нульова толерантність до корупції.

Наприклад, одним з випадків, коли керівництву НАБУ та САП намагались дати неправомірну вигоду, є ситуація з позаштатним агентом Антикорупційного бюро Євген Шевченко, який отримав від "правої руки" олігарха Миколи Злочевського.

«Але щось пішло не так, адже не всі речі, так само як і не всі люди в цьому світі вимірюються грошима - такі ось справи», - написав Шевченко. Він додав, що \$6 млн буде передано в бюджет України. «Такий у нас вийшов антикорупційний податок. Так що буде бажання ще чого-небудь «повирішувати» - приходь! І друзів своїх приводь - ми таким гостям завжди раді», - підсумував Шевченко (*Law of Ukraine «Prevention of corruption», 2021*).

Перш за все, для розкриття цієї теми слід розкрити термін «комплаєнс система» і як він трактується. COMPLAENS – від англійського слова compliance,

що в перекладі означає відповідність, згода, пішло від слова comply - виконувати - і в буквальному сенсі можна трактувати як дотримання певних вимог, правил. Якщо цей термін розглядати в галузі підприємницької діяльності, бізнесу, він означає законність дій компанії в цілому і кожного її співробітника. В очах сторони правовідносин комплаєнс-перевірка підтверджує, що інша сторона відповідає законодавчим вимогам, що опираються на норми певних законодавчих актів, правила, умови договору.

Для кращого розуміння, комплаєнс має на меті побудову прозорості, де немає навіть бажання скористатись протизаконними способами збагачення або ж кращого місця у суспільстві.

Почесне місце в системі комплаєнсу займає перевірка на відповідність певних правил та їх виконання - ці дії називаються комплаєнс-перевірка. Для виконання цієї функції в компанію впроваджують нові вакансії співробітників або навіть цілі підрозділи компанії, які виконують контролюючі дії. До обов'язків комплаєнс - менеджерів можна віднести такі:

- відстеження дотримання правил, норм законодавства, умов договору;
- слідкує за відповідністю діяльності організації регулятивним вимогам як на рівні документообігу, так і на рівні спілкування співробітників між собою;
- побудова ефективної внутрішньої системи з протидії корупції;
- доведення до відома співробітників усіх підрозділів компанії питань, пов'язаних із дотриманням нормативних вимог.

Комплаєнс в Україні з кожним роком стає все популярнішим, так як порівнявши всі за і проти можна дійти висновку, що він значно піймає етичний рівень у компаніях. В Україні основним важелем ідей коплаєнсу є незалежні міжнародні організації та бізнес-асоціації. Лише у 2017 році з'явилась найперша бізнес-асоціація в Україні, що має за мету просування ідей та методологічні бази комплаєнсу та доброчесності - Всеукраїнська мережа доброчесності та комплаєнсу (UNIC), яка об'єднала понад 50 українських та міжнародних компаній різного розміру та з різних галузей. Ця мережа об'єднала досвід світових та провідних спеціалістів України, надала учасникам доступ до ефективних комплаєнс-інструментів.

Наразі будь-яка компанію, чи маленька чи велика, має що не має достатньо ресурсів для залучення міжнародних експертів чи утримання власного експерта з коплаєнсу – має можливість безкоштовно отримати професійну підтримку у побудові комплаєнс системи. Це стало можливим завдяки діяльності могутніх міжнародних організацій, таких як ЄБРР, OECD, ПРООН, Програми USAID «Конкурентоспроможна економіка України» та інших.

Останніми роками в Україні були створені спеціальні органи з питань, пов'язаних з протидією та запобігання корупції : Національна рада з питань

антикорупційної політики, Національне антикорупційне бюро України (НАБУ), Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК), Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП), Держане бюро розслідувань (ДБР), Вищий антикорупційний суд (ВАС), Агентство з розшуку та менеджменту активів АРМА.

Задля кращого сприйняття матеріалу, так як і під час навчання, так і в робочому процесі, органи запобігання та протидії корупції повинні на власному прикладі показувати налагоджену роботу принципу комплаєнсу всередині. Для прикладу, унікальну систему протидії корупції насамперед всередині інституції має Національне антикорупційне бюро України. Всі процедури направлені саме на зміну прийнятої культури на формування культури доброчесності та несприйняття корупції. Запобіжними заходами у цьому питанні повинне бути насамперед внутрішнє ставлення особи до протиправних дій: самосвідомість у розумінні дій або бездіяльності, самоконтролю не повестись на «вигідну» пропозиції та осуд корупційних правил. Адже психологічний аспект осуду відбиває бажання бути осудженим не лише судом, але й суспільством.

Вінстон Черчилль стверджував: «За безпеку треба платити, за її відсутність – розплачуватися!»

Тобто, комплаєнс система у системі НАБУ діє саме так : працівники отримують гідні зарплати та знають, що за неправомірну вигоду їх чекає юридична відповідальність, і тому за час роботи цього органу, жоден працівник не був затриманий за отримання неправомірної вигоди, адже за ними здійснюється постійний внутрішній контроль, контролюється процес взаємовідносин між працівниками в середині установи, здійснюється перевірка осіб за допомогою поліграфа. Будь-яке порушення офіційних ділових стосунків тягне за собою суворе покарання, а так зване «лобіювання» у цій системі відсутнє. Тобто, економічна поведінка організації діє за принципом «необхідно та достатньо».

References

- Article it became known who offered a bribe. (2022). [Electronic resource]. Retrieved from: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3044628-stalo-vidomoh-to-proponuvav-kerivnictvu-nabu-i-sap-6-miljoniv.html>.*
- Corruption perception index. (2021). [Electronic resource]. Retrieved from: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-spryjnyattya-korupsiyi-2021/>.*
- Law of Ukraine «On the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine», 2014, № 47. VVR. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text>*

Law of Ukraine «Prevention of corruption», 14.10.2014, № 49. VVR. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.

Liliia Kritsak

*JBA, Kolomyia Collage of Economics and Law,
Kyiv National University of Trade and Economics,
e-mail: kritsaklilia@gmail.com, Ukraine
Supervisor – Oksana Sydoruk,
Kolomyia Collage of Economics and Law,
Kyiv National University of Trade and Economics,
e-mail: oxankasudoryk@ukr.net, Ukraine*

**ANTI-CORRUPTION COMPLIANCE AS THE WAY TO FIGHT
CORRUPTION IN UKRAINE**

Abstract. The article examines the concept of compliance, describes the way how anti-corruption compliance can be used to fight corruption in Ukraine and the practice of its successful implementation in our country.

Keywords: Anti-corruption compliance, compliance officer, anti-corruption tools, laws.

Якщо запитати в пересічного українця, що таке комплаєнс, то відсоток того, що ви отримаєте правильну відповідь буде дуже не високим. Але якщо спитати, що таке антикорупційний комплаєнс, то відповідей буде значно більше, виходячи з того, що слово антикорупційний людям досить наболіле. Чому ж, здавалося б, в країні з надзвичайними ресурсами, слово антикорупційний є таким актуальним? Мабуть, тому, що від корупції в нашій державі втомилися всі, а іноземні інвестори з острахом вкладають свої інвестиції в нашу державу через корупційну складову. Отож, чи потрібен антикорупційний комплаєнс Україні та чи допоможе він побороти корупцію?

Говорячи про антикорупційний комплаєнс як про інструмент боротьби з корупцією в нашій державі, слід пригадати, що в загальному, корупція це використання публічних можливостей в приватних інтересах. І особливо яскраво вона прослідковується в умовах децентралізації. Керівники на місцях отримали величезний ресурс для розвитку та розбудови громад, але окремі представники, досить вдало використовують його у реалізації власних амбіцій. Відповідно до проведених досліджень Трансперенсі Інтернешнл Україна, минулого року наша держава втратила ще один пункт в індексі

сприйняття корупції. 32 бали зі 100 можливих отримала Україна (Corruption Perceptions Index — CPI) за 2021 рік. Наш показник знизився на один бал, і тепер Україна посідає 122 місце зі 180 країн у CPI. Поруч із Україною — африканська держава Есватіні (Свазіленд), яка також набрала 32 бали. На один бал нас випереджають Замбія, Непал, Єгипет, Філіппіни та Алжир — всі вони мають по 33 бали (*Transparency International Ukraine, 2021*). Починаючи з 2014 року в Україні було прийнято низку антикорупційних законів, головною метою яких є боротьба з корупцією та її запобігання. Також було створено низку антикорупційних органів, таких як: Національна рада з питань антикорупційної політики, національне антикорупційне бюро України, національне агентство з питань запобігання корупції, спеціалізована антикорупційна прокуратура, державне бюро розслідувань, вищий антикорупційний суд (*National anti-corruption bureau, 2021*). Здавалося б, цих контролюючих органів повинно би бути достатньо для активної боротьби з корупцією. Але на практиці ця система працює не на повну, а подекуди не працює взагалі. Головною причиною, на мій погляд, є той фактор, що на місцях ще й досі корупційна складова притаманна багатьом керівникам. Наведу приклад громади в якій я особисто проживаю і де корупція, на мій погляд, присутня, скажу більше, нею часто хизуються. Звертаєшся в державну лікарню – віддяч лікареві, хочеш бути прийнятим на роботу, хочеш підвищення чи премію – віддяч директору, хочеш дитину дати в садок, теж віддяч, і так віддячувати потрібно практично всюди. Ось чому, антикорупційний комплаєнс необхідно впроваджувати в Україні. Адже, це система заходів щодо управління ризиками, недотримання вимог законів України та інших країн, а особливо Європейських, що стосується боротьби з корупцією. Необхідно створювати служби комплаєнс котрі і будуть запобігати вчиненню правопорушень та забезпечувати відповідність діяльності суб'єктів господарювання вимогам антикорупційного законодавства. Кожна компанія повинна мати свої антикорупційні програми, котрі відповідають міжнародним стандартам та містять такі складові як: декларація чесної сплати податків, заборона корупції, політика в сфері конфлікту інтересів, політика щодо подарунків та гостинності та нагляд за впровадженням Антикорупційної програми. Тобто, антикорупційний комплаєнс будь якої організації це здатність дотримання антикорупційних заборон, вимог та обмежень.

На сьогоднішній день система комплаєнс чудово працює в багатьох компаніях та організаціях. Наприклад, Група ДТЕК, лідер енергетичної галузі України, заснувала службу комплаєнсу ще у 2010 році. Вона підпорядковується комплаєнс-офіцерові, сфера відповідальності якого полягає в реалізації системи внутрішніх контролів в управлінні корупційним ризиком, ризиком економічних санкцій та інсайдерською інформацією.

Рекомендації та рішення котрі приймає служба комплаєнсу є обов'язковими для дотримання та виконання всіма працівниками Групи ДТЕК. ДТЕК приділяє особливу увагу побудові комплаєнс-культури та відкрито декларує свої антикорупційні стандарти. У дослідженні «Прозорість корпоративної звітності», проведеному експертами незалежної міжнародної організації Transparency International Україна, Антикорупційна програма ДТЕК здобула найвищу оцінку завдяки ключовим механізмам системи комплаєнсу. Серед них варто відзначити активну підтримку наглядовими радами та керівництвом операційних холдингів ініціатив служби комплаєнсу котра сприяє зміцненню комплаєнс-культури. Погодження політик і процедур. Участь комплаєнс-офіцера, на рівні правил та процедур, закріплена в процесах погодження регламентувальних документів компаній. Діє методика виявлення та усунення комплаєнс-ризиків. Запроваджено моніторинг і тестування комплаєнс-контролів, з цією метою регулярно проводяться аудити корпоративного внутрішнього аудиту та служби комплаєнсу. Передбачено взаємовідносини з контрагентами та посередниками, котрі здійснюються на основі антикорупційного положення. Договори, які можуть потенційно мати підвищений корупційний ризик обов'язково погоджується з комплаєнс-офіцером. Наперед оцінюються ризики конфлікту інтересів у працівників котрі ідентифікуються при прийнятті на роботу чи зміною посади. Розроблено погодження ділових подарунків і ділової гостинності, кодекс етики та ділової поведінки і працівники мають можливість анонімно звернутися з фактами порушення даних положень. Служба комплаєнсу бере участь у корпоративних розслідуваннях щодо різних категорій заяв (у складі групи розслідування або як експерт) та проводить навчання працівників етичних і антикорупційних стандартів, основ санкційного комплаєнсу.

Отож, боротьба з корупцією в Україні знаходиться на стадії бажання кращого, тому система антикорупційного комплаєнсу для нас вкрай необхідна. Тільки подолавши корупцію, ми закріпимо свої позиції в світі та розбудуємо власну, вільну, процвітаючу державу.

References

- DTEK Group Integrated Report. (2018). [Electronic resource]. Retrieved from: <https://dtek.com/content/files/-komplaens-i-korporativna-etika.pdf>.*
- National anti-corruption bureau. (2021). [Electronic resource]. Retrieved from: <https://nabu.gov.ua/novyny/sylni-antikorupciyni-organy-politychna-volya-ta-kontrol-suspilstva-skladovi-efektyvnoyi>.*
- Tranceparency International Ukraine. (2021). [Electronic resource]. Retrieved from: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-spryjnyattya-koruptsiyi-2021>.*

Viktoriiia Orel

*BA, Petro Mohyla Black Sea National University,
e-mail: kiberj55@gmail.com, Ukraine*

Anna Klymchuk

*BA, Petro Mohyla Black Sea National University,
e-mail: annklymchuk2@gmail.com, Ukraine*

*Supervisor – Olena Kaplii, PhD in Law, Petro Mohyla Black Sea National
University, e-mail: kaplii.olena@gmail.com, Ukraine*

**ANTICORRUPTION AND SANCTION COMPLIANCE AS A METHOD
OF REDUCING RISKS IN THE ACTIVITY OF CORPORATE BODIES**

Abstract. The article describes the question of using compliance in Ukraine and its law regulating. Compliance is a certain rule, which are established to prevent cases of breaching these rules. Especially compliance is closely connected with corruption risks in the work of public administration; also the mechanism of compliance is widely using in the activity of corporate bodies when they want to prevent economical and reputational risks.

Keywords: compliance, anticorruption compliance, sanction compliance, legislation, corruption, corporate bodies.

Недоліком функціонування владного механізму, а також відносин, які виникають між громадянами та представниками бізнесу є корупція як деструктивне явище. В умовах розвитку новітніх способів подолання корупції все ще виникає необхідність їх удосконалення. Досвід зарубіжних країн, впровадження в загальнонаціональне законодавство інструментів протидії корупції, створення антикорупційних органів на вищому щаблі державної влади дозволяє нам забезпечити функціонування такої системи заходів як антикорупційний та санкційний комплаєнс.

Корупція впливає не лише на чітку та прозору роботу органів державної влади, а й на надання публічних послуг у сфері медицини, освіти, адміністративних послуг. Найбільше від корупції страждає економічна система, оскільки вона спричиняє деструкцію серед побудови корпоративних зв'язків між юридичними особами в Україні (компаніями, підприємствами, корпораціями).

Для аналізу проблеми впровадження антикорупційного та санкційного комплаєнсу в життя, варто визначити, що таке комплаєнс. Комплаєнс – це певна відповідність вимогам, правилам, стандартам, дотримання обмежень, які встановлюють нормативно-правові акти, інструкції тощо. На сьогоднішній день в Україні практика комплаєнсу тільки формується і ми можемо тільки перейняти досвід у цьому питанні від наших західних

партнерів. З аналізу застосування самого механізму комплаєнсу можна зробити висновок, що лише до кінця 2020 року був сформований антикорупційний комплаєнс, антимонопольний, комплаєнс у сфері охорони праці тощо. Якщо говорити про антикорупційний комплаєнс, то він поширений серед багатьох сфер життя, а саме: дотримання антикорупційного комплаєнсу у закладах вищої освіти, у трудовій сфері, у сфері надання публічних послуг, насамперед пов'язаних з публічною адміністрацією, а також в бізнесі.

Законодавча база комплаєнсу в Україні є досить малою. Якщо аналізувати «Національну економічну стратегію на період до 2030 року», слово «комплаєнс» зустрічається в тексті лише один раз через призму покращення податкових показників та поєднання цього із зарубіжним досвідом. У Законі України «Про банки та банківську діяльність» комплаєнс застосовується як визначення «комплаєнс-менеджер» (той, хто здійснює моніторинг за дотриманням певних нормативних положень та обмежень, які встановлені законом), а в Законі України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» комплаєнс – це регламентований внутрішніми документами учасника ринків капіталу та організованих товарних ринків або особи, яка здійснює діяльність, пов'язану з ринками капіталу та організованими товарними ринками, безперервний процес, спрямований на забезпечення та покращення. З цього можемо зробити висновок, що комплаєнс, починаючи з фінансової та економічної сфер, набирає обертів у вітчизняній практиці.

Антикорупційний комплаєнс - це така система заходів, яка забезпечує дотримання антикорупційних вимог та обмежень у різних сферах суспільного життя. В Україні питанням антикорупційної політики займаються декілька органів, а саме: Національне агентство з питань запобігання корупції, Національне антикорупційне бюро України. Їхня діяльність регулюється Законом України «Про запобігання корупції», Закон України «Про національне антикорупційне бюро». Основним завданням НАЗК є проведення антикорупційної експертизи нормативно-правових актів на їх прозорість, а також виявлення корупціогенних норм в законодавстві. Результати такої антикорупційної експертизи є обов'язковими для оприлюднення та мають свої статистичні дані. Така експертиза встановлює чи є наявні розширення дискреційних повноважень посадових осіб органів державної влади чи місцевого самоврядування.

З аналізу наукової думки з приводу впровадження антикорупційного комплаєнсу, важливим є те, що його функціонування є необхідною умовою для зайняття підприємницькою діяльністю в Україні, оскільки корупційні ризики в діяльності юридичних осіб та фізичних-осіб підприємців є доволі високими. У науковій статті А.Ю. Дзюби вказано, що обсяг і види процедур системи комплаєнс повинен індивідуально визначатись для кожного

окремого підприємства. Останнє пов'язане з тим, що не всі юридичні особи та фізичні-особи підприємці знаходяться на одному щаблю економічного розвитку, що власне і створює нерівні умови для запровадження однотипних засобів комплаєнсу. Наприклад, з великим бізнесом корупційні ризики завжди вищі, ніж з малим, оскільки останній не має переважного монопольного становища на ринку та не може зловживати своїм становищем на шкоду малому бізнесу.

Варто проаналізувати також і зарубіжний досвід антикорупційного комплаєнсу з точки зору законодавства. Першим законодавчим актом, яким була передбачена кримінальна відповідальність за корупційні правопорушення був FCPA – Закон про запобігання корупції за кордоном, введений в дію в США у 1977 році з метою: запобігання та утримання від виплати хабарів іноземним урядовцям, більшої прозорості у фінансовій звітності, що є досить важливим в умовах поширення практики «тіньових доходів», шахрайства з фінансовими ресурсами та приховування доходів з метою зменшення суми податків, а також створення конкурентного середовища для компаній, які діють за кордоном. Особливістю цього акту є те, що корупційними є правопорушення не лише у сфері публічної влади, а й у сфері фінансової звітності. Тобто, зарубіжна практика встановлює, що корупція – це не лише пропозиція неправомірної вигоди службовій особі чи схилення особи до надання службовій особі такої неправомірної вигоди, а й серед гігантів бізнесу. Особливо небезпечними відповідно до FCPA вважаються корупційні злочини, скоєні компаніями, акції яких торгуються на біржах, оскільки такі дії порушують стабільність фінансової системи США. Йдеться не лише про стабільність політичної системи, а й про економічну та фінансову системи як чинник побудови чіткої системи управління бюджетними ресурсами. Існує також і корпоративна відповідальність осіб за неієздатність запобігти хабарництву від імені комерційної організації, що визначено у Британському законі «Про протидію корупції» від 01.07.2011 року. В Україні така практика це більше злочини у сфері господарської діяльності, а не складник корупційних злочинів, які можуть бути визначені Кримінальним кодексом чи Кодексом України про адміністративні правопорушення. Проте варто зазначити, що в Законі «Про запобігання корупції» все ж є положення про покладення на юридичних осіб обов'язку про забезпечення та реалізацію заходів щодо протидії корупції в їх діяльності (ч. 1 ст. 61). Це насамперед: підготовка та розробка антикорупційних програм, регулярна оцінка корупційних ризиків та здійснення відповідних антикорупційних заходів. В юридичних особах, для яких затвердження антикорупційної програми є обов'язковим, призначається особа, яка буде відповідальна за її реалізацію («Уповноважений»). Саме ці програми є певним антикорупційним комплаєнсом, який буде відповідати стандартам

законодавства та обмежувати юридичних осіб у вчиненні/невчиненні дій та збільшенні корупційних ризиків на підприємстві.

Санкційний комплаєнс – це система заходів та інструментів, спрямована на запобігання виникненню певних санкційних ризиків для бізнесу. Санкційний комплаєнс має на меті забезпечити безперервність ведення бізнесу, попереджає виникнення додаткових економічних та репутаційних ризиків, виключає ризики потрапляння в санкційні списки, надає можливість спрогнозувати виникнення нових санкцій, а також оцінити санкційні ризики в залежності від специфіки ведення бізнесу. Тобто тут все відштовхується саме від представників бізнесу (юридичних осіб); тих, що займають переважно більше становище на світовому ринку. Санкційний комплаєнс має таку ж аналогію з антикорупційним: аналіз ризиків, їх безперервна оцінка, комплаєнс-моніторинг, який попереджує виникнення негативних ситуацій, розробка та впровадження захищеної схеми поставок. В Україні питання санкційного комплаєнсу ще залишається невирішеним.

Законодавчою базою в Україні стосовно санкційного питання є Закон України «Про санкції» і пов'язаний він насамперед із забезпечення національної безпеки, територіальної цілісності, дотриманням прав та свобод людини і громадянина, виконанням цілей сталого економічного розвитку. Дії іноземної держави, іноземних фізичних чи юридичних осіб, інших суб'єктів у сферах, які були нами названі, застосовуються відповідні санкції (ч. 1 ст. 3). Закон також визначає види санкцій, серед яких: блокування активів, що є доволі поширеною практикою серед західних країн (наприклад, санкції запроваджені OFAC, санкції ООН, санкції Європейського союзу. В Україні це санкції РНБО), обмеження торговельних операцій, анулювання чи зупинення ліцензій на зайняття певними видами діяльності, запобігання виведенню капіталів з України тощо (ст. 4). Наприклад, у 2017 році РНБО наклала санкції у вигляді блокування активів – тимчасове обмеження права особи користуватись належним їй майном – на колишнього лідера незаконного збройного формування «ЛНР» Болотова Валерія Дмитровича. Це один з прикладів санкційного механізму, але все таки санкційний комплаєнс це більше про представників бізнесу, тобто тих, хто має вагомий вплив на проведення економічних (фінансових) операцій з управління ресурсами.

References

Dziuba, A. (2019). Anticorruption compliance as a component of enterprise risk management. Forum Prava, 54 (1), 26-27.

Implementation of sanction compliance. (2021). Advices for business. [Electronic resource]. Retrieved from: https://msfz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/FZ002426.

Law of Ukraine on Banks and Banking № 2121-III. (2000, December 07). Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy, 5-6, 30.

Law of Ukraine on Prevention of Corruption № 1700-VII. (2014, October 14). Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy, 49, 2056.

Law of Ukraine on Sanctions № 1644-VII. (2014, August 14). Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy, 40, 2018.

Law of Ukraine on Securities and Stock Market № 3480-IV. (2006, February 23). Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy, 31, 268.

Okunev, O., Boyko, O. & Lukin, S. (2018). Anticorruption compliance. A guide for the training program for those who responsible for implementing the anticorruption program, 20-24

Resolution of Cabinet of Ministers of Ukraine on Approval of National economical strategy on the period up to 2030 № 179. (2021, March 03). Cabinet of Ministers of Ukraine.

Natalia Kres

*BA, Educational and Scientific Institute of Law and Social Technologies,
e-mail: kresnatalia778@gmail.com, Ukraine*

Mark Kulcikovskij

*BA, Educational and Scientific Institute of Law and Social Technologies,
e-mail: kulcikovskijmark@gmail.com, Ukraine
Supervisor – Natalia Kolomiyets, Prof. PhD,
Educational and Scientific Institute of Law and Social Technologies,
e-mail: kolomiyetsn@ukr.net, Ukraine*

7 STEPS TO UKRAINE WITHOUT CORRUPTION

Abstract. The article considers the issue of solving the problem of corruption in Ukraine, analyzes the phenomena and factors that give rise to these consequences, examines the experience of foreign countries with low levels of corruption. Based on the study, we have proposed our own positions on ways to reduce corruption in our country.

Keywords: corruption, implementation of international law, international rating, hyper corrupt state, anti-corruption strategy, anti-corruption education, anti-corruption culture, Unified State Policy in Field of Corruption, anti-corruption service.

Проблематика дефініції корупції завжди вважалася глобальною та такою, яка в змозі стати об'єктом запеклих дискусій, які, як правило, спрямовані проти неї. Саме їй присвячений незліченний масив наукових доробків та публіцистичних праць як на вітчизняному, так і на міжнародних рівнях, а відповідний масив політичних та соціальних гасел присвячений саме на протидію такому явищу (*Kurilyuk, 2017*).

Розвиток української державності позиціонує дане поняття як одну з основних та гострих загроз вітчизняного миру, безпеки та благополуччя, адже вважає його ключовою перешкодою для всебічного сталого розвитку нашої держави. Саме зростання численних проявів корупції в нашій державі є непересічним бар'єром для остаточної імплементації норм міжнародного законодавства, використання зарубіжних новітніх технологій та інвестицій в економічну систему України, вона ставить під ризик існування країни як суверенної, незалежної, демократичної, соціальної та правової держави, становлення громадянського суспільства, підвищення рівня життя населення України, боротьбу з організованою злочинністю і т.д. На законодавчому рівні Україною розроблено та схвалено потужний об'єм юридичної бази (яскравим прикладом є Закон України «Про запобігання корупції» (*Law of Ukraine «Prevention of corruption», 2021*) та створено органи державної влади, основним завданням яких є запобігання корупції. Тридцять років ринкових реформ у галузі економіки так і не дали очікуваних змін, що в свою чергу актуалізувало питання якості, коректності та доцільності національних змін, шляхів їх удосконалення та модернізації. На даний час, проблема корупції в країні утворила систему соціально-економічних відносин, які тісно взаємодіють між собою, що і стало причиною, відповідно до низки міжнародних рейтингів, набуття Україною на міжнародному рівні статусу гіпер корумпованої держави (*Bazaluk, 2016*). Отже, фактично, якщо запланованого зниження рівня корумпованості в державі досягнути не вдасться, то країна буде змушена перейти від декларативної форми мінімізації ризиків корупційних проявів до реальної. Тому вкрай необхідним вважається формулювання та пошук шляхів реалізації соціальних та економічних планів (стратегій) на всіх рівнях їх реалізації по подоланню корупції.

Досвід провідних світових держав у галузі запобігання та протидії корупції зумовлює формулювання сучасного антикорупційного плану (стратегії), розробка та реалізація якого гостро необхідні Україні (*Andreas, 2021*). Ми проаналізували фактори, які породжують дане явище, вивчили політику зарубіжних країн з низькими показниками корупції (*Corruption Perceptions Index, 2021*), проаналізували стратегії їх розвитку в даній сфері та сформулювали свої власні позиції, які було б доцільно використати українською владою для зниження корупційних проявів.

1. Зміна ментальності соціуму у даній сфері. Діяльність корумпованих правлячих кіл, які ховаються за правовою демагогією впливають на розуміння пріоритетності правової норми суспільством, в результаті чого відбувається деформація свідомості, яка породжує збільшення інцидентів правового нігілізму з боку посадових осіб нижчого рангу, знецінення з боку населення правових принципів, традицій та вимог, що в свою чергу породжує ідею безкарності щодо вчинення правопорушень часто кримінального характеру (*Sakhan, 2015*). Корупція починає асоціюватися із швидким вирішенням проблеми без негативних правових наслідків для правопорушника, за рахунок надання хабарів посадовим особам будь-яких ланок управління державою, які зловживають службовим становищем в корисливих цілях. Відповідно до цього має місце запровадження антикорупційного просвітництва, яке за допомогою медійної підтримки ЗМІ в змозі створити антикорупційну культуру у більшості громадян. Наприклад, в країнах Європи, зокрема, в Данії, поняття корупції не може розвиватись саме з причин потужного антикорупційного менталітету нації, відповідно віри (яка найбільш поширена) – протестантизму, заборонено красти (*Avdeev, 2017*);

2. Прибрати економічну основу (базу) корупції. В умовах розгортання масштабної корупції, пріоритетним завжди є заходи, що спрямовані на усунення її основ (причин), а вже після цього, реалізація шляхів боротьби з конкретними ситуаціями (*Bazaluk, 2016*). Наприклад, у Федеративній Республіці Німеччина передумовою повномасштабному протистоянню боротьби з проявами корупції покладено завдання розкриття та знищення фінансової (тобто всієї матеріальної основи) бази злочинців або злочинних угруповань, що досягається насамперед розробленням чіткого механізму конфіскації майна, отже, створенням потужної правової основи з метою недопущення «відмивання брудних грошей». Підсумовуючи, німецький уряд ставить ключове завдання у сфері запобігання корупції – шляхом організаційних, правових, кадрових, економічних та інших дій унеможливити перевищення меж використання свого службового становища посадовою особою будь-якого рівня (*Mangai, 2019*).

3. Розробка та реалізація єдиної державної політики у сфері боротьби з корупцією, яка вмістила в себе систему дій та заходів економічного, державного, політичного, соціального і правового характеру.

4. Сформувані спеціальну антикорупційну службу, незалежну від усіх гілок влади, яка забезпечила б контроль за діяльністю державних органів різних рівнів. Незважаючи на наявність в Україні певних антикорупційних служб, таких як Національне антикорупційне бюро України, Вищий Антикорупційний Суд України і т.д. явного зниження коефіцієнту національної закорумпованості не виявлено, саме тому доцільним є

посилення контролю за існуючими службами з метою впевненості у їх фактичній незалежній діяльності та справедливості їх функціонування, або ж створення нового спеціалізованого органу, в межі компетенції якого буде належати саме прерогатива боротьби з будь-якими корупційними настроями. Наприклад, у Сінгапурі станом на сьогодні функціонує Бюро з розслідування випадків корупції - незалежний спеціалізований структурний підрозділ, який наділений компетенцією проведення слідчих дій та використання заходів превентивного характеру (*Lomborg, 2007*). Також заслуговує на увагу трирівнева система боротьби з корупцією в Нідерландах, де майже всі випадки з корупційним змістом, вивчають державні організації, а також інститути (всередині своїх об'єднань), наприклад департамент державних зборів, в'язниці, міністерство оборони. З цією метою у складі держустанов створені спеціалізовані відділи внутрішніх справ, або ж внутрішні служби безпеки. В свою чергу такі організації карають правопорушників, шляхом відсторонення з посади, стягненням грошових компенсацій або звільненням такої особи з посади.

5. Забезпечити невідворотність покарання для осіб, які вчинили суспільно небезпечне діяння, кримінальне правопорушення, в сфері службової діяльності. Наявність жорсткої політики по відношенню до таких правопорушників дасть змогу на прикладі вже покараних осіб (за такі діяння), створити чітке уявлення громадськості щодо неможливості уникнення покарання у разі вчинення корупційних злочинів.

6. Широке залучення платформ соціальних мереж, сайтів інтерактивного характеру для швидкого реагування на наявні скарги щодо будь-яких фактів корупційних проявів або ж дій з одночасним введенням відповідальності за надання неправдивої інформації, або такої, яка не відповідає дійсності; введення відповідальності за неприйняття жодних дій чи заходів щодо таких скарг правоохоронними органами з відповідними компетенціями (*Melnik, 2021*).

7. Забезпечити незалежне функціонування судової влади, за прикладом правоохоронних систем Італії, США, Великої Британії чи Франції. На нашу думку, однією з головних складових формування й реалізації ефективної системи боротьби з корупцією є чітка та оперативна взаємодія держав, насамперед, їхніх правоохоронних органів, спільна участь у заходах, ініційованих Організацією Об'єднаних Націй, Радою Європи, Інтерполом, Міжнародним валютним фондом, Світовим банком та іншими міжнародними інституціями. Практика роботи правоохоронних органів зарубіжних країн у цьому напрямі свідчить про те, що досконалість нормативно-правового забезпечення протидії та наявність ефективної системи протидії корупції на національному й міжнародному рівнях є однією з головних умов успішного подолання зазначеної проблеми.

Отже, варто зазначити, що єдиного та універсального способу боротьби з даним явищем не існує, і, можливо, ніколи не з'явиться, адже, ми живемо в динамічному суспільстві, яке кожен день потребує модернізованих способів рішення, саме тому ми повинні вдосконалювати та підлаштовувати сьогоденні моделі (стратегії) під сучасні реалії. З даних причин, наша держава повинна обрати власний шлях реформ, які уряд повинен сформувати та реалізувати самостійно беручи за основу положення чинного законодавства, менталітет нашого суспільства, традицій і т.д. Тобто, потрібно знайти свій, власний, шлях боротьби з корупцією також враховуючи досвід зарубіжних держав (видозмінювати його та підлаштовувати під систему вітчизняної системи права). Необхідним та обов'язковим аспектом, який потрібно враховувати в першу чергу завжди є менталітет та бажання більшості населення, тобто розвиток та укорінення громадської свідомості, що призведе до підвищення рівня прозорості та підзвітності в державних установах під час надання тих чи інших послуг.

References

- Avdeev, O. (2017). *The impact of corruption on the development of the country as a modern European state. Criminal law and criminological principles of anti-corruption*, 20.
- Bazaluk, O. (2016). *Corruption in Ukraine: the mentality of rulers and the fate of the people. Geophilosophy of Ukraine. Corruption Perceptions Index. (2021). No progress - as evidenced by the recent Corruption Perceptions Index. Transparency International Ukraine. [Electronic resource]. Retrieved from: <http://cpi.ti-ukraine.org/>.*
- Kurilyuk, Yu. (2017). *Corruption - abnormal normalcy? Criminal law and criminological principles of anti-corruption*, 117-118.
- Law of Ukraine «Prevention of corruption». (2021). [Electronic resource]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.
- Lomborg, B. (2007). *Solution for the World's Biggest Problems: Costs and Benefits. Cambridge University Press.*
- Mangai, N. (2019). *International and Transnational Crime and Justice. John Jay College of Criminal Justice.*
- Melnik, O. (2021). *International experience in preventing and combating corruption as a vector for the formation of national anti-corruption policy in Ukraine. Legal scientific electronic journal*, 2.
- Peter, A. (2021). *Criminal Convergence Narratives and the Illicit Global Economy. Online Publication Date.*

Sakhan, O. (2015). Corruption in modern Ukraine as a source of destructive power. Politology. Bulletin of the National University "Yaroslav the Wise Law Academy of Ukraine", 4 (27).

Kateryna Skuibida

*BA, National Academy of Internal Affairs,
e-mail: ekaterinas2510@gmail.com, Ukraine*

Ruslana Yazskiv

*BA, National Academy of Internal Affairs,
e-mail: ruslanajazkiv31@gmail.com, Ukraine*

Supervisor – Oleksandr Kalynovskyi, Tutor of Legal clinic “Zahyst” of the National Academy of Internal Affairs, e-mail: kalyna198228@gmail.com, Ukraine

**THE COMPLIANCE SYSTEM AND ITS SIGNIFICANCE IN
THE MECHANISM FOR COMBATING CORRUPTION**

Abstract. This article examines the development of the compliance system, and compares the impact and implementation of compliance culture with anti-corruption legislation and the dynamics of the activity of business entities. The introduction of control, conscious attitude and actualization of legislative requirements to the realities of today at the state level, will allow creating effective compliance programs that will ensure the prevention of corruption risks.

Keywords: Compliance system, Anti-corruption legislation in Ukraine, Anti-Corruption Compliance.

Численні корупційні скандали та посилення державного контролю за діяльністю комерційних підприємств стало імпульсом для розвитку сфери «управління ризиками». Формування комплексного підходу, для реалізації відповідальної поведінки фірми та її співробітників на ринку, дозволило встановити низку заходів, спрямованих на забезпечення захисту інтересів бізнес-суб'єктів. Слово «Комплаєнс» (Compliance) походить від англійського «To comply» (виконувати, відповідати певним вимогам, стандартам тощо). Програма відповідності (англ. compliance program) – це інструмент профілактики, спрямований на організацію та впровадження дій, засобів та процедур необхідних для дотримання компанією нормативних вимог. Основні компоненти включають: навчання та підвищення обізнаності; санкції; оцінка ризиків; внутрішні норми; моніторинг, аудит, попередження; звітність та оновлення програми (*Guidelines for Evaluating the Compliance Program, 2020*).

Визначення та перелік корупційної діяльності у міжнародних договорах та законодавстві деяких країн з розвиненою економікою є ширшим, ніж в Україні. Так, згідно до Закону України «Про запобігання корупції» це:

- використання особою наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди;
- прийняття такої вигоди;
- прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб;
- обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди зазначеній вище особі, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей (*Bleker-van Eyk, 2017*).

Проте, таке поняття, як «*facilitation payment*» – невелика грошова винагорода (подарунок), що може сплачуватися відвідувачем чиновнику (працівнику компанії) за прискорення оформлення, документів, їх розгляду тощо, й не передбачає будь-якої упередженості (надання переваги, ігнорування порушень тощо) під час такого розгляду (ISO 37001). Відповідно до законодавчої бази Великої Британії та США не є правопорушеннями, у цих країнах. Тож, з огляду на постулати міжнародного законодавства, корупцією можна вважати окремі акти (дія або бездіяльність) посадових осіб направлених на незаконне збагачення.

На даному етапі практично кожна велика компанія працює із системою антикорупційної відповідності. Оскільки наявність різних факторів сприяла популяризації вищезгаданого механізму, компанії приватного сектору розробляють системи попередження, виявлення та реагування на ризик корупції. До цих факторів належать законодавчі та нормативні вимоги, правозастосовна практика та репутаційні ризики, а також зміни в компанії, що вимагають більш пильної уваги до транзакційного ризику. Відповідно до останніх аналітичних даних лідером серед пріоритетних напрямів системи управління ризиками є антикорупційний комплаєнс (*Compliance in the CIS and neighboring countries, 2020*).

Структура антикорупційний комплаєнсу передбачає наявність декількох складових, а саме:

1. Відповідність державної законодавчої бази міжнародним антикорупційним вимогам.

2. Залежно від повноти імплементації міжнародних норм у національне законодавство та окремих суверенних державних норм, можна проаналізувати ступінь відповідності діяльності юридичних чи фізичних осіб встановленим державою антикорупційним вимогам.

3. Антикорупційні порядки, галузевого характеру, юридичних чи фізичних осіб, які містять додаткові до встановлених чинним законодавством

вимоги. Антикорупційний комплаєнс, додержання відповідності вимогам якого здійснюється переважно на добровільній основі.

Таким чином антикорупційний комплаєнс передбачає різнопланову та багаторівневу роботу над юридичною, моральною та економічною складовою. Оскільки безпосередній вплив на зниження корупційних ризиків, під час здійснення діяльності організацією, є базовою метою комплаєнс системи, її ефективна реалізація, так само є запорукою для успішного масштабування бізнесу на світовому ринку.

Розвиток України в аспекті відповідності нормам Європейського Союзу передбачає дії, спрямовані на дотримання організаціями антикорупційного законодавства, вітчизняні компанії поруч із зарубіжними проводять аналітичні дослідження щодо ефективного використання механізмів системи комплаєнс. Стандарт ISO 37001, передбачив єдиний міжнародний зразок антикорупційного комплаєнс у бізнесі. Цей документ викликає полеміку серед фахівців, оскільки існують сумніви щодо його «пластичності» та можливості актуалізації під реалії окремих країн та особливостей певного бізнес-направлення (*Methodological recommendations, 2015*). Так, Національне агентство з питань запобігання корупції України затвердило «Методичні рекомендації щодо підготовки та реалізації антикорупційних програм юридичних осіб» (Eterna Law). Запорукою розробки та дієвого функціонування антикорупційної комплаєнс системи, відповідно до ISO 19600 є оцінка ризиків та завчасна реакція на нагальні питання у сфері комплаєнсу. Європейська юридична фірма «Eterna Law» провели дослідження та окреслили коло регуляторних та комплаєнс ризиків :

Проведення оцінки ефективності внутрішніх контролів у компанії (обумовлено підвищеним ризиком внутрішніх фінансових розкрадань);

Наявність у корпорації комплаєнс програми, яка охоплює міжнародні вимоги . FCPA (Foreign Corrupt Practices Act) – Закон США про запобігання корупції за кордоном та UK Bribery Act – Закон Великої Британії «Про протидію корупції» від 01.07.2011.

До 30% від стягнутого американською владою з міжнародної корпорації штрафу за корупційні дії в Україні має право отримати викривач, тобто особа, яка повідомила владу про факт корупційного діяння. Антикорупційні розслідування, ініційовані владою США за сигналами з України, вже є. Впровадити ефективну програму роботи з особами, які повідомляють про порушення в компанії для зниження ризику розслідувань;

Згідно з антикорупційним законодавством України, США та Великобританії компанії зобов'язані проводити моніторинг ефективності своїх антикорупційних програм.

Із метою дотримання санкційного режиму компанії повинні впровадити в себе контролі, які би відповідали західним стандартам.

Перевірити, наскільки Ваша санкційна програма відповідає очікуванням регуляторів.

Інвестиційний клімат України наразі на досить низькому рівні, оскільки рівень потенційних ризиків ведення бізнесу, перевищує прибуток. Сьогодні обумовлено активним розвитком антикорупційного законодавства та свідомості українців, у зазначеному напрямі, наявна позитивна динаміка запобігання корупції в бізнесі та поширення комплаєнс культури і впровадження її в діяльність суб'єктів підприємницької діяльності. Проте, досі немає культури актуалізації під конкретні умови ведення бізнесу в окремі корпорації. Введення контролю, свідомого ставлення та актуалізації законодавчих вимог до реалій сьогодення на державному рівні, дозволить створювати ефективні комплаєнс програми, що забезпечать превенцію корупційних ризиків.

References

- Bleker-van, Eyk. (2017). Compliance Management, in: Handbook of Compliance and Integrity Management: Theory and Practice.*
- Compliance in the CIS and neighboring countries. (2020). Current Challenges and Trends 2020.*
- Guidelines for Evaluating the Compliance Program. (2020). Great Britain's Serious Fraud Office (SFO).*
- ISO 37001. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://www.iso.org/standard/65034.html>.*
- Law E. (2022). [Electronic resource]. Retrieved from: <https://chamber.ua/ua/news/eterna-law-dilytsia-prohnozom-komplaiens-priorityetiv-na-2022-rik-dlia-kompaniy-shcho-vedut-biznes-v-ukraini/>*
- Law of Ukraine "On the Prevention of Corruption", № 1700-VII, 2014, Oct. 14.*
- Methodological recommendations were prepared by the National Agency for the Prevention of Corruption to implement the third paragraph of paragraph "a" of paragraph 1 of paragraph 14 of the Terms of Reference and measures for the implementation of the State Program for the implementation of the state anti-corruption policy in Ukraine (Anti-Corruption Strategy) for 2015- 2017 2017 years, Approved by the Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 265 (2015, June 29) [Electronic resource]. Retrieved from: https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&url=https://nazk.gov.ua/wpcontent/uploads/2019/04/Metodychni-rekomendatsiyi_1.pdf&ved=2ahUKEwjL9_zb4_1AhVU_rsIHTZDvEQFnoECAkQAQ&usg=AOvVaw3iFxZujZ3q74Ve-4VTz3VN*
- Ukraine LLC, a company incorporated under the laws of Ukraine, a member of the KPMG network of independent member firms affiliated with KPMG International*

Cooperative ("KPMG International"), a Swiss law firm. [Electronic resource]. Retrieved from: https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&url=https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/ua/pdf/2020/07/Compliance-report.pdf&ved=2ahUKEwjsq9WEi_f1AhUDt6QKHRSTAecQFnoECBgQAQ&usg=AOvVaw3xYlmNPp0IAZFFACkQM9wd

Anna Pestova

*Masters specialty "Law", Polissia National University,
e-mail: pestova1106@gmail.com, Ukraine*

Viktoriiia Opanasiuk

*Masters specialty "Law", Polissia National University,
e-mail: vikatoriyaopana@gmail.com, Ukraine
Supervisor – Vitaly Dankevych, Doctor of Economics, Professor,
Polissia National University
e-mail: dankevych2017@gmail.com, Ukraine*

**ADAPTATION OF TAX LEGISLATION TO INTERNATIONAL
STANDARDS AND OBJECTIVES OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT:
CASE OF THE BILL № 5600**

Abstract. The article substantiates that the precondition for further sustainable and balanced socio-economic development of the country is the use of the best world experience and practices. It is proved that the need to implement the Sustainable Development Strategy in Ukraine is due to the European integration vector of the country's development. The Strategy is considered as a document that defines the directions of long-term development of Ukraine on the basis of 17 global Sustainable Development Goals developed for the period up to 2030 and the updated EU Sustainable Development Strategy. This Strategy contains 7 global goals, based on an in-depth analysis of key areas, namely: economics, social policy, nature management and environmental protection, agriculture, energy, regional and local development. It is substantiated that the important attention is focused on the achievement of European guidelines of economic and social development, the formation of a democratic society. At the same time, one of the obstacles to the realization of strategic goals is the current state of corruption in the state and the share of the economy in the "shadow".

Keywords: Sustainable development goals, tax legislation, agricultural sector of the economy, efficiency.

Передумовою подальшого сталого і збалансованого соціально-економічного розвитку країни є використання кращого світового досвіду та практик. Необхідність впровадження в Україні Стратегії сталого розвитку зумовлена євроінтеграційним вектором розвитку країни. Стратегія розглядається як документ, що визначає напрями довгострокового розвитку України на основі 17 глобальних Цілей сталого розвитку розроблених на період до 2030 року та оновленої стратегії сталого розвитку ЄС. Дана Стратегія містить 7 глобальних цілей, що побудовані на глибокому аналізі ключових сфер, а саме: економіки, соціальної політики, природокористування та охорони довкілля, сільського господарства, енергетики, регіонального і місцевого розвитку. Важлива увага при цьому зосереджується на досягненні європейських орієнтирів економічного та соціального розвитку, формування демократичного суспільства. При цьому, однією із перешкод реалізації стратегічних цілей є наявний стан корупції в державі та частка економіки в “тіні”.

Вважаємо, що досить актуальною є тема адаптації податкового законодавства до міжнародних норм та цілей сталого розвитку з метою наповнення державного бюджету та підвищення рівня прозорості ведення бізнесу, створення сприятливих умов для виведення економіки з тіні та залучення інвестицій. В даному есе, ми б хотіли зосередити увагу на Законі України “Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень” від 30.11.2021 №1914-XI (№5600). Даний законопроект має важливе значення для країни так як передбачає зміни у системі оподаткування аграрного сектора економіки – одного із локомотивів вітчизняної економіки. Слід відмітити наявність чіткої кореляції між вищезазначеним Законопроектом та Стратегією сталого розвитку. Законопроект будується на одному з головних принципів Стратегії сталого розвитку – “користувач платить” за відновлення використаних природних ресурсів.

На сучасному етапі розвитку вітчизняної економіки важливим є інтеграція вітчизняного податкового законодавства до європейських орієнтирів та цілей сталого розвитку. Вищезазначене сприятиме виходу економіки з тіні та створення сприятливого інвестиційного клімату. Особливо це актуально для аграрного сектора економіки. Наразі, проводячи реформування податкової системи, варто розглянути можливість переходу до оподаткування за критерієм споживання ресурсів (сьогодні використовується критерій праці). При цьому необхідно звертати посилену увагу на забруднення довкілля, а особливо на надмірне антропогенне навантаження на сільськогосподарські угіддя. Дані акценти податкового законодавства сприятимуть досягненню цілей сталого розвитку, збільшенні зайнятості

населення і мінімізації негативного впливу на довкілля, що у подальшому матиме позитивні економічні, соціальні та екологічні наслідки для сільських територій, економіки та країни в цілому (*Draft Law of Ukraine “On the Strategy of Sustainable Development of Ukraine until 2030”*, 2018).

Наразі є значні проблеми з тіньовою економікою в аграрному секторі. Для вирішення цієї проблеми важливим є впровадження державною податковою службою системи аграрного податкового комплаєнсу – системи мотивів та заохочень платників податків, що спонукають останніх дотримуватись вимог податкового законодавства, а також сплачувати податки, збори, платежі. Це сприятиме виходу економіки з тіні, покращенню податкової дисципліни платників податків, а також мінімізації ненадходжень до державного бюджету.

На думку ДПС, одним з основних елементів системи податкового комплаєнсу є ідентифікація та оцінка податкових ризиків. І ми повністю погоджуємось з цим, адже це є необхідною складовою виходу економіки з тіні. Метою ж даного комплаєнсу є запобігання та передбачення проблем під час податкових перевірок, зниження податкових ризиків, уникнення помилок, які є найпоширенішими серед платників податків, як нині, так і у майбутньому, а також стимулювання бізнесу до добровільної сплати податків (*Eastern Interregional Department of the State Tax Service for work with large taxpayers*). Дані питання є вкрай важливими для виробників сільськогосподарської продукції та власників земельних паїв (Dankevych V. 2019; Skydan, O, 2022).

Не можна заперечувати того факту, що розмір тіньової економіки України значно відрізняється з іншими країнами. Найнижчий рівень тіньової економіки – в Австралії. Ця частка становить майже 25 % ВВП. Аналогічно, в країнах Європи рівень становить – 24.7 % ВВП. Щодо України, то в середньому – це 45% за 1995-2020 роки. Дослідження в Україні свідчить, що за 2018-2019 рр. така частка становила 46.8 % ВВП (*Analysis of the bill № 5600, 2018; Newspaper of the Cabinet of Ministers of Ukraine “Government Courier”*). Слід зазначити, що тіньова економіка негативно впливає на стан залучення інвестицій та розвиток сільських територій.

Одним з аргументів слід виділити те, що за низької продуктивності та неможливості конкурувати з аграрними холдингами, дрібні фермери працюють осторонь і намагаються уникнути сплати податків. Тому, якщо уряд почне надавати фермерам кредити та якісні дорадчі послуги , то відповідно фермери почнуть працювати прозоро, й через це рівень податків зросте, їх можна буде направити на суспільні блага. Саме тому, уряд та місцеві органи мають направити свою увагу на суспільні блага, що і буде сприятиме виходу з тіньової економіки та забезпечить соціально-

економічний розвиток для сільських територій (*Kubah Influence of the shadow market on the development of agriculture and rural areas*).

Важливість аграрного сектора для економіки країни та необхідність завершення розпочатих реформ було підтверджено і результатами соціологічного дослідження “Оцінка рівня продовольчої безпеки країни в умовах запровадження ринку землі”, проведеного у Поліському національному університеті. Значна увага у даному дослідженні зверталася на ролі держави у розвитку аграрно сектора, необхідності створення сприятливого інституційного середовища для розвитку аграрного бізнесу. У результаті проведення соціологічного дослідження було опитано респондентів сільських територій Житомирської області. На питання респондентів “Що наразі першочергове для розвитку аграрного бізнесу?”, більшість з них зазначили, що доступність банківських кредитів, зниження податкового навантаження, відкриття ринку сільськогосподарських земель та розвиток соціальної інфраструктури (рис. 1).

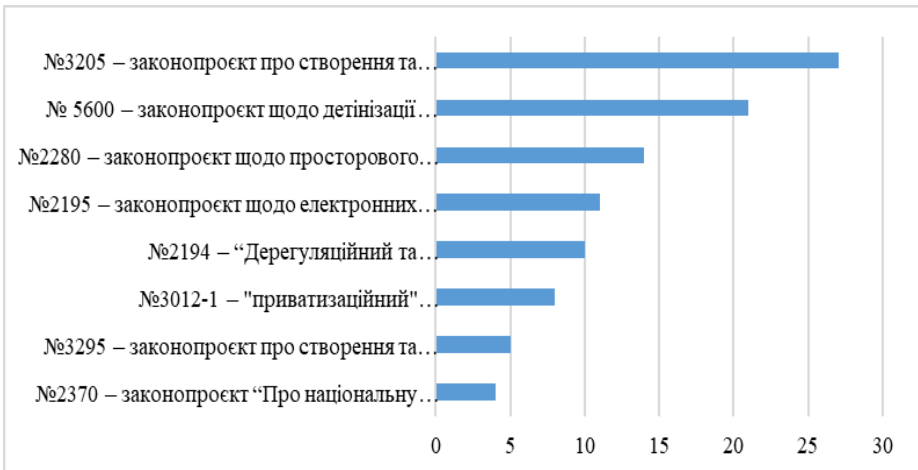

Рисунок 1. Необхідні умови подальшого розвитку аграрного бізнесу

Щодо сфери оподаткування, слід відмітити, важливість законопроекту 5600 для опитаних респондентів. Даний законопроект є другим по важливості у вибірці опитаних респондентів. Для сільськогосподарських товаровиробників важливе значення наразі мають такі нормативні акти (розміщуємо у порядку важливості): 1 позиція: №3205 – законопроект про створення та діяльність Фонду гарантування кредитів; 2 позиція: № 5600 – законопроект щодо детінізації виробництва сільськогосподарської продукції; 3 позиція: №2280 – законопроект щодо просторового планування; 4 позиція: №2195 – законопроект щодо електронних аукціонів (запроваджує прозорий

процес земельних аукціонів); 5 позиція: №2194 – “Дерегуляційний та децентралізаційний” законопроект (спрощує процедури передавання земель, децентралізує управління землями) (рис.2).

Наразі доопрацьовується законодавство для виведення сільськогосподарського виробництва з тіні, а саме законопроект № 5600 за допомогою якого буде впроваджено багато змін. Однак, на нашу думку, найбільш значущі для виконання цілей сталого розвитку, а також найбільш наближених до міжнародного законодавства є: 1. Введення мінімального податкового зобов'язання для сільгоспвиробників. Це відповідає принципу, який ми зазначали вище “користувач платить”. Тобто тепер особи, які будуть здійснювати виробництво та/або реалізацію власної продукції та користуватись земельними ділянками за межами населених пунктів, які віднесені до сільськогосподарських угідь, будуть змушені сплачувати податки від такої діяльності. 2. Розмір земельної ділянки при звільненні від оподаткування продажу с/г продукції не буде мати значення. Тут ми можемо побачити, як чітко виконується стратегічна ціль скорочення нерівності. 3. Встановлення сплати податку у розмірі 18% від продажу третього та наступних об'єктів нерухомості. Тобто, при продажі одного або двох об'єктів нерухомості у звітному році так і залишається по ставці 5%, а вже при подальшому, систематичному продажі податок збільшиться (*Analysis of the bill № 5600, 2018*).

Рисунок 2. Пріоритетність прийняття нормативних актів в умовах завершення земельної реформи

Зазначимо, що даний законопроект містить велику кількість змін, які охоплюють низку питань з різних сфер економіки. Ці зміни торкнулися кожного громадянина України, а саме це стосується оподаткування операцій з нерухомістю, доходу від продажу сільськогосподарської продукції, підвищення акцизів. Так, для платників податків, в свою чергу, це може мати і певний негативний ефект, що, як наслідок, стимулюватиме уникнення отримання статусу великого платника податків.

Але законопроект має і позитивні риси. Звичайно є зміни, які стосуються зменшення ставки податку при отриманні доходів від іноземних неінкорпорованих утворень та введення пільг для деяких видів компаній. При цьому основна мета даного законопроекту – це збільшення надходжень до державного бюджету, виходу економіки з тіні та залучення іноземних інвестицій у аграрний сектор економіки. Ми вважаємо, що даний законопроект допоможе вивести економіку на новий рівень і переважно виведе її з тіні.

Щодо цілей сталого розвитку, то в свою чергу – це заклик до дій, котрий спрямований на те, щоб покінчити з бідністю і забезпечити процвітання для всіх людей. Дані 17 Цілей спрямовані на розвиток, стале проживання і справедливість. Цілі є гарантом для кращого життя. Відповідно, законопроект №5600 відповідає вимогам Цілей сталого розвитку та сприятиме їх реалізації в Україні.

References

- Analysis of the bill № 5600. (2018). [Electronic resource]. Retrieved from: <https://biz.ligazakon.net>*
- Dankevych, V. (2019) The Evolution of Land Resources as a Production Factor . The problems of economy, 1. 121–127.*
- Dankevych, V. (2019). Digitalization in the field of land relations. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://agropolit.com/blog/350-didjitalizatsiya-u-sferi-zemelnih-vidnosin>.*
- Draft Law of Ukraine “On the Strategy of Sustainable Development of Ukraine until 2030”. (2018). [Electronic resource]. Retrieved from: <https://ips.ligazakon.net/document>.*
- Eastern Interregional Department of the State Tax Service for work with large taxpayers. (n.d.). [Electronic resource]. Retrieved from: <https://evp.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/4661ml>.*
- Kubah, P. (n.d.). Influence of the shadow market on the development of agriculture and rural areas. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://kneu.edu.ua/ua/scientists/nauk>*

Newspaper of the Cabinet of Ministers of Ukraine “Government Courier” (n.d.). [Electronic resource]. Retrieved from: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/zakon-uhvaleno-pitannya-zalishilisa/>.

Skydan, O, Yaremova, M, Tarasovych, L, Dankevych, V., Kutsmus, N. (2022). Possibilities of Developing Sustainable World by Introducing Bioeconomy: Global Perspective Problems of Ecological Development. Problems of Sustainable Development. Journal of The European Academy of Science and Arts, Salzburg, Austria, 17 (1), 162–170.

Samir Rokush

*BA, State University of Economics and Technology,
e-mail: samir.rokush@gmail.com, Ukraine*

Anna Poddueva

*BA, State University of Economics and Technology,
e-mail: ann.afanasieva012@gmail.com, Ukraine
Supervisor – Roman Shlyakhtych, PhD,
State University of Economics and Technology,
e-mail: Shliakhtych-rp@duet.edu.ua, Ukraine*

**THE EFFECTIVENESS OF INTERNATIONAL SANCTIONS AS A
METHOD OF DETERRING RUSSIA'S ILLEGAL AND AGGRESSIVE
ACTIONS IN THE CONFLICT WITH UKRAINE**

Abstract. The article discusses the impact of the sanctions against illegal and aggressive actions of Russia in conflict with Ukraine, can it really help to establish peace and avoid further escalation into full-scale war.

Keywords: Sanctions, Ukraine, Russia, USA.

З плином часу, одним з основних елементів в системі стримування порушення міжнародного права та миру стали санкції. Санкції можуть приймати різноманітні форми: економічні, політичні, дипломатичні, військові та спрямовані на окремих людей. Санкції можна визначити як «заходи, що не передбачають застосування збройної сили, і вводяться в ситуаціях, які становлять міжнародний інтерес». Вони можуть бути розроблені, серед іншого, «для того, щоб покласти край ситуації, що викликає міжнародне занепокоєння, шляхом здійснення впливу на винних», обмежити негативні наслідки ситуації, що викликає міжнародне занепокоєння, або покарати винних у такій ситуації (*Application of international sanctions, 2021*). У 21 столітті, коли будь-які військові дії можуть призвести до неможливих

раніше руйнувань, навіть до знищення людства, використання санкції, як засобу покарання та стримування, стало основною практикою країн Заходу для збереження миру та справедливості. Звісно, не можна казати що завдяки цьому припинились війни та порушення міжнародного права, але свою ефективність, на нашу думку, санкції вже довели.

Прикладів санкційних дій держав за останні роки є дуже багато: заборони та санкційні обмеження проти РФ через її агресію в бік України, запобіжні економічні санкції проти Ірану, з метою стримування ядерної програми, санкції проти Китаю та Північної Кореї, проти наркокартелів Мексики та керівництва Білорусі тощо. У цьому есе ми бажаємо сконцентрувати свою увагу саме на тому, як санкції вплинули на протистояння України та РФ.

Історія конфлікту Україну (за підтримкою Заходу) проти агресії РФ починається з 2014-го року, з моменту окупації Криму російськими військами та з початку конфлікту на Сході України. Перші санкції після російської окупації Криму почалися з початку березня 2014-го року, наказом президента США Барака Обами (*Blocking Property of Certain Persons Contributing to the Situation in Ukraine, 2014*) та рішенням ради Європейського Союзу (далі - ЄС) (*Council decision 2014/119/CFSP*). Їх сутність полягає у наступному:

Замороження активів та запровадженні візових обмежень для окремих осіб, які мають пряме або непряме відношення до незаконних дій проти цілісності території, народу та легітимного керівництва України.

Замороження рахунків та майна людей на території ЄС та США, які несуть відповідальність, або є співучасником, або брали чи беруть участь, прямо чи опосередковано у будь-якому з переліченого: дії чи політика, яка підриває демократичні процеси чи інституції в Україні; дії або політика, яка загрожує миру, безпеці, стабільності, суверенітету або територіальній цілісності, або привласнення державних активів України або економічно значущого об'єкта в Україні.

Варто зазначити, що перші санкції були призначені проти громадян України, які скоїли вищезазначені порушення. Наприклад: В. Ф. Янукович, В. Ю. Захарченко, М. Я. Азаров тощо.

Як можна побачити, ці санкції, перш за все, були спрямовані проти колишньої влади, яка є винною у порушенні прав людини, стабільності та демократії в країні. Наступні санкційні дії були направлені не тільки на владу, що втекла з країни через невдалу спробу придушити супротив людей, а ще й на коло російських чиновників, які були пов'язані з незаконною окупацією Криму військами РФ (*Council regulation (EU) No 269/2014*). Загалом на 2014-ий рік різного роду санкцій та обмежень було накладено 41-ою країною проти 151 особи, включаючи 5 друзів Володимира Путіна (*Hara, 2014*).

Саме так почалося багаторічна та багатоетапна санкційна хвиля раїн Заходу проти РФ та підконтрольних їй Криму, ДНР та ЛНР. Варто зазначити, що РФ також була виключена із списку G8 (зараз він іменується G7). Згідно з даними ВВС, за 2014 рік, санкції вплинули на РФ наступним чином: сумарний відтік капіталу з Росії за підсумками 2014 року, за оцінками МВФ, становило 150 млрд долларів, а з кожною копійкою яку втрачав рубль по відношенню до долара і євро, вартість боргу російських компаній тільки збільшувалась, на 2014 рік західні санкції вже коштували 1% ВВП а чистий прибуток Газпрому у першому півріччі 2014 став на 36% менше аналогічних показників минулого року і склав близько 155 млрд рублів (*Russia's economic losses: the impact of sanctions or domestic problems, 2014*). Також, російський банківський сектор потрапив у скрутне становище, про це свідчить визнання його міжнародною рейтинговою агенцією "S&P" найсерйозніших втрат зазнали банківські систем найбільших ринків, що розвиваються. Проаналізувавши можливі ризики, уже пішли з російського ринку такі міжнародні фінансові монстри як американські "Citigroup", "JPMorgan Chase", "Morgan Stanley" та японська "Sumitomo Mitsui Banking Corporation". Міжнародні інвестбанкіри виявляють обережність та воліють не ризикувати із російськими "токсичними" активами до повернення кращих часів. Основною стратегією Заходу у своїй санкційній політиці, на момент 2014 року до початку війни на сході України, було не скільки повне знищення російської економіки, але зростання ціни окупації Криму та кількості ресурсів, які необхідні для підтримання контролю над окупованим півострівом. Після початку конфлікту на сході та введення військ РФ на територію Донбасу з метою протистояння українським військам, російська економіка зазнала значно більшого впливу санкцій на своє функціонування, адже тепер цілком було зупинити повноцінне військове протистояння. Західні фінансові санкції, запроваджені в липні 2014 року, змусили росіян — як приватних, так і державних боржників — повернути свої іноземні кредити, а більшість потенційних кредиторів відмовились від співпраці. Вплив був суттєвим. Загальний зовнішній борг Росії скоротився з 729 мільярдів долларів наприкінці 2013 року до 470 мільярдів долларів наприкінці 2020 року; це скорочення на 259 мільярдів долларів. Інші країни, навпаки, залучали більше іноземних кредитів — у середньому на 30,1 відсотка в період з кінця 2013 до початку 2020 року. Тобто західні санкції змусили Росію відмовитися від міжнародних кредитів у розмірі 479 мільярдів долларів, або від приблизно однієї третини її поточного ВВП, які могли бути спрямовані на інвестиції і, отже, на економічне зростання. Якби Росія не стала цілком санкцій внаслідок її агресивних дій, її зовнішній борг складав б 949 мільярдів долларів на момент 2020 року (*Åslund, Snegovaya, 2021*).

У 2016 році США розширили санкції, додавши до списку компанії, пов'язані з будівництвом Керченського мосту та підприємства Газпрому. У 2017 році, через втручання Росії у вибори в США, президент Д. Трамп підписав закон, яким передбачалось накладання додаткових санкцій на Росію. Планувалось запровадити штрафні заходи для європейських компаній, які будуть співпрацювати з російським Газпромом при будівництві Північного потоку-2. У цьому ж році ЄС та США розширили санкції щодо компаній та осіб, залучених до незаконного ввезення газових турбін німецької компанії Siemens до анексованого Росією Криму. У 2018 та 2019 році посилення режиму санкцій не відбувалось. При цьому, чергова ескалація Росією ситуації, а саме захоплення військових українських кораблів в Керченській протоці у листопаді 2018 року, не призвела до посилення режиму санкцій. Реакцією ЄС та США стало уточнення списків осіб, які підпадали під дію візових обмежень та заморожування активів (*Sanctions against Russia, 2019*).

Так, зазнавали втрат: фінансовий, нафтяний та оборонний сектори економіки РФ. США і ЄС зберегли свої санкції проти Росії і поступово посилили їх. Спочатку багато хто стверджував, що ЄС незабаром відмовиться від них, тому що санкції потрібно знов і знов підтверджувати кожні півроку, але цього так і не сталося. Дехто з країн ЄС не проявляв оптимізму з приводу підтримання санкцій так довго: Кіпр, Греція, Угорщина та Італія (*Russia's economic losses: the impact of sanctions or domestic problems, 2014*).

Для оцінки того, чи дійсно ці санкції були настільки руйнівними, наскільки повинні були бути, треба зрозуміти на чому базується економіка Росії. Перш за все - ціни на нафту. Від них на пряму залежить російська валюта - рубль, хоча влада РФ і намагається з цим боротися (*Shamina, 2017*).

Важливим засобом впливу також є санкції проти енергетичної економіки РФ, заради досягнення політичних цілей та змушення Росії піти на поступки. У 2019 році вдалося призупинити будівництво "Північного Поток-2", після того як конгрес США вирішив запровадити новий пакет санкцій проти газопроводу. Не дивлячись на це, будівництво "Північного Поток-2" було продовжено у кінці 2020, та закінчено у вересні 2021 року (U.S. Sanctions on Russia, 2022). 16 листопада 2021 року, Федеральне мережеве агентство Німеччини тимчасово призупинило сертифікацію компанії Nord Stream 2 AG (оператор "Північного Поток-2"). Основною аргументацією з приводу призупинення сертифікації газопроводу, стала необхідність ретельної перевірки всіх наданих документів агентства, та узгодження них з німецьким законодавством (*Germany suspends Nord Stream-2 certification, 2021*). Німецька сторона виключає запуск "Північного Поток-2" раніше ніж після другої половини 2022 року, зокрема через те, що газопровід не відповідає вимогам, які встановлені ЄС (*Pundor, 2021*).

На момент січня 2022 року, ОФАС (Управління по контролю за іноземними активами) додав 13 великих компаній та більш ніж 275 їх дочірніх компаній до листу SSI (лист секторальних санкцій). До цих компаній належать:

Великі банки: Сбербанк, ВТБ Банк, Газпромбанк, Російський Сільськогосподарський Банк.

Веб.РФ - національний інститут розвитку РФ.

Державні нафтові компанії Роснафта та Газпромнафта, трубопровідна компанія Транснафта та приватна газова компанія Новатек.

Державна компанія Ростех.

Певні офшори таких компаній, як Газпром, Роснафта тощо (*U.S. Sanctions on Russia, 2022*).

Загалом оцінюючи період з 2019 по 2021 роки, можна зазначити що санкційна політика проти РФ була зусереджена на спробі зупинити “Північний Потік-2” та продовженням прийняття попередніх пакетів санкцій. Також слід зазначити, що на зовнішню агресію проти України також вплинула загроза відключення РФ від системи SWIFT. Це є важливим елементом впливу на подальші дії Росії, адже SWIFT пропускає крізь себе більшість безготівкових фінансових розрахунків у світі. Дехто називає її “ядерною зброєю” санкцій. Згідно інформації “Радіо Свобода” (*Sustainable development goals*), за відключенням від SWIFT послідує наступне:

Повна паралізація імпорту та експорту на деякий час.

Девальвація російського рубля.

Катастрофічне падіння російського рубля.

Втрата коштів для підтримання будь-якої військової кампанії.

Повна деградація російської економіки.

Варто зазначити, що це також може мати негативний вплив на економіку держав, які ведуть економічні відносини з Росією, але сила цього впливу буде залежить від того, наскільки міцними вони були.

На момент 14 лютого 2022 року, продовжується протистояння України та РФ, яке згодом, можливо, переросте у повноцінний військовий конфлікт, згідно з інформацією як української розвідки, так і зарубіжної. Але варто зазначити наступне - не дивлячись на те, що Росія за всі ці роки не відмовилась від своїх планів, санкції Заходу проти неї зіграли велику роль у довгостроковому плані. Що мається на увазі: якби не було завдано такого великого удару по російській економіці та зокрема по найважливішим особам, які впливають на дії РФ, якби не було такої загрози як відключення від SWIFT або повного зупинення будівництва та відмова від майбутнього функціонування “Північного Потіку-2, якби не велика наполегливість українських партнерів у продовженні та розширенні санкційних пакетів, то можливо що російські війська вже б давно скоїли напад на українську

територію, або Україна знов стала б залежною від політики російського керівництва. І зараз, коли Україна має міцну армію (у тому числі завдяки допомозі західних партнерів), коли загроза економічного колапсу від можливих санкцій проти РФ є надзвичайно великою, коли українська спільнота готова до можливої ескалації конфлікту та коли сама Росія вже не впевнена у своїх діях, можна сміливо сказати, що санкційна політика проти РФ була та є успішною, адже вона не тільки відстрокувала можливий напад російських військ на Україну (або взагалі зупинила) та, що найголовніше, стала гарантом встановлення миру та шляхом України до справедливості.

Санкційний комплаєнс США і інших країн, які впроваджують санкції проти РФ, через експансію українських територій, в умовах досягнення цілей сталого розвитку, які у вересні 2015 року підписало 193 країни - члени Організації Об'єднаних Націй в тому числі і РФ, говорить про те, що мета досягнення цілі "Мир та справедливість" грає велику роль у розвитку цих країн і про їх бажання досягти поставлених цілей. Але досягнення цілей сталого розвитку, не може відбуватися в умовах постійного протистояння. Те саме "краще майбутнє", яке за прогнозами і за умови стратегічного руху в напрямку цілей, може опинитись чимось ще більш страшним, ніж було до. Важливо зазначити, що ті цілі глобального розвитку, які підписали всі члени ОБСЄ по суті є спільними цілями, по кожній з яких будь-яка країна має працювати ці роки. Як ми бачимо, то далеко не всі країни, підписанти угоди відреагували на агресію РФ належним чином, запроваджуючи низьку санкцій. Більше того, сама країна підписант РФ деструктивно впливає на світовий рух і таким чином дестабілізує ситуацію.

В данному есе ми намагались прослідкувати санкційні дії проти Росії з моменту 2014-ого року і зрозуміти зв'язок відносно обережних дій РФ (порівнюючи з 2014 роком) і впровадженими санкціями, проаналізувавши, ми змогли чітко зрозуміти, що санкції, як засіб стримування конфліктів і підтримання миру та справедливості - є надзвичайно важливими.

References

- Application of international sanctions: Australian and Swedish approaches.* (2021). [Electronic resource]. Retrieved from: <https://uba.ua/ukr/news/8268/>.
- Åslund, A., Snegovaya, M. (2021). The impact of Western sanctions on Russia and how they can be made even more effective Atlantic Council.* [Data file]. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/report/the-impact-of-western-sanctions-on-russia/>.
- Blocking Property of Certain Persons Contributing to the Situation in Ukraine.* (2014). [Electronic resource]. Retrieved from:

<https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2014/03/06/executive-order-blocking-property-certain-persons-contributing-situation>.

Council decision 2014/119/CFSP of 5 March 2014 concerning restrictive measures directed against certain persons, entities and bodies in view of the situation in Ukraine. (2014). *Official Journal of the European Union*, 26-30.

Council regulation (EU) No 269/2014 of 17 March 2014 concerning restrictive measures in respect of actions undermining or threatening the territorial integrity, sovereignty and independence of Ukraine. (2014). *Official Journal of the European Union*, 6-10.

Germany suspends Nord Stream-2 certification. (2021). *Economic truth*. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://www.epravda.com.ua/news/2021/11/16/679797/>.

Hara, O. (2014). *Sanction for the Kremlin*. ZN,UA. [Data file]. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://zn.ua/ukr/>

Pundor, I. (2021) *Decisions on Nord Stream 2 will not be made in the first half of 2022*. [Electronic resource]. Retrieved from: https://24tv.ua/rishennya-shhodopivnichnogo-potoku-2-ne-priymut-ukrayina-novini_n1821033.

Russia's economic losses: the impact of sanctions or domestic problems. (2014). *BBC News Україна*. [Electronic resource]. Retrieved from: https://www.bbc.com/ukrainian/business/2014/09/140918_russia_sanctions_economy_effects_az.

Sanctions against Russia Current Status, Prospects, Successes and Gaps of the Multilateral International Sanctions Regime against the Russian Federation. (2019). *International Center for Policy Studies*. [Data file]. [Electronic resource]. Retrieved from: http://icps.com.ua/assets/uploads/images/files/t_sankcii_rf_a4_ukr.pdf.

Shamina, O. (2017) *The ruble exchange rate has detached itself from oil prices: how much did it cost?* *BBC News*. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://www.bbc.com/russian/features-41528992>.

Sustainable development goals. Global Compact Network Ukraine. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://globalcompact.org.ua/pro-nas/tsili-stijkogorozvytku/>.

U.S. Sanctions on Russia. (2022). *Research Service*. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://sgp.fas.org/crs/row/R45415.pdf>.

Maksym Babyk

*BA, Vasyl' Stus Donetsk National University,
e-mail: babyk.m@ donnu.edu.ua, Ukraine*

Kateryna Lapchevska

*BA, Vasyl' Stus Donetsk National University
e-mail: lapchevska.k@donnu.edu.ua, Ukraine*

*Supervisor - Lilia Amelicheva, Tutor of Vasyl Stus Donetsk National University
Law Clinic, e-mail: amelicheva@donnu.edu.ua, Ukraine*

LEGAL PROVISION OF ANTI-CORRUPTION AND SANCTION COMPLIANCE OF ECONOMIC ORGANIZATIONS AS A GUARANTEE OF SUCCESSFUL BUSINESS CONDITION IN CONDITIONS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Abstract. This essay reveals the content of the concepts of "anti-corruption compliance" and "sanctions compliance" of organizations based on a systemic approach, clarified using a synergistic method of their impact on modern business processes in Ukraine's economy, identified issues of legal support for implementing these compliance systems. activities of various business entities and develop proposals to improve existing national legislation on the topic of the study.

Keywords: anti-corruption compliance, sanctions compliance, systemic approach, legal, compliance systems, business.

Ефективне правове забезпечення антикорупційної та санкційної компласнс-систем в українських господарських організаціях (особливо тих, які проводять активну зовнішньоекономічну діяльність), є не даниною моді, а нагальною потребою для успішного ведення бізнесу цими організаціями в умовах, коли в економіці України здійснюються реальні кроки на шляху до сталого розвитку (діджиталізація бізнес-процесів та адміністративних послуг, флексибілізація ринку праці й ін.). Ці кроки допомагають досягти Україні таких Цілей сталого розвитку (далі – ЦСР) на період до 2030 року, як: сприяння поступальному, всеохоплюючому та сталому економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості та гідній праці для всіх; створення стійкої інфраструктури, сприяння всеохоплюючій і сталій індустріалізації та інноваціям; зміцнення засобів здійснення й активізація роботи в рамках глобального партнерства в інтересах сталого розвитку (Указ Президента України, № 722/2019, 30.09.2019). Водночас існування високого рівня корупції в Україні, яка посідає 122 місце зі 180 країн за Індексом сприйняття корупції за 2021 рік (On the Goals of Sustainable Development of Ukraine for the period up to 2030., 2021), та «токсичної» співпраці вітчизняних суб'єктів господарювання з компаніями, що знаходяться під торгово-

економічними санкціями ООН та США (запровадженими OFAC), санкціями Європейського Союзу та України (введеними РНБО), - суттєво гальмують впровадження в життя вищезазначених ЦСР. Вказані чинники продукують різноманітні економічні та репутаційні виклики для вітчизняних компаній, починаючи від загрози бути оштрафованим чи потрапити під санкційні списки і завершуючи небезпекою заплямувати репутацію компанії внаслідок використання корупційних схем. Ефективними засобами протидії цим чинникам є механізми впровадження господарськими організаціями антикорупційного і санкційного комплаєнсу, які потребують нині насамперед належного правового забезпечення. Адже саме ефективне правове забезпечення антикорупційної і санкційної комплаєнс-систем для будь-якої організації є базовим для успішного та відповідального ведення бізнесу.

Метою есе є – уточнити зміст понять «антикорупційний комплаєнс» та «санкційний комплаєнс» організацій на базі системного підходу, з'ясувати за допомогою синергетичного методу їх вплив на сучасні бізнес-процеси в економіці України, виявити проблематику правового забезпечення механізмів впровадження вказаних комплаєнс-систем в діяльність різноманітних суб'єктів господарювання та розробити пропозиції щодо удосконалення чинного національного законодавства за темою дослідження.

Проблемні питання правового регулювання впровадження антикорупційного та санкційного комплаєнсу в організаціях досліджували такі науковці-правознавці та фахівці практики, як Л. Амелічева (*Amelicheva, 2021*), К. Бавикін (*Bavikin, 2021*), А. Галай (*Halai, A., Halai, V., Hrechaniuk, Datsko, 2021*), О. Окунев (*Okunev, Boyko, Lukin*) І. Соболевський (*Sobolevsky, 2021*), Н. Тувакова (*Tuvakova, Korytska, 2015*) та ін. Однак, студіювання за синергетичним методом впливу вказаних комплаєнс-систем у компаніях на сучасні бізнес-процеси в економіці України ще не проводилося.

Поняття «антикорупційний комплаєнс» та «санкційний комплаєнс» увійшли в науковий обіг та почали використовуватися у законодавчій техніці досить недавно, але достатньо активно. Адже і антикорупційна комплаєнс-система, і санкційна у синергії зарекомендували себе як дієві та перспективні механізми «винищення» корупційних проявів та посилення фінансової відповідальності та економічної безпеки господарських організацій.

Базуючись на позитивному досвіді насамперед американських та європейських компаній, варто зауважити, що першим кроком запровадження обох комплаєнс-систем в будь-якій господарській організації є аналіз етапів розвитку загальної функції-комплаєнс. Такими етапами можуть бути: 1) початкова функція, коли комплаєнс перебуває на стадії виникнення й є ще відсутньою серед персоналу відповідальна за його впровадження особа; 2) комплаєнс-функція, що формується, – компанія вже має виявлені ризики, управління якими здійснюють окремі структурні підрозділи; 3) сформована

комплаєнс-функція – передбачає призначення окремого відповідального (уповноваженого) працівника, запуск процесу мінімізації ризиків, зокрема репуаційних та довгострокових; 4) розвинена функція - сформований підрозділ комплаєнс, комплаєнс-процеси автоматизовані та комплаєнс-функція активно задіяна керівництвом у прийнятті стратегічних рішень компанії (*Sobolevsky, 2021*).

Сьогодні визначення понять антикорупційного і санкційного комплаєнсу не є закріпленими у чинному законодавстві України. Проте враховуючи історичні передумови їх виникнення та становлення, аналізуючи міжнародний досвід успішного впровадження антикорупційної і санкційної державної політики у багатьох розвинутих країнах світу, необхідно визначити змістовну наповненість та суттєві ознаки цих понять.

1. Антикорупційний комплаєнс – це система заходів щодо управління ризиком невиконання законодавства України та інших національних законів, інших нормативних актів, стандартів та етичних кодексів (кодексів поведінки), пов'язаних із боротьбою з корупцією (*Halai A., Halai V., Hrechaniuk, Datsko, 2021*). Він функціонує на підприємствах, в установах і організаціях за системою «трьох ліній захисту». В якості першої лінії захисту виступають всі керівники та працівники компанії. Сучасні стандарти внутрішнього контролю вимагають, щоб на кожного з них було формально покладено окрему функцію у сфері внутрішнього контролю - вимагати формування та подання відповідної звітності. Друга лінія контролю – це власне контрольна служба за певними напрямками, які потребують підготовки та спеціального обладнання та повноважень. Нарешті, третя лінія – внутрішній аудит – перевіряє всі засоби контролю, за які відповідають перша та друга лінії (*Amelicheva, 2021*). Правовими засадами впровадження антикорупційної комплаєнс-системи компанії є як міжнародні стандарти антикорупційної діяльності (Конвенція ООН проти корупції 2003 р., Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб 1996 р., Декларація ООН «Про боротьбу з корупцією та хабарництвом у міжнародних комерційних операціях» 1996 р., Керуючі принципи для ефективного виконання Кодексу поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку 1989 р. й ін.), так і нормативно-правові акти США, які впливають на антикорупційну політику транснаціональних компаній (Закон США «Про боротьбу з практикою корупції за кордоном» (1977 р.), за яким для американських компаній як в межах США, так і за кордоном, були введені суворі вимоги до бухгалтерської та фінансової документації, Закон США про захист інформаторів (1989 р.) та ін.).

В Україні правове забезпечення впровадження антикорупційного комплаєнсу на окремих категоріях підприємств, установ і організацій передбачається Законом України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014

№ 1700-VII. Однак, на жаль, замість терміну «антикорупційний комплаєнс» законодавець використовує «антикорупційна програма». Як слушно зауважує Л. Амелічева нині необхідно гармонізувати термінологію вітчизняного антикорупційного законодавства із законодавством розвинутих країн щодо антикорупційного комплаєнсу. Це якраз той самий випадок, коли в українській мові дійсно немає тотожного за значенням терміну, а попит на термін іноземного походження є актуальним для державотворення та в інших сферах суспільної діяльності як в світі, так і в Україні (*Amelicheva, 2021*).

2. Санкційний комплаєнс – це співвідношення діяльності організації з вимогою дотримуватися міжнародних та односторонніх режимів санкцій, заборон та обмежень за для запобігання притягнення до відповідальності (*Sanction compliance helps minimize risks in international activities, 2021*). Метою санкційного комплаєнсу є захист бізнес-процесів компанії у стані, коли клієнт/контрагент перебувають у санкційних списках, компанія/її ключова особа знаходяться під дією обмежень та коли є ризик виникнення переліченого. При цьому санкційний комплаєнс забезпечує безперервність ведення бізнесу, попереджає виникнення додаткових економічних та репутаційних ризиків, виключає ризики потрапляння у санкційні списки, надає можливість спрогнозувати виникнення нових санкцій та оцінити санкційні ризики в залежності від специфіки і географії ведення бізнесу (*Bavikin, 2021*).

Необхідно зауважити, що впровадження санкційного комплаєнсу, незалежно від етапу розвитку комплаєнс-функції, може відбуватися у декілька кроків. Перший крок - проведення комплаєнс-аналізу, що включає вивчення контексту та специфіки ведення бізнесу як самої компанії так і основних контрагентів. Другий крок - розроблення комплаєнс-рішення, що буде забезпечувати належну обачність в діяльності, безперервний аналіз та оцінку ризиків. Цей процес включає вивчення контрагентів, оцінку територіальних ризиків, оцінку правомірності укладання правочинів та ризиків надходження грошових коштів та товарів. Третій крок - розробка та впровадження захищеної схеми поставок, отримання/надання послуг, формування структури правочинів, надходження грошових коштів та валютних конверсій. Четвертий крок - запровадження комплаєнс-моніторингу, що включає постійний аналіз змін з метою запобігання виникнення негативних ситуацій та своєчасної адаптації схем роботи (*Bavikin, 2021*).

Правове забезпечення покрокового впровадження санкційної комплаєнс-системи компанії наразі базується на Федеральному законі США про санкції проти американських супротивників (CAATSA) й документі, ініційованому Управлінням з контролю за іноземними активами США та виданому Міністерством фінансів США «Основах дотримання санкційних

обмежень» від 2 травня 2019 р. Цей документ є дороговказом того, як створювати дієву та ефективну систему внутрішніх локальних нормативних актів та як її актуалізувати з метою мінімізації санкційних ризиків для організації, які можуть бути виражені по-різному: від великих штрафів за невиконання санкційного законодавства, що має ознаки екстериторіальності, до попадання в так звані блокуючі (SDN) списки США.

В Україні, на жаль, немає законодавчого акту, який би забезпечував ефективність механізмів впровадження санкційної комплаєнс-системи організації. Суб'єкти господарювання, особливо ті які мають відношення до транснаціональних компаній або співпрацюють з ними, безвідносно дотримуються вимог насамперед санкційних програм, які адмініструються з боку Міністерства фінансів США в особі Управління з контролю за іноземними активами США, а також санкційних програм ЄС, ООН, РНБО й ін.

Позитивний досвід успішного функціонування антикорупційного та санкційного комплаєнсу в Україні наразі має Криворізький гірничо-металургійний комбінат ПАТ ArcelorMittal Кривий Ріг, який є лідером у боротьбі з корупцією й відповідального ставлення щодо вимог санкційних програм як США, так і Євросоюзу. Наразі цей гігант-комбінат нещодавно призупинив закупівлі у Білоруського автомобільного заводу (БілаЗ), який потрапив під санкції Євросоюзу (Sobolevsky, 2021).

Таким чином, все вищевикладене, дозволяє зробити наступні висновки. По-перше, нині необхідно закріпити у чинному законодавстві України терміни і визначення понять «антикорупційний комплаєнс» та «санкційний комплаєнс». По-друге, бажано прийняти спеціальний Закон про основи дотримання санкційних обмежень, за яким слід передбачити всі елементи комплаєнс-системи організації, методика оцінки відповідних ризиків тощо. По-третє, необхідно розробити Методичні рекомендації для суб'єктів господарювання, які займаються зовнішньоекономічною діяльністю, в яких зазначити порядок створення на локальному рівні структурних підрозділів, які б виконували функції комплаєнс-системи організації.

References

- Amelicheva, L. (2021) *Anti-corruption compliance in labor relations in the light of digitalization and achieving sustainable development: economic and legal research. Industrial economics*, 3 (95), 102-118.
- Bavikin, K. (2021) *Introduction of sanctioned compliance. Practical tips for business. Electronic edition. Bulletin of IFRS. World experience. Ukrainian practice*, 3. [Electronic resource]. Retrieved from: https://msfz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/FZ002426.

- Corruption Perceptions Index. (2021). Transparency International Ukraine. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-spryjnyattya-koruptsiyi-2021>.*
- Halai, A., Halai, V., Hrechaniuk, R., Datsko, K. (2021). Digital Anti-Corruption Tools and Their Implementation in Various Legal Systems Around the World. SHS Web of Conferences, Vol. 100, Art. 03005.*
- Okunev, O., Boyko, O., Lukin, S. (2020). Anti-corruption compliance manual. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://cutt.ly/FPdFB2n>.*
- On the Goals of Sustainable Development of Ukraine for the period up to 2030, Decree of the President of Ukraine of 30.09.2019 № 722/2019. Official site of the Verkhovna Rada of Ukraine. [Data file]. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://cutt.ly/8pUUFXXV>.*
- Sanction compliance helps minimize risks in international activities. (2021). [Electronic resource]. Retrieved from: <https://mostpp.ru/news/borba-s-korruptsiyey-/sanktsionnyy-komplaens-pomogaet-minimizirovat-riski-pri-mezhdunarodnoy-deyatelnosti/>*
- Sobolevsky, I. (2021). Anti-corruption compliance in Ukraine: status and prospects. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://cutt.ly/BnUpbOM>.*
- Tuvakova, N., Korytska, O. (2015). Analysis of the economic consequences of current sanctions for the EU, Russia and Ukraine. Economics and management of the national economy, 2, 128-132.*